Kennis kompas

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk Groningen

Kennis kompas

Aziza Zijlstra, Marieke Dwarswaard, Nienke Busscher en Tom Postmes

Het gas, de impact en de lessen

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen

Inhoudsopgave

Inleiding 6
Dankwoord 9
Overzicht afkortingen 11
Overzicht tabellen en figuren 12
Reflectie 13
- Vertrouwen in de wetenschap in Groningen 25

Deel 1: Context 33
Inleiding 34
Geschiedenis van het gaswinningsdossier 36
Stakeholderanalyse 48
Het gaswinningsgebied in 7 kaarten 78
Inventarisatie werkwijzen in de schade- afhandeling en versterkingsoperatie 90
Parlementaire enquête aardgaswinning Groningen: conclusies en aanbevelingen 98
Nij Begun: 50 maatregelen 100

Deel 2: Maatschappelijke impact 105
Inleiding en methodologie 106
Handvatten 112
1. Bestuur, beleid en communicatie 116
- Groningers boven Gas, Nij Begun en Wet Groningen 120
- Duurzaam Herstel 136
- Reflectie OPGESCHUD 150
- Een (internationaal) theoretisch perspectief op de hersteloperatie in Groningen 155

2. Economie, woningmarkt en investerings- behoefte 162
- Juridische procedures rond de afbouw van gaswinning in Groningen 169
- Reflectie OPGESCHUD 200

3. Gezondheid en welzijn 204
- Noord-Drenthe 211
- Reflectie OPGESCHUD 225

4. Beleving van schade en versterking, veiligheid en relatieherstel 230
- Ooggetuigen van de gaswinning 236
- Hoe is het om als kind op te groeien met aardbevingen en een onveilig huis? 250
- Vangnet Bijzondere Situaties en het Interventieteam 256

5. Imago, cultureel erfgoed en de Groninger identiteit 266
- De versterkingsopgave en de Groninger identiteit 291

6. Leefbaarheid, leefomgeving en nieuwe energie 296
- Reflectie OPGESCHUD 307

Referentielijst 326

Deel 3: Kunstkompas 339

Deel 4: Lessen van het gaswinningsdossier 387

Notities 404

Colofon 416

Inleiding

Voor je ligt het boek 'Kenniskompas: Het gas, de impact en de lessen'. Vanuit het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen brengen wij de stand van kennis over de maatschappelijke impact van de voormalige gaswinning uit het Groningenveld en de nasleep daarvan in kaart. Dit Kenniskompas volgt op vier eerdere kennisoverzichten, waarvan de laatste in 2023 verscheen (Busscher *et al.*, 2020; Hupkes *et al.*, 2021; Schreuder *et al.*, 2023; Sluiter *et al.*, 2018).

Sindsdien is er in het dossier veel veranderd. Het parlementaire enquêterapport kwam uit en het maatregelenpakket Nij Begun werd gepresenteerd. In april 2024 werd het Groningenveld wettelijk en fysiek gesloten en in november 2025 werd de twee na zwaarste aardbeving boven het Groningenveld gemeten. Ook buiten de provincie Groningen is de bodem onrustig: in maart 2026 beefde het bij het voormalig Drentse gasveld Eleveld (M3.0). Al deze gebeurtenissen onderstrepen de noodzaak om een actueel overzicht te hebben, kennis op peil te houden en lering te trekken uit de maatschappelijke gevolgen van mijnbouw, fossiele brandstofwinning en energieprojecten.

In dit Kenniskompas bespreken we hoe de versterkingsoperatie en het schadeherstel vorderen en wat er de laatste jaren is veranderd voor bewoners. Wat merken zij van de grote beloften uit Nij Begun? We geven een integraal overzicht van de vele aspecten van het gaswinningsdossier waar bewoners direct en indirect mee te maken krijgen, maar benoemen ook de verbeteringen in 'het systeem'. We structureren dit aan de hand van zes impactgebieden die, op basis van recente literatuur, samen laten zien hoe wijdverspreid de gevolgen voor bewoners en de regio zijn.

We beginnen met een korte terugblik op het dossier om de maatschappelijke gevolgen in het heden te verklaren. We geven een overzicht van het stakeholderveld, van de werkwijzen in schadeherstel en de versterking en brengen verschillende aspecten van het gaswinningsdossier in kaart. We inventari-

seren welke kennislacunes er zijn en besteden dit keer speciale aandacht aan leerpunten en handvatten uit de literatuur, om zo beter navolging te kunnen geven aan onderzoeksresultaten. Deze zijn met name bedoeld voor de vele professionals die in het dossier werkzaam zijn of komen werken.

Dit boek laat wederom zien dat er veel nieuw onderzoek is verschenen. We brengen deze kennis samen door inzichten uit verschillende bronnen en disciplines met elkaar te verbinden en presenteren dit op een toegankelijke manier. Ons doel is net als in onze eerdere kennisoverzichten om een compleet, geïntegreerd en afgewogen beeld te geven van de stand van kennis en deze te voorzien van duiding. Dit is om meerdere redenen ingewikkeld. De besluitvorming rondom de versterking en schade speelt zich voornamelijk af achter gesloten deuren. We observeren dat hoe beter je begrip van het dossier is en hoe dieper je in de materie duikt, hoe meer vragen opkomen. Veel van deze vragen blijven ook in dit boek onbeantwoord.

Een eenduidig beeld schetsen is ook om andere redenen lastig. We zien dat de problematiek ieder op een andere manier raakt. De versterkingsoperatie wordt gekenmerkt door ongelijktijdigheid, ongelijkheid en verschillende aanpakken. In het schadeherstel verandert de aanpak continu. Er zijn mensen die heel tevreden zijn met de (financiële) regelingen en daardoor geholpen zijn, maar er is ook een groep gedupeerden die langdurig vastzit in het systeem.

Het Kenniskompas is daarnaast een momentopname. Nij Begun heeft veel ontwikkelingen teweeg gebracht, bijvoorbeeld met het uitbrengen van de Sociale en Economische Agenda. Ook wordt er doorlopend nieuwe kennis opgebouwd door nieuw onderzoek. We voorzien ook de komende jaren veel ontwikkelingen. Het blijft hierdoor nog steeds nodig om vanuit een onafhankelijke positie de balans op te maken, om zo inzicht en verbeterpunten aan te kunnen reiken voor overheden en andere betrokken partijen.

Nij Begun onderstreept dat herstel een intergenerationeel com-

ponent met zich meebrengt. De afgelopen jaren werd meer dan ooit duidelijk dat het meemaken van aardbevingen, het leven in een onveilig huis en je ouders zien worstelen met instanties, veel doet met kinderen en jongeren. Dit perspectief wordt deze keer niet alleen vanuit onderzoek maar ook vanuit jongeren zelf toegelicht. OPGESCHUD schreef voor verschillende hoofdstukken een reflectie over wat volgens jongeren meer aandacht verdient. De uitkomst hiervan is een buitengewoon eerlijk betoog dat de ingrijpende effecten op jongeren toont en tegelijkertijd handvatten biedt om jongeren beter te betrekken. Het is van groot belang om de inzichten van jongeren serieus te nemen en hen kansen te geven om de toekomst van Groningen – hun toekomst – vorm te geven.

Met dit boek willen we ook inspiratie bieden. In het Kunstkompas tonen we de veerkracht van de regio. Het laat zien hoe kunst en cultuur mensen met elkaar in verbinding brengt. Het toont de weerbaarheid die mensen en gemeenschappen kunnen gebruiken om de zwaarte van een langslepend dossier dragelijk te maken of een plekje te geven.

De situatie in Groningen is uniek, maar staat niet op zichzelf. Het Kennisplatform heeft de afgelopen jaren ook internationale casussen gevolgd en kennisuitwisseling bevorderd binnen Nederland, om te laten zien dat de dynamieken die in Groningen spelen rondom mijnbouw ook elders in Nederland en in de wereld van toepassing zijn. De structurele veronachtzaming van omwonenden en de machtsongelijkheid die het voor burgers onmogelijk maakt om negatieve gevolgen aan te kaarten zien we ook op andere plekken. In de reflectie, en in onze reactie op de lessen uit het gaswinningsdossier van bestuurders, professionals en bewonersvertegenwoordigers, gaan we dieper in op de problematiek bij andere gasvelden en wat Nederland kan leren van dit dossier.

Het Kenniskompas bestaat uit vier delen en een reflectie. In de binnenkant van de kaft vind je de leeswijzer.

Dankwoord

Nadat in 2023 ons vorige boek ‘Inzicht in impact. De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst’ gelanceerd was, voelde het als een compleet boek. Ook hoorden we van relaties dat zij het heel waardevol vonden. Toch merkten we al snel na de verschijning van het boek, dat de ontwikkelingen in het gaswiningsdossier elkaar zo snel opvolgden, dat we spraken over een supplement. Dat zou geen uitgebreid boek worden, maar een aanvulling met de nieuwste ontwikkelingen.

Toch besloten we anders. De drang en noodzaak om toch een nieuw boek te maken, won het van het vooruitzicht dat dit ongelofelijk veel werk is. In de zomer van 2025 stelden we een projectplan en planning op. Dit alles met de intentie dat er in de loop van 2026 een nieuw boek zou verschijnen. Met ongeveer 140 nieuwe bronnen uitgekomen vanaf 2023 was veel lees- en denkwerk nodig, maar in het voorjaar werden de eerste contouren van het boek zichtbaar. Eenmaal met de vormgever om tafel kwam het idee om het dit keer nét iets anders te doen. Het moest een handzaam boek worden, dat gemakkelijk zijn weg door de provincie en daarbuiten zou vinden. Na een periode van opnieuw hard werken is het boek nu af en zijn we blij dat we het mogen delen met de buitenwereld.

Het was een leerzaam proces waarin voor ieder teamlid een rol was weggelegd. Zonder de kennis en kunde van anderen was dit boek echter niet compleet geweest. Daarom bedanken we graag de volgende mensen:

Wout de Vries, voor het schrijven van hoofdstuk 3 over gezondheid en welzijn.
Herman van Os (NCG), **Floris Pas** (NCG), **Hanneke Pot** (IMG) en hun collega’s, voor het meelezen en aandragen van data en informatie.

Studentassistent **Bas Dijkstra**, voor het inzichtelijk maken van het stakeholderveld en alle betrokkenen die met hem hebben meegedacht.
Jurgen van Tolie en **Johan Kolsteeg**, voor het delen van hun inzichten in het Kunstkompas.
Marieke Kijk in de Vegte, voor het maken van de prachtige beelden en de langdurige samenwerking.
Agustín De Julio Pardo, **Bart-Jaap Verbeek**, **Dianne Maas-Flim**, **Ena Vojvodić** en **OPGESCHUD**, voor het schrijven van de kaders.
Peter Merx (Geodienst), voor het maken van de kaarten.
Gronings Perspectief, **KNMI**, **IMG** en **NCG** voor het aanleveren van data.
Mark van Duijn, voor het meelezen en van feedback voorzien van hoofdstuk 2.
Alle **bestuurders**, **professionals** en **bewonersvertegenwoordigers** die hebben bijgedragen aan dit boek met hun lessen en inzichten.
Rosa ter Haar, voor haar hand-en-spandiensten voor dit boek tijdens haar studentassistentschap bij het Kennisplatform.

Als laatste zijn we dankbaar voor alle gesprekken die we mochten voeren, waarin zowel professionals als bewoners in alle openheid hun inzichten deelden.

We hopen dat het Kenniskompas overzicht geeft en handvatten en inspiratie biedt aan iedereen die geraakt is door of werkzaam is in het dossier.

Het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen

Overzicht afkortingen

ACVG	Adviescollege Veiligheid Groningen
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CM	Commissie Mijnbouwschade
DGDO	Programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond
EBN	Energie Beheer Nederland
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
GBB	Groninger Bodem Beweging
GVA	Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen
HRA	Hazard and Risk Assessment
IMG	Instituut Mijnbouwschade Groningen
IVS	Interventieteam Vastgelopen Situaties
KGG	Ministerie van Klimaat en Groene Groei
KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut
LOOV	Loket Opname op Verzoek
LPA	Lokaal Plan van Aanpak
M	Magnitude op de schaal van Richter
MJVP	Meerjaren Versterkingsplan
mkb	midden en kleinbedrijf
NAM	Nederlandse Aardolie Maatschappij
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NPG	Nationaal Programma Groningen
NPR	Nederlands Praktijklichtlijn
OBG	Ondersteunend Bureau Gaswinning
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RCE	Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SDRA	Seismische Dreigings- en Risicoanalyse
SIA	Social Impact Assessment
SMS	Samenwerking MijnbouwSchade
SNN	Samenwerkingsverband Noord-Nederland
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SPG	Sociaal Planbureau Groningen
SWAG	Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied Groningen
VGME	Vereniging Groninger Monument Eigenaren
VOG	Voorbereidend Overleg Groningen

Overzicht tabellen en figuren

Tabel	Titel	Pagina
1	Inventarisatie werkwijzen in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie.	**90**
1.1	Fysieke schadeafhandeling: meldingen, toekenningen, afwijzingen, bezwaren en uitkeringen per 1 januari 2026.	**129**
2.1	Definitie midden- en kleinbedrijf.	**186**
4.1	AOS-meldingen 2023-2025.	**239**
4.2	Overzicht jongerenorganisaties en -initiatieven in het gaswinningsgebied.	**253**
5.1	Aantallen monumentale panden met schade en in de versterkingsscope.	**277**

Figuur	Titel	Pagina
1	Schematische weergave van het gasgebouw.	**38**
2	Jaarlijks totaal aantal aardbevingen in het Groningen-gasveld van 1991 t/m 2025.	**41**
1.1	Aantal woningen in fasen versterking, per gemeente en totaal per 31 december 2025.	**142**
2.1	Geïndexeerd aandeel verkochte woningen in risicogebied en referentiegebied, 2012 – 2024.	**174**
2.2	Waardedalingsregeling woningen: aanvragen, besluiten en bezwaren.	**177**
2.3	Waardedalingsregeling niet-woningen: aanvragen, besluiten en bezwaren.	**178**
2.4	Ontwikkeling vastgoedportefeuille SWAG; 2021-2025.	**180**
2.5	Aan- en verkopen per instrument; 2021-2025.	**181**
4.1	LOOV meldingen 2020 tot april 2026.	**240**

Reflectie

Nienke Busscher, Marieke Dwarswaard,
Aziza Zijlstra en Tom Postmes

Dat Groningen als provincie veel te bieden heeft staat buiten kijf. Het is dan ook niet voor niets dat Groningen een gooi wil doen naar de titel Europese Culturele Hoofdstad 2033. Zonder de miljarden van Nij Begun was het praten over dit initiatief waarschijnlijk ondenkbaar geweest. Het herstelprogramma Nij Begun laat dan ook langzaam zien dat de gelden kansen bieden in het gebied. In het rapport *Samen door de tijd*, waarin wordt samengevat waarom Groningen zich kandidaat moet stellen, staat echter dat het verhaal voor de Europese Culturele Hoofdstad niet 'te expliciet' gekoppeld moet worden aan het gaswinningsleed. Dit past volgens ons in een patroon. In het verleden zijn vele initiatieven opgericht voor mooie plannen die losstaan van de negatieve gevolgen van de gaswinning. Maar wat zien we als we inzoomen op de meer netelige vraagstukken van de afhandeling van schade en de versterkingsoperatie? En de combinatie hiervan met toekomstperspectief?

We reflecteren op de stand van zaken, drie jaar na uitkomen van het rapport van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen (PEAG). De enquête is het zwaarst beschikbare middel voor zelfonderzoek door het parlement. Worden de conclusies en aanbevelingen ook zo serieus genomen? Kort na het PEAG rapport volgde de kabinetsreactie Nij Begun (van kabinet Rutte IV). Dit maatregelenpakket heeft het dossier er niet makkelijker op gemaakt. Er zijn grote beloften gedaan die niet allemaal kunnen worden ingewilligd, omdat ze destijds niet goed zijn uitgedacht. In dit stuk reflecteren we niet alleen op recente ontwikkelingen en (wetenschappelijke) inzichten, maar ook op wat wij zien en horen tijdens de vele werkbezoeken die wij doen als team. We structureren deze reflectie aan de hand van de tien hoofdconclusies van de PEAG en de weg richting de toekomst: hoe staat het er nu voor? Tevens reflecteren we op wat de maatregelen en beloften van Nij Begun teweeg hebben gebracht.

Conclusie 1. De ernst van de problemen in Groningen is structureel onderschat

Tijdens en na de parlementaire enquête leek de erkenning van de gaswinningsproblematiek aan elke talkshowtafel helder. Zoals Hans Vijlbrief het in 2024 in de titel van zijn memoires over zijn tijd als staatssecretaris Mijnbouw verwoordde: 'De Groningers hadden altijd gelijk'. Iedereen leek zich bewust van de ernst van de veiligheidsvraagstukken en was het eens over de oorzaak: fossiele brandstofwinning en een falende overheid. Nederland moest een ereschuld inlossen in Groningen en er moest een einde komen aan de gaswinning.

Drie jaar later lijkt het tij op veel vlakken gekeerd. Binnen en buiten de Tweede Kamer wordt het onderscheid tussen het IMG en NCG nog amper begrepen en wordt er weer openlijk en feitenvrij gesproken over het openen van de gaskraan. Los van een paar goed ingelezen Kamerleden lijken de conclusies van de PEAG ver weg – het enige overblijfsel is de angst voor 'Groningse toestanden' bij nieuwe mijnbouwprojecten. Die angst wordt gezien als een vervelend obstakel en wordt weggewuifd met de zalvende woorden dat Groningen een unieke casus was.

Dit alles staat in schril contrast met de negatieve impact die gedupeerden in het gebied ervaren, het hoog opgelopen conflict tussen de Staat en 'de olies' over wie verantwoordelijk is voor de kosten, en de meest recente rapportage van het Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG) over fouten in versterkingsrapporten. De ontwikkelingen blijven zich ontvouwen en het einde is nog niet in zicht. NCG stelde de einddatum van de versterkingsoperatie al verschillende keren bij. Wij voorzien dat ook als het laatste huis versterkt is, de inwoners van Groningen nog niet hersteld zullen zijn.

Er is, kortom, sprake van onderschatting van de ernst, urgentie en omvang van de problematiek. Ook zien we dat kwetsbare groepen, zoals mensen die laaggeletterd of minder digitaal vaardig zijn of mensen die de Nederlandse taal niet beheersen, extra hard worden geraakt door de manier waarop de procedu-

res bij instanties zijn ingericht. Informatievoorziening wordt vaak niet op hen aangepast. Al deze gebreken vergroten de ongelijkheid in het dossier.

Hoewel er dankzij verschillende onderzoeken en de PEAG veel bekend is over de maatschappelijke impact van gaswinning, is deze informatie buiten Groningen behoorlijk onbekend. Het heropenen van het Groningenveld is een non-discussie wegens technische onmogelijkheden en de wettelijke borging van de sluiting. De manier waarop de discussie erover toch steeds weer oplaait, is een pijnlijk signaal dat je er landelijk nog steeds goed mee 'scoort' als je niet naar Groningers en hun ervaringen luistert. Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) laat zien dat het anders kan: de organisatie paste na de parlementaire enquête haar visie op veiligheid aan en ging actief op zoek naar manieren om burgers beter te betrekken bij mijnbouw. SodM heeft laten zien dat verandering op basis van nieuwe inzichten mogelijk is.

Het heropenen van het Groningenveld is een non-discussie

De schadeafhandeling voor het Groningenveld heeft binnen Nederland – na jarenlange miskenning en acties door bewoners – een uitzonderingspositie gekregen. Er is een aparte instantie voor de schadeafhandeling en er is sprake van een omgekeerd bewijsvermoeden. In plaats van dat bewoners zelf moeten bewijzen dat mijnbouw de schade aan hun woning heeft veroorzaakt, moet het mijnbouwbedrijf bewijzen dat dat niet het geval is. Voor schade die niet door winning uit het Groningenveld veroorzaakt is, geldt nog altijd de procedure die eerder in Groningen voor zoveel problemen heeft gezorgd. Bewoners kunnen een melding doen bij de Commissie Mijnbouwschade (CM) en moeten zelf bewijzen dat de schade aan hun woning is veroorzaakt door mijnbouw. Hierdoor liggen de risico's onevenredig bij bewoners. De schadetoekenningscijfers van de CM zijn al jarenlang laag. Begin 2026 gaf de commissie zelf aan dat ze niet genoeg ruimte heeft om genoegdoening te bieden aan mensen en dat ze meer onafhankelijkheid wenst van mijn-

bouwbedrijven.[1] Het contrast met de steeds ruimhartigere schadeafhandeling bij schade vanuit het Groningenveld, inclusief omgekeerde bewijslast, zorgt voor onvrede en onduidelijkheid bij inwoners die niet boven het Groningenveld wonen.

Conclusie 2. Geld is dominant bij besluiten over gaswinning

Nij Begun is een maatregelenpakket dat in de basis uit geld bestaat. Ondanks de relatieve overvloed aan geld dat naar Groningen komt als herstelbetaling, zien we dat dit geld vooral terechtkomt in het systeem om de bewoner heen, en niet direct bij de bewoner zelf. Er komt wél heel veel geld terecht bij ingenieursbureaus, bedrijven en organisaties die weten hoe de hazen lopen, en die de middelen en kennis hebben om gebruik te maken van regelingen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan grote bedrijven die in staat zijn om invloed uit te oefenen op de inrichting van de sociale en economische agenda, maar ook aan isolatiebedrijven die in toenemende mate bewoners misleiden met claims over subsidies. Er is een 'dans om de pot met geld' gaande, en bewoners kijken toe.

De afgelopen jaren signaleren we discours over de uit de hand gelopen kosten van de versterkings- en schadeherstelloperatie. Er wordt schande gesproken over de hoge uitvoeringskosten en regelmatig worden Groningers weggezet als profiteurs van overheidsgelden. Ondertussen zien wij dat van eerlijke herstelbetalingen aan bewoners amper sprake is. Een paar uitzonderingen daargelaten, lijkt het voor bewoners ingewikkeld de aan hen beloofde gelden te ontvangen. Dat speelt in de versterking, waarin wij nog altijd signalen krijgen dat inwoners elke uitgave aan hun huis moeten verantwoorden en dat zij vaak nul op het rekest krijgen. Ook de beloofde 2.500 euro aan wachtgeld voor de versterking is verworden tot een regeling vol met uitzonderingen, deadlines en onbegrijpelijkheden. Specifieke Nij Begun regelingen, zoals maatregel 29 – bedoeld om de energiearmoede in Groningen terug te dringen – zijn

1 Guit, H., & Feitsma, J. (22 januari 2026). Commissie Mijnbouwschade pleit voor ruimere schadeafhandeling na aardbevingen door ervaringen in Ekehaar. *RTV Drenthe.*

complexe regelingen geworden waar je digitaal vaardig voor moet zijn en een flinke dosis geduld voor moet hebben. Dit is geen herstelbetaling aan inwoners te noemen. Het wantrouwen richting bewoners lijkt hardnekkig.

Geld speelt ook nog altijd een grote rol in het verantwoordelijkheidsvraagstuk. De overheid wil dat de NAM opdraait voor de schade in Groningen. De NAM betwist dat en haar aandeelhouders Shell en Exxonmobil claimen daarnaast dat zij grote verliezen hebben geleden door het vroegtijdig sluiten van het veld.

Conclusie 3. Leveringszekerheid is gebruikt als rookgordijn

Onder het voorwendsel van leveringszekerheid werd in Groningen jarenlang een gigantische hoeveelheid gas gewonnen. In Nij Begun werd 'Groningen zonder gas' beloofd. Dat is in feite ook een rookgordijn te noemen: naar de buitenwereld lijkt het nu alsof het Noorden geen belangrijke bron meer is voor fossiele brandstof. De waarheid is anders: hoewel het Groningenveld gesloten is, zijn er in de provincie Groningen nog 17 kleine velden open, waaruit in 2024 567 miljoen kubieke meter gas werd gewonnen. In de toekomst zal het niet ondenkbaar zijn dat reeds afgegeven vergunningen worden verlengd: we hebben dit al zien gebeuren voor het kleine veld bij Warffum. Dit is fnuikend voor het vertrouwen in de overheid, dat zij zelf zo graag zegt te willen herstellen.

Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) weet dat het woord leveringszekerheid geassocieerd wordt met Groningen, maar neemt de PEAG niet ter harte. In plaats van eerlijke communicatie óf daadwerkelijke afbouw, is er een nieuwe verhullende term gevonden: 'verantwoorde afbouw'. Dat betekent in de praktijk: nieuwe vergunningen en doorlopende winning, met nieuwe fysieke en mentale mijnbouwschade als gevolg.

We hopen dat de overheid lessen trekt uit het Groningendos-

sier: *business as usual* is een doodlopende weg. Zonder forse aanpassingen in de Mijnbouwwet, de vergunningverlening en de werkwijzen eromheen zal de schade voor Nederland groter worden dan ze al is.

Conclusie 4. De onveiligheid in Groningen duurt onacceptabel lang

De versterkingsoperatie startte in 2012. Nu, 14 jaar later, is een groot deel van de 28.000 huizen in de scope beoordeeld. Een deel hiervan is al versterkt, wat heeft geleid tot een verbeterslag in de kwaliteit van voorzieningen, de openbare ruimte en vastgoed. De cijfers over de voortgang van de versterkingsoperatie kunnen echter misleidend zijn. In april 2026 rapporteerde NCG dat bijna 70% van de woningen in de versterkingsoperatie op norm is. Dat wekt de indruk dat de operatie ruimschoots over de helft is. Wanneer we echter kijken naar het aantal versterkte woningen, ontstaat een heel ander beeld. Ruim een decennium na de start van de versterking zijn, van de bijna 16.000 woningen die versterkt moe(s)ten worden, nu iets meer dan 8.000 woningen versterkt of opnieuw gebouwd. Er zijn dus nog ongeveer 7.500 woningen die niet aan de veiligheidsnorm voldoen. Dat betekent dat niet zeker is of bewoners de woning veilig kunnen verlaten bij een hevige beving. Het SodM berekende dat het doorlopen van het versterkingstraject in 2024 gemiddeld 6,3 jaar duurt. Uit de diepteanalyse van NCG van 2026 blijkt dat een verdere toename van de doorlooptijd niet uitgesloten kan worden. Kortom: er ligt nog een enorme opgave op het gebied van veiligheid.

De versterking zorgt voor een verbeterslag in de kwaliteit van voorzieningen, de openbare ruimte en vastgoed

Het ACVG-rapport dat in juni 2026 verscheen, zorgde voor een nieuwe golf aan onzekerheid bij bewoners: gelden de fouten in de versterkingsrapporten ook voor mijn huis? Moeten we opnieuw door het hele proces? De keuze van NCG om hier niet proactief met bewoners over te communiceren en weinig uitleg te verschaffen aan het bredere publiek vinden wij onverstandig.

Conclusies 5 en 6. Oliemaatschappijen profiteren van rolvermenging op ministerie van Economische Zaken; Het star en gesloten gasgebouw heeft weinig oog voor belangen van de buitenwereld

In 2023 stelde toenmalig staatssecretaris Mijnbouw Hans Vijlbrief voor om de Mijnbouwwet te wijzigen en deed hij een aanzet voor het programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond (het uitvoeringsprogramma van de Mijnbouwwet). Zijn visie was een andere omgang met mijnbouw en de diepe ondergrond, waarin marktdenken minder centraal moest staan en de overheid een bredere maatschappelijke afweging kon maken. Ook zou de overheid meer macht naar zich toetrekken door in plaats van een 'ja, mits' principe, een 'nee, tenzij' principe te hanteren, waardoor er meer voorwaarden gesteld konden worden met betrekking tot veilig en verantwoord gebruik.

Nu, drie jaar en twee kabinetten verder, is er van die ambitie weinig over. We signaleren dat operators nog altijd een hechte band hebben met EZK – een voorbeeld hiervan is het sectorakkoord gaswinning op land dat in nauwe samenwerking tussen EZK en 'de olies' is opgesteld. Het gasgebouw mag dan wel afgebroken worden, de korte lijnen tussen staat en industrie zijn nog altijd aanwezig. De zorgen van omwonenden van mijnbouwprojecten worden niet serieus genoeg genomen en worden als lastig ervaren. Tevens worden deze zorgen niet geplaatst in de bredere context waarin omwonenden vaak te maken hebben met gestapelde mijnbouw of energieactiviteiten. De zoekende houding richting bewoners is verwonderlijk omdat er internationaal erkende instrumenten bestaan om de omgeving te betrekken bij een project. In plaats daarvan is er gekozen voor batendeling op lokaal niveau: een ontransparant instrument dat alleen zal gelden voor nieuwe vergunningsaanvragen, niet voor lopende projecten.

Conclusies 7 en 8. Gebrekkige schadeafhandeling brengt schade toe aan Groningers; Zwalkende versterkingsaanpak is fnuikend voor gedupeerde Groningers

De conclusies van de PEAG waren helder: er is veel misgegaan in de schadeafhandeling en versterkingsaanpak. Er is bereidwilligheid bij alle organisaties om lering te trekken uit deze conclusies en we zien dat er veel uit de kast wordt gehaald om verbetering in schadeherstel en versterking te bewerkstelligen. Dit pakt voor sommige bewoners heel goed uit, maar voor een deel van de getroffenen lijkt de impact groter te worden naarmate de tijd vordert en de problematiek niet volledig wordt opgelost of trajecten vertragen.[2] Ook na het afronden van de hersteloperatie kunnen er blijvende gevolgen zijn voor mensen en gemeenschappen. Hierom pleiten wij voor een gebiedsgericht nazorgplan.

In de schadeafhandeling zien we dat er de afgelopen jaren veel nieuwe regelingen zijn bedacht om de zaken af te handelen. Vaak zijn deze regelingen met goede intenties opgesteld, maar het valt op dat de nieuwe aanpak vooral een positieve omslag heeft bewerkstelligd voor een grote groep mensen met 'simpele' schades, terwijl mensen met veel en/of complexe schades nog steeds vastlopen in de keuzes en het systeem. We merken dat nieuwe aanpakken zorgen voor nieuwe onduidelijkheden, vertragingen en druk op de beschikbaarheid van aannemers en ander bouwtechnisch personeel voor de versterking en schadeherstel.

De versterkingsoperatie wordt vanaf het begin gekenmerkt door onhaalbare verwachtingen. De afgelopen jaren werd duidelijk dat de versterking niet in 2028 afgerond zou worden maar nog tot minstens 2032 loopt. Waar NCG eerst dacht dat de piek van de operatie tussen 2026 en 2028 zou vallen, blijkt nu dat de operatie meer uitgesmeerd zal worden over de tijd. Het gevolg is dat bewoners moeten kampen met vertraagde planningen en onduidelijkheden: iets dat helaas kenmerkend was, is en blijft voor de versterking. Die onduidelijkheid blijkt ook opnieuw uit onderzoek: bewoners weten vaak zelf niet in welke fase van de versterking zij zich bevinden. Er is een gebrek aan informatievoorziening naar bewoners. Hoewel hier zeker aan wordt gewerkt, bijvoorbeeld door het opzetten van 'Mijn NCG' en het verbeteren van informatievoorziening

2 Dit gaat om een klein percentage, maar in absolute aantallen gaat dit om duizenden mensen.

richting kinderen en jongeren, blijft er veel misgaan. Dit zien we bijvoorbeeld in de omgang met het nieuws over de uitkomsten van het ACVG-onderzoek naar kwaliteitsproblemen. NCG schat in dat de criteria waarvoor ACVG heeft geconcludeerd dat de rapporten 'onvoldoende betrouwbaar' zijn voor ongeveer 8.000 adressen gelden. Dat betekent dat 8.000 rapporten gecontroleerd dienen te worden. Niet alleen is het opnieuw een klap in het gezicht van bewoners; het lijkt er ook op dat het nooit publiek gemaakt zal worden hoeveel van deze 8.000 rapporten daadwerkelijk fouten bevatten.

Het is ingewikkeld om binnen grote organisaties grootschalige veranderingen teweeg te brengen. Het leren van gemaakte fouten kost veel tijd, moeite en neemt tot op zekere hoogte tijd en aandacht weg van de inwoners. We blijven zien dat veel mensen vastlopen in het systeem van schadeafhandeling en versterking en dat weinig structureel wordt opgelost. Je zou hopen dat het stelsel onregelmatigheden zelf oppakt, maar we zien in de praktijk dat bewoners moeten escaleren om oplossingen te bewerkstelligen. Omdat het stelsel niet goed functioneert, worden mensen onnodig belast, blijven mensen bijvoorbeeld onnodig lang in wisselwoningen zitten of moeten schadetrajecten opnieuw gestart worden omdat dossiers (tijdelijk) kwijt zijn geraakt.[3] Het blijft in het huidige bestel van instanties onduidelijk wie eindverantwoordelijk is voor dat mensen goed terechtkomen en problemen voortvarend worden opgepakt, zeker wanneer er samenloop is van schade en versterking. Ook zijn verantwoordelijkheden te strikt afgebakend waardoor complexe situaties ontstaan.

Met de Agenda voor Herstel wordt een integrale aanpak gericht op schade, versterking en verduurzaming beoogd. Deze agenda houdt in dat iedere organisatie haar eigen verantwoordelijkheden houdt, maar dat er gezamenlijke verantwoordelijkheid wordt gevoeld voor het beste (eind)resultaat voor bewoners op het gebied van schade, versterking en verduurzaming. Dit heeft een groot voordeel: er is oog voor iedere individuele situatie

3 De Boer, G. (22 juni 2026). Instituut Mijnbouwschade is 329 dossiers kwijt: 'Dit kan niet langer zo doorgaan'. *RTV Noord*.

en het herstel van vertrouwen van de gemeenschap staat centraal. Op papier wordt dit al omarmd, maar de praktijk blijkt weerbarstig. Binnen instanties lijken mensen veelal op hun eigen taak gefocust, mist er door hoog personeelsverloop een besef van historie en blijkt het moeilijk om buiten de bestaande kaders te denken. Terwijl een integraal beeld binnen en tussen instanties vaak ontbreekt, komt alles achter de voordeur van bewoners samen. Het risico is dat de instanties de bewoner uit het oog verliezen in discussies over kaders, regelingen en beleid. Het is lastig om buiten de gebaande paden te treden en over de eigen schaduw heen te stappen. Het vereist moed om een andere, gezamenlijke aanpak te kiezen. Er moet worden ingezet op betere kennis van de gehele opgave, om professionals in staat te stellen de bewoner zo goed mogelijk te helpen.

Conclusie 9. Regionale bestuurders zijn niet bij machte om de belangen van Groningers werkelijk te behartigen

We zien de afgelopen jaren dat regionale bestuurders meer en beter proberen de belangen van Groningers te behartigen, bijvoorbeeld in discussies rond nieuwe kerncentrales en winning uit kleine velden en in hun gezamenlijke reactie op de Staat van Groningen en Noord-Drenthe (SvGND). We constateren echter dat regionale bestuurders nog altijd niet voldoende bij machte zijn om besluitvorming vanuit het Rijk te beïnvloeden. De onderlinge relaties tussen Rijk en regio blijven lastig, en ook binnen de regio zijn de relaties tussen overheden en instanties kwetsbaar. Wat nodig is, is het herstel van relaties en vertrouwen tussen instanties en overheden onderling.

We zien dat de zichtbaarheid van bestuurlijk en ambtelijk ‘Den Haag’ in Groningen de afgelopen jaren sterk is toegenomen. Ambtenaren lijken zich meer te committeren aan dit dossier en zijn meer aanwezig in de regio. Dat was in het verleden heel anders. Over de hele linie zien we wel dat de organisaties nog meer met elkaar bezig zijn dan met bewoners. Het blijkt complex om bewoners centraal te stellen in het kafkaëske systeem van instanties, regelingen en beleid. Deze hoge mate van

complexiteit zorgt er niet alleen voor dat organisaties veel met zichzelf en elkaar bezig zijn, maar ook dat het voor regionale bestuurders lastig blijft om de belangen van Groningers werkelijk te behartigen. Ook hier is er een beperkt aantal mensen met voldoende kennis, overzicht en historisch besef van de problematiek om dit goed te doen. Dit wordt verder gecompliceerd door vierjaarlijkse wisselingen van raden en staten.

Conclusie 10. De kennisontwikkeling over het Groningenveld is doelbewust beperkt gehouden

In 2023, toen ons laatste kennisoverzicht uitkwam, leek de aandacht voor maatschappelijke vraagstukken in de lift te zitten: maatschappelijke gevolgen werden meegenomen in beleidsvoorstellen. Nu, een paar jaar na dato, concluderen wij echter opnieuw dat veel kennis onbenut blijft, zowel binnen het kader van de hersteloperatie in Groningen als ook daarbuiten, bijvoorbeeld bij andere energie- en mijnbouwprojecten. Het is stuitend dat juist de aandacht voor de mens weer plaats maakt voor een patroon waarin besluitvorming gebaseerd is op geld, techniek en reputatie.

We zien dat kennis over de lessen van het gaswinningsdossier ook beperkt wordt benut door een verdere verkokering binnen organisaties, bijvoorbeeld door het bestuurlijk uit elkaar trekken van het dossier tussen mijnbouw (bij EZK) en de hersteloperatie in Groningen (bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)). Ook de provincie Groningen volgt dezelfde scheiding in verantwoordelijkheden, terwijl de twee thema's zo inherent verweven zijn met elkaar. Bovendien is het onderscheid voor inwoners compleet onduidelijk. Wanneer er geen interactie plaatsvindt tussen deze ministeries, blijven dezelfde denkpatronen dominant.

Onze zoektocht naar kennis legde bloot hoe weinig integrale kennis er is binnen instanties. Toen wij instanties vroegen om gegevens aan te leveren, zagen wij hoe weinig mensen een compleet overzicht hebben. Iedereen gaat over zijn of haar

eigen ‘stukje’. Het stellen van vragen leidde soms ook tot ontdekkingen van tegenstrijdige en incomplete informatie. Het is zorgwekkend dat er weinig ruimte lijkt te zijn voor een integrale blik op de operatie. Wel zien we dat er binnen de instanties meer belang wordt gehecht aan onderzoek om hun beleid te verbeteren.

Ook zien we een toenemende welwillendheid om echt in de spiegel te kijken en de werkprocessen onder de loep te nemen, maar er blijven – ondanks geluiden dat meer inzicht nodig is – veel thema’s onderbelicht. We constateren een gebrek aan nieuwsgierigheid en coördinatie op kennisvergaring. In de SvGND worden de cijfers op een rij gezet, maar worden vragen zoals ‘hoe kan dit anders en wat betekent dit nu concreet achter de voordeur?’ niet gesteld.

Hoewel de SvGND als instrument een belangrijke rol kan gaan spelen, zorgen dit soort nieuwe structuren mogelijk ook voor onduidelijkheid, overlap en ervaren concurrentie. Bovendien kan de SvGND zorgen voor een illusie van kennis en inzicht. Als we de afgelopen jaren iets hebben geleerd, dan is het dat de lessen zitten in het verhaal achter de cijfers, niet enkel in de cijfers zelf. Dit speelt zich af in een context waarin het vertrouwen van inwoners in onderzoek en wetenschap onder druk staat. In het Noorden ligt dit vertrouwen zelfs lager dan in de rest van Nederland (zie het kader). Een instrument als de SvGND is een kans om dit vertrouwen te vergroten, maar zoals de SvGND er nu uitziet, vrezen wij dat inwoners zich hier niet in zullen herkennen. We bemerken dat de SvGND weinig ruimte biedt voor tegengeluid. In een uiterst gevoelig en politiek dossier is het betrekken en erkennen van verschillende perspectieven van groot belang. In 2025 sprak het consortium dat de SvGND schreef van ‘onderzoeksmoeheid’: inwoners willen hun verhaal volgens hen vaak niet meer delen. Onze ervaring is anders. Wij denken dat inwoners hun verhaal wel degelijk willen delen, wanneer zij het gevoel hebben dat er iets mee wordt gedaan, dat zij serieus genomen worden en dat hun ervaringen worden erkend.

VERTROUWEN IN DE WETENSCHAP IN GRONINGEN —

Ena Vojvodić

Als promovenda bij het Kennisplatform onderzoek ik hoe vertrouwen in wetenschap en kennisinstellingen wordt gevormd, hoe het kan afbrokkelen en wat mensen nodig hebben en verwachten van wetenschap om haar te blijven vertrouwen.

Mijn project is geïnspireerd op de hoofdconclusies van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen (PEAG), namelijk de conclusies over kennisontwikkeling en -benutting. In Groningen speelde wetenschappelijke kennis een sleutelrol in de besluiten over winning, risicobeoordeling en mogelijke risicobeperking. Toch bleek uit de enquête dat de kennisontwikkeling en wetenschap rondom het Groningse gasveld, met name rondom de risico's, veel beter hadden gekund. De wetenschap en kennisinstellingen vormden, samen met de overheid en de operator, een gesloten kennisbolwerk dat risico's aanvankelijk bagatelliseerde, onderzoeksagenda's beperkt hield en seismiciteit presenteerde als een probleem dat binnen bestaande kaders gemakkelijk beheersbaar zou zijn.

Bevindingen tot nu toe

In mijn onderzoek heb ik gebruikgemaakt van de open antwoorden op een vragenlijst, uitgezet onder inwoners uit het aardbevingsgebied en de rest van Nederland, tijdens de hoorzittingen en na de publicatie van het PEAG rapport. Ik heb gekeken naar de relatie van deelnemers met wetenschap en kennisinstellingen, hun vertrouwen in de wetenschap en wat deze instellingen zouden kunnen doen om in de toekomst betere samenwerkingen aan te gaan.

De bevindingen suggereren dat het vertrouwen in wetenschap en kennisinstellingen over het algemeen hoog is, zeker in vergelijking met andere betrokken instanties (bijvoorbeeld de NAM, nationale overheid, gemeenten). Tegelijkertijd ligt dit vertrouwen lager onder mensen die in de omgeving van het Groningenveld wonen. Voor hen is vertrouwen in de wetenschap ook een prominenter thema. In het algemeen lijkt het er

niet op dat de ervaringen van bewoners uit het verleden, zoals de onderschatting van risico's, de trage erkenning van onveiligheid en het langdurig onvoldoende serieus nemen van hun zorgen en ervaringen, hebben geleid tot een volledig verlies van vertrouwen in de goede bedoelingen van de wetenschap. Deze ervaringen hebben echter wel bijgedragen aan een afbrokkeling van vertrouwen op twee specifieke dimensies: de competentie van de wetenschap, oftewel de vraag of wetenschappelijk werk betrouwbaar en relevant is, en haar integriteit, de vraag of zij onafhankelijk, onpartijdig en eerlijk is, vooral onder druk van politieke en industriële belangen.

> Wanneer kennisproductie structureel afhankelijk is van financiering vanuit de industrie, dreigt zij aan onafhankelijkheid en legitimiteit te verliezen

Bewoners kunnen omgaan met onzekerheid, en soms zelfs met fouten, wanneer die openlijk worden erkend en gecorrigeerd. Schadelijk is echter wanneer wetenschap en kennisinstellingen worden gezien als onderdeel van een systeem dat leed bagatelliseert. Juist daarom richten bewoners hun kritiek niet alleen op wat er in het verleden is misgegaan, maar ook op wat wetenschap in de toekomst anders zou moeten doen. Uit mijn onderzoek komt dan ook naar voren dat de ondervraagde deelnemers de wetenschap vooral oproepen tot meer onafhankelijkheid van politieke en industriële belangen, eerlijkheid over onzekerheid en fouten uit het verleden en meer relevantie en responsiviteit ten aanzien van actuele problemen. De deelnemers verwachten van de wetenschap dat zij over disciplines heen samenwerkt, transparant communiceert en op betekenisvolle wijze met burgers in gesprek gaat.

Waarom dit ook buiten Groningen belangrijk is

De aanpak van het gaswinningsdossier in Groningen is meer dan alleen een lokaal verhaal. Het is ook een waarschuwing voor bestuur en beleid rond (nieuwe) energie en ondergrondgebruik zoals mijnbouw, waterstofopslag of CO_2-opslag, zeker in het licht van klimaatverandering en de energietransitie.

Decennialang was het onderzoek naar Groningen nauw verweven met actoren met gevestigde belangen, waaronder ministeries en de industrie. Zij bepaalden waarover, wanneer en door wie er onderzoek moest worden gedaan. In de latere jaren was er weliswaar onafhankelijk toezicht door de toezichthouder, maar de kennisproductie bleef gevormd door de overheid en de industrie. Wanneer kennisproductie structureel afhankelijk is van financiering vanuit de industrie, dreigt zij aan onafhankelijkheid en legitimiteit te verliezen. Uit het onderzoek blijkt dat dit met name geldt voor degenen die het meest door deze kwesties worden geraakt.

In de volgende fase van mijn onderzoek ga ik dit verder onderzoeken, evenals de rol van de toezichthouder bij energieprojecten en de verschillende manieren waarop wetenschappelijk onderzoek over veiligheid kan worden georganiseerd.

Aanbevelingen PEAG en Nij Begun: een uitnodiging aan Groningers en de toekomst

De PEAG en Nij Begun leidden tot een brede erkenning van de verstrekkende maatschappelijke gevolgen van de bodembeweging. Kabinet Rutte IV maakte met Nij Begun een nadrukkelijke stap vooruit: in haar aanpak staat, nog meer dan voorheen, deze brede maatschappelijke impact centraal. Waar Nij Begun begon als een herstelpakket met 50 maatregelen om de ereschuld in te lossen, zijn er echter (onvoorziene) dynamieken ontstaan die het draagvlak voor de aanpak hebben aangetast.

De miljarden die naar Groningen komen, hebben al snel voor onenigheid gezorgd over de verdeling van geld. Hier zien wij dat de onduidelijke afbakening van wat nu eigenlijk het 'getroffen gebied' is, problemen oplevert. De Economische en Sociale Agenda stellen dat de hele provincie plus een deel van Drenthe zwaar te lijden had. Maar onderzoek laat eigenlijk vooral consistent zien dat er (a) een kerngebied is met veel schade en versterking waar allerhande problemen zich de laatste decennia concentreerden, en (b) een ander gebied (Oost-Groningen, Veenkoloniën) waar al meer dan een eeuw sprake is van achterstelling. In onze visie is er met Nij Begun een onnatuurlijke samenstelling van 13 gemeenten gecreëerd. Daarnaast zijn verschillende vormen van problematiek aan elkaar verbonden en is onduidelijk wat het hoofddoel is van Nij Begun: gaat het vooral over herstel bieden in het kerngebied, over brede welvaart, over economische groei of innovatie?

De onduidelijke afbakening van wat nu eigenlijk het 'getroffen gebied' is, levert problemen op

Gemeenten worstelen met de maatregelen, regels en kaders die zij opgelegd krijgen en worden verantwoordelijk gemaakt voor het verdelen van middelen over hun dorpen. Dit zorgt voor competitie tussen gemeenschappen, die met Nij Begun juist allemaal de kans zouden moeten krijgen op herstel.

Met Nij Begun zijn twee agenda's geïntroduceerd, de sociale en de economische agenda. Deze zijn losgezongen van de huidige

hersteloperatie. Het lijkt een herhaling van zetten: hetzelfde gebeurde toen Nationaal Programma Groningen in het leven werd geroepen. Ook toen werd weggekeken van de versterkingsopgave en de schadeafhandeling. Juist nu er nog een lange fase van herstel aankomt, is het belangrijk om deze werelden met elkaar te verbinden en een integrale aanpak te bevorderen. Het feit dat er nu bijvoorbeeld veel geld vanuit de economische agenda naar de vrijetijdseconomie gaat en er veel aandacht is voor het imago van Groningen, kan bij gedupeerden de vraag oproepen wat dit hen nu precies brengt. Toekomstperspectief is belangrijk, maar is alleen effectief als de problemen in het heden ook effectief worden aangepakt.

Voor de komende periode zal er volop ingezet moeten worden op het verbeteren van de processen binnen de instanties. Nog langer onrust, onduidelijkheid en wanbeleid zal slecht afstralen op de regio en Nederland als geheel. We hopen dat er gefocust gaat worden op het doen van dingen die nodig zijn in plaats van nieuwe pilots, aanpakken en gremia opzetten. Veertien jaar na de beving bij Huizinge zou het duidelijk moeten zijn wat werkt en niet werkt. Er zijn allerlei nieuwe mooie ideeën, maar we zien in de praktijk dat het door politieke angst verwordt tot iets nietszeggend: zo werd de deur-tot-deur-aanpak in een debat omgedoopt tot de reguliere aanpak van NCG, de scope van Duurzaam Herstel werd enorm verkleind en Nij Begun lijkt in de media synoniem te zijn geworden met toekomstperspectief, terwijl 30 van de 50 maatregelen in het pakket over schade en versterking gaan.

Nij Begun eindigt met de belofte voor betere participatie en inspraak: ‘een uitnodiging aan de Groningers’. Uit ons overzicht blijkt opnieuw dat deze belofte maar beperkt wordt ingewilligd, zeker voor jongeren. Zo zagen we bijvoorbeeld beperkte mogelijkheid tot inspraak bij de vorming van de agenda‘s. Dit is een probleem, omdat met name jongeren de gevolgen van deze generatieoverstijgende agenda’s zullen ervaren. Ook recentelijk zien we dat participatie stokt. Signalen van bewoners over fouten in versterkingsrapporten werden lang niet opgepakt. Pas na landelijke media-aandacht werden bewoners serieus

genomen. Dit alles gaat in tegen de intenties van Nij Begun.

Voor de bewindspersonen betrokken bij Groningen zal in de toekomst dan ook een zware taak liggen om het broze vertrouwen te herstellen. Hier ligt zowel de verantwoordelijkheid bij de regeringscommissaris Herstel Groningen en de verantwoordelijke minister (BZK).[4] We observeren dat het bestaan van twee bewindspersonen nu al ingewikkelde situaties oplevert. De minister van BZK legt verantwoordelijkheid af tijdens commissiedebatten en gaat mee bij bezoeken aan de regio. Tegelijkertijd is er de regeringscommissaris, voor wie de verantwoordelijkheden en rol nog onduidelijk zijn.

Zoals hierboven beschreven is de gaswinningsproblematiek onlosmakelijk verbonden met de regio. Er wordt al decennialang gebruikgemaakt van de Groninger grond voor turf, zout, gas en graan. De geschiedenis heeft uitgewezen dat de lusten elders neerstrijken en de sociale lasten veelal gedragen moeten worden door de bevolking. Ondanks pogingen dit recht te trekken lijkt de modus operandi vanuit de overheid en de industrie maar moeilijk te doorbreken. De bewoner komt er niet tussen. Dit blijkt ook weer uit de nieuwe wending om toch te verkennen of er in de provincie Groningen een kerncentrale gebouwd kan worden, en de sterke wens van de Provincie om Groningen 'in de aanbieding' te doen aan het ministerie van Defensie.[5] Hieruit blijkt een beperkt historisch besef. Dit is onfortuinlijk omdat hiermee tegenstellingen tussen de verschillende overheden en belangen worden uitvergroot en vertrouwen verder wordt aangetast.

Om Europese Culturele Hoofdstad te worden is het volgens ons onvermijdelijk dat de toekomst in verbinding wordt gebracht met het heden en het verleden. De gaswinning is onlosmakelijk verbonden met de provincie Groningen, en de identiteit van het gebied en haar bewoners is er blijvend door veranderd. De gaswinning weg willen zetten als een onwelgevallig thema waar we toeristen niet mee lastig moeten vallen is een heillo-

4 De regeringscommissaris is een ambtstitel zonder verplichtingen.

5 Pastoor, R. (6 juli 2026). Defensie kan flink uitbreiden in Groningen: 'Wij doen Groningen niet in de uitverkoop, maar in de aanbieding'. *RTV Noord*.

ze weg en een miskenning van de realiteit. Wij roepen op om het om te draaien. De gaswinning en haar gevolgen zijn een voedingsbodem voor kunst en geven een extra dimensie aan het verhaal van Groningen als mogelijke toekomstige Europese Culturele Hoofdstad. Geef gemeenschappen de kans om hun ervaringen met behulp van kunst en cultuur te verwerken en om zo weer te helen.

Ontdek al fietsend de geschiedenis van de gaswinning in Groningen aan de hand van 12 stops
Fietsroute ontworpen door onderzoekers van de Universiteit Utrecht en EPIQ
Gaserfgoed

Deel 1

Context

Inleiding

In dit deel van het Kenniskompas schetsen we de context van het gaswinningsdossier aan de hand van verschillende onderdelen. Allereerst beschrijven we - zeer beknopt - de geschiedenis van het dossier vanaf het moment dat er gas werd gevonden in Groningen. We hebben keuzes moeten maken, waardoor lang niet alle onderwerpen aan bod komen. Het doel is om een globaal overzicht te geven van het verloop van het dossier en de politieke besluiten die zijn genomen.

Hierna volgt een stakeholderoverzicht. Dit overzicht is ingedeeld in drie thema's: de gasmarkt, schade & versterken, en Nij Begun en bestaat uit een visueel deel en een tekstuele toelichting. Beide delen vullen elkaar aan.

In dit eerste deel zijn ook enkele kaarten van Groningen opgenomen. Met deze kaarten willen we aantonen dat 'het gaswinningsgebied' een diffuus begrip is dat op verschillende manieren gedefinieerd kan worden.

Tot slot bevat dit deel van het Kenniskompas een inventarisatie van werkwijzen binnen de versterkingsopgave en het schadeherstel, een overzicht van de conclusies en aanbevelingen van de Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen, en een overzicht van de 50 maatregelen van Nij Begun.

Samen vormen deze onderdelen een naslagwerk en bieden ze context voor de informatie in de hieropvolgende delen van dit Kenniskompas. Door inzicht te bieden in de geschiedenis van het dossier, haar stakeholders, de verschillende werkwijzen en de geografische aspecten van de gaswinning, hopen we meer grip te bieden op het complexe en steeds veranderende gaswinningsdossier.

Geschiedenis van het gaswinningsdossier

Marieke Dwarswaard

De gaswinning en het gasgebouw

Tot laat in de jaren '50 van de twintigste eeuw was er weinig interesse in gaswinning. In plaats daarvan zocht men naar aardolie. Dat werd in 1943 gevonden bij Schoonebeek in Drenthe. Na de bevrijding werd de zoektocht naar olie op volle kracht voortgezet. Daartoe had de Koninklijke, het belangrijkste petroleumbedrijf in Nederland dat nauw verweven was met het Britse Shell, in 1947 een onderneming opgericht: de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM). Partner in deze onderneming was het Amerikaanse Standard Oil (Esso) (Hakkenes, 2020).

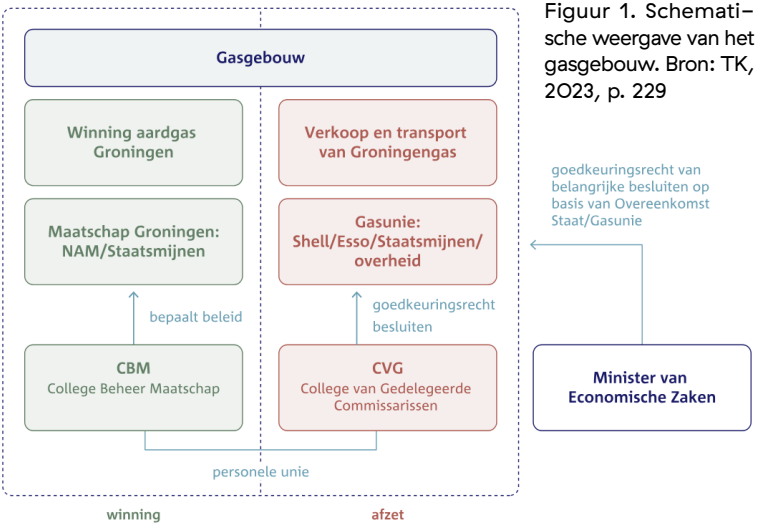
Ook toen het veld in Schoonebeek veel gas bleek te bevatten, bleef de prioriteit voor de NAM bij de zoektocht naar olie liggen. Ze verschoof haar onderzoeksgebied langzaam naar het noorden, en in 1959 kreeg landbouwer Kees Boon een brief van de NAM waarin zij aankondigde gaten te gaan boren op één van zijn percelen, gelegen in de buurt van Slochteren. Na enkele maanden boren werd er op 2.600 meter diepte gas aangetroffen. Volgens de Nederlandse Mijnwet, die ingevoerd was door Napoleon in 1810, was de staat eigenaar van alle bodemschatten. Boon kreeg dus wel een vergoeding voor het gebruik van zijn land, maar niet voor wat er onder de grond zat (Hakkenes, 2020).

Dat bleek 2.800 miljard kubieke meter aardgas te zijn. Het werd één van de voornaamste energiebronnen van Nederland, en een grote 'melkkoe' voor de Nederlandse overheid. Dat niet het lokale maar het landelijke bestuur de zeggenschap over het gas had, riep direct frustraties op binnen Groningen (Van Gemert, 2025). De NAM ontving van de Nederlandse staat in 1963 de concessie om het gas te winnen. Deze overeenkomst was geheim en kon niet worden opgezegd (Damveld, 2020).

De samenwerking tussen Shell en Esso (verenigd in de NAM), Gasunie en de Nederlandse staat was ingericht in het zogeheten 'gasgebouw'. De NAM vormde met de Staatsmijnen een 'stille maatschap': een bedrijfsvorm waarbij geen verplichting bestaat om ingeschreven te staan in het handelsregister en jaarverslagen te maken. Deze Maatschap Groningen was verant-

woordelijk voor de winning van het aardgas. NV Nederlandse Gasunie (verdeling in eigendom: 10% Nederlandse staat, 40% Staatsmijnen, 25% beide oliemaatschappijen) beheerde het transportnetwerk en verkocht het in Nederland gewonnen aardgas.[1] Hoewel er voor de buitenwereld dus twee verschillende organisaties (Gasunie en NAM) leken te zijn, werkten deze in de gehele keten van winning tot distributie zeer nauw samen (Tweede Kamer der Staten-Generaal [TK], 2023).

De twee partijen in het gasgebouw – Maatschap Groningen en Gasunie – werden bestuurd door hetzelfde bestuur, bestaand uit de directeur van Shell Nederland, de directeur van Esso Nederland, twee afgevaardigden van de Staatsmijnen en een regeringsvertegenwoordiger. In de praktijk was dit in principe de directeur-generaal Energie van het ministerie van Economische Zaken (TK, 2023).

Figuur 1. Schematische weergave van het gasgebouw. Bron: TK, 2023, p. 229

Door de manier waarop het gasgebouw financieel was ingericht, ontving de Nederlandse staat een percentage van de winst dat van 68% in de eerste jaren opliep naar 81% in 1979 (TK, 2023).

De provincie Groningen ontving geen directe aardgasbaten.

1 In 2005 werd GasTerra opgericht vanuit de Gasunie. GasTerra werd vanaf dat moment verantwoordelijk voor de gaslevering en -handel. De aandeelhouders van GasTerra zijn hetzelfde als die van de Gasunie.

Het provinciale bestuur benadrukte bij vergaderingen met het Rijk de ‘‘psychologische aspecten die in het Noorden leefden als gevolg van langlopende economische achterstelling” (Van Gemert, 2025, p. 571). In 1963 werd het in de regio dan ook als grote overwinning beschouwd dat het hoofdkantoor van de Gasunie niet in Den Haag, maar in Groningen gevestigd zou worden. Voor deze 250 arbeidsplaatsen had Commissaris van de Koning Fock hard moeten strijden – er was veel weerstand bij het personeel en de directie van de Gasunie. Daarnaast werden Groningse huishoudens als eerste aangesloten op het gas, en was er sprake van een voordelig tarief om industriële bedrijven naar het Noorden te lokken – met succes (Van Gemert, 2025). Daar hielden de voordelen echter op: hoewel harde cijfers niet beschikbaar zijn, “is het een feit dat de gasbaten niet specifiek ten goede kwamen aan de regio waarin het gas werd gewonnen; een regio die echter wel steeds meer de lasten van de gaswinning ondervond” (TK, 2023, p. 1609).

De bodem beweegt

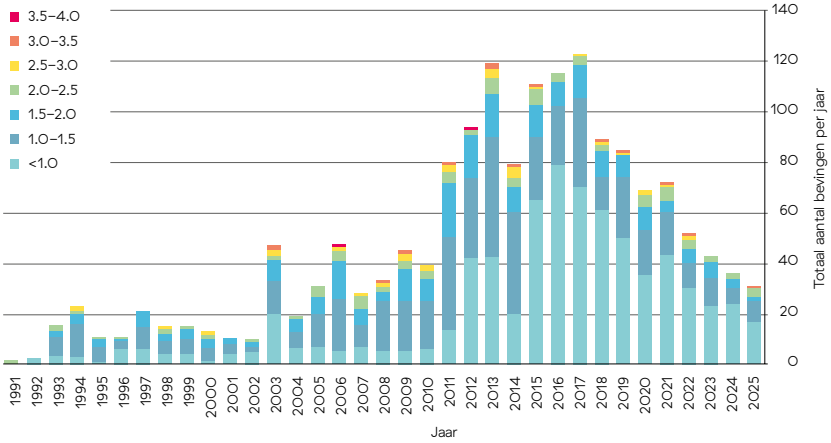
Het Groningenveld ligt ongeveer drie kilometer onder de grond, in een zandsteenlaag. Door gas te winnen, neemt de druk in het gasreservoir af. De bodemlagen daarboven persen het zandsteen vervolgens samen, en dat leidt tot bodemdaling. Bodemdaling kan ook andere oorzaken hebben: zoutwinning, grondwaterwinning of natuurlijke processen. Door de combinatie van al deze factoren daalt in Groningen de bodem sneller dan in andere delen van Nederland. Dat heeft uiteenlopende gevolgen: de waterstanden stijgen en leidingen en riolen kunnen scheuren. Dit levert zogeheten *eternity costs* op, zoals permanente gemalen om het grondwater op peil te houden (Porada *et al.*, 2024). Dat er door de gaswinning in het Groningenveld bodemdaling zou plaatsvinden was bij de NAM vanaf het begin bekend. Onduidelijk was om hoeveel bodemdaling het zou gaan (TK, 2023). Volgens de meest recente prognose zal de uiteindelijke bodemdaling in 2080 op het diepste punt 46 centimeter bedragen (Nederlandse Aardolie Maatschappij [NAM], 2015). De NAM heeft vrijwel direct een fonds opgezet dat de schade door bodemdaling vergoedt, waarmee dit probleem onmiddellijk gedepolitiseerd werd (Porada *et al.*, 2024).

Bodemdaling is niet de enige vorm van bodembeweging in Groningen. Door het winnen van aardgas en de samenpersing van het zandsteen kunnen er spanningen op de breuklijnen ontstaan. Dat kan weer leiden tot een schoksgewijze verschuiving – een aardbeving (TK, 2023). Aardbevingen worden gemeten op de schaal van Richter. Vanwege de relatief ondiepe aard van de bevingen in Groningen is deze schaal echter niet geheel representatief. De meeste bevingen elders in de wereld vinden namelijk op 10 tot 100 kilometer diepte plaats, waarbij de bovenliggende aardlagen veel energie absorberen. In Groningen vinden de bevingen op slechts 3 kilometer diepte plaats, waardoor de impact van een beving veel heviger is. Daarnaast versterken de grondsoorten die in Groningen veel voorkomen, zoals klei en veen, de hevigheid van trillingen. Zoutlagen, die ook voorkomen in Groningen, hebben juist een dempend effect (TK, 2023). In tegenstelling tot bodemdaling, hield de NAM geen rekening met aardbevingen. De aanname was dat die in Groningen niet konden voorkomen.

Sinds het meten van bevingen in 1986 mogelijk werd, zijn er in Groningen meer dan 2.000 bevingen geweest, waarvan een kleine 400 met een magnitude groter dan 1.5 op de schaal van Richter (en dus voelbaar voor bovenwonenden).[2] De eerste beving boven het Groningenveld vond plaats in 1991 in Middelstum. Hoewel er bij die beving al panden beschadigd raakten, werd pas in 1993 door een multidisciplinair onderzoek van de Begeleidingscommissie Onderzoek Aardbevingen bevestigd dat er (geringe) schade kon ontstaan door aardbevingen (TK, 2023).

Gedurende 1994 nam het aantal bevingen snel toe, en daarmee begonnen de eerste bewoners zich te roeren. Ze verenigden zich, maar hun acties waren veelal ludiek en voorzichtig. Na bevingen in 1997 en 1998 bij Roswinkel (Drenthe) die veel schade veroorzaakten, daalde het publieke vertrouwen in de gaswinning. De overheid richtte in reactie hierop in 1999 de Technische Commissie Bodembeweging (Tcbb) op. Deze commissie kreeg als taak om onafhankelijk onderzoek te doen naar

2 Redactie. (17 februari 2026). Lichte beving bij Usquert, 2000ste geregistreerde gaswinningsbeving. *RTV Noord*.

Figuur 2. Jaarlijks totaal aantal aardbevingen in het Groningen–gasveld van 1991 t/m 2025. Sinds 2014 is het meetnetwerk in Groningen uitgebreid, wat in 2015 zichtbaar wordt door meer kleinere bevingen. Bron: KNMI

de relatie tussen gaswinning en bodembeweging en daar met het bredere publiek over te communiceren.

Na een beving bij Westeremden van 3.5 op de schaal van Richter in 2006 werd de onrust onder bewoners dermate groot dat de NAM een onderzoek naar de gevolgen van de gaswinning financierde. De onvrede over het verloop en de resultaten van dit onderzoek leidde in 2009 tot de oprichting van de Groninger Bodem Beweging (GBB), die zich inzet voor alle bewoners die schade ondervinden van de gaswinning.[3] Er bleef echter nog lang veel onzekerheid over de mate waarin bevingen tot schade zouden leiden in de toekomst (TK, 2023).

Signalen genegeerd, bewijslast blijft bij bewoner

In 1998 begon de overheid met de voorbereiding van een nieuwe Mijnbouwwet. De noordelijke provincies vroegen tijdens dit proces om een omkering van de bewijslast. Deze lag bij de bewoner, die moest bewijzen dat de schade door gaswinning en niet door iets anders was veroorzaakt. Als de bewijslast omgekeerd zou worden, moest de mijnbouwexploitant bewijzen dat de schade *niet* was veroorzaakt door gaswinning.

De overheid besloot om de bewijslast niet om te keren, maar

3 https://groninger-bodem-beweging.nl/gbb/geschiedenis

breidde in plaats daarvan de taken van de Tcbb uit. Als bewoners met schade het niet eens waren met het oordeel van de NAM, konden zij naar de Tcbb stappen. De slagkracht van de Tcbb bleek in de praktijk erg klein, maar toch verschool het ministerie van EZK zich tot 2016 achter de commissie om de bewijslast niet te hoeven omkeren (TK, 2023). Eind 2016 ging minister Kamp toch akkoord en werd een wettelijk bewijsvermoeden ingevoerd: bij alle schade die door aardbevingen uit het Groningenveld veroorzaakt zou *kunnen* zijn en die zich bevindt in het zogenoemde effectgebied, wordt nu aangenomen dat dat inderdaad zo is (TK, 2023).

Huizinge — een keerpunt?

Op 16 augustus 2012 vond bij Huizinge een aardbeving plaats van 3.6 op de schaal van Richter. Dit is op het moment van schrijven (juni 2026) de zwaarste beving die in Groningen heeft plaatsgevonden. De beving vormde een keerpunt in het gaswinningsdossier: Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) bracht voor het eerst in haar bestaan ongevraagd advies uit aan het ministerie van EZ, waarin ze de minister opriep de gaswinning in Groningen zo snel mogelijk terug te brengen. Volgens SodM was dit de enige maatregel die op relatief korte termijn effect zou hebben op het risico op (hevige) aardbevingen. De net aangetreden minister Henk Kamp legde het advies van SodM echter naast zich neer en wilde de resultaten van 13 recent aangekondigde onderzoeken afwachten. In 2013 werd er om financiële redenen voor gekozen om de gasproductie te verhogen in plaats van af te bouwen. Het voorzorgsprincipe werd dus niet gehandhaafd. De onderzoeken riepen uiteindelijk ook vooral vragen op en er bleken uiteenlopende visies te bestaan op de manieren waarmee met de risico's van de gaswinning moet worden omgegaan (TK, 2023).

Schadeafhandeling en versterking

De aardbeving in Huizinge zorgde voor een groot aantal schademeldingen. De NAM rekende op enkele honderden meldingen, maar ontving er meer dan tweeduizend.[4] In mei 2013 stond de

4 Van Lint, R. (10 augustus 2022). Tien jaar na de klap bij Huizinge. Bevertjesgras in aardbevingsgebied. *De Groene Amsterdammer.*

teller op 6.800. De onvrede over de afhandeling bleef hiermee ook groeien: de NAM was niet in staat zo veel meldingen te verwerken. In 2014 werd door de NAM het Centrum Veilig Wonen opgericht – een aparte tak voor de schadeafhandeling, die nog altijd niet onafhankelijk was (TK, 2023).

In 2018 werd de schadeafhandeling uiteindelijk volledig overgeheveld naar de overheid. Hoewel de NAM wel mee mocht praten over het schadeprotocol, werden haar eisen niet ingewilligd. De Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) werd opgericht, die in 2020 werd hernoemd naar Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG). In 2021 en 2022 kreeg het IMG zo'n 45.000 schademeldingen binnen (TK, 2023).

Na de beving bij Huizinge begon de NAM te zoeken naar manieren waarop zij de risico's op bevingen kon verkleinen zonder minder gas te winnen. Men kwam uit op het preventief versterken van huizen, hoewel het in de eerste jaren niet geheel duidelijk was wat dat precies betekende en hoe veel huizen er versterkt moesten worden (TK, 2023). Zoals minister Kamp later zou zeggen: "Het is makkelijk om te zeggen van dat er 3.000 huizen versterkt moeten worden. We hebben ons onvoldoende gerealiseerd dat in die huizen ook 3.000 individuele gezinnen woonden. Die mensen hadden recht op aandacht. Het was veel complexer dan zo van een afstand lijkt."[5] De NAM was niet toegerust voor deze taak. Het CVW werd daarom ook verantwoordelijk gemaakt voor de versterkingsoperatie. Hierbij werd zij vanaf februari 2015 ondersteund door een nieuw rijksorgaan: Nationaal Coördinator Groningen (NCG). Die organisatie kreeg geen formele bevoegdheden, maar had als voornaamste taken het bevorderen van communicatie tussen bestuurders (van gemeenten, de provincie en Rijksoverheid) onderling en tussen bestuurders en inwoners. Daarnaast moest zij 'faciliteren' dat het Programma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen uitgevoerd zou worden. Oud-minister Hans Alders werd benoemd tot de eerste Nationaal Coördinator. Een jaar later, in 2016, werd de versterkingsoperatie volledig overgeheveld naar NCG. In 2019 was duidelijk dat er zo'n 28.000

5 VVD-prominent Henk Kamp: 'Immigratie is ons overkomen'. (22 augustus 2022). *De Telegraaf*.

huizen gecontroleerd moesten worden op veiligheid – een veel grotere operatie dan de paar duizend die eerder waren voorzien (TK, 2023).

De gaskraan gaat dicht

In 2018 viel het besluit dat de gaskraan bij het Groningenveld in 2030 zou sluiten. Hier werd in 2017 al over gepraat door minister Wiebes en de NAM, maar een zware beving bij Zeerijp in januari 2018 zette dit besluit in een stroomversnelling. Uit de PEAG kwam naar voren dat een financiële prikkel heeft meegespeeld bij dit besluit: minder winning betekende ook minder kosten voor de oliemaatschappijen in het kader van versterking (TK, 2023). Het besluit is dus niet volledig uit barmhartigheid genomen.

Het besluit leidde ertoe dat de versterkingsoperatie, die pas net was begonnen, op pauze werd gezet. Het voorgenomen sluitingsjaartal werd in 2019 aangepast, na wederom een heftige beving, dit keer in Westerwijtwerd. Het kabinet kondigde aan dat de kraan in 2022 dicht zou gaan en alleen nog heropend zou worden in het geval van een extreme winter. In oktober 2022 ging het Groningenveld inderdaad op de waakvlam, maar het zou nog tot april 2024 duren voordat het gasveld definitief dicht ging. Dat besluit en haar uiteindelijke wettelijke verankering was niet zonder controverse: het gasveld is nog niet leeg, en Nederland wordt zo in grotere mate afhankelijk van het buitenland voor haar gasvoorraad. Dat kan in tijden van geopolitieke onrust spanningen opleveren. Er gaan dan ook nog altijd stemmen op om het Groningenveld weer te openen. Tijdens geopolitieke crises worden deze stemmen luider en wijdverbreider.[6] Daarnaast leidde het sluitingsbesluit wederom tot een herijking van de versterkingsoperatie, omdat de veiligheidsrisico's veranderden. Dit heeft gezorgd voor grote vertragingen in een proces dat al moeizaam verliep.

Tot 2018 werd de versterking gebiedsgericht aangepakt: wonin-

6 Oving, S. (22 oktober 2025). Joost Eerdmans (JA21): 'Nooit meer boren in Groningen is een belachelijke fout' *Nu.nl*; LUBACH. (5 maart 2026). 'Waarom het dichtstorten van de Groningse gasputten een gigantische fout is'. https://www.youtube.com/watch?v=J20N4_UvnCw; Vlek, C. (17 oktober 2024). Aardbevingsgebied sneller veilig dan veel Groningers denken. *Sociale Vraagstukken.*

gen werden ingedeeld in gebiedsgerichte batches. Na de pauzering van de versterking naar aanleiding van het sluitingsbesluit werd gekozen voor een risico-gestuurde aanpak, waarbij woningen met de hoogste veiligheidsrisico's eerst werden aangepakt. In 2023 werd toch besloten weer gebiedsgericht te gaan werken. Naast een indeling van woningen in batches en op basis van veiligheidsrisico's zijn er met de tijd ook – bij nieuwe inzichten, politieke ontwikkelingen en bevindingen – allerlei pilots en aanpakken opgezet voor de versterking om verbetering te bewerkstelligen. Deze aanpakken en pilots hadden bijvoorbeeld als doel om te versnellen (bijvoorbeeld de typologieaanpak) of om de leefomgeving meer te betrekken (bijvoorbeeld de dorpenaanpak). Het incrementalisme waarmee aanpakken, pilots en regelingen zijn opgezet (kenmerkend voor het beleid van het gaswinningsdossier; zie ook hoofdstuk 1 van deel 2) heeft geleid tot een opeenstapeling van aanpakken, pilots en batches (zie Inventarisatie werkwijzen in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie). Dit zorgt niet alleen voor veel verschillen tussen inwoners (zie ook Van Geel *et al.*, 2023), maar ook voor een syteem waarin zowel bewoners als professionals verdwalen. Ondertussen werden er vanuit de nationale overheid veel beloftes gedaan over de snelheid van de versterkingsoperatie die niet waargemaakt werden. Zo beloofde toenmalig demissionair minister van Binnenlandse Zaken Ollongren in 2021 dat uiterlijk in 2023 alle huizen in de versterkingsscope beoordeeld zouden zijn.[7] Dat doel is niet gehaald.

Lange nasleep en parlementaire enquête

Na enkele eerdere pogingen werd in 2019 een motie van GroenLinks-Kamerlid Tom van der Lee aangenomen, waarmee werd besloten tot het houden van een parlementaire enquête naar de gaswinning in Groningen.[8] In 2021 werd de enquêtecommissie, voorgezeten door Van der Lee, ingesteld. In 2022 hield zij 69 verhoren en bekeek zij honderdduizenden documenten. Dit resulteerde in het bijna 2.000 pagina's tellende rapport *Groningers boven Gas*. De belangrijkste conclusie van het rapport

7 Duidelijkheid over versterken Groningse woningen komt uiterlijk in 2023. (16 november 2021). *RADAR-AvroTros*.

8 Kamerstuk 33529, nr. 584. Wetsvoorstel 'Gewijzigde motie van het lid Van der Lee c.s. Ter vervanging van die gedrukt onder nr. 559, 5 maart 2019.

is dat de belangen van de Groningers stelselmatig genegeerd zijn door het gasgebouw, en dat financieel gewin leidend was. Het kabinet reageerde op deze stevige conclusie met het maatregelenpakket Nij Begun (nieuw begin in het Gronings). Met 50 maatregelen op het gebied van herstel, sociaal en mentaal welzijn, economisch perspectief en betere overheid hoopt de overheid de komende 30 jaar haar 'ereschuld' aan Groningen terug te betalen. Van de voortgang van de maatregelen wordt jaarlijks verslag uitgebracht in de Staat van Groningen en Noord-Drenthe. Er waren al eerder financiële steunprogramma's voor Groningen, maar nooit zo omvangrijk en langdurig als Nij Begun. Zo waren er in de jaren '90 de Langmangelden en in 2014 was er het Miljard van Max (van den Berg, de toenmalige Commissaris van de Koning). Uit de Langmangelden had de aanleg van de Zuiderzeelijn betaald moeten worden – die kwam er nooit. Het Miljard van Max werd geïnvesteerd in leefbaarheid, duurzaamheid en snel internet. In 2019 volgde het Nationaal Programma Groningen (NPG), dat expliciet als compensatie voor de gaswinningsschade werd gepresenteerd en waaruit veel bewonersinitatieven op wijk- of buurtniveau zijn gefinancierd.[9]

De huidige situatie

In de stakeholderanalyse en in de verschillende hoofdstukken van dit boek gaan we verder in op de huidige taakverdeling op het gebied van schadeherstel, versterking en toekomstperspectief. Die taakverdeling is voor bewoners niet altijd duidelijk. De afgelopen jaren zijn er verschillende voorstellen gedaan om daar verandering in te brengen, bijvoorbeeld het openen van één loket waar bewoners met vragen over schade en versterking kunnen aankloppen, in plaats van twee aparte organisaties. Dit is nooit doorgevoerd, met het voornaamste argument dat het voor nieuwe vertragingen zou zorgen. In plaats daarvan wordt met de Agenda voor Herstel door de uitvoeringsorganisaties en de landelijke en lokale overheden de ambitie uitgesproken om waar mogelijk gezamenlijk op te trekken. Het idee is om het proces aan de voorkant zo veel mogelijk te stroomlijnen

9 Van den Berg, J. (5 oktober 2018). Groningen krijgt ruim een miljard voor leefbaarheid en economie. *De Volkskrant*.

zodat het zo helder mogelijk wordt voor de bewoner (Nij Begun, 2025b). Hoe dit in de praktijk uitpakt zal zich de komende tijd moeten uitwijzen.

Ondertussen staan de staat en de oliebedrijven tegenover elkaar als het gaat om de kosten voor de schadeafhandeling (zie het kader over arbitrage in hoofdstuk 2 van deel 2). Ook hiervan is het onduidelijk wat de consequenties zullen zijn. Wel is met het aannemen van de Wet Groningen definitief vastgelegd dat het Groningenveld niet meer open gaat, en dat er 22 miljard euro beschikbaar is voor de maatregelen uit Nij Begun.

De geschiedenis van het gaswinningsdossier is er één van reactief beleid en incrementalisme, waardoor een systeem is gecreëerd waarin veel partijen tegenover elkaar zijn komen te staan en de bewoner – om wie het allemaal zou moeten gaan – uit beeld is geraakt. Het is belangrijk om deze geschiedenis te kennen, om zo te begrijpen hoe het wantrouwen en de grote verschillen zijn ontstaan. Elke nieuwe regel en de uitzonderingen daarop zijn een toevoeging aan een systeem dat kraakt onder haar eigen gewicht.

Referenties

Damveld, H. (2020). *Gaswinning Groningen: Een bewogen geschiedenis.* Uitgeverij Profiel.

Hakkenes, E. (2020). *Gas: Het verhaal van een Nederlandse bodemschat.* Thomas Rap.

Nederlandse Aardolie Maatschappij. (2015). *Statusrapport 2020 en Prognose tot het jaar 2080. Bodemdaling door aardgaswinning in Groningen, Friesland en het noorden van Drenthe.* https://destaatvangroningen.nl/uploads/Status%20rapport%20bodemdaling%20Noord-Nederland-2020-final.pdf

Nij Begun. (2025). *Een Agenda voor Herstel van Groningen: Samenwerken als één overheid.* https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Nij_Begun_-_Een_Agenda_voor_Herstel_-_samenwerken_als_1_overheid.pdf

Porada, H., Boelens, R., & Vos, J. (2023). Gas extraction governmentality: The depoliticization of Groningen's extractive territorialization. *Political Geography, 108*, 103001. https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2023.103001

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2023). *Groningers boven gas—Rapport parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.* https://www.tweedekamer.nl/groningen/rapport

Van Gemert, W. (2025). De lusten en lasten van het gas. In D. Broersma, S. Couperus, W. van Gemert, R. Plantinga, & D. J. Wolffram (Eds.), *Voortgang & tegenwind: 200 jaar provinciaal bestuur in Groningen* (pp. 562–609). Uitgeverij Passage.

Stakeholderanalyse

Bas Dijkstra

In deze stakeholderanalyse brengen we het huidige stakeholderveld binnen het Groningse gaswinningsdossier in beeld. Om dit overzichtelijk te maken, visualiseren we op pagina's 70-75 de betrokken stakeholders en hun rollen binnen drie thema's: (1) Groningen en de gasmarkt, (2) schadeherstel en versterking en (3) Nij Begun: perspectief. De verbindingslijnen verbeelden verschillende vormen van betrokkenheid, bijvoorbeeld adviserend, controlerend of informerend. Waar nodig lichten we deze relaties verder toe in de tekst. Dit betekent dat de visuele weergave samen met de tekst moet worden geïnterpreteerd.

Deze stakeholderanalyse is gebaseerd op de online informatie die beschikbaar was op het moment van schrijven. Daarnaast is gesproken met verschillende professionals. Zij hebben conceptversies van feedback voorzien en waar nodig aangevuld. Tijdens dit proces werd echter duidelijk dat professionals vanuit hun eigen functie en achtergrond een bepaald perspectief hebben, waardoor ze de rol van stakeholders soms verschillend interpreteren. Verder zijn niet alle betrokken organisaties benaderd, waardoor het hieronder geschetste beeld van een complex en dynamisch stakeholderveld mogelijk incompleet is.

Thema 1: Groningen en de gasmarkt

De gasrotonde van de Gasunie fungeert voor dit thema als metafoor. De gasrotonde is een op elkaar afgestemd geheel van gasinfrastructuur voor transport, opslag en doorvoer van gas.[1] De herkomst, ofwel 'oprit', en eindbestemming, ofwel 'afrit', van aardgas zijn middels Gasunie's transportnet aan elkaar verbonden. Tevens registreert Gasunie Transport Services (GTS) middels het handelsplatform Title Transfer Facility (TTF) de overdracht van aardgas (GasTerra, 2025). Van oorsprong is TTF een Nederlandse gashandelsplaats waar marktpartijen zoals energiebedrijven, handelaren en producenten gas kunnen in- en verkopen. Inmiddels is TTF uitgegroeid tot het grootste Europese handelsplatform en wordt het wereldwijd als prijsbepaler gebruikt (GasTerra, 2025).[2] De marktwerking op de

1 https://www.gasunie.nl/begrippenlijst/gasrotonde

2 https://www.gasunietransportservices.nl/shipper-trader/producten-en-diensten/ttf; Schiffers, M. (16 november 2022). Veel scepsis over Brussels gemorrel aan Nederlandse gashandelsmarkt. *Financieel Dagblad*.

gasmarkt zal worden versterkt als gashandelsbedrijf Gasterra (50% staatsdeelneming) eind 2026 sluit.[3]

Buitenlandse import

De afnemende productie en uiteindelijke beëindiging van de gaswinning uit het Groningenveld heeft de herkomst van het aanwezige gas op de gasrotonde beïnvloed. Sinds 2018 is Nederland netto-importeur van aardgas en in 2025 werd bijna tweederde vanuit het buitenland geïmporteerd. Hiervan bestond bijna de helft uit LNG-import, waarvan de Verenigde Staten hoofdleverancier is, dat naar LNG-terminals in de Rotterdamse haven en de Eemshaven (EemsEnergyTerminal) wordt verscheept (Ministerie van Klimaat en Groene Groei [KGG] *et al.*, 2026).[4] Gasunie en opslagbedrijf Vopak zijn beide voor 50% aandeelhouder van EemsEnergyTerminal.[5] Het overige gedeelte van de buitenlandse gasimport is afkomstig uit onder andere België, Noorwegen, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.[6]

Gaswinning kleine velden

Binnen Nederland wordt zowel op land als op zee in kleine velden gas gewonnen (zie kaart 1).[7] Medio 2025 won de NAM uit 17 kleine gasvelden in Groningen voornamelijk hoogcalorisch gas (H-gas).[8] De gasinstallaties van midden- en kleinverbruikers zijn in Nederland gebouwd voor laagcalorisch gas (L-gas), omdat dit type gas uit het Groningenveld werd gewonnen. In de stikstoffabriek bij Zuidbroek (waar de Gasunie eigenaar van is) wordt stikstof aan H-gas toegevoegd om het geschikt te maken voor midden- en kleinverbruik.[9]

Voordat de winning van aardgas is toegestaan, moet een mijnbouwer bij de minister van Klimaat en Groene Groei (KGG),

3 https://www.gasterra.nl/nieuws/afbouw-van-gasterra-verlengd-tot-31-december-2026

4 https://www.gasunietransportservices.nl/nieuws/meer-gastransport-in-2025; https://www.energie-nederland.nl/onderwerpen/energiesysteem/feiten-en-cijfers/; Van Bergeijk, E. (21 januari 2026). Russisch gas maakt plaats voor Amerikaans lng: 'Wil je niet nog een keer'. *NU.nl*.

5 https://www.gasunie.nl/nieuws/eemsenergyterminal-mogelijk-langer-in-eemshaven-vanwege-energiezekerheid-en-energietransitie

6 https://www.gasunietransportservices.nl/nieuws/meer-gastransport-in-2025

7 https://www.nlog.nl/nlog-mapviewer

8 Theelen, D. en Siepel, M. (21 juni 2025). In deze zeventien velden wint NAM nog gas in onze provincie. *RTV Noord*.

9 https://zuidbroek.gasunie.nl/kwaliteitsconversie

in kabinet-Jetten-I onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK), onder andere een winningsvergunning aanvragen door een winningsplan in te dienen.[10] Voordat de minister een definitief besluit maakt over het winningsplan, worden hierover bij verschillende instanties (TNO-AGE, Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), regionale overheden (gemeenten, waterschappen en provincies) en de Mijnraad) adviesverzoeken uitgezet.[11] Nadat een winningsvergunning is verleend, zijn vergunninghouders verplicht om een samenwerkingsovereenkomst met Energie Beheer Nederland (EBN) af te sluiten. Hierdoor worden opbrengsten en kosten verdeeld tussen de vergunninghouders en EBN (respectievelijk veelal 60% en 40%, zie Mijnbouwwet artikel 94).[12] Tenslotte is begin 2026 een sectorakkoord gaswinning op land afgesloten tussen het toenmalige ministerie van KGG, EBN en de Nederlandse brancheorganisatie voor olie- en gasbedrijven Element NL (zie hoofdstuk 6 voor verdere toelichting) (KGG *et al.*, 2026).

Gasopslagen: zoutcavernes en lege gasvelden

Volgens de Mijnraad (2025) hebben gasopslagen tegenwoordig een cruciale rol om de leveringszekerheid te waarborgen.[13] Er zijn twee typen gasopslagen: lege gasvelden en zoutcavernes.[14] In Groningen en Drenthe zijn er twee L-gasopslagen: Grijpskerk en Norg. Beide zijn in handen van de NAM en werden voorheen gevuld door gashandelsbedrijf GasTerra. Voor het opslagjaar 2026-2027 vult EBN de gasopslagen Bergermeer, Norg en Grijpskerk om de nationale vulverplichting van de Europese Commissie en de vulambitie van KGG te behalen (voor zover marktpartijen dat onvoldoende doen). Voor de gasopslag Grijpskerk heeft de toezichthouder Autoriteit Consument en Markt (ACM) de NAM onlangs verplicht om marktpartijen hiertoe toegang te verlenen.[15] Daarnaast wordt in zes

10 *Mijnbouwwet*. (4 juni 2026).

11 https://www.mijnbouwvergunningen.nl/page/view/8d130100-2fc8-4d33-a017-9c5f879f28a5/winningsplannen; *Mijnbouwwet*. (4 juni 2026).

12 Kamerstuk 33529, nr. 932. Brief van de Minister van Economische Zaken en Klimaat, 19 januari 2022.

13 Kamerstuk 29023, nr. 591. Tussentijdse update gasmarkt en gasopslag, 14 juli 2025.

14 https://www.geologischedienst.nl/onderzoek/energietransitie/energieopslag/#:~:text=Gasvelden%20en%20zoutholtes%20gebruiken%20voor,in%20lege%20gasvelden%20(rechts)

15 Kamerstuk 29023, nr. 641. Brief van de Minister van Klimaat en Groene Groei, 2 april 2026; Kamerstuk 29023, nr. 594. Kamerbrief over leenfaciliteit vultaak EBN in gasopslag, 16 september 2025; https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/gas-storage_en

zoutcavernes bij Zuidwending in Veendam gas opgeslagen door Energystock (dochterbedrijf van Gasunie).[16] Gezien de rol van de gasopslagen, fungeren ze zowel als oprit als afrit binnen de gasrotonde.

Groen gas

Groen gas ontstaat uit de opwaardering van biogas. Biogas ontstaat bij de verwerking van afval- en reststromen uit onder meer de landbouw, de voedingsindustrie en waterzuivering. Ter stimulering van de productie van groen gas als duurzaam alternatief voor aardgas, bestaat de subsidieregeling 'Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie' (SDE++). Deze regeling wordt in opdracht van EZK door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) uitgevoerd. Er zijn verschillende marktpartijen die groen gas produceren, waaronder EemsGas. Producenten ontvangen voor elk geproduceerde megawattuur een verhandelbaar certificaat. Deze Garanties van Oorsprong worden door Verticer aangemaakt en bijgehouden (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland [RVO], 2025; Enexis, 2022).[17]

Afnemers

Nadat het verhandelde gas de gasrotonde verlaat, zijn er verschillende mogelijke (eind)bestemmingen. Vanwege de Nederlandse internationale doorvoerrol, werd in 2025 bijna de helft van het aanwezige gas op de gasrotonde naar het buitenland geëxporteerd.[18] Binnen Nederland wordt het gas getransporteerd naar gasopslagen en groot- en kleinverbruikers. Grootverbruikers (bijvoorbeeld industrie en elektriciteitscentrales) en regionale netbeheerders zijn aangesloten op het nationaal transportnet van Gasunie. Via het distributienet van regionale netbeheerders zijn kleinverbruikers (bijvoorbeeld huishoudens) verbonden (Netbeheer Nederland, 2019).

16 https://www.energiebufferzuidwending.nl/over-ons/aardgasbuffer; https://www.sodm.nl/vraag-en-antwoord/ondergrondse-opslag/meer-informatie-over-ondergrondse-opslag-zuidwending-veendam

17 https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/groen-gas; https://www.rvo.nl/nieuws/resultaten-sde-2025; Kamerstuk 32 813, nr. 487. Routekaart Groen Gas, 30 maart 2020; https://www.vattenfall.nl/grootzakelijk/energiemarkt/garanties-van-oorsprong/; https://www.gasunie.nl/projecten/eemsgas

18 https://www.gasunietransportservices.nl/nieuws/meer-gastransport-in-2025

Thema 2: schadeherstel en versterking

Schadeherstel

Gaswinning en gasopslag leiden tot bodembeweging met schade als mogelijk gevolg. Afhankelijk van de schadeoorzaak zijn er drie organisaties verantwoordelijk voor de schadeafhandeling: het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG), de Commissie Mijnbouwschade (CM) en de Commissie Bodemdaling door aardgaswinning.[19]

Instituut Mijnbouwschade Groningen

Het IMG valt als zelfstandig bestuursorgaan onder het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) (Instituut Mijnbouwschade Groningen [IMG], 2026). De taak van het IMG is om schade af te handelen die is ontstaan door bodembeweging als gevolg van de aanleg of exploitatie van een mijnbouwwerk ten behoeve van het winnen van gas uit het Groningenveld of als gevolg van de gasopslag Norg en Grijpskerk. Gedupeerden van het Groningenveld of de gasopslag in Norg of Grijpskerk, kunnen bij het IMG drie typen schades melden: (1) fysieke schade, (2) waardevermindering en (3) immateriële schade (zie voor toelichting respectievelijk hoofdstuk 1, hoofdstuk 2 en hoofdstuk 4).[20] Daarnaast worden Acuut Onveilige Situaties (AOS) gemeld aan het IMG (zie hoofdstuk 4). Bij de beoordeling van fysieke schade onderzoekt een externe deskundige hoe de schade is ontstaan en wat de omvang daarvan is (met inachtneming van het wettelijk bewijsvermoeden (artikel 177a van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek)). Wanneer aan de voorwaarden van het wettelijk bewijsvermoeden wordt voldaan, betekent dit dat ervan uit wordt gegaan dat schade het gevolg is van mijnbouwactiviteiten in het Groningenveld en gasopslag Norg en Grijpskerk, tenzij er een duidelijke andere oorzaak aangetoond kan worden. De toepassing van het wettelijk bewijsvermoeden als beoordelingsmethode heeft twee voorwaarden: (1) het gebouw ligt binnen een straal van zes kilometer van het Groningenveld, de gasopslag Norg of de gasopslag Grijpskerk of (2) het gebouw ligt binnen het effectge-

19 https://www.commissiemijnbouwschade.nl/u-heeft-schade/commissie-mijnbouwschade/schademelding-doen

20 https://www.schadedoormijnbouw.nl/over-organisatie-en-bezwaaradviescommissie/de-organisatie-van-het-img

bied van een beving. Binnen het effectgebied betekent dat op de locatie van het gebouw een trillingssnelheid van 2 millimeter per seconde (1% overschrijdingskans) of hoger is berekend. Bij lagere trillingssnelheden is het wettelijk bewijsvermoeden niet van toepassing, tenzij de locatie in het zes kilometer-gebied ligt. Afhankelijk van het door het IMG erkende type schade (fysiek, immaterieel of waardevermindering), bestaan er verschillende schaderegelingen.[21]

De kosten van de schadeafhandeling (en versterkingsoperatie) door de voormalige winning uit het Groningenveld worden door de Nederlandse Staat middels opgelegde heffingen op de NAM verhaald. Op dit moment zijn de NAM, ExxonMobil en Shell hierover in meerdere juridische procedures tegen de Nederlandse Staat verwikkeld (zie het kader over arbitrage in hoofdstuk 2).[22]

Commissie Mijnbouwschade

Gedupeerden die vermoeden dat hun gebouw schade heeft als gevolg van mijnbouwactiviteiten buiten het hierboven gedefinieerde gebied, kunnen dit melden bij de CM. De CM is bevoegd tot het beoordelen van mogelijke schade door mijnbouwactiviteiten uit onder andere kleine gasvelden in Groningen en de gasopslag in zoutcavernes bij Veendam (Commissie Mijnbouwschade [CM], 2026).[23] Nadat een gedupeerde een melding heeft gedaan, onderzoekt een deskundige (soms van een extern bureau) de schade.[24] Dit gebeurt langs de lijnen van het civiele aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht, waarbij het wettelijk bewijsvermoeden niet geldt, maar juist per schade wordt beoordeeld of er sprake is van een oorzakelijk verband met mijnbouw en voor welk deel deze schade toe te rekenen

21 https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/schade-aan-gebouwen-en-objecten/extra-informatie/extra-informatie/schade-beoordelen; Kamerstuk 33529, nr. 1335. Brief n.a.v. motie Vedder c.s. over het wettelijk bewijsvermoeden door het IMG zo laten toepassen dat schade altijd geacht wordt te zijn veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten, 5 september 2025; https://www.schadedoormijnbouw.nl/schade-gebouw/verdiepende-informatie/toepassing-bewijsvermoeden; https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen

22 Kamerstuk 33529, nr. 1369. Voortgang juridische procedures NAM, Shell en ExxonMobil, 20 januari 2026.

23 *Instellingsbesluit Commissie Mijnbouwschade*. (17 oktober 2025).

24 Voor meer toelichting over het al dan niet inschakelen van een externe deskundige (CM, 2026, pp. 16-17).

is aan mijnbouw (Ecorys, 2025).[25] Uiteindelijk volgt uit het onderzoek een advies, waarbij mijnbouwbedrijven verplicht zijn om de door de CM vastgestelde schadevergoedingen te betalen (CM, 2026).

Samenwerking IMG en CM

Het IMG en de CM werken samen op basis van de één-loket-gedachte. Nadat een schademelding is binnengekomen, wordt gekeken wie verantwoordelijk is voor de schadeafhandeling (CM, 2025). In de praktijk kan het voor gedupeerden namelijk verwarrend zijn waar ze hun schademelding kunnen indienen. Bijvoorbeeld: in de nacht van 13 op 14 maart 2026 heeft een geïnduceerde aardbeving plaatsgevonden bij Geelbroek. Deze aardbeving is te relateren aan de voormalige gasproductie in het gasveld Eleveld in Drenthe. Dit betekent dat de CM verantwoordelijk is voor de schadeafhandeling, terwijl ook bij het IMG de schademeldingen binnen stroomden.[26]

Commissie Bodemdaling door aardgaswinning

In 1984 werd de Commissie Bodemdaling door aardgaswinning ingesteld. De taak van de Commissie is om vast te stellen welke maatregelen moeten worden getroffen om bodemdalingsschade door gaswinning in de provincie Groningen te voorkomen of te compenseren en na te gaan wat daarvan de kosten zijn. Het is hierbij van belang om te benadrukken dat de Commissie alleen bodemdalingsschade behandelt van partijen die voor 1 juli 2020 zijn toegetreden tot de Commissie (Commissie Bodemdaling door aardgaswinning, 2026).

Versterkingsopgave

Werkvoorraad versterken

In tegenstelling tot het aanvraag-gestuurde schadeherstel, werkt de versterkingsopgave van Nationaal Coördinator Groningen (NCG) met een werkvoorraad. In opdracht van BZK, gaat NCG over de veiligheidsbeoordeling van alle adressen in de versterkingsscope en is zij verantwoordelijk voor de versterking van

25 *Instellingsbesluit Commissie Mijnbouwschade*. (17 oktober 2025).

26 https://www.sodm.nl/actueel/nieuws/2026/03/17/eerste-duiding-geelbroek-beving-van-14-maart-2026; Feitsma, J. en Hensen, G. (23 maart 2026). Ruim 2.700 meldingen en nog veel onduidelijkheid na aardbeving Eleveld. *RTV Drenthe.*

onveilige gebouwen in het aardbevingsgebied (Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies [Consortium], 2025).[27]

De versterkingsscope bestaat uit adressen binnen de vijf aardbevingsgemeenten: Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt. Deze adressen zijn onder andere om één van de volgende redenen toegevoegd aan de werkvoorraad: risicoprofielen op basis van een publieke Seismische Dreigings- en Risicoanalyse (SDRA) door TNO (voormalige Hazard and Risk Assessment (HRA)), toevoegingen door NCG en gemeenten met betrokkenheid van SodM en het Loket Opname Op Verzoek (LOOV) (Adviescollege Veiligheid Groningen [ACVG], 2023; Gemeente Eemsdelta, 2026). Het ACVG adviseert over te gebruiken kaders, richtlijnen, methoden en modellen voor de versterking van gebouwen in relatie tot de veiligheid en de uitvoering van de versterking.[28]

Lokaal Plan van Aanpak (LPA)

Op basis van de werkvoorraad, geven de aardbevingsgemeenten prioriteit aan adressen binnen een Lokaal Plan van Aanpak (LPA). Deze LPA's worden door de aardbevingsgemeenten in afstemming met NCG opgesteld en door SodM beoordeeld. Tussentijdse wijzigingen van het LPA moeten door de gemeentelijke lokale stuurgroepen worden goedgekeurd. Dit ambtelijke overleg geeft op gemeentelijk niveau sturing aan de versterkingsopgave, en bestaat uit een wethouder, NCG, het IMG en mogelijk betrokken woningcorporaties (Gemeente Groningen, 2023). Een ander orgaan dat op regionaal niveau betrokken is bij de versterkingsopgave en het bredere gasdossier, is het Voorbereidend Overleg Groningen (VOG). Het VOG bestaat uit de wethouders van de vijf gemeenten, de gedeputeerde van de provincie en de directeuren van NCG, het IMG en BZK.

De gemeentelijke LPA's zijn gekoppeld aan een Meerjaren Versterkingsplan (MJVP). Het MJVP heeft als doel om sturing te geven aan de uitvoering en de planning van de gehele versterkingsoperatie. NCG is de beheerder van het MJVP en

27 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/over-ncg/wat-doet-ncg
28 https://www.kennisplatformleefbaar.nl/instanties

informeert gemeenten hierover. De LPA's en het MJVP vormen de gezamenlijke visie van de gemeenten en NCG op het verloop van de versterkingsoperatie (Gemeente Groningen, 2023; Gemeente Eemsdelta, 2026).

Nij Begun: verbreding versterkingsopgave

Mede door de implementatie van de Nij Begun maatregelen 13, 14 en 15 is de versterkingsopgave een bredere opdracht geworden, waarbij ook ruimtelijke kwaliteit, leefbaarheid en herstel van de openbare ruimte in de versterking worden meegenomen (Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies, SEO Economisch Advies [Consortium] 2026; Rijksoverheid, 2023). Bij de implementatie hiervan spelen gemeentelijke gebieds- en dorpsvisies (met aandacht voor bewonersparticipatie) een centrale rol. Maatregel 13 gaat over het bevorderen van de ruimtelijke kwaliteit, waarvoor gemeenten (met ondersteuning van het team van de Regiobouwmeester van NCG) gebieds- en dorpsvisies opstellen (Rijksoverheid, 2023). Daarnaast zijn bij maatregel 13 het College van Rijksbouwmeesters en Rijksadviseurs (Rijksniveau) en de dorpsbouwmeester (lokaal niveau) betrokken (College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs [CRa], 2025; Zuidema, 2024). Maatregel 14 en 15 gaan respectievelijk over het verbeteren van de leefbaarheid en de wijkontwikkeling, en over het herstel van de openbare ruimte nádat de versterking is afgerond. Voor beide maatregelen ontvangen gemeenten vanuit EZK financiële middelen via een zogenaamde meerjarige SPUK (specifieke uitkering), waarvoor het opstellen van gemeentelijke dorps- en gebiedsvisies een voorwaarde is (zie ook hoofdstuk 6) (Nij Begun, 2024).

Prioritering LPA's

De prioritering van gebouwen in LPA's bestaat uit twee fasen: 'Opname & Normering' (O&N) en 'Ontwerp en Realisatie' (O&R). In de eerste fase wordt beoordeeld of een gebouw aan de veiligheidsnorm (Meijdam-norm) voldoet. Deze norm stelt dat de kans op overlijden als gevolg van een aardbeving maximaal 1 op 100.000 personen per jaar mag zijn (ACVG, 2023). Hiervoor verzamelt een ingenieursbureau bouwtechnische gegevens zoals bouwtekeningen en een opname van de woning

en berekent middels een computermodel of een woning aan het beoordelingskader van de Nederlandse Praktijkrichtlijn (NPR) (ontwikkeld door het Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)) voldoet. Naast deze reguliere beoordelingsmethode, bestaan ook de typologie-aanpak en de Praktijkaanpak 2.0 (zie hoofdstuk 1 voor meer toelichting). Uiteindelijk resulteert deze fase in een versterkingsadvies met drie mogelijke uitkomsten: wel op norm, niet op norm of extra onderzoek nodig.[29] Indien het gebouw niet op norm is, betekent dit dat versterking (in de vorm van bouwkundig versterken, sloop-nieuwbouw of een combinatie van beide) noodzakelijk is en overgegaan wordt naar fase 2: O&R.[30]

Deze fase begint met een kennismakingsgesprek tussen de bewonersbegeleider van NCG - vaak samen met de projectleider - bij de bewoner. Tijdens de ontwerpfase kan de bewoner aangeven welke eigen wensen hij/zij heeft (naast de vereiste versterkingsmaatregelen) voor het versterkingsplan. Denk bijvoorbeeld aan gelijktijdige isolatie bij (middel)zware versterking (Nij Begun maatregel 28; zie ook hoofdstuk 2) (zie ook pijler twee uit thema drie) (Consortium, 2025).[31] Verder haakt de aannemer in deze fase zo vroeg mogelijk aan, en indien nodig wordt ook een constructeur betrokken. Dan volgt een uitvoeringsontwerp en uiteindelijk start de daadwerkelijke realisatie met een uitvoeringsbesluit, waarin staat dat de eigenaar akkoord is met het versterkings- en uitvoeringsplan. Hierop volgt de daadwerkelijke uitvoering door een aannemer, zodat het gebouw na afronding wél veilig is. Indien nodig regelt NCG tijdelijke huisvesting (Gemeente Groningen, 2023; Staatstoezicht op de Mijnen [SodM], 2025).[32]

Thematische versterkingsprogramma's

Naast deze reguliere versterking van gebouwen, bestaan er verschillende thematische versterkingsprogramma's en aanpakken

29 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/de-versterking-in-stappen

30 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/de-versterking-in-stappen/versterkingsmogelijkheden

31 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/de-versterking-in-stappen

32 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/de-versterking-in-stappen; Van Veluwen, R. (2 juli 2025). Zo gaat de versterking in Groningen van stap tot stap. 'Soms geef ik na afloop een dikke knuffel'. *Dagblad van het Noorden.*

die grofweg dezelfde twee fasen (O&N en O&R) doorlopen. Enkele voorbeelden hiervan zijn het zorgprogramma, het scholenprogramma, en de Dorpenaanpak (zie ook Inventarisatie werkwijzen in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie). Per programma of aanpak zijn verschillende instanties betrokken (Top *et al.*, 2020; Consortium, 2026).

Samenloop herstel en versterken

Veel bewoners binnen de versterkingsscope hebben niet alleen te maken met versterking, maar ook met schade. Begin 2026 was er bij 1.596 adressen sprake van 'samenlooppotentieel'. Dit houdt in dat het adres is opgenomen in de werkvoorraad van NCG, maar nog geen lopend dossier bij het IMG heeft (Instituut Mijnbouwschade Groningen [IMG], 2025; 2026). Bij 'samenloop'-dossiers raken de wettelijke taken en bevoegdheden van het IMG en NCG elkaar, waardoor een samenhangende aanpak tussen IMG en NCG gewenst is. Het IMG en NCG werken dan samen op basis van afspraken vastgelegd in een samenwerkingsconvenant (dat in 2026 is geformaliseerd in de Wet Groningen). Deze samenwerking biedt de grootste voordelen bij complexe dossiers, omdat bij reguliere dossiers de schadeafhandeling doorgaans veel sneller verloopt dan de versterking.[33] Voor het afhandelen van de meest complexe situaties zijn verschillende instanties betrokken, onder andere: Taskforces Complexe Zaken en mkb, Vangnet Bijzondere Situaties en het Interventieteam Vastgelopen Situaties (IVS) (zie hoofdstuk 4) (IMG, 2026).[34] Tenslotte werken het IMG en NCG samen met betrekking tot Duurzaam Herstel wanneer er sprake is van samenloop (zie ook het kader over Duurzaam Herstel in hoofdstuk 1).[35]

De Agenda voor Herstel richt zich primair op betere, integrale samenwerking tussen alle instanties die bij de schadeafhandeling en de versterkingsoperatie zijn betrokken, zodat het geheel meer wordt dan een optelsom van afzonderlijke maatregelen

33 Staatscourant nr. 19242. Advies Raad van State inzake het ontwerp van een algemene maatregel vanbestuur tot wijziging van het Besluit Tijdelijke wet Groningen in verband met de afstemming tussen de uitvoering van de versterking en de vergoeding van schade, 18 juli 2023.

34 Kamerstuk 35561, nr. 73. Overzicht taskforces en vangnetten, 25 juni 2025.

35 Kamerstuk 33529, nr. 1370. Ontwikkelingen omtrent Duurzaam herstel, 21 januari 2026.

(zie hoofdstuk 1). Voor de uitvoering hiervan spelen lokale stuurgroepen een sleutelrol. Binnen deze stuurgroepen komen aardbevingsgemeenten, het IMG, NCG, het Ondersteunend Bureau Gaswinning (OBG), en, indien nodig, andere partners samen om gezamenlijke opgaven en knelpunten te bespreken en daarvoor oplossingen te vinden. Momenteel wordt de Agenda voor Herstel verder uitgewerkt tot een uitvoeringsplan (Consortium, 2026).[36]

Thema 3: Nij Begun: perspectief

Om de problemen die de gaswinning uit het Groningenveld heeft veroorzaakt op te lossen en om de ereschuld aan Groningen en Noord-Drenthe in te lossen, kwam het kabinet in april 2023 met een uitgebreid pakket aan maatregelen. Deze maatregelen gaan niet alleen over veiligheid en schadeherstel, maar ook over het bieden van structurele aandacht om het perspectief in de regio te verbeteren. Hiervoor is voor de komende 30 jaar in totaal ruim 22 miljard euro gereserveerd.[37] Het samenhangende pakket bestaat uit 50 maatregelen die worden onderverdeeld in vijf pijlers:

1. Groningen zonder gaswinning;
2. Bouwen aan herstel;
3. Bouwen aan sociaal en mentaal welzijn;
4. Bouwen aan economisch perspectief;
5. Bouwen aan de overheid.

In het vorige thema werden een aantal maatregelen van pijler twee besproken.[38] In dit thema wordt het resterende pakket aan maatregelen besproken, waarbij per pijler één of meerdere maatregelen worden uitgelicht.

De Staat van Groningen en Noord-Drenthe is het instrument waarmee het Rijk en de regio de voortgang van de uitvoering van de Nij Begun maatregelen monitoren en waar nodig bijstu-

36 Kamerstuk 33529, nr. 1342. Nij Begun: een Agenda voor Herstel van Groningen, 19 november 2025; Kamerstuk 35561, nr. 61. Brief van de staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 6 juni 2024.

37 Groningen krijgt 13,5 miljard euro extra voor schade, versterking en 'ereschuld'. (25 april 2023). *NOS*.

38 Dit zijn enkele maatregelen die verbonden zijn aan de versterkingsopgave.

ren (Rijksoverheid, 2023). De overhandiging van dit rapport aan de minister van BZK is de aftrap van een jaarlijkse cyclus. Hierna volgen gesprekken met bewoners en regionale overheden en stellen regionale overheden hun gezamenlijke reactie vast.[39] Vervolgens vindt er een Bestuurlijk Overleg Groningen plaats tussen het Rijk en de regio, waarbij de regionale vertegenwoordiging wordt versterkt door een vertegenwoordiger van de waterschappen. Daarna volgt een kabinetsreactie aan de Eerste en Tweede Kamer met aansluitend een Tweede Kamer debat. Tenslotte zijn er voortgangsgesprekken in de regio in de periode oktober-november en begint in april de cyclus opnieuw met de publicatie van de nieuwe Staat van Groningen en Noord-Drenthe.[40]

Medio april 2026 is Henk Nijboer aangesteld als regeringscommissaris Hersteloperatie Groningen en Noord-Drenthe. In deze rol overziet Nijboer het schadeherstel, de versterkingsoperatie en de uitvoering van Nij Begun, waarover hij tevens de minister van BZK adviseert. In tegenstelling tot een staatssecretaris, heeft een regeringscommissaris geen mandaat om beleid aan te passen. Daardoor is het momenteel onduidelijk hoe Nijboer zijn rol precies gaat invullen.[41] Verder is het Regioberaad Nij Begun als orgaan betrokken om volksvertegenwoordigers te adviseren hoe zij het beste hun positie kunnen versterken ten aanzien van de besluitvorming van Nij Begun.

Pijler 1: Groningen zonder gaswinning | maatregel 0

Maatregel 0 gaat over het sluiten van het Groningenveld (en dus niet alle gasvelden in Groningen). Door de definitieve beëindiging van de gaswinning uit het Groningenveld in april 2024 fungeert het niet langer meer als belangrijke oprit van aardgas (zie thema 1) en wordt het samenwerkingsverband Gasgebouw ontmanteld (maatregel 43).[42]

39 https://www.nijbegun.nl/nieuws/2026/06/regio-vindt-bijsturing-noodzakelijk-na-tweede-staat-van-groningen-en-noord-drenthe.

40 Gemeenschappelijke Regeling Perspectief Groningen en Noord-Drenthe. (16 juni 2026).

41 Theelen, D. en Siepel, M. (17 april 2026). Kabinet benoemt Henk Nijboer, maar wat kan een regeringscommissaris? *RTV Noord*; Veenstra, T. (22 april 2026). Henk Nijboer wordt regeringscommissaris voor hersteloperatie Groningen. *OOG TV.*

42 https://www.rvo.nl/onderwerpen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/gaswinning-groningen; Kamerstuk 35561, nr. 72. Tabel met stand van zaken 50 maatregelen Nij Begun, 13 juni 2025. NB: Aangezien maatregel 43 van Nij Begun het voornemen uitspreekt om het Gasgebouw te ontmantelen, is dit samenwerkingsverband in de visuele weergaven achterwege gelaten.

Op grond van de Mijnbouwwet is de NAM verplicht om alle mijnbouwlocaties na beëindiging van de winning op te ruimen (zie artikel 44 van de Mijnbouwwet).[43] Binnen het samenwerkingsverband Siturn voeren de bedrijven WellGear en Arcadis namens de NAM respectievelijk de ondergrondse en bovengrondse werkzaamheden uit.[44] Het SodM ziet erop toe dat de gasputten goed en permanent worden afgesloten (maatregel 45) (Rijksoverheid, 2023; SodM, 2026).[45]

Tot voor kort werd binnen het nationale platform Nexstep gewerkt aan hergebruik en ontmanteling van infrastructuur. Inmiddels zijn deze activiteiten overgedragen aan de oorspronkelijke initiatiefnemers, namelijk EBN en Element NL.[46] Hynetwork (dochteronderneming Gasunie) beoogt voor de aanleg van een landelijk waterstof transportnet voor het grootste gedeelte bestaande aardgasleidingen te hergebruiken.[47] Mede doordat er minder bestaande aardgasleidingen kunnen worden hergebruikt dan verwacht, waarschuwt de Algemene Rekenkamer in een onderzoeksrapport dat de kosten voor de aanleg van een waterstofnetwerk aanzienlijk hoger uitvallen dan eerder geraamd (Algemene Rekenkamer, 2025).

Pijler 2: Bouwen aan herstel | maatregelen 2 t/m 30
Naast de maatregelen voor schadeafhandeling en versterking (zie vorig thema), bestaan er binnen deze pijler tevens drie maatregelen om voor complexe gevallen en bijzondere panden de aandacht te vergroten en maatwerk te kunnen leveren. Deze maatregelen zijn het Agroprogramma (maatregel 24), het Mkb-programma (maatregel 25) en het erfgoedprogramma (maatregel 26) (zie hoofdstuk 2 en hoofdstuk 5).

43 *Mijnbouwwet*. (4 juni 2026).

44 https://www.nam.nl/opruimen-en-hergebruik.html; Marselis, D. (20 juni 2025). Deze mannen ontmantelen het Groninger gasveld - zodat het nooit meer kan worden gebruikt. *Trouw*.

45 https://www.sodm.nl/sectoren/gaswinning-groningen/toekomstige-sluiting-van-het-groningen-gasveld; Kamerstuk 35561, nr. 72. Tabel met stand van zaken 50 maatregelen Nij Begun, 13 juni 2025.

46 https://www.elementnl.nl/actueel/Samenwerkingsverband-Nexstep-gaat-op-in-EBN-en-Element-NL; https://www.ebn.nl/nieuws/samenwerkingsverband-nexstep-gaat-op-in-ebn-en-element-nl

47 Kamerbrief 32813, nr. 1061. Ontwikkeling transportnet voor waterstof, 29 juni 2022; https://www.gasunie.nl/nieuwsbrief/gasunie-update-3-2024/het-aardgasnet-ombouwen-naar-waterstof-kan-dat-zomaar; https://www.hynetwork.nl/kennisbank/artikel/het-ombouwen-van-een-aardgasleiding-voor-het-transport-van-waterstof

Daarnaast bevat deze pijler drie verduurzamingsmaatregelen. Ten eerste koppelt maatregel 28 isolatie en ventilatie aan ingrijpende versterking, waarbij NCG de leiding heeft (zie hoofdstuk 2). Ten tweede is maatregel 29 een subsidieregeling van Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) ter stimulering van woningeigenaren om hun woning te isoleren en ventileren (zie hoofdstuk 2). Deze regeling is ook beschikbaar voor bewoners met lichte versterking die gelijktijdig hun woning willen isoleren en voor de inwoners van de dertien Nij Begun-gemeenten (Consortium, 2025).[48] In veel gevallen is het nodig om bij de subsidieaanvraag een isolatieplan mee te sturen.[49] Dit plan beschrijft welke isolatie- en ventilatiemaatregelen nodig zijn om de isolatiestandaard te halen en wordt door een (externe) isolatieadviseur opgesteld. Verder zijn er verschillende ondersteuners die als procesbegeleiders bewoners begeleiden bij het hele proces rondom isoleren en ventileren (Consortium, 2026).[50] De isolatiemaatregelen worden uitgevoerd door een bedrijf dat aangesloten is bij het 'Bedrijvennetwerk Isolatieaanpak Nij Begun'.[51]

Tot slot is met maatregel 30 het postcodegebied voor de subsidie 'Verduurzaming en Verbetering Groningen' van (maximaal) 10.000 euro van SNN verruimd. Daardoor kunnen meer woningeigenaren gebruikmaken van de regeling om hun woning te verduurzamen en/of te verbeteren. Het gaat om woningeigenaren die wel de gevolgen van de gaswinning hebben ervaren, maar buiten de formele versterkingsopgave van NCG vallen (Consortium, 2026). Woningeigenaren binnen de versterkingsopgave kunnen aanspraak maken op andere subsidies (zie hoofdstuk 2).[52]

48 https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-isolatie-nij-begun. De Nij Begun-gemeenten zijn: Groningen, Eemsdelta, Het Hogeland, Oldambt, Midden-Groningen, Westerkwartier, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Westerwolde, Aa en Hunze, Tynaarlo en Noordenveld.

49 Voor meer toelichting over wanneer het meesturen van een isolatieplan bij een subsidieaanvraag verplicht is, zie: https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-isolatie-nij-begun.

50 Voor meer toelichting over welke ondersteuner voor welke regio is toegewezen, zie: https://isolatie.nijbegun.nl/gratis-ondersteuning.

51 https://isolatie.nijbegun.nl/stappenplan/; https://www.nijbegun.nl/onderwerpen/isolatie/bedrijven/isolatieadviseur

52 https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-verduurzaming-en-verbetering-groningen-eu-10000/veelgestelde-vragen; https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/aanbod-voor-particulieren?is_closed=2&provinces[6]=6&page=1

Pijler 3: Bouwen aan sociaal en mentaal welzijn | maatregelen 31 t/m 34

Maatregel 34 gaat over de totstandkoming en uitvoering van de sociale agenda (zie ook hoofdstuk 5 en hoofdstuk 6). De sociale agenda is gericht op het verhogen van de brede welvaart naar het landelijk gemiddelde in dertig jaar met een budget van 3,5 miljard euro.[53] De tijdelijke bestuursstructuur van de sociale agenda is vastgelegd in een convenant (met een looptijd die eindigt op 31 december 2026) en bestaat uit drie organen: stuurgroep, Strategisch Opdrachtgeversoverleg (SOO) en een kwartiermaker/directeur. De stuurgroep bestaat uit veertien leden, waarvan één gedeputeerde van de provincie Groningen en één wethouder per gemeente (Nij Begun, 2025). Nadat een voorstel door de stuurgroep is geaccordeerd, zijn de dertien Nij Begun-gemeenten en de Provincie Groningen verantwoordelijk voor de uitvoering.

Vanaf februari 2025 is begonnen met de uitvoering van een aantal concrete projecten, waarbij er een sterke focus ligt op preventie en jeugd. Voorbeelden van deze projecten zijn onder andere het Jeugdeducatiefonds, Welzijn op Recept en Route Rubicon. Aangezien de sociale agenda er bij de uitvoering naar streeft om bij zo veel mogelijk bestaande initiatieven aan te sluiten, zijn hier ook verschillende lokale partijen bij betrokken.[54]

Pijler 4: Bouwen aan economisch perspectief | maatregel 35

Maatregel 35 gaat over de totstandkoming en uitvoering van de economische agenda (zie ook hoofdstuk 2). De economische agenda heeft eveneens het vergroten van de brede welvaart als bovenliggend doel, waarvoor tot 2055 in totaal 4,5 miljard euro beschikbaar is. De economische agenda is onder leiding van kwartiermaker Jakob Klompien opgesteld.[55] De uitvoeringsorganisatie is voorgesteld in een (ontwerp) gemeenschappelijke regeling, waarbij de organisatie bestaat uit drie organen: openbaar lichaam ('Perspectief Groningen en Noord-Drenthe';

53 Kamerstuk 35561, nr. 71. Sociale Agenda Nij Begun, 13 juni 2025.

54 Folkers, M. (23 januari 2026). Nij Begun komt op gang: 'Opstartjaar', maar tientallen miljoenen onderweg. *RTV Noord*; Kamerstuk 35561, nr. 71. Sociale Agenda Nij Begun, 13 juni 2025.

55 Kamerstuk 35561, nr. 71. Economische Agenda Nij Begun, 13 juni 2025.

bestaand uit een algemeen en dagelijks bestuur), een stichting (triple helix van overheden, kennisinstellingen en bedrijven) en een adviescommissie (GR, 2026).

Vooruitlopend op de definitieve uitvoeringsstructuur in de zomer van 2026, is de uitvoering al deels begonnen met drie initiatieven die worden gefinancierd uit het startkapitaal van 250 miljoen euro (Consortium, 2026).[56] Het eerste initiatief is een bijdrage aan DJEWELS (30 miljoen euro) voor de productie van groene waterstof. Het tweede initiatief is een AI-fabriek die niet alleen door investeringen vanuit Nij Begun (60 miljoen euro), maar ook van het Rijk en een Europees fonds tot stand is gekomen, waarbij tevens verschillende consortiumpartners zijn betrokken.[57] Het derde initiatief (60 miljoen euro) is een investeringsfonds voor bedrijven dat door de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) wordt beheerd (Consortium, 2026).[58]

Naar aanleiding van een adviesrapport van Berenschot worden beide agenda's onder hetzelfde governance-model samengevoegd in één openbaar lichaam. Momenteel is de exacte vorm van dit openbaar lichaam onderwerp van gesprek.[59] Aangezien beide agenda's en het Nationaal Programma Groningen (NPG) zich richten op het vergroten van de brede welvaart, en het NPG eind 2033 eindigt, wordt momenteel verkend in welke vorm het NPG in de uitvoeringsstructuur van een GR kan worden ondergebracht, waarna het NPG wordt uitgefaseerd.[60]

Pijler 5: Bouwen aan de overheid | maatregelen 36 t/m 50
Deze pijler wordt ingedeeld in drie categorieën: toezicht, toekomstige mijnbouw en kennis/onderzoek. Maatregelen 36

56 Landman, J. (24 april 2026). GR moet Economische Agenda Nij Begun sturen. *RTV Midden-Groningen.*

57 BNR Webredactie. (10 oktober 2025). Europa investeert miljoenen in AI-fabriek Groningen. *BNR*; Mulder, L. (2 februari 2026). Een jaar Nij Begun: dit is wat er tot nu toe bereikt is. *RTV Noord;* AI-Fabriek naar Groningen: "Nu begint het echte werk". (3 februari 2026). *Groninger Ondernemers Courant.*

58 Folkers, M. (11 februari 2026). Nij Begun start met fonds voor bedrijfsleven: 'We financieren op potentie'. *RTV Noord.*

59 Collegebrief Gemeente Groningen 103694, nr. 2026. Uitvoeringsstructuur en verlenging convenant Sociale Agenda Nij Begun, 15 april 2026.

60 Kamerstuk 33529, nr. 1379. Ontwikkelingen Nationaal Programma Groningen, Economische Agenda en Sociale Agenda, 17 juni 2026.

t/m 39 gaan over de versteviging van de positie van SodM ter waarborging van de onafhankelijke taakuitoefening als toezichthouder.[61] Om dit te realiseren, worden deze maatregelen meegenomen in een toekomstige bredere kaderwet Rijksinspecties.[62] Na veel vertraging wordt verwacht dat het wetsvoorstel na het zomerreces van 2026 aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.[63] Maatregelen 46, 47, 48 en 50 gaan over toekomstige mijnbouw. Maatregelen 46 en 47 richten zich op het borgen van het publieke belang in staats- en beleidsdeelnemingen, zoals bij EBN.[64] Maatregel 48 gaat over het programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond (DGDO) en is als beleidsuitwerking een onderdeel van de herziene Mijnbouwwet. De ruimtelijke verkenning van TNO en kennisinstituut Deltares (in opdracht van KGG en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat) fungeerde als een vertrekpunt voor de totstandkoming van het programma DGDO (zie ook hoofdstuk 6).[65] Maatregel 50 gaat over het ontwikkelen van een veiligheids- en risicostrategie voor ondergrondse activiteiten waar achter de schermen door KGG aan wordt gewerkt.[66] Ten slotte gaat maatregel 49 over het vergroten en verbeteren van kennis, data en monitoring van mijnbouweffecten. Bij het vergroten van kennis zijn het parapluprogramma GeoKennisNL en het wetenschappelijk panel Sociale Effecten Mijnbouw (SEM) (als onderdeel binnen het Kennisprogramma Effecten Mijnbouw (KEM)) betrokken. Bovendien verzamelt het dataprogramma PEGA Invulling Ondergrond (PIO) meer data over de diepe ondergrond. Voor de monitoring breidt het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI) het seismisch meetnetwerk uit om het toezicht op het gebruik van de diepe ondergrond te verbeteren.[67]

61 Kamerstuk 33529, nr. 1342. Nij Begun: een Agenda voor Herstel van Groningen, 19 november 2025.

62 Kamerstuk 31490, nr. 358. Start internetconsultatie Kaderwet rijksinspecties, 31 januari 2025; Kamerstuk 35561, nr. 72. Tabel met stand van zaken 50 maatregelen Nij Begun, 13 juni 2025.

63 https://www.rijksinspecties.nl/onderwerpen/w/wet-op-de-rijksinspecties

64 Kamerstuk 35561, nr. 72. Tabel met stand van zaken 50 maatregelen Nij Begun, 13 juni 2025.

65 Kamerstuk 32849, nr. 293. Voortgang Herziening Mijnbouwwet en programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond, 22 januari 2026; Kamerstuk 32849, nr. 293. TNO-rapport 'Ruimtelijke verkenning duurzaam gebruik ondergrond,' 22 januari 2026.

66 Kamerstuk 35561, nr. 72. Tabel met stand van zaken 50 maatregelen Nij Begun, 13 juni 2025; Kamerstuk 35561, nr. 72. Reactie SodM Staat van Groningen en Noord-Drenthe 2025, 19 mei 2025; https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/herstel-gaswinning-groningen-en-noord-drenthe/verbeteren-rol-overheid

67 https://www.rijksfinancien.nl/memorie-van-toelichting/2026/OWB/XXIII; Kamerstuk 35561, nr. 72. Tabel met stand van zaken 50 maatregelen Nij Begun, 13 juni 2025; Kamerstuk 32849, nr. 269. Kennisprogramma Effecten Mijnbouw (KEM), 31 maart 2025.

Stakeholders

De bijgevoegde visuele weergave op pagina's 76-77 laat de belangrijkste stakeholders binnen het gaswinningsdossier zien. De stakeholders zijn in zeven categorieën ingedeeld, namelijk: (1) adviserend, (2) toezicht/monitoring, (3) kennis/onderzoek, (4) overheid/rechtspraak/staatsdeelneming, (5) ondersteunend/begeleidend, (6) maatschappelijke organisatie/belangenbehartiging, en (7) samenwerkingsverband. Bij deze indeling dient de kanttekening geplaatst te worden dat een stakeholder soms in meerdere categorieën geplaatst kan worden. Om een zekere mate van overzicht te behouden, is iedere stakeholder in slechts één categorie geplaatst. Dit maakt een dergelijke indeling per definitie arbitrair. Verder staan de bewoners centraal gepositioneerd op de cirkeldiagram, omdat zij zich tussen alle stakeholders bevinden. De afstand van een stakeholder tot de bewoner in de diagram heeft geen betekenis.

Referenties

Adviescollege Veiligheid Groningen. (2023). *Veiligheid van de gebouwen buiten de scope van de versterkingsoperatie.* https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f16cacd984439a7bd164227451bbedc9857b5fd/pdf

Algemene Rekenkamer. (2025). *Aanleg waterstofnetwerk onder hoge druk: subsidie aanloopverliezen niet doeltreffend*. https://bijlagen.nos.nl/artikel-24155415/Rapport_Waterstofnetwerk_def.pdf

College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs. (2025). *Samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit in het aardbevingsgebied. Lustrum publicatie 2020-2025*. https://www.collegevanrijksadviseurs.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/04/17/lustrumpublicatie-repair-with-gold-2020-2025/Eindpublicatie+CRa_v250416.pdf

Commissie Bodemdaling door aardgaswinning. (2026). *Jaarverslag 2025*. https://commissiebodemdaling.nl/files/jaarverslag_cbo_2025_a4_lr.pdf

Commissie Mijnbouwschade. (2025). *Jaarverslag 2024*. https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2025/04/01/img-jaarverslag-2024

Commissie Mijnbouwschade. (2026). *Jaarverslag 2025*. https://www.commissiemijnbouwschade.nl/documenten/2026/05/18jaarverslag-2025

Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies, SEO Economisch Advies. (2026). *Staat van Groningen en Noord-Drenthe: Nr 2, 2026*. https://www.dashboardgroningen.nl/sites/default/files/2026-05/staat-van-groningen-noord-drenthe-2026.pdf

Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies. (2025). *Staat van Groningen en Noord-Drenthe: Nr 1, 2025.* https://open.overheid.nl/documenten/6005b525-7c9b-4cd8-923e-ec424cedb3b3/file

Ecorys. (2025). *Evaluatie Commissie Mijnbouwschade*. https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2026/01/26/evaluatie-ecorys

Enexis. (2022). *Handreiking groen gas*. https://www.enexisgroep.nl/media/egipcpnp/handreiking-groen-gas-december-2022.pdf

GasTerra. (2025). *De Nederlandse gasmarkt: vraag en aanbod, leveringszekerheid en marktwerking*. https://www.gasterra.nl/gas/achtergrond/$4788

Gemeente Eemsdelta. (2026). *Plan van aanpak versterking Eemsdelta 2026-2027*. https://eemsdelta.bestuurlijkeinformatie.nl/Agenda/Document/ac4ef2e8-28b5-4e0c-9e0dbbe63f3ff60e?documentId=52238d9a-11d1-43e3-8ddb-58d77054cb90&agendaItemId=c29dc898-f72d-4a37-9778-ff12b5d7cde1

Gemeente Groningen. (2023). *Lokaal Plan van Aanpak 2024*. https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage/Bijlage-Lokaal-Plan-van-Aanpak-2024-versterkingsopgave-gemeente-Groningen.pdf

Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2025). *Jaarverslag 2024*. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/d2hhwaki/img-jaarverslag-2024.pdf

Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2026). *Jaarverslag 2025*. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/2a4lmsnp/img-jaarverslag-low-res.pdf

Mijnraad. (2025). *Mijnraadadvies coördinatie gasleveringszekerheid: besluitvorming over Nederlandse gasvoorraden*. https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2025/07/14/mijnraad-coordinatie-gasleveringszekerheid

Ministerie van Klimaat en Groene Groei, ElementNL, & EBN. (2026). *Sectorakkoord gaswinning in de energietransitie. Hoofdstuk Gaswinning op Land.* https://open.overheid.nl/details/f347746f-b1b1-4f11-947d-92973954c7cf

Netbeheer Nederland. (2019). *Basisinformatie over energie-infrastructuur*. https://www.netbeheernederland.nl/sites/default/files/Basisdocument_over_energie-infrastructuur_%2528oktober_2019%2529_161.pdf

Nij Begun. (2024). *Afsprakendocument regionale maatregelen n.a.v. Nij Begun.* https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage/Bijlage-afsprakendocument-regionale-maatregelen-n-a-v-Nij-Begun.pdf

Nij Begun. (2025). *Convenant Sociale Agenda van Nij Begun*. https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-1-Convenant-Sociale-Agenda-Nij-Begun.pdf

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2025). *SDE++ 2025: stimulering duurzame energieproductie en klimaattransitie*. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2026-02/Brochure-SDE-2025.pdf

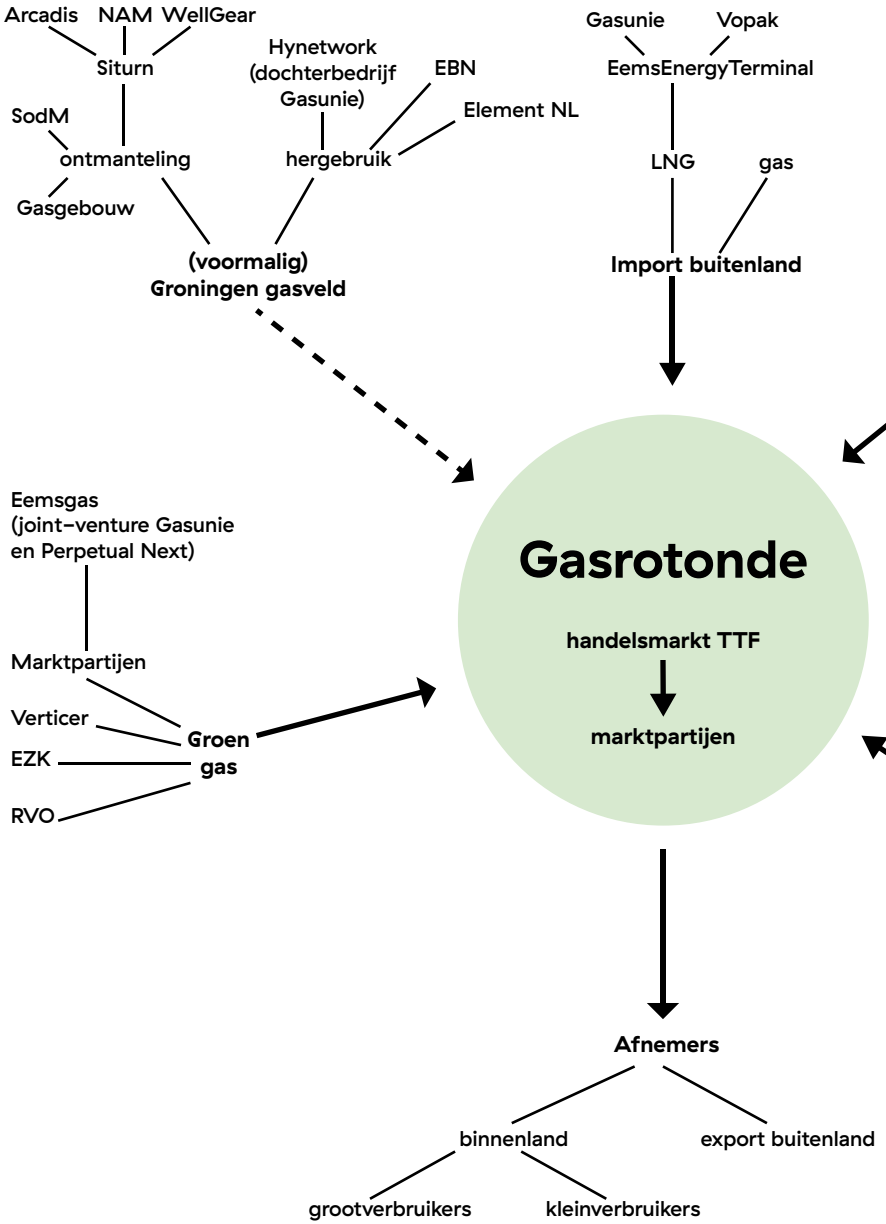
Rijksoverheid. (2023). *Nij begun: Op weg naar erkenning, herstel en perspectief.* https://open.overheid.nl/documenten/ronl-71855b85e2a35dc80802567f6b8be207cac37db8/pdf

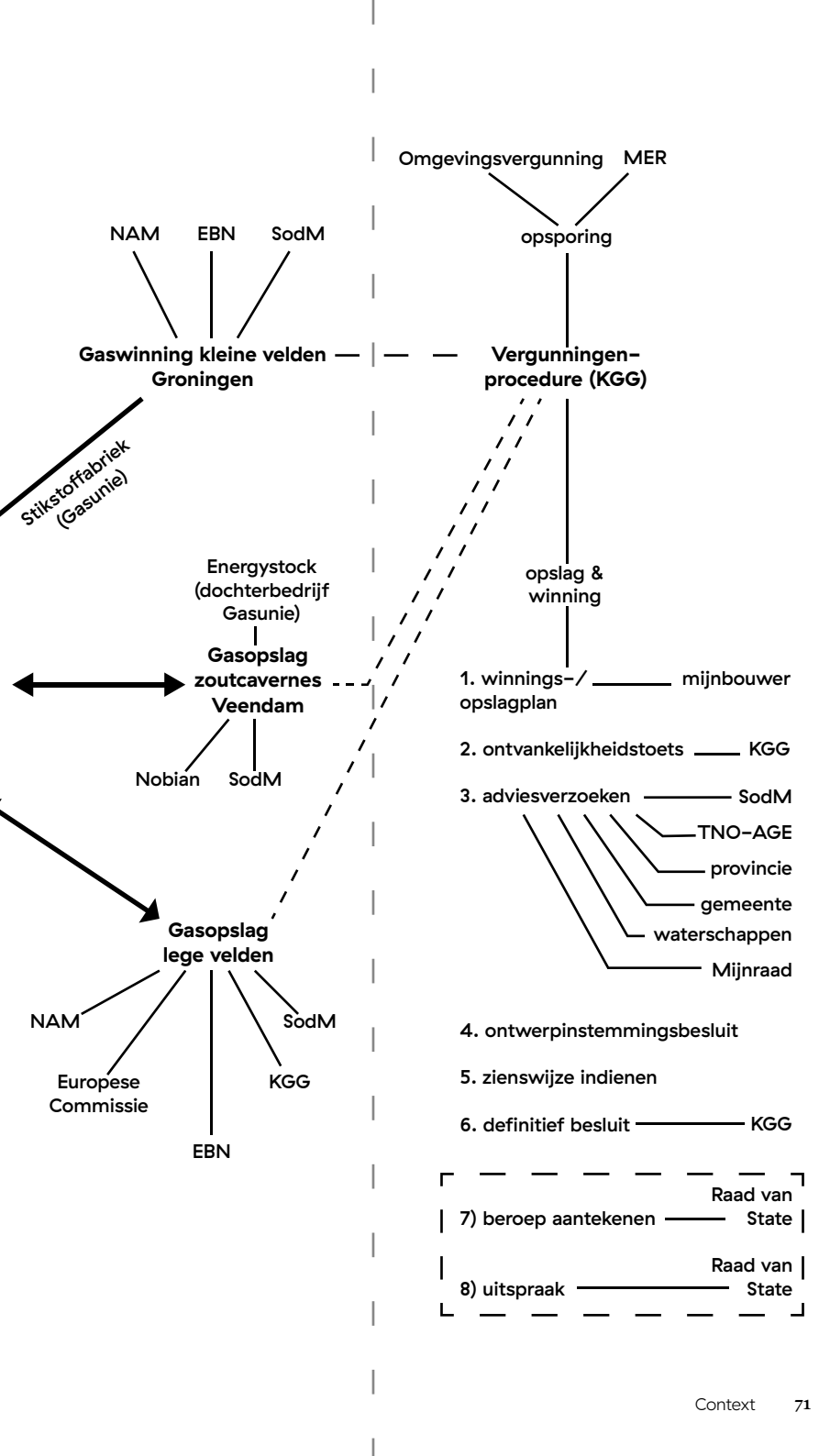
Staatstoezicht op de Mijnen. (2025). *SodM onderzoek NCG kwaliteitsborging van de seismische constructieve veiligheid in de versterkingsoperatie.* https://open.overheid.nl/documenten/9f3b4dac-26d2-45ea-989a-f52a05f023c8/file

Staatstoezicht op de Mijnen. (2026). *Staat van de veiligheid in Groningen i.v.m. voormalige gaswinning Groningen-gasveld 2025.* https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2026/05/11/staat-van-de-veiligheid-in-verband--met-de-voormalige-gaswinning-groningen-gasveld-2025/sodm-staat-van-de-veiligheid-ivm-voormalige-gaswinning-groningen-gasveld-2025.pdf

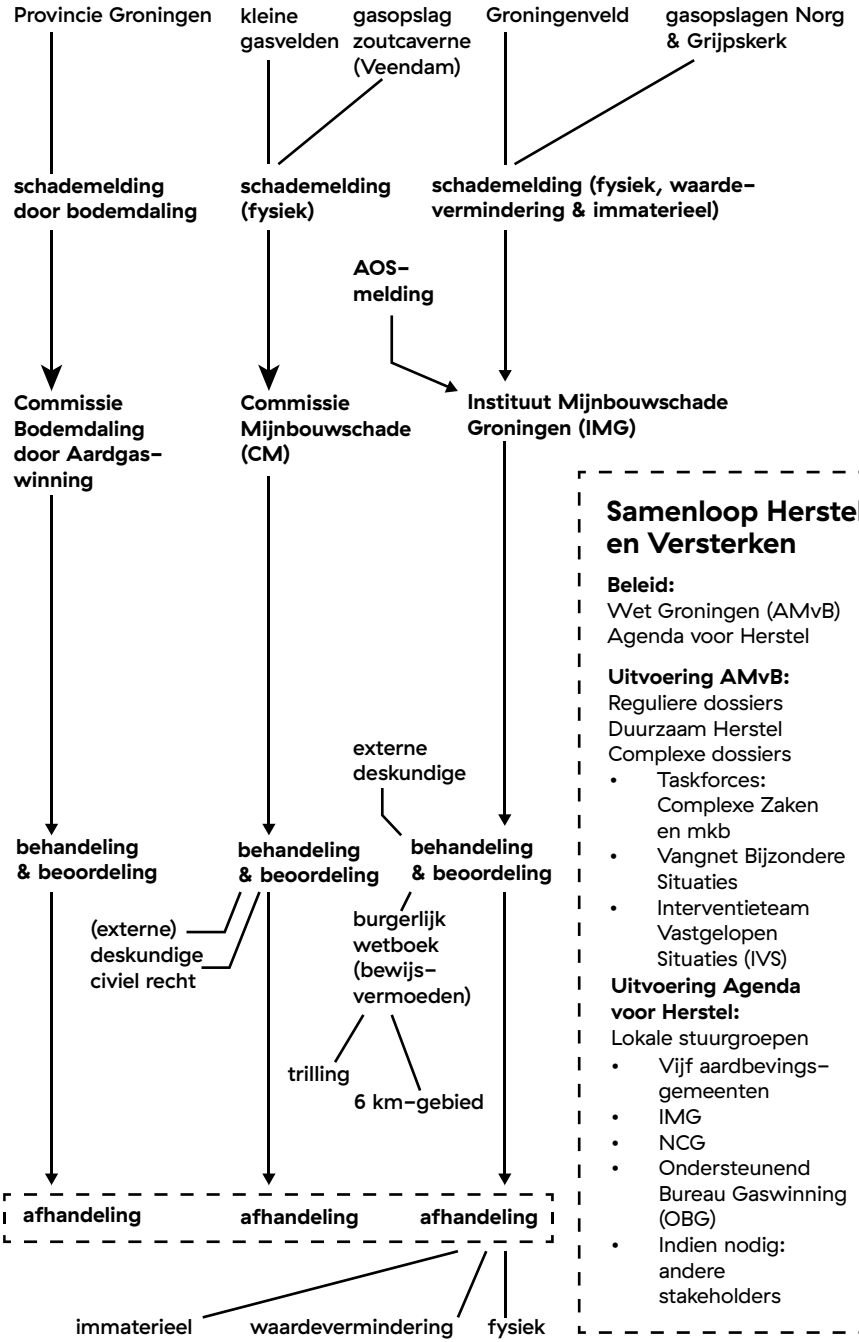
Top, S., Pattje, W., Bröring, H. E., Jager-Smit, J., Vink, A., & Doevelaar, N. (2020). *Boudel op Rieg: stand van zaken gasdossier Groningen*. Groninger Gasberaad.

Zuidema, E. (2023). *Groningen doorgeven. Meer ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave.* Nationaal Coördinator Groningen. https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/01/19/100-dagenadvies--regiobouwmeester/100-dagenadvies+regiobouwmeester.pdf

Arcadis
NAM
WellGear
Siturn
SodM
ontmanteling
Gasgebouw
Hynetwork
(dochterbedrijf
Gasunie)
EBN
Element NL
hergebruik
(voormalig)
Groningen gasveld
Gasunie
Vopak
EemsEnergyTerminal
LNG
gas
Import buitenland
Gasrotonde
handelsmarkt TTF
marktpartijen
Eemsgas
(joint-venture Gasunie
en Perpetual Next)
Marktpartijen
Verticer
EZK
RVO
Groen
gas
Afnemers
binnenland
export buitenland
grootverbruikers
kleinverbruikers

Omgevingsvergunning
MER
opsporing
NAM
EBN
SodM
Gaswinning kleine velden Groningen
Vergunningen-procedure (KGG)
Stikstoffabriek (Gasunie)
Energystock (dochterbedrijf Gasunie)
opslag & winning
Gasopslag zoutcavernes Veendam
1. winnings-/opslagplan
mijnbouwer
2. ontvankelijkheidstoets
KGG
3. adviesverzoeken
SodM
TNO-AGE
provincie
gemeente
waterschappen
Mijnraad
Nobian
SodM
Gasopslag lege velden
NAM
SodM
Europese Commissie
KGG
EBN
4. ontwerpinstemmingsbesluit
5. zienswijze indienen
6. definitief besluit
KGG
7) beroep aantekenen
Raad van State
8) uitspraak
Raad van State

Schadeherstel en versterking

Samenloop Herstel en Versterken

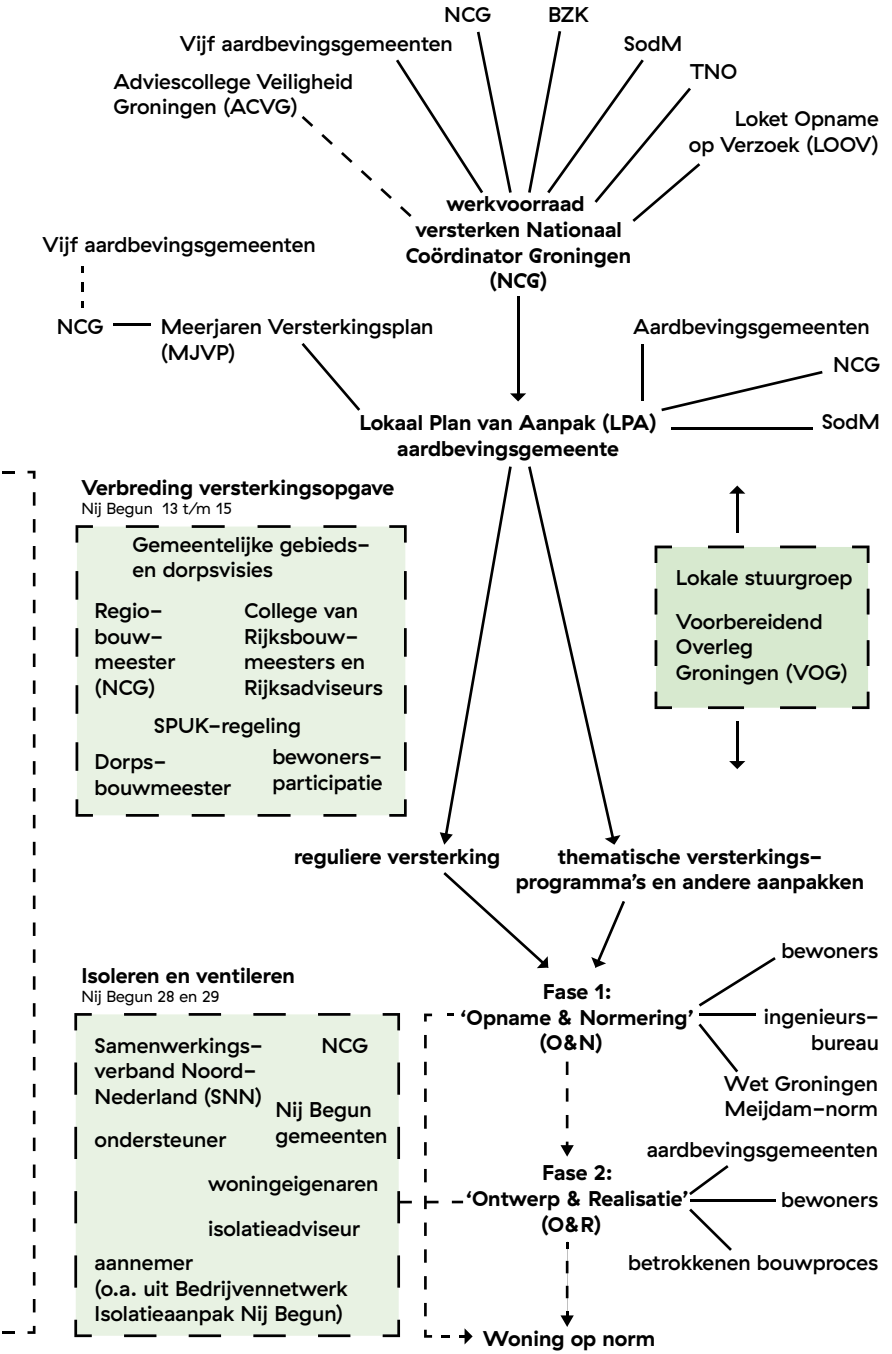
Beleid:
Wet Groningen (AMvB)
Agenda voor Herstel

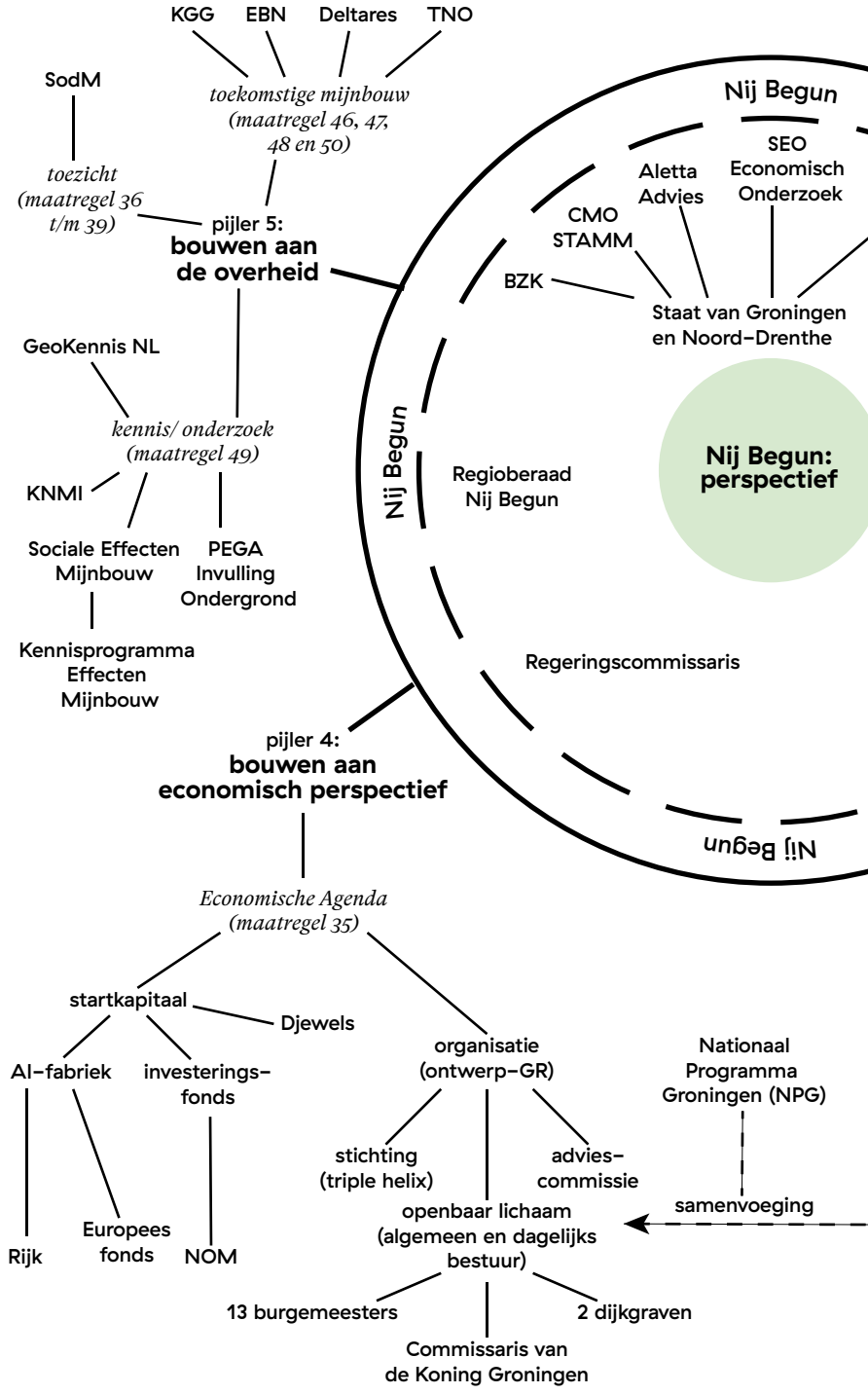
Uitvoering AMvB:
Reguliere dossiers
Duurzaam Herstel
Complexe dossiers

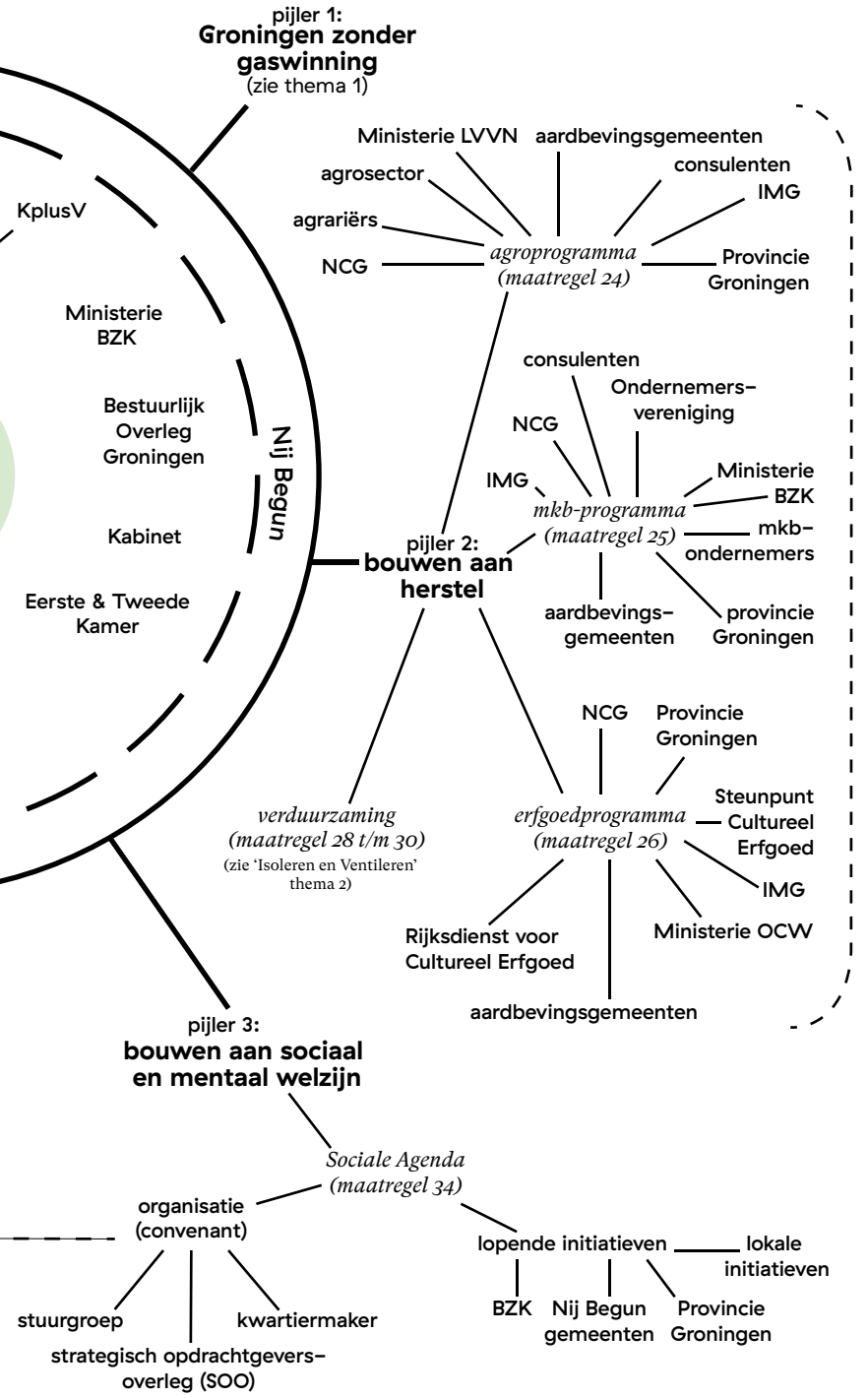
- Taskforces: Complexe Zaken en mkb
- Vangnet Bijzondere Situaties
- Interventieteam Vastgelopen Situaties (IVS)

Uitvoering Agenda voor Herstel:
Lokale stuurgroepen

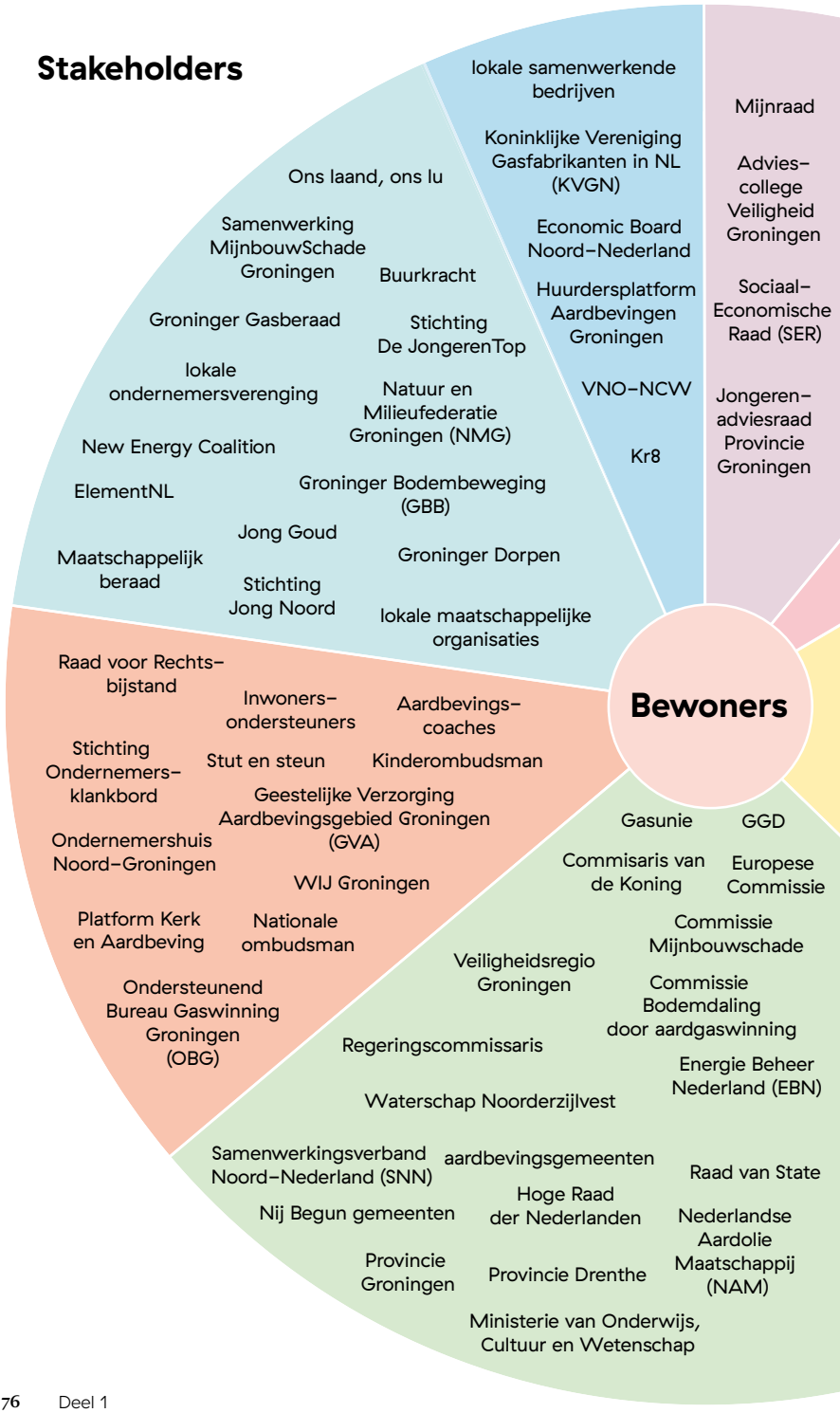
- Vijf aardbevings-gemeenten
- IMG
- NCG
- Ondersteunend Bureau Gaswinning (OBG)
- Indien nodig: andere stakeholders

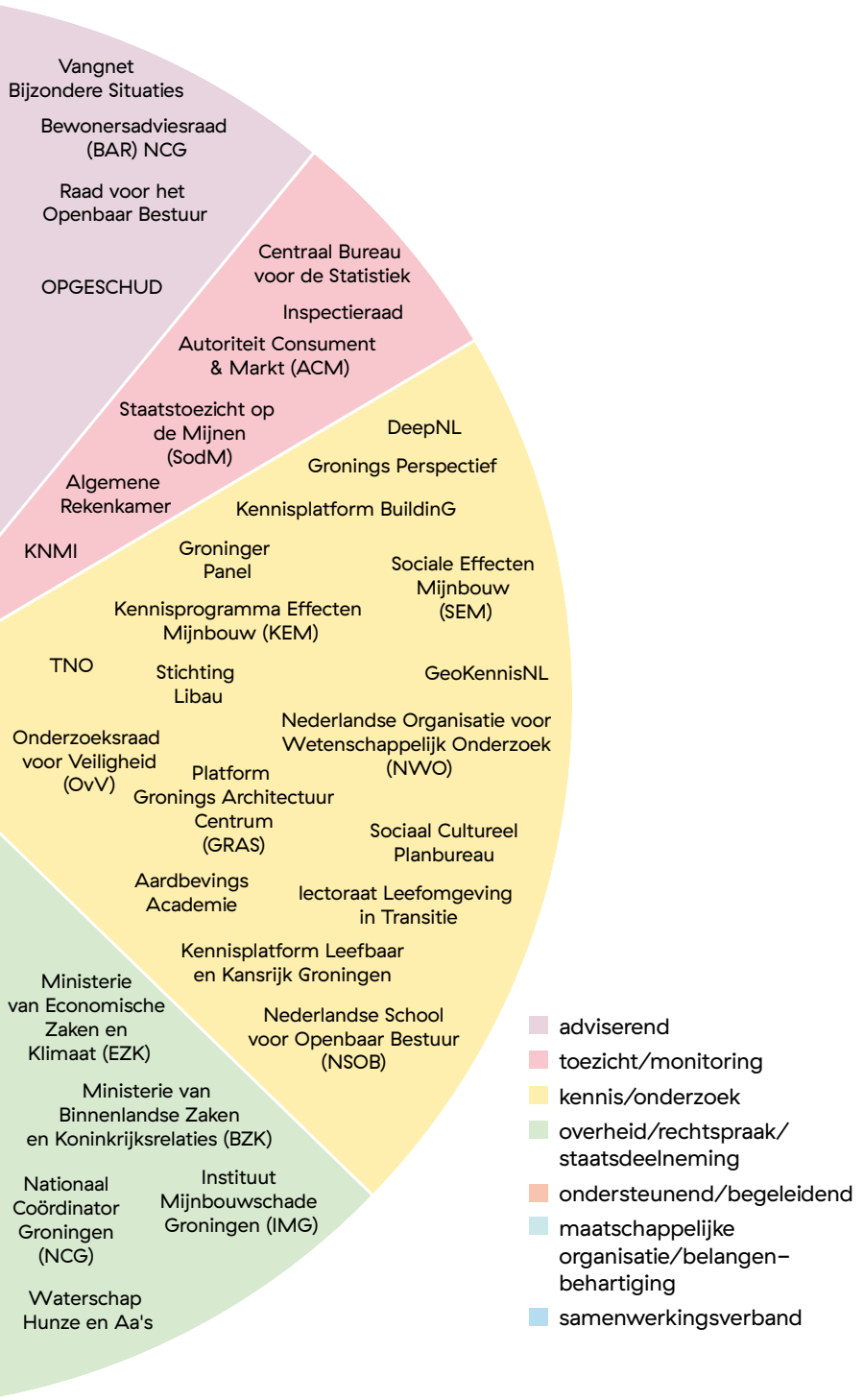

NCG
BZK
Vijf aardbevingsgemeenten
SodM
TNO
Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG)
Loket Opname op Verzoek (LOOV)
werkvoorraad versterken Nationaal Coördinator Groningen (NCG)
Vijf aardbevingsgemeenten
NCG
Meerjaren Versterkingsplan (MJVP)
Aardbevingsgemeenten
NCG
Lokaal Plan van Aanpak (LPA) aardbevingsgemeente
SodM
Verbreding versterkingsopgave
Nij Begun 13 t/m 15
Gemeentelijke gebieds- en dorpsvisies
Regio-bouw-meester (NCG)
College van Rijksbouw-meesters en Rijksadviseurs
SPUK-regeling
Dorps-bouwmeester
bewoners-participatie
Lokale stuurgroep
Voorbereidend Overleg Groningen (VOG)
reguliere versterking
thematische versterkings-programma's en andere aanpakken
Isoleren en ventileren
Nij Begun 28 en 29
Samenwerkings-verband Noord-Nederland (SNN)
NCG
Nij Begun gemeenten
ondersteuner
woningeigenaren
isolatieadviseur
aannemer
(o.a. uit Bedrijvennetwerk Isolatieaanpak Nij Begun)
Fase 1:
'Opname & Normering' (O&N)
bewoners
ingenieurs-bureau
Wet Groningen Meijdam-norm
Fase 2:
'Ontwerp & Realisatie' (O&R)
aardbevingsgemeenten
bewoners
betrokkenen bouwproces
Woning op norm

KGG
EBN
Deltares
TNO
SodM
toekomstige mijnbouw (maatregel 46, 47, 48 en 50)
toezicht (maatregel 36 t/m 39)
pijler 5: bouwen aan de overheid
Nij Begun
SEO Economisch Onderzoek
Aletta Advies
CMO STAMM
BZK
Staat van Groningen en Noord-Drenthe
GeoKennis NL
kennis/ onderzoek (maatregel 49)
KNMI
Sociale Effecten Mijnbouw
PEGA Invulling Ondergrond
Kennisprogramma Effecten Mijnbouw
Nij Begun
Regioberaad Nij Begun
Nij Begun: perspectief
Regeringscommissaris
pijler 4: bouwen aan economisch perspectief
Economische Agenda (maatregel 35)
startkapitaal
Djewels
AI-fabriek
investerings-fonds
organisatie (ontwerp-GR)
Nationaal Programma Groningen (NPG)
stichting (triple helix)
advies-commissie
samenvoeging
openbaar lichaam (algemeen en dagelijks bestuur)
Rijk
Europees fonds
NOM
13 burgemeesters
2 dijkgraven
Commissaris van de Koning Groningen

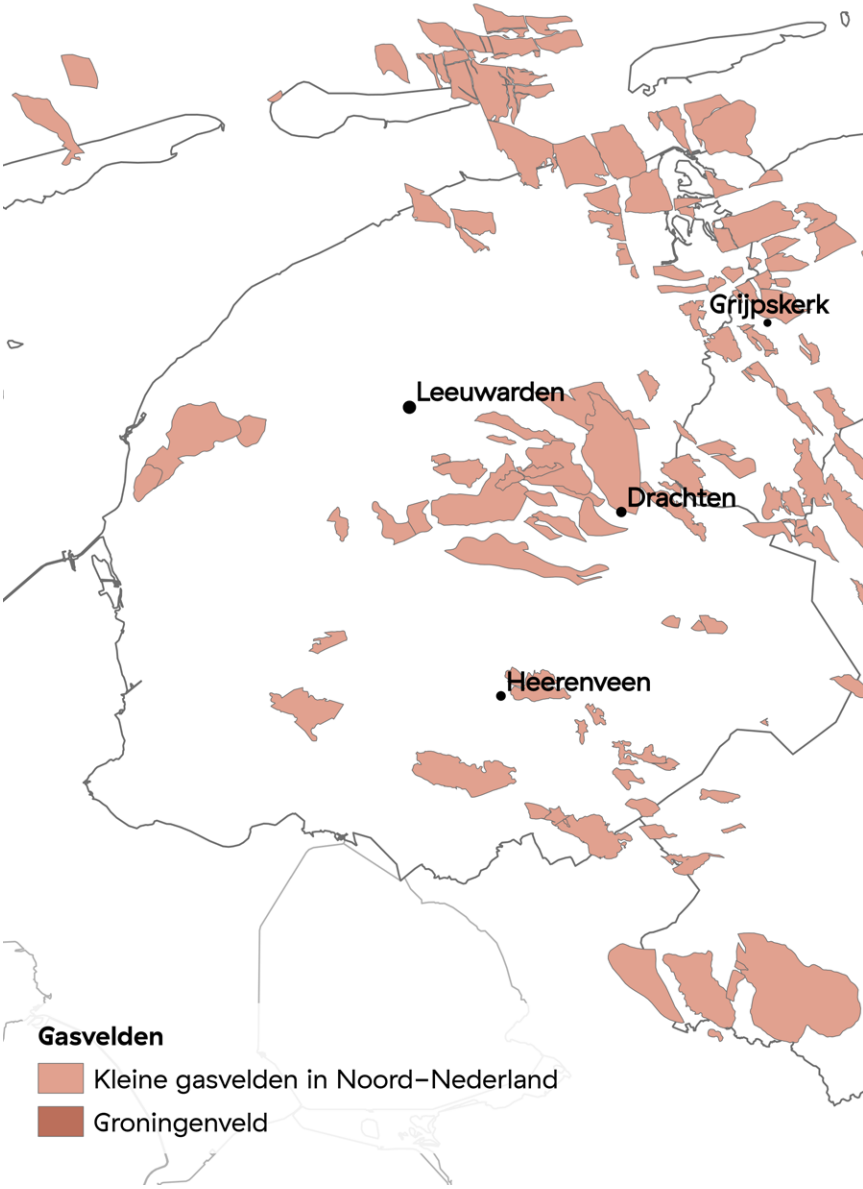

pijler 1:
Groningen zonder gaswinning
(zie thema 1)
KplusV
Ministerie BZK
Bestuurlijk Overleg Groningen
Kabinet
Eerste & Tweede Kamer
Nij Begun
Ministerie LVVN
aardbevingsgemeenten
consulenten
IMG
agrosector
agrariërs
NCG
agroprogramma (maatregel 24)
Provincie Groningen
consulenten
Ondernemers–vereniging
NCG
IMG
Ministerie BZK
mkb-programma (maatregel 25)
mkb–ondernemers
aardbevings–gemeenten
provincie Groningen
pijler 2:
bouwen aan herstel
verduurzaming (maatregel 28 t/m 30)
(zie 'Isoleren en Ventileren' thema 2)
NCG
Provincie Groningen
Steunpunt Cultureel Erfgoed
erfgoedprogramma (maatregel 26)
IMG
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
Ministerie OCW
aardbevingsgemeenten
pijler 3:
bouwen aan sociaal en mentaal welzijn
Sociale Agenda (maatregel 34)
organisatie (convenant)
stuurgroep
kwartiermaker
strategisch opdrachtgevers–overleg (SOO)
lopende initiatieven
lokale initiatieven
BZK
Nij Begun gemeenten
Provincie Groningen

Stakeholders

Vangnet Bijzondere Situaties
Bewonersadviesraad (BAR) NCG
Raad voor het Openbaar Bestuur
OPGESCHUD
Centraal Bureau voor de Statistiek
Inspectieraad
Autoriteit Consument & Markt (ACM)
Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)
DeepNL
Gronings Perspectief
Algemene Rekenkamer
Kennisplatform BuildinG
KNMI
Groninger Panel
Sociale Effecten Mijnbouw (SEM)
Kennisprogramma Effecten Mijnbouw (KEM)
TNO
Stichting Libau
GeoKennisNL
Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV)
Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)
Platform Gronings Architectuur Centrum (GRAS)
Sociaal Cultureel Planbureau
Aardbevings Academie
lectoraat Leefomgeving in Transitie
Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK)
Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB)
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)
Nationaal Coördinator Groningen (NCG)
Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG)
Waterschap Hunze en Aa's
adviserend
toezicht/monitoring
kennis/onderzoek
overheid/rechtspraak/ staatsdeelneming
ondersteunend/begeleidend
maatschappelijke organisatie/belangen-behartiging
samenwerkingsverband

Het gaswinningsgebied in 7 kaarten

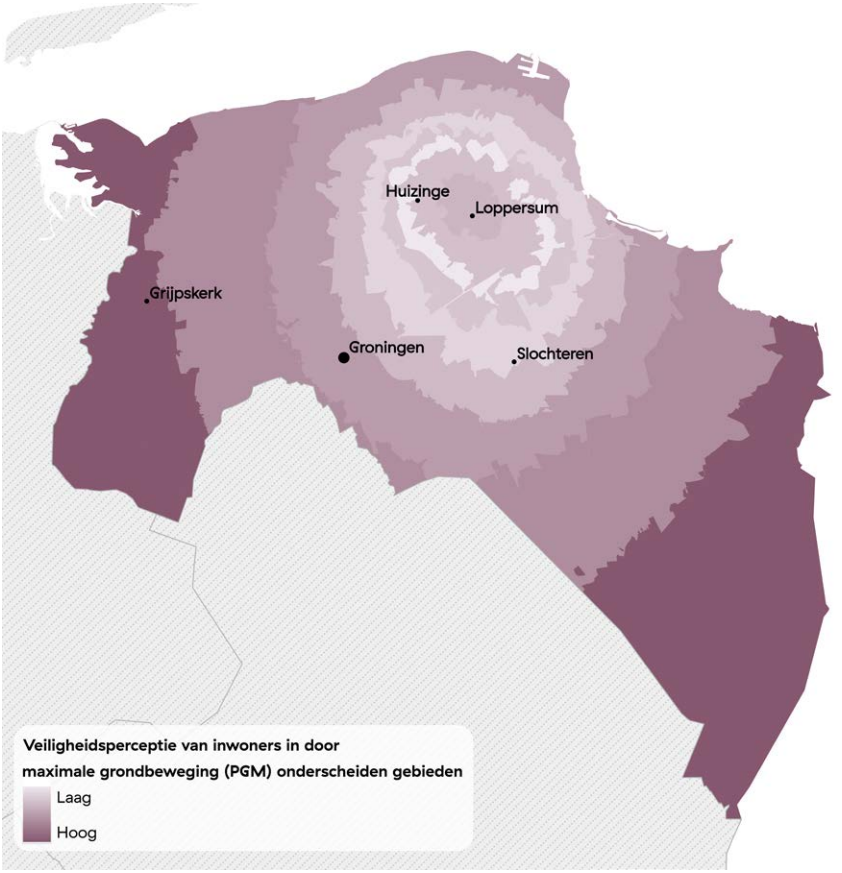

Kaart 1. Het Groningen-veld en de overige gas-velden in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Bron data: TNO (2026).

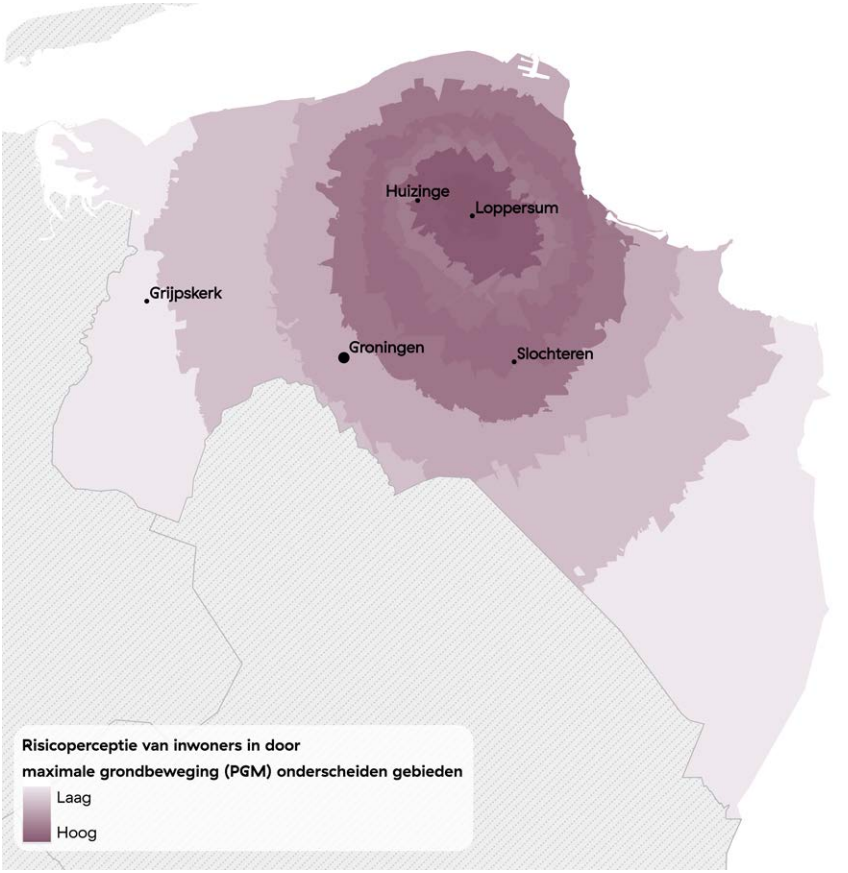

Huizinge
Loppersum
Grijpskerk
Groningen
Slochteren
Cumulatieve piek-grondversnelling (PGA)
van bevingen M > 2 , 8/2012 – 7/2026
54
⊙
Meren (geen meetlocatie)

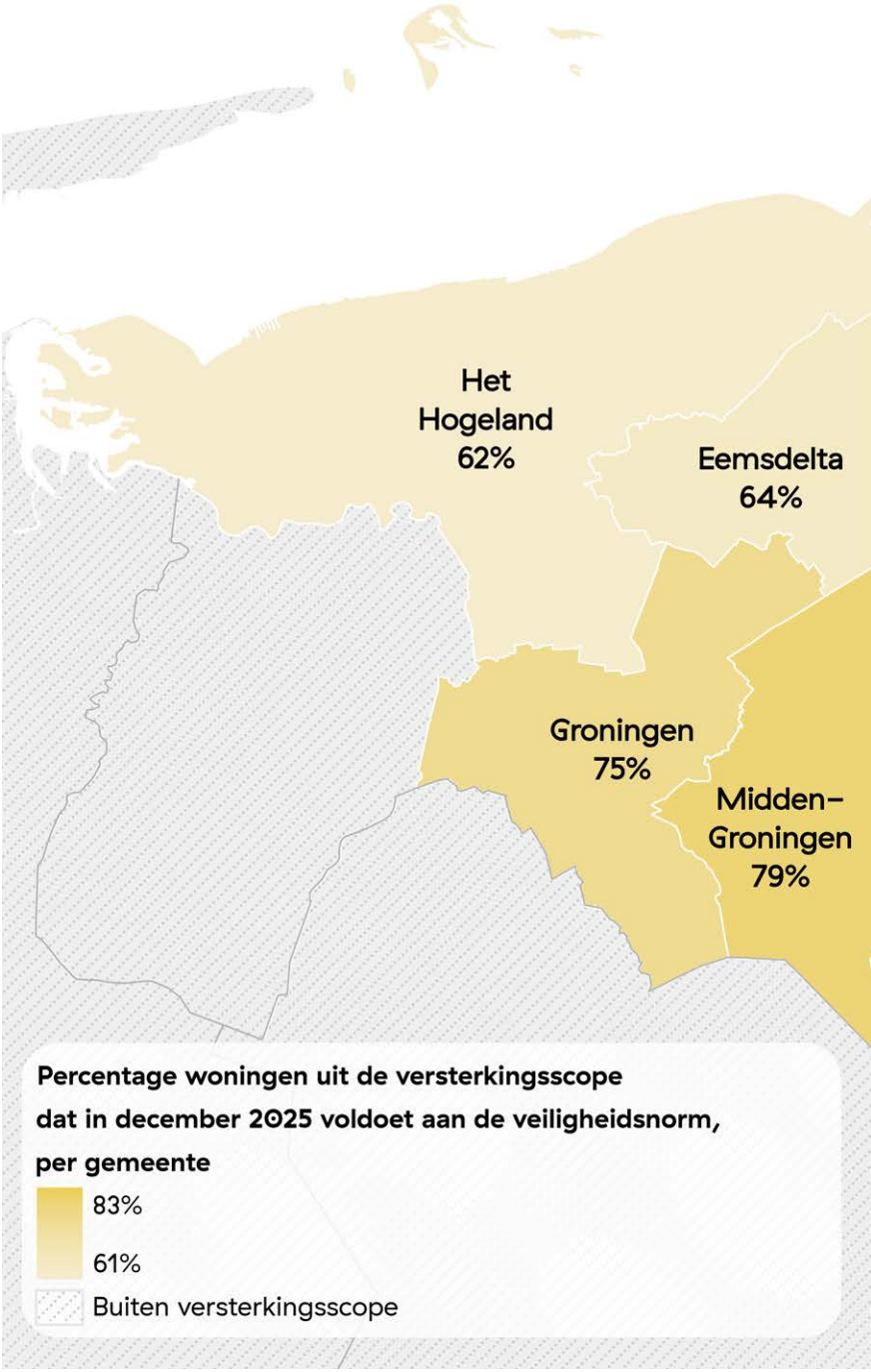
Kaart 2. De cumulatieve piek-grondversnelling *(Peak Ground Acceleration)* van bevingen met een magnitude (M) groter dan 2 in de provincie Groningen. Bron data: KNMI (2026).

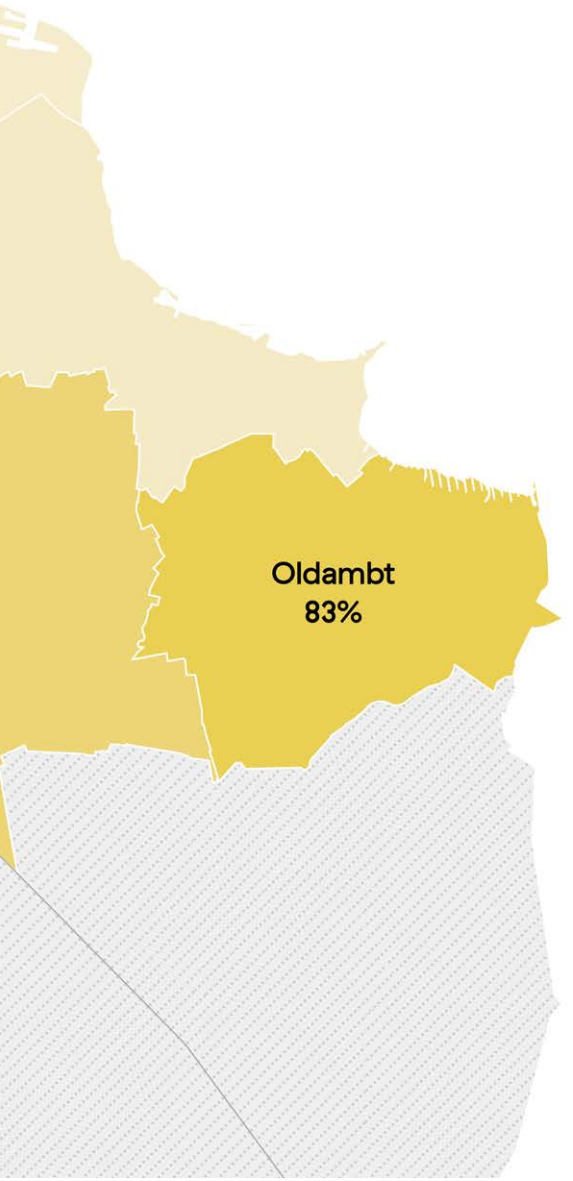

Kaart 3. De ervaren veiligheid van bewoners in het gebied waar het KNMI grondbeweging meet. Bron data: Gronings Perspectief.

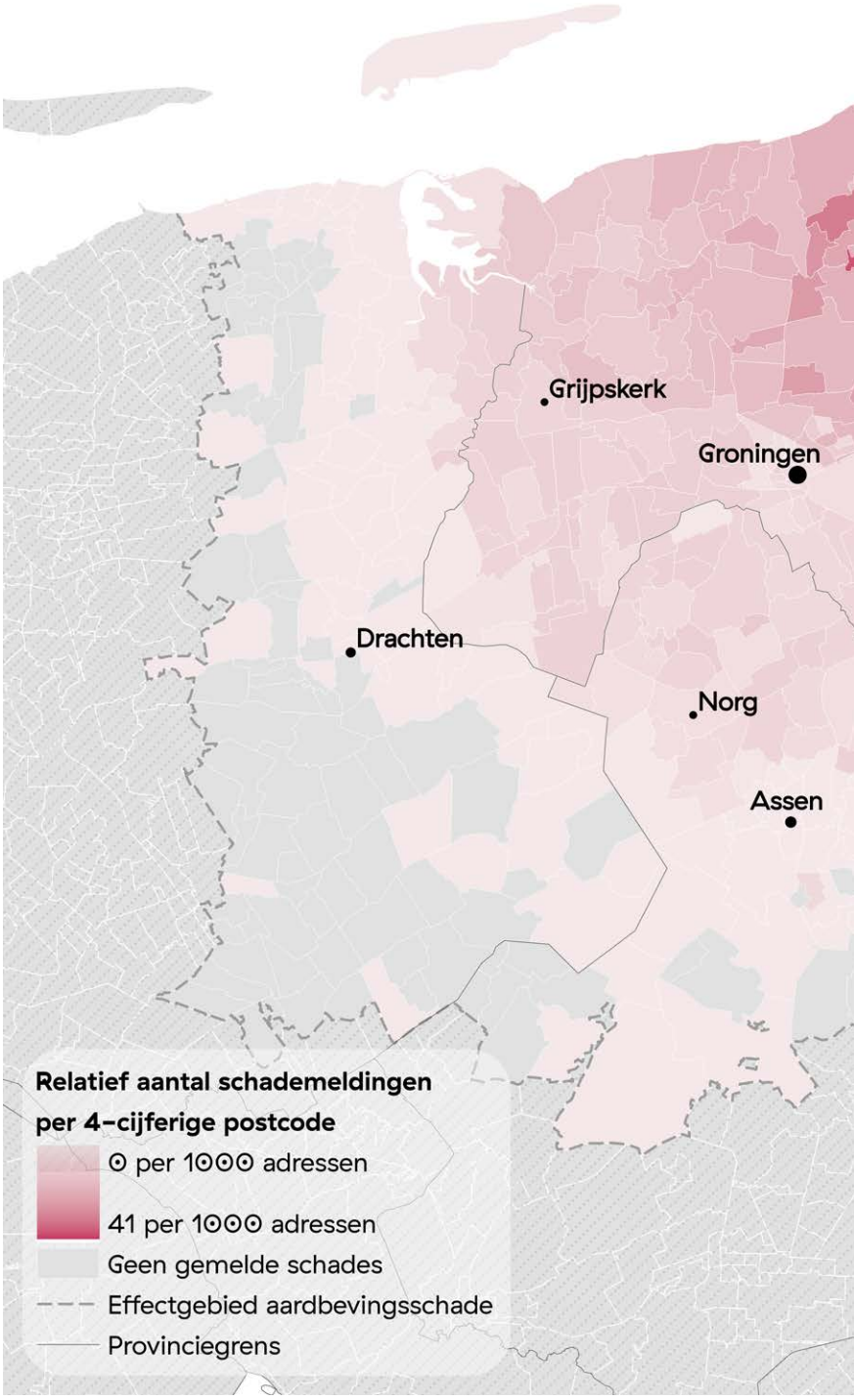

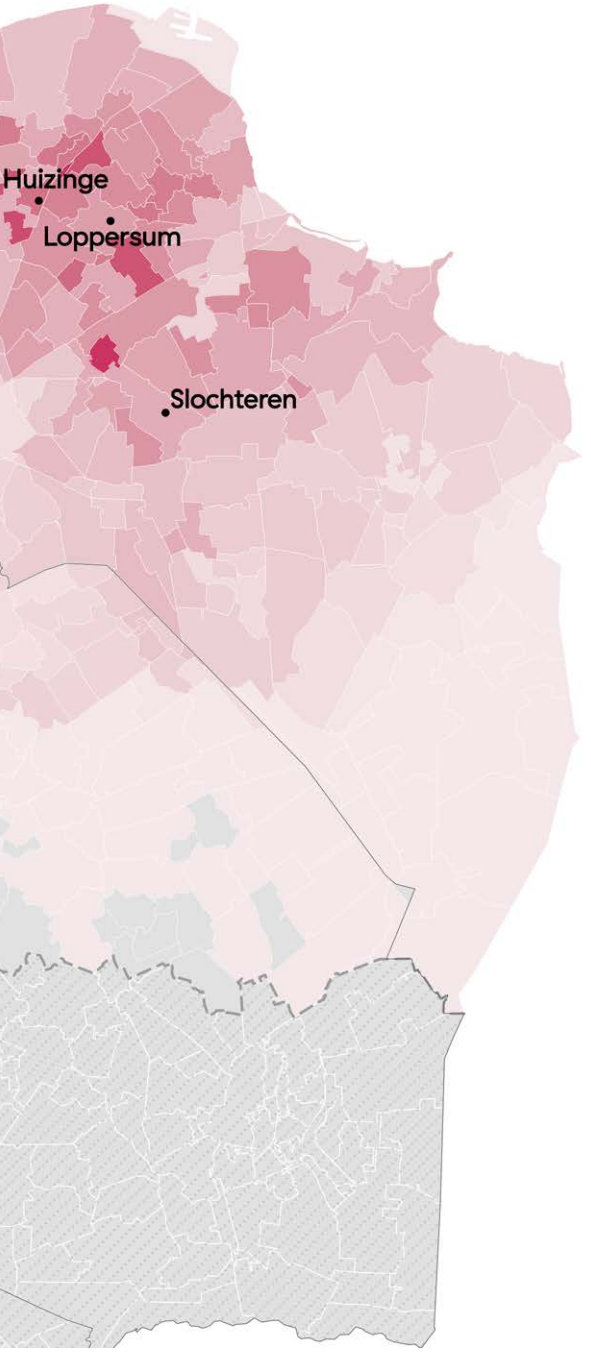
Kaart 4. De risicoperceptie van bewoners in het gebied waar het KNMI grondbeweging meet. Bron data: Gronings Perspectief.

Het
Hogeland
62%
Eemsdelta
64%
Groningen
75%
Midden–
Groningen
79%
Percentage woningen uit de versterkingsscope
dat in december 2025 voldoet aan de veiligheidsnorm,
per gemeente
83%
61%
Buiten versterkingsscope

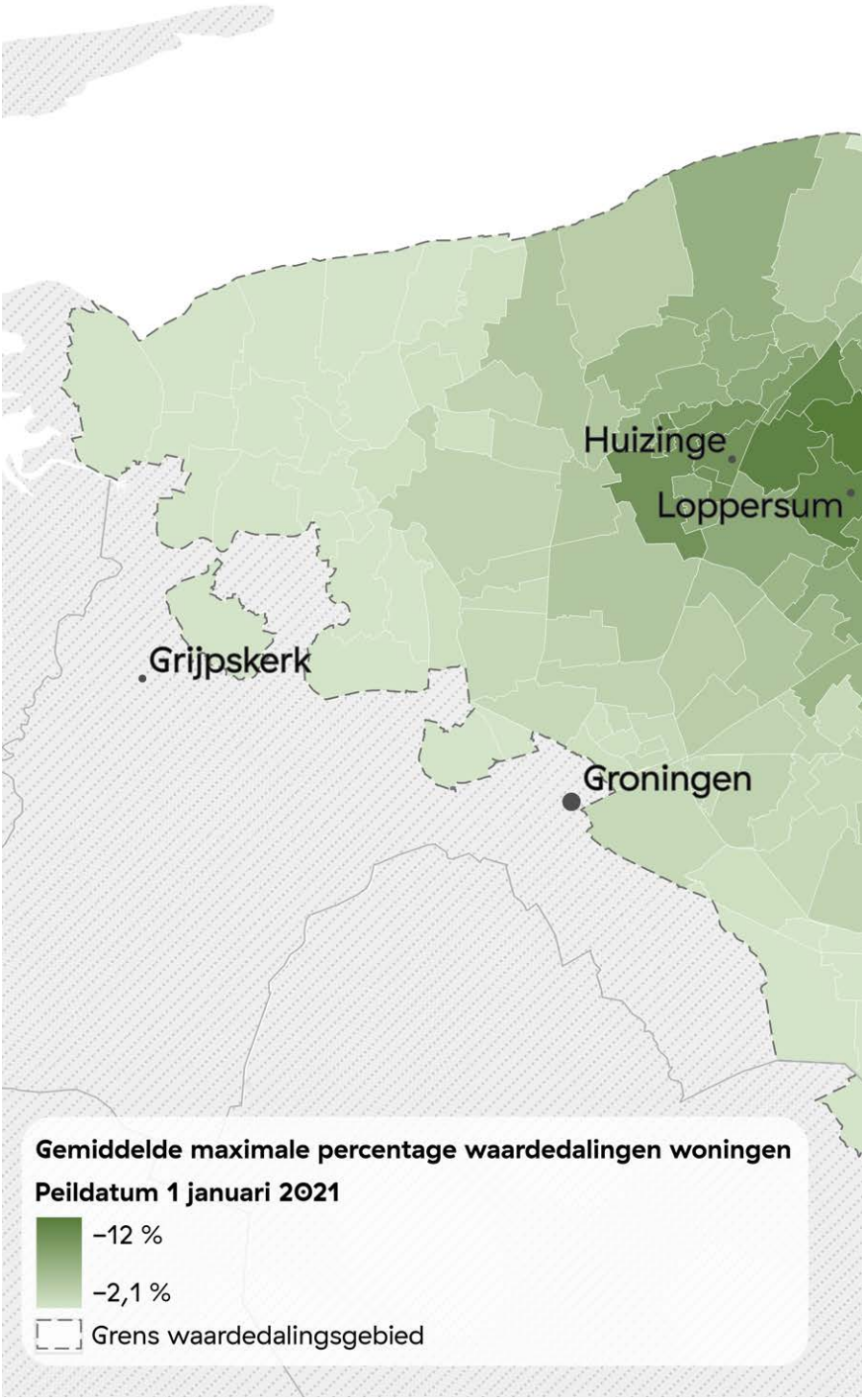

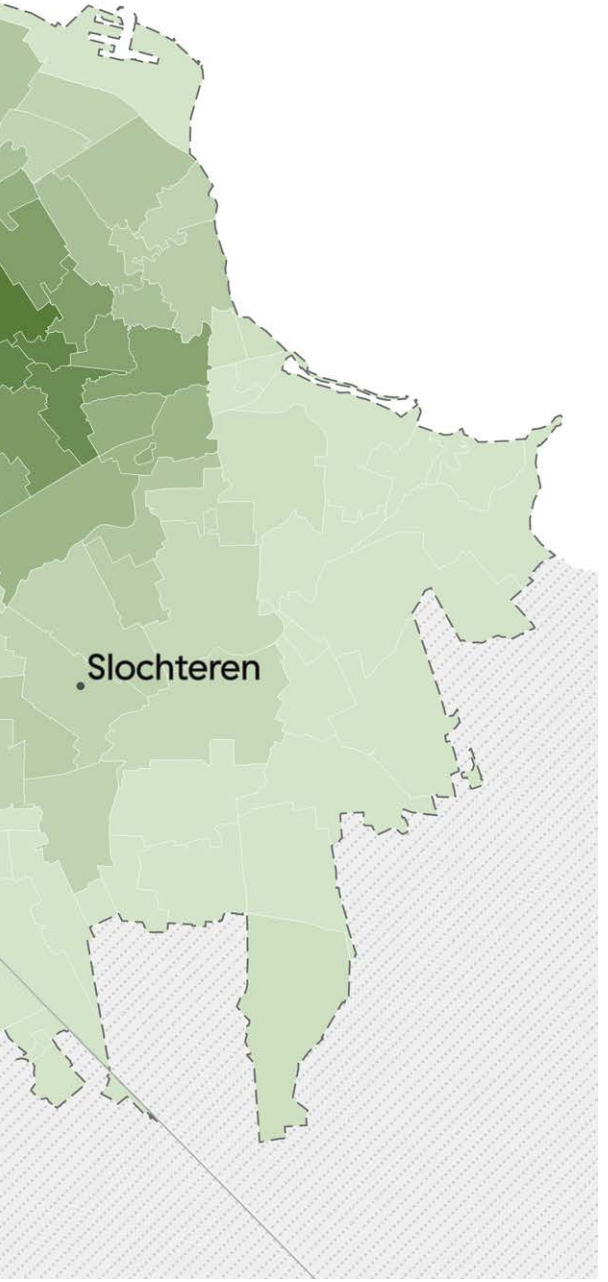
Kaart 5. De voortgang van de versterkingsopgave in de aardbevingsgemeenten (Eemsdelta, Midden-Groningen, Het Hogeland, Oldambt en Groningen). Bron data: NCG (2025).

Grijpskerk
Groningen
Drachten
Norg
Assen
Relatief aantal schademeldingen per 4-cijferige postcode
0 per 1000 adressen
41 per 1000 adressen
Geen gemelde schades
Effectgebied aardbevingsschade
Provinciegrens

Kaart 6. Het aantal schademeldingen in het door het IMG aangehouden schadegebied. Bron data: IMG (2026).

Huizinge
Loppersum
Grijpskerk
Groningen
Gemiddelde maximale percentage waardedalingen woningen
Peildatum 1 januari 2021
−12 %
−2,1 %
Grens waardedalingsgebied

Kaart 7. Het gemiddelde maximale percentage van waardedaling van woningen in het door het IMG aangehouden schadegebied. Bron data: IMG (2026).

Inventarisatie werkwijzen

Binnen de schadeafhandeling en versterkingsoperatie in Groningen zijn in de loop der jaren veel verschillende werkwijzen, aanpakken, batches, pilots en programma's ontwikkeld. De informatie hierover is echter versnipperd, gebrekkig en soms tegenstrijdig. Daarom geven wij hieronder een overzicht van de verschillende werkwijzen.

Voor deze inventarisatie hebben we diverse bronnen geraadpleegd, zoals lokale plannen van aanpak van de vijf aardbevingsgemeenten, rapportages en verslagen van uitvoeringsinstanties, het rapport van de Parlementaire Enquêtecommissie en diverse kamerstukken en onderzoeken. Daarbij hebben we geconstateerd dat een deel van de beschikbare informatie niet recent is geactualiseerd. Ook komen de opgetelde adressen niet overeen met de scope van de versterkingsopgave. Een moge-

Naam	Beschrijving
Batch 1467	Gebiedsgerichte aanpak in de kern van het aardbevingsgebied van gebouwen die in 2016 zijn geïnspecteerd en beoordeeld aan de hand van de NPR 9998:2015. De batch bestaat voor een groot deel uit sloop–nieuwbouw. Het is aangevuld met adressen die voor 2016 bij NAM of CVW al in een versterkingstraject zaten.
Batch 1467/ transitie	Verzameling versterkingsprojecten gestart door NAM en CVW, inmiddels opgenomen in batch 1467 door de NCG.
Batch 1588	Batch van adressen in 2017 geïnspecteerd op basis van de NPR 9998:2015. Bewoners maken aanspraak op een gemeentelijke subsidieregeling voor versterking, tijdelijke huisvesting en kosten. Oorspronkelijk was er 420 miljoen euro uitgetrokken voor deze batch. Sindsdien is dit bedrag meerdere keren aangevuld. Tot op heden is voor deze batch 538,5 miljoen beschikbaar gesteld.
Batch 1581	Groep van adressen in de gemeenten Eemsdelta, Groningen, Midden–Groningen en het Hogeland, beoordeeld aan de hand van de NPR:2015 in 2017. Bewoners kunnen kiezen tussen het doorlopen van het reguliere proces of het versterken van hun huis via Bouwimpuls.

in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie

lijke verklaring is dat op één adres meerdere werkwijzen van toepassing kunnen zijn.

Om zorgvuldig met deze beperkingen om te gaan, hebben we een aantal keuzes gemaakt. Ten eerste gebruiken we de meest actuele beschikbare bronnen. Ten tweede vermelden we bij tegenstrijdige informatie over het aantal adressen waarbij de werkwijze wordt toegepast altijd het hoogste aantal. Wanneer informatie onzeker is, bijvoorbeeld het aantal adressen in een werkwijze of periode, geven we dit duidelijk aan. Ten slotte vermelden we, om de inventarisatie overzichtelijk te houden, alleen werkwijzen die dorpsoverstijgend zijn.

De gebruikte bronnen zijn op aanvraag beschikbaar bij het Kennisplatform.

Voortouw	~ Aantal adressen	Periode
NCG	3.349	2016 – heden
NCG	1.879	2015 – heden
Gemeenten	1.588	2017 – heden
NCG	1.565	2017 – heden

Batch 3260	Batch van adressen in gemeenten Eemsdelta, Groningen, Midden-Groningen en het Hogeland. Opname is in 2017 van start gegaan, aan de hand van de NPR:998:2015. Prioritering vond plaats op basis van risicoprofiel. Adressen worden opgenomen in de Lokale Plannen van Aanpak (LPA) van gemeenten. Deze batch bevat ook zorgadressen.
Batch 2018	Batch gestart bij invoering van de HRA:2018. Prioritering vond plaats op basis van risicoprofiel.
Batch P50 2018	Adressen die met een verhoogd risicoprofiel uit de HRA 2018 kwamen en nog niet in een andere batch voorkwamen. Gemeenten moesten deze adressen opnemen in hun LPA.
Batch Opname & Normering Lokale Stuurgroepen	Adressen met een normaal of lichtverhoogd risicoprofiel die niet in andere batches voorkomen, maar wel zijn opgenomen in een LPA.
Batch HRA 2019	Adressen die met een verhoogd of lichtverhoogd risicoprofiel uit de HRA 2019 kwamen en op basis daarvan zijn opgenomen in de LPA's van 2020.
Batch P90 'niet in batch'	Adressen met licht verhoogd risicoprofiel uit de HRA 2019 die geen onderdeel uitmaken van een batch.
Bouwimpuls pilot 'praktijkaanpak'	Pilot ter versnelling gestart in 2020, op initiatief van Bouwend Nederland en BZK. B6, een samenwerking tussen 6 aannemers, voert de versterking uit. Aannemer en eigenaar zijn vanaf het begin betrokken bij het versterkingsproces.
Bouwimpuls/ B6	Aanpak waarbij de versterking wordt uitgevoerd door een samenwerking van 6 aannemers (B6) op basis van het 'Groningermodel', met focus op ruimtelijke clustering, voorkomen van verschillen en uitvoerbaarheid.
Praktijkaanpak 2.0	Binnen deze aanpak ontvangen eigenaren een uitvoeringsontwerp in plaats van een versterkingsadvies. Het ontwerp wordt samen met de aannemer opgesteld en vormt de basis voor de versterkingsmaatregelen.
Typologieaanpak	Versterkingsregime voor de beoordeling van de veiligheidsrisico's op basis van 30 typologieën. Door woningen van dezelfde soort (zoals rijwoningen, krimpjeswoningen en Oldambster boerderijen) op dezelfde manier te beoordelen, beoogt de NCG sneller te kunnen beoordelen. De aanpak is ontwikkeld door TNO.
Typologieaanpak: programma koploper	Versnelde versterkingsaanpak op basis van de typologie krimpjeswoningen. Selectie op basis van woningtype. Deelname is op vrijwillige basis. Het programma wordt uitgevoerd door ingenieursbureau VIIA.
Typologieaanpak: Oldambster boerderijen	Versnelde versterkingsaanpak op basis van de typologie Oldambsterboerderijen in de gemeente Oldambt.

	NCG & Gemeenten	3.240	2017 – heden
	NCG	4.300	2018 – heden
	Gemeenten	1.129	2018 – heden
	Gemeenten	9.344	≈ 2018 – heden
	Gemeenten	≈ 2.209	2019 – heden
	Gemeenten	6	
	NCG	≈ 1.000	2020 – heden
	NCG	740	2024 – heden
	NCG	≈ 3.500	2023 – heden
	NCG	630	2021 – heden
	NCG	60	2019 – heden
	NCG	9	2019 – heden

Pilot Heft in Eigen Hand (HEFT)	Proefprogramma waarin de versterking onder regie van de woningeigenaar plaatsvindt. De eigenaar is opdrachtgever.
Programma Eigen Initiatief (EI)	Opvolger van HEFT. Versterking op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever.
Pilot Bouwen in Eigen Beheer (BIEB)	Opvolger van EI. Sloop–nieuwbouw van vrijstaande woningen op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever.
Programma Eigenaar Kiest Bouwer (EKB)	Opvolger van BIEB. Versterking op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever, waardoor de administratieve last voor aannemers verkleind wordt. Aannemers kunnen door de eigenaar worden gekozen uit de 'bouwpool' van NCG waarvoor aannemers zich kunnen aanmelden.
Versterking in Eigen Beheer	Opvolger van EKB. Versterking onder beheer van de eigenaar. Eigenaar kiest ingenieursbureau, aannemer, vraagt offertes aan, geeft opdracht en sluit overeenkomsten met de bedrijven.
Pilot Loket Opname op Verzoek	Woningeigenaren die niet in het versterkingsprogramma zijn opgenomen maar zich wel zorgen maken over de veiligheid van hun woning kunnen zich melden bij het Loket Opname op Verzoek. Als het verzoek wordt gehonoreerd, wordt het adres opgenomen in het reguliere versterkingsprogramma.
Batch H3V (Herstellen, Versterken, Verduurzamen, Verbeteren)	Overeenkomst tussen NAM en verschillende woningcorporaties over de versterking van 1.650 corporatiewoningen.
Pilot Calvi	Inspectie van kerken van de Stichting Oude Groninger Kerken met de Calvi–methode.
Pilot Nije Heerd	Deze pilot beoogde schadeherstel te vergemakkelijken voor agrariërs die ook willen investeren in de bouw van een nieuwe schuur of stal. Onder leiding van een onafhankelijk voorzitter werd tijdens een keukentafelgesprek met de agrariër, adviseur(s) van de gemeente en een ontwerper/architect een plan gemaakt.
Agroprogramma/NCG	Uitvoeringsprogramma van NCG om de bouwkundige versterking van actieve agrarische bedrijven uit te voeren.
Pilot Architect aan Zet	Pilot in gemeente Groningen waarin eigenaren opdracht geven aan een architect om een uitvoeringsplan op te stellen en het versterkingstraject te begeleiden. Architecten worden geselecteerd uit een pool. Doel is om bewoners te ontzorgen en het proces te versnellen omdat de architect veel aspecten van het proces kan overzien, zoals bouwkundig, ruimtelijk, vergunningsaanvraag, etc.

	Woningeigenaar	50	2016 – heden
	Woningeigenaar	200	2017 – heden
	Woningeigenaar	8	2019 – heden
	Woningeigenaar	192	2020 – heden
	Woningeigenaar	39	2020 – heden
	Woningeigenaar, NCG	595	2021 – heden
	Woningcorpo–raties	1.650	2015 – 2019
	NCG	52	2017 – heden
	NCG, provincie Groningen, LTO Noord, voormalig gemeenten Eemsmond, Ten Boer, Loppersum	6	2018 – 2019
	NCG	585	2020 – heden
	Eigenaar/ architect		2021 – heden

Pilot Integrale Aanpak Erfgoed	Pilot voor versterking van rijksmonumenten. De eigenaar wordt ondersteund door een zelfgekozen restauratiearchitect en aannemer. Ze bepalen samen de aanpak, waarin versterking gecombineerd wordt met schadeherstel, restauratie, onderhoud en verduurzaming.
Scholenprogramma	Renovatie, verduurzaming en versterking van scholen.
Programma Groninger Zorgakkoord	Programma voor de versterking van zorglocaties. Sommige gebouwen verliezen zorgfunctie, sommige worden gesloopt en vervangen door nieuwbouw, en sommige worden permanent gesloopt. Aanpak is bepaald volgens de toekomstige ontwikkelingen, wensen van cliënten, koers van de overheid, demografische ontwikkelingen en arbeidsmarktontwikkelingen.
Programma Dorpshuizen	Integraal versterkingsprogramma voor veilige dorps- en buurthuizen.
Programma mkb	Sectoraal programma binnen NCG dat zich bezighoudt met de versterking van bedrijfsgebouwen, met oog voor de situatie van mkb'ers en hun behoeften. Ondernemers die deelnemen aan andere programma's, batches of aanpakken, of niet afhankelijk zijn van hun bedrijfspand, worden in principe niet opgenomen in dit programma.
Woningcorporaties aanpak	Aanpak voor sloop–nieuwbouw waarbij de regie in handen is van de woningcorporaties. Voorwaarden zijn vergelijkbaar met batch 1588.
Programma Erfgoed	Aanpak ontwikkeld door de Provincie Groningen, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), waaronder de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), en NCG. Het doel van deze aanpak is het behouden van erfgoed, landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit en de gebiedsidentiteit in de versterking.
Dorpenaanpak	Een aanpak waarin de planning van de versterking en de fasering van de werkzaamheden per dorp bepaald is. Een dorpsteam leidt het proces. Het doel van deze aanpak is om voorspelbaarheid en perspectief aan bewoners te geven door ze beter te informeren, koppelkansen te bieden, verduurzaming van de woningen aan te pakken en schade te herstellen tijdens de versterking. Vindt plaats in: Garrelsweer, Zeerijp, Wirdum, Leermens.
Pilot Duurzaam Herstel	Duurzaam herstel is een regeling die als doel heeft om toekomstige, terugkerende mijnbouwschade bij woningen te beperken of voorkomen. Dit gebeurt door onderliggende constructieve gebreken die niet veroorzaakt zijn door de gaswinning aan te pakken. IMG voert de regeling uit.

Tabel 1. Inventarisatie werkwijzen in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie.

	Eigenaar	15	2023 – heden
	NCG	156	2016 – heden
		69 zorggebouwen, 1.786 addressen	2019 – heden
	NCG	37	2016 – heden
	NCG	701	2020 – heden
	Woningcorpo-raties	7.141	2018 – heden
	NCG	1.969	2017 – 2028
	Dorpsteam, alle betrokken instanties, aannemer	518	2022 – heden
	IMG	≈ 900	2023 – heden

Parlementaire enquête aardgaswinning Groningen:

De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen (PEAG) onderzocht de besluitvorming over de gaswinning in Groningen en de gevolgen daarvan voor de bewoners van Groningen, vanaf de vondst van het gas in 1959. Op 24 februari 2023 presenteerde de commissie haar rapport 'Groningers boven Gas' met de volgende conclusies en aanbevelingen:

Conclusies
Hoofdconclusie: Belangen Groningers structureel genegeerd bij gaswinning

1. Ernst problemen in Groningen structureel onderschat
2. Geld dominant bij besluiten over gaswinning
3. Leveringszekerheid als rookgordijn
4. Onveiligheid in Groningen duurt onacceptabel lang
5. Oliemaatschappijen profiteren van rolvermenging op ministerie van Economische Zaken
6. In star en gesloten gasgebouw weinig oog voor belangen buitenwereld
7. Gebrekkige schadeafhandeling brengt schade toe aan Groningers
8. Zwalkende versterkingsaanpak fnuikend voor gedupeerde Groningers
9. Regionale bestuurders niet bij machte belangen Groningers werkelijk te behartigen
10. Kennisontwikkeling over Groningenveld doelbewust beperkt gehouden

conclusies en aanbevelingen

Aanbevelingen

De commissie concludeert dat Nederland een ereschuld aan Groningen moet inlossen. De commissie doet hiervoor 11 aanbevelingen:

1. Maak schadeafhandeling voor bewoners milder, makkelijker en menselijker
2. Geef bewoners snel duidelijkheid over de versterking
3. Bied toekomstperspectief aan de regio
4. Zorg dat er voldoende geld is voor alle toekomstige kosten
5. Versterk de rol van de toezichthouder
6. Vergroot de rol van het publieke belang binnen departementen
7. Versterk de positie van de Tweede Kamer
8. Geef toekomstige publiek-private samenwerkingen beter vorm
9. Versterk kennisontwikkeling over de ondergrond
10. Stuur op de ruimtelijke inrichting van de ondergrond
11. Tot slot: uitnodiging aan Groningers

Nij Begun: 50 maatregelen

Met de kamerbrief 'Nij Begun: Op weg naar erkenning, herstel en perspectief' kondigde de Rijksoverheid in 2023 de volgende 50 maatregelen aan:

0. Groningen zonder gaswinning
1. Het kabinet legt jaarlijks verantwoording af middels de Staat van Groningen

Bouwen aan herstel: Schadeafhandeling, versterking & verduurzaming

2. Duidelijkheid over het gebied waar schade wordt vergoed
3. Stoppen met onderzoek naar causaliteit van schades en gebruik van trillingstool
4. Het IMG lost knelpunten proactief op
5. Vaker keuze voor schadeafhandeling met vaste vergoeding
6. Herhaalschades worden voorkomen met duurzaam schadeherstel
7. Hogere overlastvergoeding bij meervoudige schademeldingen
8. Aanpassen vergoeding van immateriële schade
9. Soepeler omgang met termijnen bij schadeafhandeling
10. Gebiedsgerichte crisisaanpak voor versnelling van de versterking
11. De NCG maakt de uitvoering van de versterking meer mensgericht
12. Meer maatwerk om verschillen tegen te gaan
13. Meer aandacht voor ruimtelijke kwaliteit tijdens de versterking
14. Extra geld voor leefbaarheid en wijkontwikkeling
15. Extra geld voor herstel van de openbare ruimte ná afronding van de versterking
16. Vergoeding voor eigen tijd van bewoners in versterking
17. Indexering gestegen kosten

18. Extra budget personeelskosten decentrale overheden
19. Kosten voor juridische, technische en bouwkundige bijstand worden vergoed
20. Geen juridificering
21. Meer zeggenschap en betere informatie
22. Betere ondersteuning door IMG, NCG en SNN met één loket
23. Aardbevingscoaches in elke gemeente
24. Extra hulp aan agrariërs met schade
25. Extra steun voor ondernemers met schade en vergoeding waardedaling bedrijfspanden
26. Voortzetting Erfgoedprogramma
27. Een sterk vangnet voor wie dit nodig heeft
28. Woningen die nog versterkt moeten worden aardgasvrij(-gereed) maken
29. Verduurzamingsstimulering voor woningen in Groningen en Noord-Drenthe
30. Uitbreiding toepassingsgebied subsidie woningverbetering

Bouwen aan sociaal en mentaal welzijn

31. Gemeenten krijgen een eigen knelpuntenbudget
32. Steun voor Groninger Dorpen, Stut en Steun en Maatschappelijke Organisaties
33. Jongeren krijgen een stem
34. Er komt een Sociale Agenda en 30 jaar lang extra budget voor gemeenten om te investeren in o.a. onderwijs, gezondheid, leefbaarheid, kansen voor kinderen en arbeidsparticipatie

Bouwen aan economisch perspectief

35. Er komt een Economische Agenda voor duurzame groei met 30 jaar extra budget

Bouwen aan de overheid: een betere overheid in dienst van de samenleving

36. Direct contact tussen Kamer en toezichthouder
37. Actief openbaar maken van adviezen van rijksinspecties
38. Introduceren collegiaal bestuur bij SodM

39. Waarborgen voor onafhankelijke taakuitoefening Inspecties krijgen plek in Wet op de rijksinspecties
40. Aanpassen ambtseed en stimuleren tegendenken binnen ministeries
41. Betere spreiding van de rijkswerkgelegenheid
42. Bewindslieden en beleidsambtenaren gaan op grote schaal in gesprek met burgers
43. Het Gasgebouw wordt de komende jaren ontmanteld
44. Uitkomst gesprekken met Shell en ExxonMobil heeft geen effect op gedupeerden
45. Toezicht op opruimactiviteiten
46. Toets op borgen publiek belang in strategie staats- en beleidsdeelnemingen
47. Meer transparantie over borgen publieke belangen door EBN
48. Er komt een Rijksprogramma voor duurzaam gebruik van de ondergrond
49. Méér kennis, betere data en monitoring van mijnbouweffecten
50. Veiligheids- en risicostrategie voor ondergrondse activiteiten

Deel 2

Maatschappelijke impact

Inleiding en methodologie

In dit deel van het Kenniskompas bouwen wij voort op de voorgaande kennisoverzichten en bieden wij een onafhankelijk en geïntegreerd overzicht van de stand van kennis over de maatschappelijke impact van de (voormalige) gaswinning uit het Groningenveld. Dit doen wij aan de hand van zes hoofdstukken. Hierin bespreken we, net als in onze voorgaande publicaties, de maatschappelijke impact aan de hand van de volgende thema's:

1. Bestuur, beleid en communicatie
2. Economie, woningmarkt en investeringsbehoefte
3. Gezondheid en welzijn
4. Beleving van schade en versterking, veiligheid en relatieherstel
5. Imago, cultureel erfgoed en de Groninger identiteit
6. Leefbaarheid, leefomgeving en nieuwe energie

Deze thema's komen voort uit de internationale *social impact assessment* richtlijnen en literatuur (Vanclay, 2002). *Social impact* wordt in deze literatuur gedefinieerd als iets dat het gevolg kan zijn van een geplande interventie zoals een project, programma, of de gaswinning uit het Groningenveld. Deze interventie zorgt voor maatschappelijke veranderingsprocessen, bijvoorbeeld demografische of economische veranderingen of veranderingen in sociale structuren. Deze processen kunnen, afhankelijk van de lokale setting en mitigatie procedures, resulteren in *social impact*. Dit kan zowel positief als negatief zijn. In de zes hoofdstukken gaan wij in op deze verschillende vormen van maatschappelijke impact. De hoofdstukken zijn door verschillende auteurs geschreven en zijn ook afzonderlijk te lezen. Er wordt, waar nuttig en relevant, doorverwezen naar informatie in andere hoofdstukken, of andere delen van dit boek.

Elk hoofdstuk bevat ook één of meerdere kaders over specifieke thema's waar wij extra aandacht aan willen geven. Sommige kaders zijn geschreven door de auteur van het hoofdstuk, andere door externe auteurs. In dat geval staat de auteur duidelijk vermeld.

Daarnaast vonden we het belangrijk om ook het perspectief van jongeren op te nemen in het boek. Daarom hebben wij OPGESCHUD gevraagd een bijdrage te leveren. Dit team bestaat uit acht enthousiaste jongerenonderzoekers (16-21 jaar) uit het Groningse aardbevingsgebied.[1] OPGESCHUD is een samenwerking tussen de Rijksuniversiteit Groningen en Jimmy's en zet zich in voor échte jongerenparticipatie. Hun doel is dat beleid dat raakt aan de gaswinning en aan jongeren, ook gemaakt wordt mét jongeren. Jongeren willen niet alleen gehoord worden, maar vinden het belangrijk dat er echt iets met hun inbreng gebeurt en dat ze dit terug zien en voelen in hun dagelijks leven. De jongeren gaan via 'proeftuinen' in gesprek met andere jongeren en instanties, zoals Nationaal Coördinator Groningen (NCG). Ze werken daarmee aan duidelijke communicatie, een eerlijk gesprek over wat er mogelijk is en aan hernieuwd vertrouwen. OPGESCHUD heeft ervoor gekozen om een reactie te schrijven op een aantal hoofdstukken die over thema's gaan die voor hen belangrijk zijn. Daarin vertellen de jongeren hoe zij deze thema's beleven en wat zij beleidsmakers willen meegeven. Deze reacties zijn te vinden in de gele kaders.

Ten slotte bevatten de zes hoofdstukken verschillende handvatten die voortkomen uit inzichten uit de besproken literatuur of uit de suggesties van experts. De handvatten zijn gebaseerd op *best practices* en op wetenschappelijk onderzoek. We hopen met deze handvatten concrete aanwijzingen voor het verbeteren van beleid te geven. Voor een snel en handzaam overzicht, zijn de handvatten verzameld op pp. 112-115. In de hoofdstukken zijn de handvatten te herkennen aan het volgende icoontje .

1 Wil je ook met jongeren samenwerken, maar weet je niet hoe? Neem contact op met OPGESCHUD via opgeschud@rug.nl.

Methodologie

Om de stand van kennis binnen de zes thema's op een rij te zetten, baseren we ons op de literatuur die is verschenen over de maatschappelijke impact van de gaswinning uit het Groningenveld van midden 2023 tot midden 2026. We vullen deze literatuur aan met kennis van experts. Tot slot identificeren we kennislacunes.

Een groot probleem in het veld van literatuurstudies is dat vaak niet expliciet wordt gemaakt welke methode is aangehouden (Van Wee & Banister, 2015). Wij willen dat in dit Kenniskompas wel doen. Voor de literatuurstudie hebben we gebruik gemaakt van de methode *narrative literature review* (Baumeister & Leary, 1997; Ferrari, 2015). Bij deze methode wordt, in tegenstelling tot bij een systematische literatuurstudie, geen uitgeschreven protocol gebruikt om literatuur te zoeken. Het nadeel van de *narrative literature review* is dat mogelijk literatuur gemist wordt, maar ons inziens is dit de enige manier om een literatuurstudie te doen binnen dit complexe, discipline-overstijgende dossier. Om te laten zien hoe we tot ons literatuuroverzicht zijn gekomen, willen we zo expliciet mogelijk maken wat onze aanpak is geweest en welke inclusie- en exclusiecriteria wij hebben gehanteerd.

Om bronnen te vinden hebben we gekozen voor een open zoekstrategie. We hebben de relevante kamerstukken bijgehouden via de website van de Tweede Kamer, en de nieuwste wetenschappelijke publicaties via Google Scholar en de universitaire catalogus. Daarbij zochten we op termen als 'Groningen' en 'gaswinning'. Ook de grijze literatuur, zoals jaarverslagen en rapporten, hielden we nauwlettend in de gaten. Ten slotte hebben we informatie gehaald uit de media en uit nieuwe publicaties die via ons netwerk met ons werden gedeeld.

Alle bronnen die we op deze manier vonden, hebben we gecontroleerd op relevantie op basis van de volgende criteria. De focus lag op stukken die gepubliceerd zijn tussen midden 2023 en midden 2026, die gaan over de maatschappelijke impact van de gaswinning uit het Groningenveld in brede zin, gerelateerd

aan de zes genoemde thema's. Ook hebben we een aantal oudere bronnen geraadpleegd, die nog niet meegenomen waren in eerdere kennisoverzichten en nu relevant zijn geworden. Ten slotte hebben we gebruik gemaakt van een aantal belangrijke rapporten, zoals het rapport van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen en Nij Begun. Literatuur die al centraal stond in eerdere kennisoverzichten werd geëxcludeerd. Ook literatuur in talen anders dan het Nederlands of Engels is niet meegenomen.

Indien we concludeerden dat een bron relevant was voor het Kenniskompas, deelden we deze in bij ten minste één van de zes thema's. Vervolgens bespraken we de bron in het bijbehorende hoofdstuk. Om overlap te voorkomen, verwijzen de hoofdstukken regelmatig naar elkaar. Daarmee hoefden bronnen niet in elk hoofdstuk opnieuw volledig behandeld te worden. De vier auteurs van de hoofdstukken hebben gezamenlijk de bronnen binnen elk van deze thema's besproken en geduid. Met deze werkwijze hebben we uiteindelijk ongeveer 140 nieuwe bronnen geïdentificeerd en gebruikt (aangegeven met ●). De rapporten en publicaties die binnen de gekozen periode vallen en expliciet over het gaswinningsdossier gaan, staan in de referentielijst. Andere bronnen, zoals media-artikelen en kamerstukken, hebben we in voetnoten opgenomen. Indien van toepassing, staan bronnen bij de kaders allemaal in voetnoten.

Naast de *narrative literature review*, maken we in onze boeken ook altijd gebruik van kennis van experts. Wij hebben ervaren dat niet alle kennis en kunde in het gaswinningsdossier op papier staat en dat experts belangrijke aanvullingen kunnen doen op de gedocumenteerde kennis. In het verleden is geconstateerd, bijvoorbeeld in een onderzoek naar het werk van uitvoeringsorganisaties in Nederland, dat "kennis van uitvoeringsprofessionals [...] onvoldoende [wordt] benut voor verbetering en maatwerk" (Tijdelijke commissie uitvoeringsorganisaties, 2021, p. 13). Uit onderzoek blijkt dat de manier waarop kennis van experts in onderzoek wordt meegenomen vaak niet goed genoeg wordt toegelicht (Drescher & Edwards, 2019). Daarom beschrijven wij hier onze aanpak aan de hand

van de tips en adviezen uit onderzoek (Drescher & Edwards, 2019; Pollock *et al.*, 2022).

Experts zijn in dit geval professionals, werkzaam bij één van de betrokken organisaties. We vonden hen via ons eigen netwerk. Daarbij werden we binnen de organisaties vaak doorverwezen naar de juiste professional. Hoewel het selecteren van experts vanuit een eigen netwerk kan leiden tot bias (Drescher & Edwards, 2019), kan het ook zorgen voor betekenisvolle co-creatie (Pollock *et al.*, 2022), betrokkenheid bij de publicatie van het boek en bereidheid om de kennis uit het boek te gebruiken binnen de organisatie. We betrokken deze experts niet alleen om aanvullende informatie op te halen, maar ook om onze bevindingen te toetsen. Bij eventuele onduidelijkheden die we vanuit documentatie niet konden ophelderen, toetsten we onze conclusies bij professionals van relevante organisaties. Naast experts is het ook belangrijk om toekomstige kennisgebruikers te betrekken (Pollock *et al.*, 2022). Zo kan het de relevantie, transparantie en nauwkeurigheid van het onderzoek vergroten en helpen om het onderzoek te verspreiden. In het geval van dit Kenniskompas zijn veel van de experts ook potentiële toekomstige gebruikers van het boek. We vroegen experts om mee te lezen en een aantal komt zelf aan het woord.

Handvatten

Hoofdstuk 1

P. 119 — Houd rekening met de uitvoerbaarheid van maatregelen alvorens ze aan te kondigen.

P. 119 — Stel de professional in staat om naar voren te stappen.

P. 154 — Creëer vroegtijdig ruimte voor een kritische houding tegenover beleid en uitvoering, zowel vanuit de interne organisatie als vanuit bijvoorbeeld toezichthouders, rechterlijke macht, de ombudsman, individuele gedupeerden en belangengroepen.

P. 158 — Neem bij toekomstige hersteloperaties de tijd voor het opzetten van een eenvoudig, samenhangend proces met goede begeleiding voor gedupeerden, dat eerst kleinschalig getest wordt.

P. 158 — Voor toekomstige hersteloperaties is een gedegen analyse van wie gedupeerd zijn van groot belang. Ook moeten de structuur en werkwijze van een hersteloperatie in dienst staan van gedupeerden. Het is belangrijk om beloftes waar te maken en duidelijkheid te bieden.

Hoofdstuk 2

P. 175 — Houd expliciet rekening met de (mogelijk sterke) binding die huiseigenaren met hun huis hebben, ook als dat huis schade heeft. Bied maatwerk.

P. 176 — Pas bij het ontwerpen van regelingen een open en transparant (ontwerp)proces toe. Dit kan door het openbaar maken van modelgegevens en deskundige ondersteuning van belanghebbenden, waarbij wordt gegarandeerd dat hun inbreng wordt meegenomen.

P. 189 — Om de weerbaarheid van ondernemers te versterken, moet de overheid hun ervaringen erkennen en betrouwbaar zijn door afspraken na te komen.

P. 198 — Voor publieke investeringen met rendement, is het van belang om stabiele, voorspelbare en langdurig beschikbare middelen te bieden. Een sterke governance-structuur en goede monitoring helpen om verantwoording en coördinatie te borgen.

Hoofdstuk 3

P. 213 — Bij schade en tijdens de versterking voelen bewoners zich eerst minder veilig en ervaren ze meer risico's. Gezondheidsgevolgen komen later. Aandacht voor gevoelens van veiligheid draagt bij aan het vroeg signaleren of voorkomen van gezondheidsproblemen.

P. 214 — Er is meer aandacht nodig vanuit beleid, praktijk en onderzoek voor de verschillende manieren waarop bewoners omgaan met de gevolgen van de gaswinning.

P. 216 — Om een goede inschatting te kunnen maken van de gezondheidsimpact van de versterking op langere termijn is het essentieel om bewoners te blijven volgen na afronding van hun versterkingstraject.

P. 217 — Een benaderbaar vast aanspreekpunt tijdens de versterking is cruciaal ter ondersteuning van bewoners.

P. 218 — Er dient meer aandacht te gaan naar bewoners die zowel meerdere keren schade hebben als een hoge procedurele last ervaren.

P. 220 — Procedurele last is zeer belastend voor bewoners. Dossiers vereenvoudigen, helder en regelmatig communiceren, en voorkomen dat bewoners lang moeten wachten, zijn manieren om de ervaren procedurele last te verminderen.

P. 223 — Er dient meer aandacht te gaan naar zowel huurders met schade als huurders in de versterking.

P. 224 — Beleid en praktijk doen er goed aan om rekening te houden met de uiteenlopende impact van de gaswinning op bewoners en professionals.

Hoofdstuk 4

P. 235 — Het voortzetten van procedures zonder merkbare vooruitgang verergert doorgaans de problemen. Laat als instantie zien welke stappen er zijn ondernomen.

P. 243 — De planvormingsfase van de versterking wordt als stressvol ervaren. Ondersteun bewoners, waar gewenst, in deze fase extra.

P. 244 — Introduceer uitvoerbare maatregelen om vertraging en teleurstelling te voorkomen.

P. 248 — Betrek kinderen en jongeren beter bij gesprekken en besluitvorming over zaken die ook hen treffen.

P. 249 — Leid professionals op om de gevolgen op kinderen, jongeren, ouders en het gezin beter te begrijpen.
P. 255 — Houd rekening met bestaande kwetsbaarheden van bewoners in de uitvoering.
P. 258 — De aanpak van complexe casuïstiek kent nog vele knelpunten. Prioriteer het stroomlijnen van deze aanpak gezien het urgente karakter van deze dossiers.
P. 262 — Maak een gedragen gebiedsbreed nazorgplan om de regio beter achter te laten.
P. 263 — Persoonlijk contact vanuit de instanties helpt om vertrouwen op te bouwen.

Hoofdstuk 5
P. 271 — Het wantrouwen van Groningers naar overheden is er niet altijd geweest – het is het resultaat van de omstandigheden. Dat betekent dat het vertrouwen hersteld kan worden.
P. 286 — De geschiedenis van de gaswinning is complex en kent veel pijnlijke en verdrietige verhalen. Zorg ervoor dat deze verhalen ook een plek krijgen in de geschiedschrijving van de gaswinning, zowel in een wetenschappelijke als een museale context.
P. 291 — Nieuwbouw hoeft de gebiedsidentiteit niet uit te wissen, maar kan die juist versterken en vernieuwen. Heb oog voor de omgeving en de bouwtradities van de omgeving. Zo wordt de term identiteit concreet gemaakt en is het geen leeg containerbegrip.

Hoofdstuk 6
P. 303 — De investeringen vanuit Nij Begun moeten bijdragen aan het oplossen van bestaande problemen. Vergroot bijvoorbeeld niet alleen het aantal sport- en cultuurvoorzieningen, maar maak ze ook betaalbaar voor iedereen.
P. 309 — Het verhuizen naar een tijdelijke woning is voor veel bewoners zeer ingrijpend. Om de overgang te verzachten moet NCG goed nadenken over de locatie van en de voorzieningen bij tijdelijke huisvesting.
P. 314 — Zorg bij de ontmantelingsoperatie voor nazorg, inclusief risicobeheersing, kennisbeheer en goede communicatie naar bewoners.

P. 319 — Maak bij nieuwe mijnbouwprojecten veel meer gebruik van *Social Impact Assessments* (SIA). Dit internationaal erkende instrument wordt in Nederland maar zelden gebruikt, terwijl daarmee veel draagvlak gecreëerd kan worden.
P. 320 — De 'lessen van Groningen' moeten niet alleen in het Noorden geborgd worden, maar ook in andere provincies. Daar is op bestuurlijk niveau minder aandacht voor niet-technische veiligheid.
P. 322 — Betekenisvolle participatie bij nieuwe energieprojecten is cruciaal om het gevoel van rechtvaardigheid bij bewoners te bevorderen, naast een eerlijke verdeling van opbrengsten én lasten.

Bestuur, beleid en communicatie

Aziza Zijlstra

1

Het gaswinningsdossier wordt gekenmerkt door regelmatige bestuurlijke en beleidsmatige veranderingen (Busscher *et al.*, 2020; Hupkes *et al.*, 2021; Schreuder *et al.*, 2023; Sluiter *et al.*, 2018). Het oprichten van instanties, aankondigen van nieuwe maatregelen en aanpassen van kaders heeft verstrekkende gevolgen gehad. Het bemoeilijkte de samenwerking, zorgde voor gebrekkige communicatie en creëerde onduidelijkheid voor inwoners en professionals. De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen concludeerde dat er sprake was van een gebrekkige schadeafhandeling en een zwalkende versterkingsoperatie (Tweede Kamer der Staten-Generaal [TK], 2023). Er ontstond een sluipende crisis (voor een beschrijving hiervan, zie: Schreuder *et al.*, 2023).

In 2023 werd met Nij Begun, de kabinetsreactie op het parlementaire enquêterapport, een nieuwe richting ingeslagen in de aanpak; die moest 'milder, menselijker en makkelijker'. In 2024 sloot het Groningenveld. Desalniettemin ligt er nog een grote opgave. De uitwerking van Nij Begun biedt kansen, maar leidt ook tot vertraging, opstartproblemen, onduidelijkheden en nieuwe uitdagingen. Daarnaast zijn er, sinds de publicatie van ons vorige kennisoverzicht, twee kabinetten gevallen, en ook dat leidde tot verschuivingen in verantwoordelijkheden en functies. Dit hoofdstuk laat zien hoe bestuur, beleid en uitvoering van het gaswinningsdossier zich de afgelopen jaren hebben ontwikkeld.

Inleiding

Na het verschijnen van het rapport van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen, presenteerde het kabinet-Rutte IV Nij Begun: een pakket van 50 maatregelen om uitwerking te geven aan de aanbevelingen van de commissie (TK, 2023). Verscheidene maatregelen werden aangescherpt na een debat in de Tweede Kamer. Per oktober 2023 ging het Groningenveld op de waakvlam en op 19 april 2024 werd de wet ondertekend waarmee de winning uit het Groningenveld definitief ten einde kwam.[1]

Inmiddels zijn de maatregelen van Nij Begun verder uitgewerkt en worden wijzigingen doorgevoerd in de (Tijdelijke) Wet Groningen. De nieuwe maatregelen vragen veel van instanties, bestuurders en uitvoerders en hebben geleid tot vertragingen in schadeafhandeling en in de versterkingsoperatie. Tegelijkertijd lijkt er meer ruimte te zijn voor leren en evalueren, bijvoorbeeld in het bredere programma 'Erkenning en Herstel' van de Rijksoverheid waarin het gaswinningsdossier een rol speelt.

In dit hoofdstuk staan de ontwikkelingen op het gebied van bestuur, beleid en communicatie centraal. We bespreken de bestuurlijke en beleidsmatige veranderingen ten gevolge van de parlementaire enquête en Nij Begun (1.1), de ontwikkeling van de schadeafhandeling (1.2) en de versterkingsoperatie (1.3). Vervolgens bespreken we het onderzoek naar hoe de overheid kan leren van verschillende hersteloperaties (1.4). Tenslotte vatten we de bevindingen samen en geven we enkele overwegingen mee (1.5).

1 Deze keuze wordt steeds vaker ter discussie gesteld. In 2026 pleiten diverse partijen om de putten niet permanent te sluiten, vanwege de geopolitieke situatie en de 'strategische reserve' die het Groningenveld Nederland biedt. Zie bijvoorbeeld: Koster, R. (14 februari 2026). TNO: niet alle gasputten Groningen dichtmetselen, acuut tekort denkbaar. *NOS Nieuws*.

1.1 Een nieuw begin en grote verwachtingen

Met de 50 maatregelen van Nij Begun werd in 2023 beoogd positieve verandering in het systeem te bewerkstelligen, zonder dat systeem zelf – met twee verschillende instanties voor schadeafhandeling en versterking – radicaal te wijzigen. In het kader op de volgende pagina's lichten we de parlementaire enquête en Nij Begun toe.

Ondanks dat het doel was om het systeem niet radicaal te veranderen, zorgde Nij Begun toch voor veel wijzigingen. In 2023 schreven Nienke Busscher en Tom Postmes:

> Nij begun bevat zonder meer een indrukwekkende lijst met ruimhartige en goede voornemens en beloftes voor de toekomst, vooral rond schadeafhandeling en versterking. Het wrange is dat warme woorden over 'Groningen' al vaak betekenisloos bleken: wat levert het op, achter de voordeur? [...] De les is dat het verstandig is om niet te veel af te gaan op woorden, intenties en plannen, maar op de feiten en de uitwerking ervan in de praktijk. De voornemens zijn positief, maar zijn ze ook uitvoerbaar en reëel? (Schreuder *et al*., 2023, pp. 26-27)

Inderdaad is gebleken dat, op sommige punten althans, "de uitvoerbaarheid nog niet genoeg was uitgewerkt" toen Nij Begun werd aangekondigd (Algemene Rekenkamer, 2025, p. 5). Het heeft daarmee, tegen de intenties in, geleid tot verwarring en vertraging in de versterking en het schadeherstel (Algemene Rekenkamer, 2025; Nationale ombudsman & Kinderombudsman, 2023). Daardoor zitten veel inwoners langer in onzekerheid en is het in de praktijk nog steeds moeilijk om de aanpak werkelijk 'milder, menselijker en makkelijker' te maken. **Uit verschillende publicaties blijkt dat een goed verloop van een casus nog altijd veelal afhankelijk is van "een toevallige combinatie van personen die weten hoe het moet" (Schaap, 2025, p. 36; Zijlstra & Busscher, 2025).** Ook wordt gewaarschuwd dat vaste vergoedingen verschillen kunnen veroorzaken en geen oplossing bieden voor bewoners met grotere of complexe problemen (Algemene Rekenkamer, 2025; Dijkstra

GRONINGERS BOVEN GAS, NIJ BEGUN EN WET GRONINGEN — Een parlementaire enquête is het zwaarste middel van de Tweede Kamer om het handelen van de overheid en andere partijen te onderzoeken. Al in 2017 noemde minister Wiebes het gaswinningsdossier een "overheidsfalen van on-Nederlandse proporties".[2] Uiteindelijk werd op 9 februari 2021 de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen (PEAG) geïnstalleerd. Zij onderzocht de besluitvorming over de gaswinning in Groningen en de gevolgen daarvan voor de bewoners van Groningen, vanaf de vondst van het gas in 1959. Op 24 februari 2023 presenteerde de commissie het rapport **Groningers boven Gas** met de stevige hoofdconclusies dat de belangen van Groningers structureel genegeerd zijn en dat Nederland een 'ereschuld' heeft aan Groningen. De commissie deed elf aanbevelingen om de schadeafhandeling en de versterking te verbeteren, toekomstperspectief voor de regio te bieden en het functioneren van 'het systeem' rond mijnbouw te verbeteren (zie Parlementaire enquête aardgaswinning Groningen: conclusies en aanbevelingen in deel 1).

Op 25 april 2023 presenteerde het kabinet-Rutte IV haar reactie: **Nij Begun.** Hierin werd aangekondigd dat de gaswinning uit het Groningenveld "ten laatste in oktober 2024" definitief beëindigd zou worden en werden 50 maatregelen gepresenteerd gericht op (1) herstel, (2) toekomstperspectief en (3) het verbeteren van het functioneren van de overheid (zie Nij Begun: 50 maatregelen in deel 1) (Rijksoverheid, 2023, p. 4). De maatregelen moesten de schadeafhandeling 'milder, menselijker en makkelijker' maken en de versterking gebieds- en mensgerichter (Rijksoverheid, 2023). Om de ereschuld in te lossen, en ter compensatie van de hoge energiearmoede in Noord-Nederland, werd een grote verduurzamingsinzet aangekondigd (zie hoofdstuk 2). Voor toekomstperspectief werden de Economische Agenda (zie hoofdstuk 2) en Sociale Agenda (zie hoofdstuk 6) aangekondigd, met als doel om de brede welvaart (zie hoofdstuk 6) te verhogen. Daarnaast waren diverse maatregelen gericht op het verbeteren van het functioneren van de overheid, met als doel herstel van vertrouwen in de overheid (zie hoofdstuk

2 NOS. (22 november 2017). Wiebes tegen Groningers: de overheid heeft gefaald. *NOS.*

4). Dit alles wordt gemonitord met een jaarlijkse Staat van Groningen en Noord-Drenthe (SvGND), als verantwoording vanuit het Rijk, om de dialoog te versterken, bij te sturen en de informatiepositie van de Tweede Kamer te verbeteren.

Om een deel van de maatregelen uit Nij Begun wettelijk te verankeren, is een wetsvoorstel gedaan tot wijziging van de Tijdelijke wet Groningen en de Mijnbouwwet.[3] De Tijdelijke wet Groningen wordt hiermee de **Wet Groningen**. Met deze wetswijziging worden diverse zaken verankerd in de wet: het monitoren van de resultaten met de SvGND (maatregel 1), de zorgplicht voor de brede welvaart en verduurzaming in Groningen en Noord-Drenthe, het schadeherstel tot 60.000 euro zonder onderzoek naar de schadeoorzaak (maatregel 3), het collegiaal bestuur voor Staatstoezicht op de Mijnen (maatregel 38) en het koste wat kost beschikbaar blijven van geld voor de schadeafhandeling en de versterking. In mei 2025 gaf de Raad van State het op-een-na slechtste oordeel aan dit wetsvoorstel, onder meer omdat de werking van de 'zorgplichten' onduidelijk is.[4] Dit advies leidde niet tot grote wijzigingen; wel werd besloten verschillende punten uitgebreider toe te lichten.[5] Na enkele kleine wijzigingen in januari 2026, werden het wetsvoorstel en verscheidene amendementen in 2026 door de Eerste en Tweede Kamer aangenomen.[6]

3 Kamerstuk 36836, nr. 2. Wetsvoorstel 'Wijziging van de Tijdelijke Wet Groningen en Mijnbouwwet', 9 oktober 2025.

4 Kamerstuk 36836, nr. 4. Advies Raad van State, 12 mei 2025.

5 Nota verwerkingslijn advies Raad van State wetsvoorstel PEGA, 1 oktober 2025. https://open.overheid.nl/details/71aa53d5-d69e-4cb6-a61a-746347446875

6 Kamerstuk 36836, nr. 8. Nota van wijziging, 30 januari 2026.

& Van der Meer, 2024; Sibma *et al.*, 2025). Maar er zijn ook positieve gevolgen. Zo zijn er stappen gezet in de communicatie: uit verschillende rapporten blijkt dat door betrokken instanties meer persoonlijk contact wordt gezocht met bewoners en dat maatregelen zoals de vaste vergoeding het makkelijker maken voor een grote groep met lichte schade (Algemene Rekenkamer, 2025; De Bakker & Bröring, 2025).

Verschillen en herstel

Door de vele systeemwijzigingen zijn onuitlegbare verschillen ontstaan bij de schadeafhandeling en de versterking. In 2022 is de Commissie Verschillen gevraagd om hierover te adviseren. Zij concludeerde dat de verschillen onmogelijk allemaal opgelost kunnen worden en adviseerde om toe te werken naar dezelfde uitkomst voor iedere bewoner: "een veilige, schadevrije en duurzame woning tot minimaal het niveau aardgasvrij-gereed" in een leefbaar dorp of wijk (Van Geel *et al.*, 2023, p. 6). Het advies richtte zich op daadwerkelijk herstel bij schadeafhandeling, proactief controleren van huizen op veiligheidsrisico's, verduurzamen van woningen en versterken van leefbaarheid en sociale cohesie. De commissie adviseerde om een gebiedsgerichte 'deur-tot-deur' aanpak toe te passen, waarin Nationaal Coördinator Groningen (NCG), gemeenten, het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) en andere betrokken instanties nauw samenwerken. Hiervoor stelde de commissie vijf uitgangspunten: (1) de overheid gaat in het versterkingsgebied[7] langs alle deuren om stille verschillen zichtbaar te maken, (2) de overheid maakt met bewoners één plan voor versterking, schadeherstel en verduurzaming en kijkt daarin ook naar sociaal-maatschappelijke aspecten, (3) er is één aanspreekpunt en één loket/gebiedsteam voor de bewoner en gestroomlijnde informatievoorziening, (4) bewoners worden ontzorgd en de overheid is dienstbaar en (5) met bewoners wordt op gebiedsniveau gewerkt aan de voorwaarden voor herstel van sociale cohesie en leefbaarheid (Van Geel *et al.*, 2023, p. 11).

Het kabinet heeft lang beraadslaagd over welke invulling hier-

7 De commissie definieert het 'versterkingsgebied' als het gehele gebied van buurten, dorpen en wijken waarbinnen een deel van de woningen in de versterkingsoperatie zijn opgenomen.

aan gegeven kan worden.[8] In januari 2025 werd een ontwerpregeling ter consultatie voorgelegd voor de isolatieaanpak van woningen in Groningen en Noord-Drenthe (zie ook hoofdstuk 2). Daarnaast werd een 'routekaart' ontwikkeld door NCG en de gemeenten om verschillen in beeld te brengen, inwoners te betrekken en waar mogelijk verschillen op te lossen.[9] Verder werden extra middelen beschikbaar gesteld, via maatregelen uit Nij Begun, om verschillen te dempen en maatwerk te bieden. De mogelijkheden voor de voorgestelde 'deur-tot-deur' aanpak zijn onderzocht. In december 2025 gaf demissionair staatssecretaris Van Marum aan dat deze aanpak voor het hele aardbevingsgebied – op een manier zoals NCG nu opname en beoordeling uitvoert – niet uitvoerbaar is, omdat dit 25 jaar zou duren.[10]

Het is onmogelijk om alle onuitlegbare verschillen door systeemwijzigingen op te lossen. Werk daarom toe naar dezelfde uitkomst voor iedere bewoner

Met het doel om als één overheid te werken aan veilige, herstelde en verduurzaamde woningen in leefbare dorpen, wijken en buurten met veerkrachtige inwoners, hebben de vijf versterkingsgemeenten, de provincie Groningen, het Rijk, het IMG en NCG in de **Agenda voor Herstel** gezamenlijk afspraken gemaakt (Nij Begun, 2025b). De Agenda voor Herstel heeft drie centrale doelen: (1) dat inwoners meer duidelijkheid ervaren over hun situatie, (2) dat inwoners passende ondersteuning krijgen en (3) dat bewoners zoveel mogelijk in één keer naar een veilig, schadevrij, verduurzaamd huis kunnen. In deze werkwijze is een belangrijke rol weggelegd voor de lokale stuurgroepen, waarin op gemeenteniveau de gemeente, NCG en het IMG samenkomen. In deze stuurgroepen wordt – op gebiedsniveau en soms op casusniveau – in beeld gebracht waar lokale knelpunten liggen, wat ervoor nodig is om ze op te lossen en hoe verbeteringen kunnen worden bewerkstelligd. Op drie

8 Zie onder andere: Kamerstuk 33529, nr. 1195. Kamerbrief 'Eindadvies commissie verschillen gaswinning Groningen', 13 oktober 2023; Kamerstuk 33529, nr. 1227. Kamerbrief 'Verschillen, verduurzaming en dorpenaanpak', 6 maart 2024.

9 Kamerstuk 33 529, nr. 1283. Brief van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 27 maart 2025.

10 Debat over het staken van de onderhandelingen met NAM-aandeelhouders Shell en ExxonMobil over de kosten van de Groningse hersteloperatie en over de aardbeving in Groningen, 11 december 2025.

plekken in het versterkingsgebied is kleinschalig gestart met intensiever samenwerken als één overheid. Het doel is om het bestaande systeem beter te laten werken voor inwoners doordat overheden en uitvoeringsinstanties effectiever samenwerken, knelpunten aanpakken en leren en evalueren.

De voortgang monitoren

Maatregel 1 van Nij Begun stelt dat de voortgang van de maatregelen gemonitord wordt in een jaarlijkse Staat van Groningen en Noord-Drenthe (SvGND). Vanuit het Kennisplatform maakten we een eerste inventarisatie van het monitor- en onderzoekslandschap in Groningen en Noord-Drenthe (Postmes *et al.*, 2024). We brachten de kennisbehoeften van verschillende stakeholders in kaart en gaven een handreiking voor het vervolg. In april 2024 werd dit rapport, samen met een update van de stand van zaken per maatregel van Nij Begun vanuit het Rijk, gepubliceerd. In april 2025 werd de eerste SvGND gepresenteerd, met daarin de stand met betrekking tot schadeherstel, versterking en verduurzaming, een eerste update over de economische agenda, sociale agenda en het vertrouwen in de overheid en zeven interviews om persoonlijke verhalen achter de cijfers te schetsen (Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies [Consortium], 2025). Uit de reacties van verschillende partijen bleek waardering voor het bestaan van de SvGND en voor de toegankelijkheid, eerlijkheid en overzichtelijkheid van het rapport (Gedeputeerde Staten van Groningen, 2025; Kockelkoren, 2025). Tegelijkertijd gebruikten verschillende organisaties dit moment om kritisch te reflecteren op de (trage) voortgang van het dossier, te benadrukken hoe de voortgang op maatregelen rond een betere overheid meer aandacht verdient, een behoefte aan meer diepgang te uiten en de (financieel) onzekere toekomst van organisaties aan te kaarten (zie o.a.: Adviescollege Veiligheid Groningen [ACVG], 2025b; Gedeputeerde Staten van Groningen, 2025; Kockelkoren, 2025). Vanaf 2026 wordt de SvGND jaarlijks gepubliceerd door een consortium van KPlusV, SEO Economisch Onderzoek, Aletta Advies, Sociaal Planbureau Groningen en Trendbureau Drenthe.

1.2 Ontwikkeling schade–aanpak

De schade ten gevolge van de gaswinning wordt sinds 2018 door overheidsinstanties afgehandeld, eerst door de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) en sinds 2020 door het IMG. De PEAG concludeerde dat deze schadeafhandeling zélf schade toebracht aan Groningers (TK, 2023). Met Nij Begun werd een 'fundamentele omslag' aangekondigd in de schadeafhandeling: geen belastende procedures, controles en discussies meer (Rijksoverheid, 2023). Terwijl het IMG deze omslag maakte, stond de fysieke schadeafhandeling gedeeltelijk stil. Inwoners konden hun lopende aanvraag pauzeren in afwachting van de aanpassingen; ongeveer 12.500 inwoners deden dit (Instituut Mijnbouwschade Groningen [IMG], 2024, 2025b). Aan het eind van 2023 kregen inwoners duidelijkheid over de nieuwe werkwijze waarop het IMG stap voor stap overging. In dit hoofdstuk gaan we in op de nieuwe werkwijze voor de afhandeling van fysieke schade, in hoofdstuk 2 op de waardedalingsregelingen en in hoofdstuk 4 op de vergoeding van immateriële schade.

Nieuwe werkwijze

Het IMG heeft de mogelijkheden om schade daadwerkelijk te herstellen naar aanleiding van Nij Begun verruimd en beschrijft het "zoveel mogelijk daadwerkelijk herstellen van schade [...] in het effectgebied" als onderdeel van haar kernopgave (IMG, 2025a, p. 2). In 2026 bestaat de werkwijze van het IMG voor fysieke schadeafhandeling uit drie pijlers:

1. Bij **maatwerk met onderzoek** wordt de oorzaak van de schade onderzocht. Het IMG vergoedt de schades "waarvan de deskundige niet kan uitsluiten dat deze is ontstaan of verergerd door mijnbouwactiviteiten in het Groningenveld en de gasopslagen Norg en Grijpskerk."[11] Bij erkende schade krijgen bewoners een financiële vergoeding. Vanaf september 2020 kunnen inwoners in plaats daarvan ook kiezen voor herstel van de schade door een aannemer via het IMG ('Herstel in Natura'). In 2025 duurde het gemiddeld 239 dagen om

11 https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/schade-aan-gebouwen-en-objecten/maatwerk-met-onderzoek

een maatwerk-aanvraag af te handelen (IMG, 2026).

2. Sinds 2021 kunnen bewoners kiezen voor een **vaste vergoeding** zonder onderzoek naar de schadeoorzaak. Deze vergoeding is in 2023 verhoogd van 5.000 naar 10.000 euro. Eigenaren die eerder een lagere vaste vergoeding ontvingen of eerder lagere vergoedingen hebben gekregen vanuit bijvoorbeeld de NAM kunnen vanaf 2024 deze vergoeding laten aanvullen tot 10.000 euro met de **aanvullende vaste vergoeding**.[12] De vaste vergoeding gaat gepaard met een korte doorlooptijd (gemiddeld 32 dagen in 2025), relatief lage uitvoeringskosten en een hoge tevredenheid onder aanvragers (IMG, 2026; Pot *et al.*, 2025).
3. Sinds 1 juli 2024 is **herstel met een aannemer** tot 60.000 euro zonder onderzoek naar de oorzaak van de schade mogelijk**.** Een deskundige maakt dan een adviesrapport en vervolgens kan een aanvrager alle schade tot 60.000 euro (met uitzondering van eerder beoordeelde schades of schades die niet door mijnbouw kunnen komen) met een eigen aannemer of met een aannemer via het IMG laten herstellen. De uitvoering van deze regeling verloopt traag, omdat deze volgens het IMG (2025b) veel vraagt qua ondersteuning, de ontwikkeling langer duurde dan verwacht en in 2025 bleek dat de werkwijze moest worden aangepast omdat veel schade-opnames te verouderd waren.[13] De behandeling van aanvragen komt sinds november 2025 op gang.[14]

Als bewoners kiezen voor een regeling zonder onderzoek naar de schadeoorzaak (de vaste vergoeding of herstel met aannemer), dan tekenen zij een overeenkomst dat ze geen schade meer mogen melden bij het IMG (zogeheten 'finale kwijting').[15] Hierop zijn twee uitzonderingen. Schade mag opnieuw gemeld worden als op het adres een beving met trillingssnelheid van

12 Wanneer een woning in de tussentijd is verkocht aan een nieuwe eigenaar, kunnen zowel de oude als de nieuwe eigenaar (indien er nieuwe schade in de woning is aangetroffen) een aanvullende vaste vergoeding aanvragen. Bij kleinere gebouwen, zoals garageboxen en schuren, is de vaste vergoeding 5.000 euro.

13 Kamerstuk 33529, nr. 1346. Voortgangsbrief herstel Groningen, 5 december 2025.

14 Kamerstuk 33529, nr. 1346. Voortgangsbrief herstel Groningen, 5 december 2025.

15 Deze overeenkomst wordt getekend met een eigenaar en wordt niet overgedragen bij een eigenaarswissel. Voor een nieuwe eigenaar kan een nieuw dossier geopend worden.

5 mm/s is opgetreden.[16] Schade mag ook opnieuw gemeld worden als dit mogelijk het gevolg is van indirecte effecten van diepe bodemdaling. Uit onderzoek blijkt namelijk dat diepe bodemdaling indirect effect kan hebben op zettingsschade bij specifieke combinaties van veranderingen in het grondwaterpeil en grondsoort (DaeD Ingenieurs, 2025; Kooi *et al.*, 2021; Korswagen *et al.*, 2025). Dit soort schade neemt het IMG momenteel in 12 gebieden in behandeling. In 2026 wordt, op basis van nader onderzoek, een gedetailleerde kaart gemaakt van de locaties waar deze indirecte effecten kunnen optreden. Vanaf 8 april 2026 kunnen bewoners bij nieuwe schade door een beving kiezen voor een vaste herhaalvergoeding van 5.000 euro.[17] Het dossier van bewoners die eerder kozen voor herstel met aannemer blijft vijf jaar lang open, zodat zij "nieuwe schade binnen 5 jaar en tot 60.000 euro" kunnen laten herstellen.[18] Na vijf jaar sluit het dossier en gelden voor hen ook bovenstaande afspraken voor finale kwijting.

Veel bewoners kampen naast schade ook met versterking van hun woning of bedrijfspand. In 2023 zijn het IMG en NCG een pilot gestart om schadeherstel en versterking te combineren. Alle bewoners die voor een gecombineerde afhandeling van schadeherstel en versterking in aanmerking kwamen, kregen in 2024 een aanbod. Uit het jaarverslag van 2025 bleek dat tot dusver 239 bewoners kozen voor een gecombineerde afhandeling en 334 bewoners het aanbod nog overwogen (IMG, 2026). Sommige bewoners sloegen het aanbod af, bijvoorbeeld omdat ze liever een financiële vergoeding kregen of omdat de versterking nog te ver weg was (IMG, 2025b, 2026). In 2024 waren er ongeveer 3.450 bewoners die mogelijk in aanmerking kwamen voor schadeherstel tijdens de versterking, maar nog geen schade hadden gemeld (IMG, 2025b). Het IMG wilde met

16 Op het gebruik van deze trillingssnelheden is kritiek geuit door de regio, omdat zij stellen dat deze voorwaarden niet wetenschappelijk onderbouwd zijn. Zie: Gedeputeerde Staten van Groningen. (2025). Regionale reactie op het rapport Groningen en Noord-Drenthe 2025.

17 Het gaat om 2.500 euro bij kleine gebouwen. De trillingssnelheid van de beving bepaalt of bewoners in aanmerking komen voor deze vergoeding. Bewoners die eerder maatwerk ontvingen, komen in aanmerking bij een beving met een trillingssnelheid van minstens 2 mm/s. Bewoners die eerder een vaste vergoeding ontvingen, komen in aanmerking als er een trillingssnelheid van minstens 5 mm/s was. Zie: https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/schade-aan-gebouwen-en-objecten/vaste-vergoeding/vaste-herhaalvergoeding

18 https://www.schadedoormijnbouw.nl/nieuws/2025/11/na-de-beving-bij-zeerijp-img-helpt-bewoners-met-afhandeling-van-de-schade

een campagne deze bewoners gaan motiveren om schade te melden (IMG, 2025b). Om deze bewoners te bereiken, heeft het IMG verschillende acties uitgevoerd, waaronder een gerichte campagne in zes dorpen. In 2026 zijn er nog 1.596 bewoners die geen schade hebben gemeld, maar wel in de versterkingsopgave zitten (IMG, 2026).

Voortgang

Voor het vormen van een goed beeld van de afhandeling van fysieke schade door het IMG is allereerst de totale omvang van belang. In januari 2026 meldde het IMG dat sinds 2018 door IMG en TCMG samen 343.948 (van in totaal 370.644) aanvragen voor fysieke schade waren afgehandeld en dat er in totaal 2,2 miljard euro aan fysieke schadevergoedingen was uitgekeerd.[19] De schadeafhandeling gaat gepaard met hoge uitvoeringskosten. Deze uitvoeringskosten zijn, mede door de populariteit van de vaste vergoeding, de afgelopen jaren sterk gedaald (Algemene Rekenkamer, 2025). Zo daalden de uitvoeringskosten per uitgekeerde euro voor fysieke schaderegelingen van 0,72 euro in 2022 naar 0,42 euro in 2025 (IMG, 2023, 2026). In absolute zin blijven de uitvoeringskosten erg hoog. Van 2021 tot en met 2025 werd voor ruim 1,7 miljard euro aan vergoedingen voor fysieke schade uitgekeerd en waren de uitvoeringskosten ruim 1 miljard euro (IMG, 2026). Hoewel schadebeoordeling veel tijd kost, worden ook vraagtekens gezet bij de werkwijze van schadebureaus; zo zouden ze bijvoorbeeld hun inkomsten vergroten door *targets* te hanteren voor het aantal schades per woning en senior personeel met hoge tarieven naar opnames sturen (Schohaus & Kuiper, 2026). Ook is er weinig toezicht op de werkwijze van de bureaus. Om een goed beeld te krijgen van de fysieke schadeafhandeling is het goed om naast de totale omvang ook te kijken naar de voortgang per regeling (zie Tabel 1.1).

Hoge uitvoeringskosten bij schadeafhandeling; de werkwijze van schadebureaus wordt in twijfel getrokken

19 https://www.schadedoormijnbouw.nl/nieuws/2026/01/img-passeert-het-bedrag-van-3-miljard-aan-mijnbouwschade

Jaar	Regeling	Meldingen	Toekenningen[20]	Afwijzingen	Bezwaren[21]	(Hoger) beroepen[22]	Uitkering
2023	Maatwerk met onderzoek	20.700	Vergoeding: 10.232 Herstel: 325	2.137	1.200	Beroep: 162 Hoger beroep: 13	167.195.297 euro
	Vaste vergoeding	9.428	8.923	1.201	119		
2024	Maatwerk met onderzoek	19.932	Vergoeding: 15.954 Herstel: 365	3.751	954	Beroep: 43 Hoger beroep: 1	469.043.526 euro
	Herstel met aannemer		Eigen aannemer: 1 Aannemer IMG: 55				
	Vaste vergoeding	22.858	20.530	1.873	242		
	Aanvullende vaste vergoeding		48				
2025	Maatwerk met onderzoek	27.286	14.401	4.677	1.243	Beroep: 169 Hoger beroep: 0	559.322.771 euro
	Herstel met aannemer		Eigen aannemer: 217 Aannemer IMG: 264				
	Vaste vergoeding	70.166	7.410	15.663	895		
	Aanvullende vaste vergoeding		37.019				

Tabel 1.1. Fysieke schadeafhandeling: meldingen, toekenningen, afwijzingen, bezwaren en uitkeringen per 1 januari 2026. Bron: IMG, 2026 (tenzij anders vermeld in voetnoot).

20 Sinds 2025 rapporteert het IMG niet meer hoeveel van de toekenningen voor maatwerk met onderzoek financiële vergoedingen zijn en hoeveel herstel. Het aantal toekenningen voor herstel bij maatwerk met onderzoek in 2023 en 2024 komt uit eerdere jaarverslagen (IMG, 2024, 2025b). Het aantal toekenningen voor de (aanvullende) vaste vergoeding komt uit: https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard (geraadpleegd 19 mei 2026).

21 We rapporteren hier het aantal bezwaren op basis van de gegevens uit het dashboard: https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard (geraadpleegd 19 mei 2026). Dit zijn alle ingediende bezwaren per kalenderjaar. In jaarverslagen worden alleen bezwaren op besluiten die in het desbetreffende jaar zijn genomen meegenomen.

22 De cijfers voor (hoger) beroepen komen uit eerdere jaarverslagen van het IMG (IMG, 2024, 2025b).

Rekening houdend met de intentie van het IMG om met de nieuwe werkwijze schades zoveel mogelijk te herstellen, valt het op dat het merendeel van de bewoners kiest voor een financiële vergoeding. In 2025 kozen ruim 14.000 bewoners voor een financiële vergoeding bij maatwerk met onderzoek, werden ruim 7.000 vaste vergoedingen toegekend en kozen ongeveer 500 inwoners voor schadeherstel. Eerder rapporteerde het IMG dat ongeveer 2.800 schademelders voorlopig kozen voor herstel met een aannemer en 3.500 schademelders nog geen keuze maakten tussen financiële afhandeling en herstel (IMG, 2025b). Nu het herstel met aannemer sinds november 2025 op gang komt, zal langzaam duidelijker worden of, en hoe, deze verhouding tussen herstel en financiële afhandeling verandert. Overigens geven de meeste bewoners die een schadevergoeding krijgen wel aan deze "te (willen) besteden aan het herstellen van schade en/of investering in de woning" (Pot *et al.*, 2025, p. 7).[23]

Wat ook opvalt is dat het aantal schademeldingen sterk toeneemt in 2025, terwijl de seismiciteit niet sterk is toegenomen. Deze toename lijkt, op basis van de toekenningen, met name te komen door aanvragen voor de aanvullende vaste vergoeding. Vanaf het najaar van 2024 kan deze vergoeding aangevraagd worden en destijds schatte het IMG dat er ongeveer 110.000 mogelijke aanvragers waren.[24] Hoewel er ook een sterke toename lijkt te zijn in het aantal schademeldingen voor de vaste vergoeding van 2023 naar 2025, is dit beeld vertekend door de gedeeltelijke pauzering van de schadeafhandeling in 2023 om de nieuwe werkwijze te introduceren.

Een 'milde, menselijke en makkelijke' aanpak

Met de maatregelen van Nij Begun werd beoogd de schadeafhandeling 'milder, menselijker en makkelijker' te maken (Rijksoverheid, 2023). Het IMG gaf in 2024 een eerste invulling

23 Uit dit onderzoek bleek ook dat respondenten met een maatwerk-oplossing, waarvan 85% de vergoeding wilde besteden aan schadeherstel, vonden dat de vergoeding minder toereikend was voor het herstellen van schade aan hun woning (gemiddelde score op drijfveer "met de oplossing van het IMG kan mijn schade worden hersteld": 6,05) dan respondenten die een vaste vergoeding ontvingen (gemiddelde score op dezelfde drijfveer: 7,77), waarvan slechts 50% aangaf de vergoeding te willen besteden aan schadeherstel.

24 https://www.schadedoormijnbouw.nl/nieuws/2024/10/ruim-39000-voorinschrijvers-voor-aanvullende-vaste-vergoeding

aan deze termen (IMG, 2025a).[25] De voortgang op het gebied van 'milder, menselijker en makkelijker' bespreken we hier.

Het **milder** maken van de schadeafhandeling betekent volgens het IMG "dat de schade ruimhartig wordt vergoed en bij fysieke schade de causaliteit deels wordt losgelaten" (IMG, 2025a, p. 2). Hierin zijn de afgelopen jaren verschillende stappen gezet. Hoewel de causaliteit niet overal is losgelaten en 'maatwerk met onderzoek' een belangrijke pijler van de schadeafhandeling blijft, zijn er inmiddels verschillende mogelijkheden om, zonder beoordeling van de oorzaak, schade hersteld of vergoed te krijgen. Het onderzoek dat nog wel nodig is beoogde het Rijk met maatregel 3 van Nij Begun 'milder' te maken door minder deskundigen per dossier te betrekken en niet langer gebruik te maken van de 'trillingstool' (een meetinstrument voor trillingssnelheden bij een beving; vanaf 2 mm per seconde wordt er vanuit gegaan dat de beving schade veroorzaakt kan hebben) (Rijksoverheid, 2023).[26] Daarnaast heeft het IMG meer wettelijke ruimte gekregen om knelpunten op te lossen en Duurzaam Herstel (een aanpak om de kans op terugkerende schade door mijnbouw te verkleinen; zie ook kader op pp. 136-137) op te pakken buiten de aansprakelijkheid van de NAM om (IMG, 2025a).

Naast het gedeeltelijk loslaten van causaliteit, gaat 'mild' volgens het IMG ook over ruimhartig vergoeden. In onderzoek worden verschillende aspecten gekoppeld aan (juridische) ruimhartigheid, waaronder de ingangseisen (wie is gedupeerd), de hoogte van de vergoedingen, de verhouding tussen toekenningen en afwijzingen en het aantal hoger beroepen (Boot *et al.*, 2022; Bröring, 2023; Sibma *et al.*, 2025). Wat betreft de hoogte van de vergoedingen is er sinds 2023 een sterke toename te zien in de totale uitkeringen vanuit het IMG (zie Tabel 1.1). Tegelij-

25 Deze begrippen worden verder uitgewerkt in een nieuw dienstverleningsplan van het IMG (Pot *et al.*, 2025).

26 De trillingstool wordt desondanks nog wel ingezet. Dit heeft geleid tot kritiek vanuit o.a. de Tweede Kamer en Groninger Bodem Beweging. Het IMG en staatssecretaris van Marum geven aan dat deze tool pas wordt ingezet wanneer de expert een andere oorzaak voor de schade kan aantonen. De trillingstool wordt dan ingezet om te onderzoeken of de gaswinning mogelijk tóch de oorzaak zou kunnen zijn, of de schade zou kunnen hebben verergerd. Zie: van Veluwen, R. (28 mei 2024). Groninger Bodembeweging wil af van trillingstool IMG. 'Je helpt bewoners die in de shit zitten hier niet mee'. *Dagblad van het Noorden*; Kamerstuk 35561, nr. 67. Voortgang schadeafhandeling, 24 januari 2025.

kertijd verandert ook de verhouding tussen toekenningen en afwijzingen, waarbij er voor alle regelingen in verhouding een toename van het aantal afwijzingen te zien is (zie Tabel 1.1). Hoewel het IMG in haar jaarverslag benadrukt dat deze stijging in aantal afwijzingen zorgt voor hogere uitvoeringskosten per uitgekeerde euro en daarom inzet op communicatie over slagingskans van een melding, wordt er niet ingegaan op mogelijke redenen voor deze toename (IMG, 2026). Verder besloot het IMG, naar aanleiding van de parlementaire enquête, om zeven lopende hoger beroepen tegen bewoners in te trekken en de grote hoeveelheid langlopende bezwaren terug te dringen door bewoners een eenmalig, tijdelijk aanbod te doen (IMG, 2024, 2025b).[27] Het aantal openstaande bezwaren voor maatwerk en herstel daalde van ongeveer 3.000 in 2023, naar ongeveer 800 in 2025.[28] Om nieuwe langlopende bezwaren te voorkomen, past het IMG een nieuwe communicatieaanpak toe met veel meer persoonlijk contact (De Bakker & Bröring, 2025).

Deze persoonlijke communicatieaanpak past ook bij het **menselijker** maken van de schadeafhandeling. Dit betekent volgens het IMG "een persoonlijke benadering, direct contact, inzet van zaakbegeleiders en steunpunten en een correcte bejegening" (IMG, 2025a, p. 2). Het belang van oog hebben voor de menselijke maat, inclusief begrijpelijke communicatie en snelle, eenvoudige procedures, komt ook naar voren in verschillende onderzoeken (Boot *et al.*, 2022; Sibma *et al.*, 2025). Het IMG doet dit niet alleen door meer en vaker persoonlijk contact met bewoners te zoeken door middel van telefoontjes en keukentafelgesprekken. Ook werken ze aan een klantvriendelijk aanvraagportaal, vereenvoudigen ze hun brieven en rapporten, organiseren ze sinds het najaar van 2023 bewonersbijeenkomsten en breidden ze het aantal steunpunten uit van 19 in 2023 naar 23 in 2025 (Algemene Rekenkamer,

Het IMG zet veel stappen om de procedures menselijker te maken

27 In 2024 ging het IMG, bij uitzondering, toch in hoger beroep. Dit deed ze omdat het naar eigen zeggen noodzakelijk was om onwenselijke verschillen in de afhandeling te voorkomen. Dit hoger beroep is gegrond verklaard door de Raad van State (IMG, 2026).

28 https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard (geraadpleegd 21 april 2026)

2025; De Bakker & Bröring, 2025; IMG, 2025b, 2026). In de zomer van 2024 werd ook een mobiel steunpunt geopend om het contact nog laagdrempeliger te maken. De steunpunten worden positief beoordeeld door inwoners: ze krijgen in 2025 gemiddeld een 8.8 in het tevredenheidsonderzoek en het serviceloket krijgt een 8 (IMG, 2026). Vanuit de steunpunten van het IMG is het team Inwoners bereiken via inwoners ontstaan. Dit team houdt zich bezig met een kleinschalige methodiek om inwoners via doorverwijzingen van buurtbewoners te bereiken (zie ook hoofdstuk 4). Kortom: het IMG zet veel stappen om de procedures menselijker te maken.

Tenslotte betekent het **makkelijker** maken van de schadeafhandeling volgens het IMG "dat processen worden ontwikkeld vanuit de burger en dat het IMG voortvarend zaken oppakt" (IMG, 2025a, p. 2). Omdat deze processen voornamelijk achter de schermen plaatsvinden, is het moeilijk om hier iets over te zeggen. Wel is de intentie om te denken vanuit de burger te zien in de nieuwe acties van het IMG. Een voorbeeld hiervan is het voornemen om 'stille gedupeerden' – inwoners die nooit een schadevergoeding hebben aangevraagd, maar daar wel recht op zouden kunnen hebben – vanaf 2026 actief te gaan benaderen om schade te melden. Het IMG (2025b) schatte in 2025 dat er nog ongeveer 200.000 'stille gedupeerden' waren. Over voortvarendheid valt meer te zeggen. Allereerst blijkt het belang van voortvarendheid uit onderzoek: langdurige onduidelijkheid heeft een negatieve invloed op het welzijn van mensen (Kleizen *et al.*, 2025; zie ook hoofdstuk 4). Een korte doorlooptijd gaat gepaard met hogere tevredenheid (Boot *et al.*, 2022; IMG, 2025b; Marseille *et al.*, 2024) en meer vertrouwen in het IMG (Pot *et al.*, 2025).[29] Hoewel het IMG een versnelling heeft ingezet met de vaste vergoeding, blijft de gemiddelde doorlooptijd voor een aanvraag voor maatwerk langer dan de gestelde termijn van zes maanden (182 dagen) (Algemene Rekenkamer, 2025; Enigma Research, 2025; IMG, 2026). Er zijn daarnaast veel schademelders die lang wachten op afhandeling van hun schade. De Nationale ombudsman (2025) heeft in

29 Dit verband tussen een kortere doorlooptijd en hoger vertrouwen in het IMG werd in het onderzoek van Pot *et al.* (2025) alleen gevonden bij de regeling maatwerk.

zijn jaarverslag het IMG gewezen op de lange wachttijden en gebrekkige communicatie. Uit onderzoek en rapportages van het IMG blijkt dat er soms gewacht wordt op een schaderapport of dat bewoners het niet eens zijn met de beoordeling van hun schade en er een beroepsprocedure loopt (Enigma Research, 2025; IMG, 2025b).

Dat beroepsprocedures (procedures waarbij inwoners bij de rechtbank Noord-Nederland in beroep gaan tegen een besluit van het IMG op hun eerdere bezwaar) invloed hebben op de wachttijd is begrijpelijk, maar de doorlooptijd van mijnbouwschadezaken van de rechtbank Noord-Nederland is ook erg laag (Marseille *et al.*, 2024). Dit bleek uit onderzoek door het bureau Pro Facto en onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen, in opdracht van de rechtbank Noord-Nederland, naar de mate waarin de rechtbank Noord-Nederland maatschappelijk effectieve rechtspraak biedt in mijnbouwschadezaken en of er alternatieven denkbaar zijn voor de vormgeving daarvan (Marseille *et al.*, 2024). Eén van de belangrijkste aanbevelingen van de onderzoekers aan de rechtbank Noord-Nederland is om de snelheid van procedures te verhogen, omdat dit kan "leiden tot verbeteringen op andere aspecten van de geschilbeslechting, zoals een geringere financiële en emotionele belasting van rechtzoekenden en een grotere kans op de oplossing van het conflict tussen partijen" (Marseille *et al.*, 2024, p. 70).[30]

Om de schadeafhandeling voortvarender te maken is dus een rol weggelegd voor het IMG, maar ook de rechtbank Noord-Nederland kan hierin stappen zetten. De afgelopen jaren blijft de werkvoorraad van langlopende dossiers bij het IMG – dossiers die langer lopen dan de termijn[31] die het IMG ervoor aanhoudt – relatief stabiel: ongeveer 6.000 dossiers (IMG, 2024, 2025b, 2026).[32] Zowel in 2024 als 2025 rapporteert het IMG

30 Andere bevindingen uit het onderzoek zijn onder andere dat de rechtbank aandacht en tijd neemt voor de inhoudelijke, procedurele en emotionele aspecten tijdens de behandeling en dat de kans op succes in een rechtszaak groter wordt wanneer een bewoner een eigen advocaat of deskundige inschakelt. Dat laatste benadrukt het belang van de subsidieregeling voor juridische rechtsbijstand en mediation die sinds 2023 bestaat (zie hoofdstuk 4).

31 De termijn voor maatwerk met onderzoek is een jaar en voor de (aanvullende) vaste vergoeding acht weken.

32 Eind 2025 waren er 8.838 langlopende dossiers, met name door "een forse toename van het aantal aanvragen voor de aanvullende vaste vergoeding" (IMG, 2026, p. 40).

dat in ongeveer 4.000 langlopende dossiers wordt gewacht op herstel of op een keuze van de aanvrager voor een regeling (IMG, 2025b, 2026). In de overige gevallen wordt om andere redenen geen voortgang gemaakt. Gezien de grote toename van schademeldingen in de afgelopen jaren (zie Tabel 1.1), lijkt er een verbetering in het proces te zijn, waardoor er naar verhouding minder langlopende dossiers ontstaan. Het IMG geeft zelf aan dat ze "langlopende aanvragen nu beter kunnen voorkomen" (IMG, 2026, p. 40). Wij vragen ons echter af of de verbetering in de verhouding tussen meldingen en de langlopende dossiers niet komt door een toename van aanvragen voor regelingen die relatief makkelijk af te handelen zijn. Juist bij regelingen waar meer mensen met complexere schadedossiers aanspraak op zullen maken, zoals maatwerk, blijft de gemiddelde doorlooptijd langer dan de beoogde termijnen. Het blijft de komende tijd afwachten of het IMG erin slaagt om met deze nieuw 'makkelijkere' aanpak het aantal langlopende dossiers verder te verkleinen.

DUURZAAM HERSTEL — Nienke Busscher

In 2023 werd met maatregel 6 in Nij Begun de regeling Duurzaam Herstel aangekondigd. Deze maatregel is erop gericht om gebouwen 'duurzaam' aan te pakken zodat schade niet terugkeert. Dit betreft bijvoorbeeld het (constructief) aanpakken van funderingen en dakconstructies.

De subsidieregeling wordt uitgevoerd door het IMG. Het IMG onderzoekt op basis van bestaande dossiers (schademeldingen) of panden in aanmerking komen voor deze vorm van constructief herstel.[33] Het gaat om constructieve gebreken die niet veroorzaakt zijn door de gaswinning. Bewoners kunnen zich niet zelf voor de regeling aanmelden. In 2024 begonnen de werkzaamheden met een pilot binnen de oude gemeentegrenzen van Loppersum, Ten Boer en Appingedam. Het gebied wordt stapsgewijs uitgebreid en zal steeds meer overlap vertonen met het gebied waarbinnen NCG de versterkingsoperatie uitvoert.[34] Uit de Kamerbrief van januari 2026 blijkt dat Duurzaam Herstel steeds meer inzet op de zwaarst getroffen gebieden van het aardbevingsgebied.[35]

Op de Rijksbegroting staat een bedrag van 1,4 miljard euro gereserveerd voor Duurzaam Herstel. De Europese aanbesteding betrof de grootste in de bouw tot nu toe. Via de aanbesteding hebben Van Wijnen en Plegt-Vos de opdracht gekregen om voor het IMG het constructieve onderzoek, de bouwbegeleiding en de benodigde (bouw)werkzaamheden te realiseren.[36] Het IMG gaf in 2024 aan dat er 5.000 tot 15.000 panden in aanmerking kwamen voor deze regeling.[37] In Nij Begun wordt gesproken over ongeveer 14.000 panden. Bij ingrijpende werkzaamheden wordt er gekozen voor tijdelijke verhuizing van bewoners.

33 https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/ns5hc2g0/technisch-kader-20-duurzaam-herstel-voor-externe-publicatie.pdf

34 https://www.vanwijnen.nl/projecten/duurzaam-herstel-in-groningen; Kamerstuk 33529, nr. 1346. Brief regering: Voortgang Herstel Groningen, 5 december 2025.

35 Kamerstuk 33529, nr. 1370. Brief van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 januari 2026.

36 Het gaat hier om een bedrag van 2 miljard en 200 miljoen euro, zie: https://www.tenderned.nl/aankondigingen/overzicht/309295. Voor bouwmanagement is er een bedrag van 130 miljoen gereserveerd, zie: https://www.tenderned.nl/aankondigingen/overzicht/310336. Het bedrijf Pro6 managers speelt hierin een belangrijke rol.

37 Wijnsema, P. (2024, 15 oktober). Inwoners Appingedam krijgen herstel funderingsschade en gevel: proef IMG. RTV Noord.

Het IMG regelt deze tijdelijke huisvesting. Duurzaam Herstel kan ook nodig zijn voor woningen die reeds versterkt zijn. In uiterste gevallen gaat het IMG over tot sloop-nieuwbouw.

In december 2025 zaten er 900 woningen in het Duurzaam Herstel traject, waarvan 300 ook in de versterkingsoperatie zijn opgenomen.[38] De Kamerbrief uit januari 2026 biedt meer duidelijkheid over de lessen van de pilot en de aanpassingen die zijn gemaakt aan de regeling.[39] Allereerst wordt het drempelbedrag van erkende schade verlaagd van 15.000 euro naar 5.000 euro. Ten tweede is er een verhoging ingevoerd van het maximum bedrag voor Duurzaam Herstel per woning van 125.000 euro naar de WOZ waarde van de woning met een bovengrens van 500.000 euro. Ten derde is het toepassingsgebied voor Duurzaam Herstel aangepast. Het gaat nu om woningen die vóór 1 januari 2026 minimaal vier aardbevingen hebben meegemaakt met een trillingssnelheid van 5 mm/s of hoger. Deze drie aanpassingen hebben mogelijk gevolgen voor de scope van Duurzaam Herstel.

Over de ervaringen met Duurzaam Herstel is nog weinig geschreven en bekend. In de regionale reactie op de Staat van Groningen en Noord-Drenthe 2025, wordt aangegeven dat de mogelijkheid van Duurzaam Herstel lang op zich laat wachten en de uitvoering van de regeling onduidelijk en complex is.[40] Dit beeld wordt bevestigd door de gemeente Groningen.[41] Zij geven aan dat er vertraging ontstaat bij de combinatie van Duurzaam Herstel en versterking door het onderzoek dat het IMG uitvoert om te bepalen of Duurzaam Herstel nodig is. In sommige gevallen besluit het IMG alsnog dat Duurzaam Herstel toch niet nodig is, waardoor de versterking vertraging oploopt doordat er opnieuw een plan opgesteld moet worden. De vertraging is in de meeste gevallen tenminste een jaar.

38 Kamerstuk 33529, nr. 1346. Brief regering: Voortgang Herstel Groningen, 5 december 2025.

39 Kamerstuk 33529, nr. 1370. Brief van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 januari 2026; Staatscourant 2025, 40634.

40 Gedeputeerde Staten van Groningen. (2025). *Regionale reactie op het rapport Groningen en Noord-Drenthe 2025*. https://open.overheid.nl/documenten/6191b1bc-72c5-4316-8fed-33a91b18ca14/file

41 Gemeente Groningen. (2025). *Lokaal Plan van Aanpak 2026. Versterkingsopgave Gemeente Groningen*. https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-Lokaal-Plan-van-Aanpak-2026-versterkingsopgave-gemeente-Groningen.pdf

1.3 Ontwikkeling versterking

NCG is verantwoordelijk voor het onderzoeken en versterken van woningen in het gaswinningsgebied. Deze operatie is volgens de PEAG "enorm onderschat" en de langdurige onduidelijkheid in de aanpak had rampzalige gevolgen voor gedupeerde Groningers (TK, 2023, p. 71). De intentie van de maatregelen van Nij Begun was om de focus van de versterking naar een gebiedsgerichte aanpak te verschuiven, met aandacht voor wijkontwikkeling, verduurzaming (zie hoofdstuk 2), ruimtelijke kwaliteit (zie hoofdstuk 5) en leefbaarheid (zie hoofdstuk 6) (Nationaal Coördinator Groningen [NCG], 2025b). Ook kregen bewonersbegeleiders een vergroot mandaat en kwamen er diverse nieuwe vergoedingen voor bewoners (Rijksoverheid, 2023).

Versterking in het kort[42]

Per januari 2026, zitten in Groningen 27.825 gebouwen in de versterkingsopgave (de scope), wat betekent dat ze geïnspecteerd moeten worden om te bepalen of ze bij een zware aardbeving veilig zijn (NCG, 2026b). Als een gebouw niet veilig blijkt, moet deze versterkt worden zodat het bij een zware aardbeving (M5.0) minimaal 30 minuten overeind blijft staan en een bewoner de woning veilig en op tijd kan verlaten.

De gebouwen in de versterkingsopgave komen voornamelijk voort uit de seismische dreigings- en risicoanalyse (SDRA, voorheen het HRA-model). Dit computermodel berekent hoe groot de kans is op onveiligheid van een woning. NCG onderzoekt alle woningen met een (licht) verhoogd risico.[43] Gemeenten bepalen in hun Lokaal Plan van Aanpak de volgorde waarin woningen in de versterkingsopgave worden aangepakt. Als een woning aan de beurt is, wordt een onderzoek (de 'opname') aangekondigd met een brief; de eigenaar van de woning moet altijd toestemming geven voor het onderzoek. Voorafgaand aan het onderzoek worden de bouwkundige gegevens van het gebouw bekeken. Als woningen vergelijkbaar zijn met andere

42 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/de-versterking-in-stappen; van Veluwen, R. (2 juli 2025). Zo gaat de versterking in Groningen van stap tot stap. 'Soms geef ik na afloop een dikke knuffel'. *Dagblad van het Noorden.*

43 In eerste instantie werden deze woningen onder andere in de gebiedsgerichte 'batches' opgepakt. Vervolgens werd deze gebiedsgerichte aanpak losgelaten en werd de aanpak risicogestuurd: woningen met het hoogste risico werden als eerst aangepakt. Met Nij Begun is besloten om toch weer te werken aan een gebiedsgerichte aanpak van woningen in de versterking.

gebouwen die reeds uitgebreid zijn onderzocht, wordt gekozen voor een vrij eenvoudig onderzoek, dat gemiddeld een uur in beslag neemt. Dit noemt men de typologieaanpak, omdat het type woning voldoende is om de noodzaak tot versterking te berekenen. Is die aanpak niet mogelijk of afdoende, dan is een reguliere beoordeling nodig. Dit is een uitgebreid onderzoek naar de kenmerken van de woning. Zo'n onderzoek kan twee dagen duren en is ingrijpend: het kan nodig zijn om gaten te boren of gaten te graven om inzicht te krijgen in zaken als verbindingen tussen muur en vloer of de aard van de funderingen.[44] De schade die bij deze opname wordt gemaakt, wordt hersteld. Bewoners kunnen ook kiezen voor 'opname in eigen beheer', waarbij zij zelf opdracht geven aan een ingenieursbureau voor opname en beoordeling.

Op basis van de gegevens die bij de opname worden verzameld, wordt beoordeeld of de woning voldoet aan de veiligheidsnorm.[45] Als een woning voldoet aan deze norm, is er geen versterking nodig en eindigt het traject met NCG. Bewoners voor wie de woning op norm is verklaard, worden gebeld met toelichting op het rapport en kunnen, indien gewenst, (technische) toelichting krijgen in een gesprek met NCG.[46] Als een woning niet voldoet aan de norm, volgt een versterkingsadvies. Soms is aanvullend onderzoek nodig. Al in 2015 werd aangegeven dat er tienduizenden woningen zouden moeten worden versterkt.[47] Vanaf het moment dat NCG de eerste brief hierover stuurde aan bewoners, duurde het vaak nog jaren voordat een opname plaatsvond bij een woning (Staatstoezicht op de Mijnen [SodM], 2025b, p. 21). Inmiddels is bij 98,5% van de woningen de beoordeling afgerond (NCG, 2026b). In 2024 was de gemiddelde doorlooptijd van een versterkingstraject, na opname, 6,3 jaar (ten opzichte van 5,4 jaar in 2020) (SodM, 2025b). Sinds 2023 wordt bij sommige gebouwen de Praktijkaanpak 2.0 toegepast: er is dan één ingenieursbureau bij het hele traject betrokken en in het beoordelingsrapport neemt het bureau ook de verster-

44 In sommige gevallen duurt dit onderzoek nog langer, bijvoorbeeld bij erfgoedlocaties.

45 Voor meer informatie over veiligheidskaders en de vertaling naar versterkingsmaatregelen, zie: https://www.kennisplatformleefbaar.nl/kenniscaf%C3%A9-visies-op-veiligheid

46 Kamerstuk 33529, nr. 1346. Voortgangsbrief herstel Groningen, 5 december 2025.

47 Hans Alders: 'Effect bevingen Groningen blijkt kleiner'. (15 augustus 2025). *RTV Noord.*

kingsmaatregelen op. Van het rapport wordt met de bewoner, aannemer en NCG direct een uitvoeringsontwerp gemaakt.

Als versterking nodig is, komt een bewonersbegeleider bij de bewoner thuis om het onderzoek te bespreken. Het kan, na de uitkomst van het onderzoek, tot vier jaar duren voordat de woning daadwerkelijk versterkt wordt, mede afhankelijk van de beschikbaarheid van aannemers en tijdelijke huisvesting. Uiteindelijk bekijken de bewoner, bewonersbegeleider en aannemer de mogelijkheden voor de versterking en worden keuzes gemaakt, bijvoorbeeld over isolatie. Het resultaat is een uitvoeringsplan. Daarop volgt een versterkingsbesluit met de maatregelen ter versterking van de woning. Soms wordt gekozen voor sloop-nieuwbouw of voor een hybride aanpak waarbij een deel van de woning blijft staan en een deel wordt gesloopt en herbouwd. De gemeente speelt in dit proces ook een rol, bijvoorbeeld bij vergunningverlening. De versterking kan ook door de bewoner in 'eigen beheer' worden gedaan. De bewoner is dan opdrachtgever van de aannemer en ontvangt een bouwdepot van NCG.

Tenslotte volgen de bouwwerkzaamheden, waarbij de bewoners vaak het huis moeten verlaten. Bewoners kunnen verhuizen naar tijdelijke huisvesting van NCG of zelf andere huisvesting regelen tegen een vergoeding. De werkzaamheden duren, volgens NCG, 4 weken tot 12 maanden. Het SodM constateert dat de gemiddelde bouwtijd – na een daling van 2020 naar 2023 – weer oploopt, van 8 maanden in 2023 naar 9,5 maanden in 2024 (SodM, 2025b). De gemiddelde tijd voor de planvorming en realisatie loopt op in de planning vanaf 2027, met bijvoorbeeld voor 2028 een geschatte doorlooptijd van bijna vier jaar voor de planvorming en krap drie jaar voor de realisatie (SodM, 2026). Uiteindelijk wordt alles gecontroleerd en afgehandeld en is de versterking afgerond.

Er zijn de afgelopen jaren om diverse redenen allerlei pilots en aanpakken opgezet die afwijken van bovenstaande beschrijving, waarin bijvoorbeeld een meer gebiedsgerichte aanpak wordt toegepast (Dorpenaanpak), de regie bij de gemeente ligt

in plaats van bij NCG (Batch 1588) of op basis van *engineering judgement* de versterkingsmaatregelen worden bepaald (Experiment Krewerd).[48] Er zijn ook woningen die niet binnen de scope van de versterking vallen, maar waar bewoners zich wel zorgen maken over de veiligheid. Bewoners kunnen zelf, via het Loket Opname op Verzoek (LOOV), een inspectie van hun woning aanvragen waarbij wordt gecontroleerd of deze moet worden opgenomen in de versterkingsopgave.[49] Uit onderzoek blijkt dat, hoewel de meest risicovolle gebouwen in de scope zitten, gebouwen buiten de scope met een aantal risicokenmerken, zoals een bepaald soort metselwerkwand of rookkanaal, mogelijk kwetsbaar zijn voor een aardbeving (ACVG, 2023). Hoewel een deel van deze gebouwen al via het LOOV of na een melding van een Acuut Onveilige Situatie (AOS) in de versterking is opgenomen, geven onderzoekers aan dat er mogelijk woningen buiten beeld blijven. NCG en het IMG hebben daarom verschillende acties opgezet om risicovolle gebouwen buiten de scope te identificeren en op te nemen in de werkvoorraad van NCG; in januari 2025 werden zo 36 adressen geselecteerd door IMG en NCG voor nader onderzoek.[50]

Voortgang

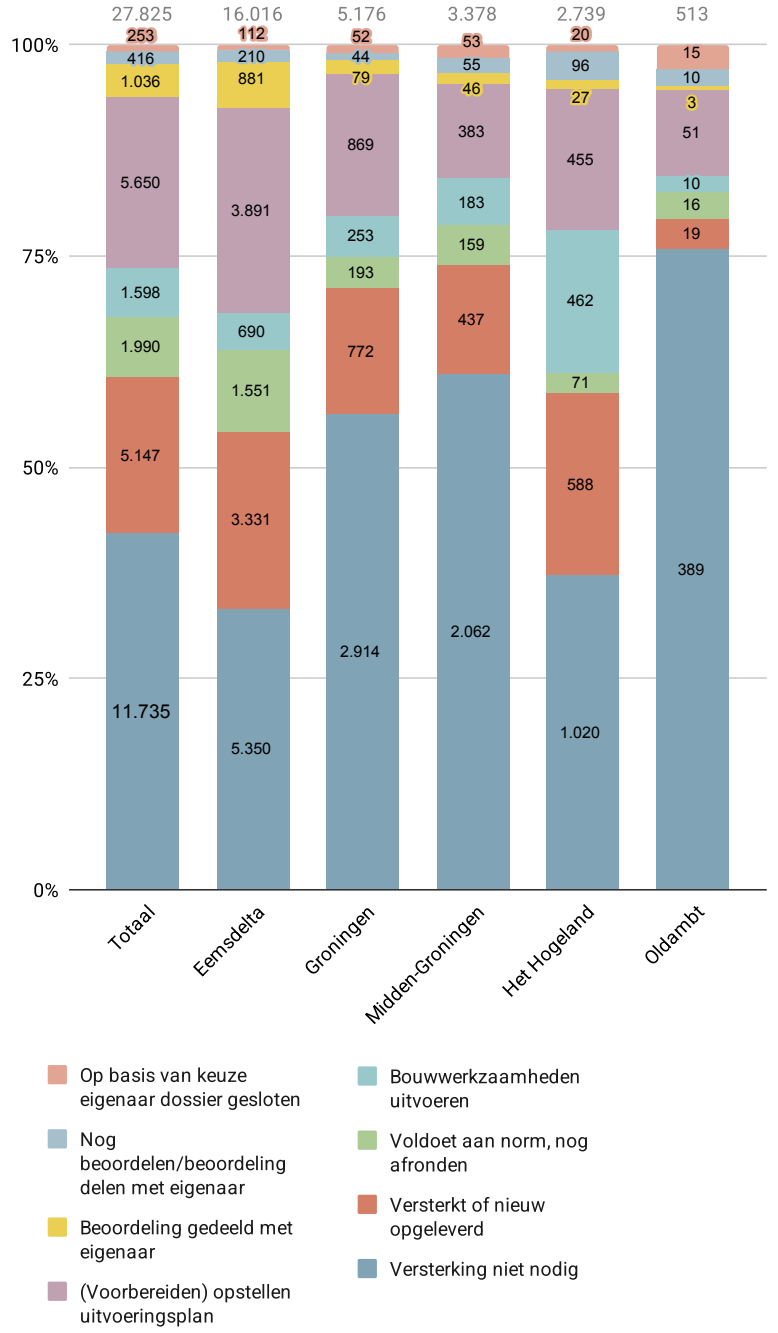
De voorgaande beschrijving van de versterking laat zien hoe de versterking van woningen idealiter verloopt. In werkelijkheid kampt de versterking onder andere met veel personeelsverloop, uitstel van planningen en bouwfouten.

NCG begon in 2015 met de versterking. Voor 2017 waren er 4.941 gebouwen die geïnspecteerd moesten worden op veiligheid, in 2019 waren dit er 25.894 en inmiddels bestaat de versterkingsopgave uit 27.825 gebouwen (SodM, 2025b). Van de 27.825 gebouwen in de versterkingsopgave zijn op 31 december 2025 11.735 volgens berekeningen direct veilig en is bij 7.317 de versterking (bijna) afgerond. Er moeten nog 8.583 woningen worden versterkt (NCG, 2026b). De afgelopen jaren

48 Zie ook Inventarisatie werkwijzen in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie in deel 1 van dit Kenniskompas.

49 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/geen-of-minder-versterking-nodig/niet-in-de-versterking

50 Kamerstuk 35561, nr. 66. Beleidsbrief versterken, 24 januari 2025.

Figuur 1.1. Aantal woningen in fasen versterking, per gemeente en totaal per 31 december 2025. Bron: NCG, 2026b.

heeft er een versnelling plaatsgevonden in de versterking: in 2023 voldeed ruim 43% van de gebouwen in de opgave aan de veiligheidsnorm, in 2025 voldeed ruim 67% (NCG, 2024c, 2026b). Deze versnelling kwam met name omdat veel woningen direct op norm werden verklaard; de daadwerkelijke versterking liep tot en met 2024 steevast achter ten opzichte van de doelen (Algemene Rekenkamer, 2025). In 2025 werd het doel voor het eerst ruim behaald, maar werd wel bij minder adressen dan verwacht gestart met het opstellen van uitvoeringsplannen of bouwwerkzaamheden (NCG, 2026b). Figuur 1.1 toont de stand van zaken van de woningen in de versterking.

Lange tijd was de prognose dat de versterking in 2028 afgerond zou zijn, maar in 2024 werd dit losgelaten naar aanleiding van een diepteanalyse (NCG, 2024a). In deze analyse zet NCG, op basis van het meerjarenversterkingsplan, ontwikkelingen, risico's en maatregelen uiteen. Op basis daarvan maakt NCG een inschatting wanneer de versterkingsoperatie afgerond wordt. In 2024 schatten ze in dat dit tussen eind 2029 en eind 2031 zou zijn (NCG, 2024a). Deze vertraging komt volgens hen, onder andere, door bestuurlijke wijzigingen die vertragend werkten. De nadruk van de dieptenalayse ligt op het identificeren, en waar mogelijk beheersen, van risico's. NCG beschrijft zeven hoofdrisico's, waaronder nieuw en wisselend beleid, versterkingsadviezen van onvoldoende kwaliteit en het uitbreiden van de werkzaamheden met onder andere de isolatie (NCG neemt bij een ingrijpende versterking isolerende maatregelen mee; zie ook hoofdstuk 2).

In 2025 werd deze analyse geactualiseerd en bleek opnieuw een vertraging; de afronding werd geschat tussen 2030 en 2032, met een piek in werkzaamheden tussen 2026 en 2028 (NCG, 2025a). Deze vertraging kwam onder meer doordat bewoners sinds januari 2025 ook de mogelijkheid krijgen om een lichte versterking te combineren met isolatie en ventilatie. Dit verlengt de totale versterkingsoperatie met ongeveer één jaar (NCG, 2024a). Verder bleek uit de actualisatie dat het loslaten van 2028 heeft gezorgd voor een "toegenomen realisme" in de planningen (NCG, 2025a, p. 7). Een nieuw risico dat genoemd werd,

is een mogelijk tekort aan aannemers; dit is in de actualisatie van de analyse in 2026 meegenomen (NCG, 2025a, 2026c).[51] Uit deze actualisatie blijkt dat de afronding van de versterking nog steeds uiterlijk in 2032 wordt geschat, maar dat het tempo van de versterking tussen 2027 en 2030 onzeker is, waardoor schattingen uiteenlopen over het aantal woningen dat na 2030 versterkt moet worden (NCG, 2026c). Verschillende partijen lopen erop vooruit dat de afronding van de versterking nog verder naar achteren zal verschuiven en spreken van afronding van de versterking in 2035 (Meijer & Mein, 2025; SodM, 2025b).

Snelheid, veiligheid en kwaliteit

De afgelopen jaren is in de versterkingsoperatie de afweging tussen snelheid, kwaliteit en veiligheid steeds meer op de voorgrond komen te staan. Het vinden van de goede balans tussen deze zaken is complex en partijen hebben verschillende ideeën over de aanpak en wat daarbij de prioriteit heeft.

NCG beschrijft zelf dat de diepteanalyses zorgen voor een betere balans tussen ambitie en haalbaarheid (NCG, 2025b). Er zijn echter ook partijen die kritisch zijn op de vertraging die uit de analyses blijkt. Hoewel het SodM ook wil dat er duidelijke en haalbare doelen worden gesteld, legt zij de prioriteit bij het zo snel mogelijk constructief veilig maken van de woningvoorraad, mede vanwege de blijvende kans op zware bevingen, iets dat werd bevestigd met de beving bij Zeerijp (M3.4) in november 2025 (SodM, 2025c). Bovendien stelt het SodM dat extra werkzaamheden ervoor zorgen dat "alle bewoners die nog steeds wachten op versterking [...] langer in onveiligheid en onzekerheid moeten leven" (SodM, 2025b, p. 3). Het SodM wil dan ook dat NCG geen nieuwe taken krijgt en is kritisch op de keus om ook bij lichte versterking verduurzaming mee te nemen (SodM, 2025b).[52] Tegelijkertijd zijn er ook partijen die dit juist wel een goede keus vinden. Zo wordt in de Agenda voor Herstel (zie p. 123) bepleit dat inwoners zoveel mogelijk in één keer naar een veilig, schadevrij, verduurzaamd huis moeten gaan (Nij

51 De beperkte beschikbaarheid van aannemers komt verder onder druk te staan nu ook het IMG vaker aannemers inschakelt voor schadeherstel en Duurzaam Herstel.

52 Zie ook: Staatstoezicht op de Mijnen. (2024). 'Onderscheid verduurzamingsmaatregelen van de versterking'.

Begun, 2025b). Anderen zetten hun vraagtekens bij de noodzaak van de versterkingsoperatie, nu de gaswinning is gestopt en "de grondoorzaak van veel aardbevingsellende [verdwijnt]."[53] Tegelijkertijd laait de discussie op over het openhouden van het Groningenveld. Indien inderdaad wordt gekozen om het veld weer op de waakvlam te zetten, zou dit ook weer impact hebben op de veiligheidsbeoordelingen die al zijn afgegeven.

Niet alleen de afweging tussen snelheid en veiligheid is van belang, ook kwaliteit wordt steeds meer besproken. Deze discussie laaide op toen onderzoeksplatform Pointer in 2025 de mogelijk gebrekkige kwaliteit van versterkingsadviezen onder de aandacht bracht.[54] NCG benoemde zelf eerder al in haar diepteanalyse onvoldoende kwaliteit van versterkingsadviezen als één van de hoofdrisico's voor de versterkingsoperatie met als oorzaken: een grote druk op kwantiteit, schaarse capaciteit van expertise en de corona-tijd waarin er geen destructief onderzoek gedaan mocht worden (NCG, 2024a, p. 35). Ook besteedden de media eerder aandacht aan de kwaliteit van adviezen.[55] De publicatie van Pointer zorgde voor grootschalige aandacht; binnen acht weken vond Pointer fouten in 213 versterkingsadviezen en fouten in de uitvoering bij 114 dossiers waar de versterking al was gestart.[56]

Naar aanleiding hiervan werden door het Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG) en het SodM onderzoeken gestart naar de kwaliteit van de versterkingsadviezen (ACVG, 2025a; SodM, 2025a). Het SodM onderzocht de kwaliteitsborging door NCG en concludeerde dat het onduidelijk is of opgestelde kwaliteitscontroles worden uitgevoerd (SodM, 2025a). Ze adviseert NCG om voor ieder project een kwaliteitsborger te benoemen, jaarlijks te rapporteren over de kwaliteitscontrole en steekproeven te laten doen door externe partijen. Het ACVG (2025a, 2026)

53 Vlek, C., & Geerts, R. (2023). Wordt het Groningse gasveld langzamerhand 'veilig genoeg'? *Tijdschrift Milieu*, *nr. 5*.

54 Pointer. (7 februari 2025). Zorgen over 'grove fouten' in versterkingsadviezen aardbevingsgebied: 'Veiligheid Groningers in het geding'.

55 Zie bijvoorbeeld: van Veluwen, R. (1 juli 2024). Elly (61) gruwelt van 'flinterdun rapportje' van NCG over de versterking van haar huis. 'Allemaal aannames en slecht onderbouwd'. *Dagblad van het Noorden*.

56 Pointer. (7 juni 2025). Wanhoop groot in aardbevingsgebied: fouten in zeker 213 versterkingsdossiers.

onderzocht de fouten in versterkingsrapporten, de invloed daarvan op de veiligheid van woningen, de impact op het vertrouwen van bewoners en de rol van communicatie. Op basis van een eerste analyse stelde het ACVG in 2025 dat beoordelingsrapporten vaak toelichting missen, wat zorgt voor onduidelijkheid voor de bewoner. Zowel ACVG als SodM zetten hun vraagtekens bij de uitvoering van Praktijkaanpak 2.0 (een methode van opname en beoordeling, zie p. 139). Bij deze aanpak kon ACVG de veiligheidsvraag niet beantwoorden, doordat "in het merendeel van de gevallen berekeningsrapporten ontbreken op het moment dat het veiligheidsoordeel is gecommuniceerd met eigenaren/bewoners" (ACVG, 2025a, p. 4) en constateerde het SodM dat er onverwacht veel woningen op norm verklaard werden (SodM, 2025a). Beide partijen benadrukken de noodzaak om dit te verklaren en/of nader te onderzoeken.

In juni 2026 publiceerde ACVG (2026, p. 2) haar volledige onderzoek, waaruit bleek dat de veiligheidsbeoordeling in zes situaties "onvoldoende betrouwbaar" werd geacht en dat het vertrouwen van inwoners in het oordeel onder druk staat.[57] Uit een eerste inschatting van NCG blijkt dat ongeveer 8.000 adressen onder deze zes situaties vallen.[58] Dit betekent niet dat het veiligheidsoordeel voor al deze woningen onjuist is; het ACVG schat in dat dit in minder dan één tot anderhalf procent van de woningen het geval zal zijn. Er moet een "gerichte controle- en herstelactie" worden uitgevoerd om onzekerheid over het veiligheidsoordeel weg te nemen (ACVG, 2026, p. 2). NCG is hiermee bezig; wanneer er gevolgen zijn voor een woning, wordt contact opgenomen met een bewoner. Het blijft afwachten wat hiervan de impact is op de versterkingsoperatie, hoeveel inwoners te horen zullen krijgen dat het veiligheidsoordeel van hun woning onjuist is en hoe dit de planning van de versterking zal beïnvloeden. NCG verwacht dat de extra analyses en het opvolgen van de aanbevelingen impact hebben op de planning en de voortgang van de versterking (NCG, 2026a). Dit wordt in de actualisatie van 2027 meegenomen.

57 Ze baseerden zich op een technische analyse van ruim 250 dossiers en meer dan 300 beslissingen op bezwaarschriften van bewoners, interviews, achtergrondgesprekken met stakeholders en bezoeken aan woningen.

58 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/actueel/nieuws/2026/06/15/ncg-over-acvg-advies-we-begrijpen-de-onrust-en-zijn-er-voor-uw-vragen

Het ACVG (2026) adviseert, net als SodM (2025a), om processen te standaardiseren om de betrouwbaarheid in de toekomst te verbeteren en om te werken aan het herstel van vertrouwen, bijvoorbeeld door motivering van besluiten te verbeteren en dialoog met bewoners te versterken. NCG is, naast de gerichte controles, bezig met het doorvoeren van verbeteringen: zo controleren ze vanaf februari 2025 alle nieuwe beoordelingen met de Praktijkaanpak 2.0, organiseren ze vanaf 2026 extern toezicht in iedere fase van de versterking en wordt het bouwtoezicht aangescherpt.[59] De resultaten van deze aanpassingen zullen zich nog moeten uitwijzen. Het SodM benadrukt dat het op orde brengen van kwaliteitsborging zal zorgen voor versnelling, want "fouten herstellen kost immers meer tijd dan fouten voorkomen" (SodM, 2025b, p. 68). Organisaties blijven verschillende beelden hebben over of inwoners meer gebaat zijn bij snelheid (om zo snel mogelijk alle woningen veilig te hebben) of bij een gecombineerde aanpak van schade, versterking en verduurzaming, zodat slechts één keer een verbouwing aan hun huis nodig is.[60]

Communicatie

De discussies rond snelheid, kwaliteit en veiligheid – naast onder andere personeelsverloop, vertragingen en gebrekkige communicatie – veroorzaken veel onduidelijkheid en zorgen bij bewoners. Desondanks zet NCG verschillende stappen om meer 'naast de bewoner' te staan (NCG, 2025b). Allereerst hoopt de organisatie dat de ontwikkeling van de diepteanalyse en het loslaten van 2028 als einddatum zorgen voor meer stabiliteit van de planningen, waardoor bewoners hier beter op kunnen rekenen (NCG, 2025b). Ook werkt NCG aan haar communicatie: uit onderzoek blijkt dat de brieven begrijpelijker zijn geworden (Enneüs, 2025) en sinds kort kunnen bewoners inzicht krijgen in hun versterkingstraject via het bewonersportaal, Mijn NCG. NCG werkt ook aan de communicatie richting kinderen en jongeren. Er is een website ingericht speciaal voor kinderen

59 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/actueel/nieuws/2025/06/23/ncg-werkt-aan-verbetering; https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20242025-2554.html.

60 Vanuit het Kennisplatform schreven wij eerder een rapport over het perspectief van bewoners in de versterking waarin ook wordt ingegaan op deze afweging: Busscher, N., Postmes, T., Hupkes, S., Adams, W.J. (2021). *Perspectief van bewoners in de versterking.* Groningen: Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

en jongeren en een kinderboek uitgegeven over de versterking (NCG, 2024c).[61] Veel van deze informatie is vooral gericht op jongere kinderen; in 2025 gaf NCG-directeur Marieke Ferwerda aan dat er ook aandacht komt voor jongvolwassenen.[62]

Net als het IMG, zoekt NCG meer persoonlijk contact met bewoners en probeert ze klachten en bezwaren vaker informeel af te handelen (Algemene Rekenkamer, 2025; De Bakker & Bröring, 2025; NCG, 2026b). Vooral klachten handelt NCG in het merendeel van de gevallen informeel af. NCG handelde in 2025 247 klachten af; deze gingen meestal over communicatie, maar er was ook een toename van klachten over de uitvoering van de versterking en overlast door de versterking (NCG, 2026b). In 2024 werden 467 bezwaren ingediend bij NCG (NCG, 2025b). De bezwaren gingen in meer dan de helft van de gevallen om een 'besluit op norm'; in andere gevallen ging het bijvoorbeeld om een besluit voor een vergoeding (NCG, 2026b). Om meer 'naast de bewoner' te kunnen staan, werkt NCG ook intern aan verbetering. Om (nieuwe) medewerkers (beter) op te leiden zijn er sinds 2024 'Sterke Startdagen' (NCG, 2025b).[63] Verder hebben bewonersbegeleiders met maatregel 10 van Nij Begun meer mandaat gekregen, namelijk een budget van 50.000 euro per casus om knelpunten op te lossen, iets dat zij eerder regelmatig misten (Schreuder *et al.*, 2023). Het mandaat was in juni 2025 ongeveer 1.050 keer gebruikt (Consortium, 2025).

Naast deze positieve ontwikkelingen, zijn er ook zorgwekkende signalen. Bewonerstevredenheidsonderzoeken laten een consistent laag vertrouwen in NCG zien onder bewoners (DESAN Research Solutions, 2023; Enneüs, 2024, 2025; zie ook hoofdstuk 4). Verder blijkt uit onderzoek dat er binnen de organisatie veel verschillen zitten in de aanpak en vrijheid die bewonersbegeleiders krijgen om hun nieuwe mandaat naar eigen inzicht in te zetten (De Jong, 2025; Zijlstra & Busscher, 2025). Zo moeten sommige bewonersbegeleiders een "gemotiveerde aanvraag"

61 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/diverse-onderwerpen/sterkthuis

62 https://www.linkedin.com/posts/nationaal-co-rdinator-groningen_tijdelijke-huisvesting-door-de-ogen-van-jongeren-activity-7341472346454532097-8zBk?utm_source=share&utm_medium=member_desktop&rcm=ACoAABPsNOcB2CEHb-ftCv5ezS__Wa9hlPiVbpk

63 Kamerstuk 35561, nr. 66. Beleidsbrief versterken, 24 januari 2025.

indienen en maken de “angst voor precedentwerking, werkdruk en controle, en soms beperkte kennis en ervaring, [...] dat men het moeilijk vindt maatwerk te bieden en het budget daadwerkelijk in te zetten.” (De Jong, 2025, p. 17). Dit sluit aan bij andere zorgwekkende signalen, bijvoorbeeld oud-medewerkers die een beeld schetsen van “een zeer ambtelijke organisatie met een hoog ziekteverzuim” en een “monsterlijke bureaucratie” en advocaten die NCG beschrijven als “bureaucratisch en log” (Van Rooijen & Schrijen, 2025, p. 22).[64] Hoewel NCG hard werkt aan het verbeteren van haar communicatie voor verschillende doelgroepen, laten deze zorgwekkende signalen zien dat de organisatie worstelt met de grote opgave.

Positieve ontwikkelingen in de communicatie over de versterking, maar zorgwekkende signalen laten zien dat NCG worstelt met de grote opgave

1.4 Een betere overheid?

De afgelopen jaren in de Nederlandse politiek worden gekenmerkt door demissionaire kabinetten en politieke instabiliteit, met de bijkomende implicaties voor het gaswinningsdossier. Een korte terugblik: in juli 2023 viel kabinet-Rutte IV. Hans Vijlbrief was Staatssecretaris Mijnbouw. Het gaswinningsdossier en mijnbouw vielen beide onder het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). In het daaropvolgende kabinet-Schoof werd Eddie van Marum Staatssecretaris Herstel Groningen, werd het gaswinningsdossier Groningen overgedragen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en werd mijnbouw belegd bij het nieuwe Ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG) (zie ook hoofdstuk 6).[65] Dit kabinet viel in juni 2025. In februari 2026 trad kabinet-Jetten aan. Binnen dit nieuwe kabinet is er geen ministerie KGG meer, maar nog wel een minister en staatssecretaris KGG (onder EZK). Ook is er geen staatssecretaris meer voor het gaswinningsdossier, maar een regeringscommissaris Herstel Groningen. In april 2026 werd Henk Nijboer benoemd tot regeringscommissaris.[66]

64 Pointer (8 juni 2025). Achter de schermen bij Nationaal Coördinator Groningen: ‘Bewoners worden vermorzeld’.

65 Overigens valt een klein deel van de Directie Schadeherstel & Gaswinning Groningen nog onder EZK.

66 https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2026/04/17/benoeming-regeringscommissaris-hersteloperatie-groningen-en-noord-drenthe

OPGESCHUD — “Wij zijn de toekomst.” Maar in Groningen voelt het alsof wij, jongeren, vooral worden vergeten. Als we naar het gaswinningsbeleid kijken, is het vertrouwen in de politiek ver te zoeken. Voor ons is een betere overheid eigenlijk heel simpel: kom gewoon na wat je zegt en zorg voor zekerheid. Zekerheid dat ze niet over vijf of tien jaar stiekem tóch weer gas gaan boren. Grote plannen met tientallen maatregelen zoals Nij Begun klinken mooi op papier, maar in de praktijk voelen we ons te vaak een verplicht vinkje. Sterker nog: hoewel veel maatregelen heel direct over onze toekomst gaan, is dat hele rapport voor jongeren absoluut niet te lezen. Praat je over ons? Praat dan ook in onze taal.

> “Ik vertrouw niet op de politiek op dit moment. Een goede overheid is voor ons: gewoon nakomen wat ze zeggen.”

Leven op pauze

De traagheid van de overheid raakt ons hard. In 2024 was de gemiddelde doorlooptijd van een versterkingstraject maar liefst 6,3 jaar. Dit betekent dat je in die ellende van een 6-jarig kind opgroeit naar een 12-jarige puber. In die tijd staat je huis in de steigers, komen er veel onbekende mensen over de vloer, is er onzekerheid en zijn er lange wachttijden. Je leven staat compleet op pauze in de jaren dat je juist onbezorgd plezier hoort te maken. Dat zal vast niet de bedoeling zijn en veel mensen doen hard hun best. Toch gebeurt het wel en iedereen kijkt toe.

En die tijdelijke huisvesting? Dat is flink aanpassen. Je mag maar weinig van jezelf meenemen zoals je eigen vertrouwde bed en andere meubels. Voor ouders levert de tijdelijke huisvesting ook stress op en wij merken dat.

> “Je leven staat gewoon compleet op pauze. Precies in de fase dat je juist wil ravotten, word je in een tijdelijk ‘Ikea-woninkje’ gezet waar je niks mag aanpassen.”

Onleesbare abracadabra

Verder kunnen we het onderwerp communicatie niet overslaan. Beleidsstukken en brieven van instanties zoals Nationaal Coördinator Groningen (NCG) zijn vaak onleesbare abracadabra voor ons. Gelukkig gebeuren er ook goede dingen en is er inmiddels meer aandacht voor communicatie richting jongeren. Wij werken als OPGESCHUD nu samen met NCG aan een langlopend project, puur gericht op jongerencommunicatie. We maken een flyer die jongeren als leidraad stap voor stap meeneemt in wat er precies gebeurt als je naar een tijdelijke woning moet. Zo begrijp je als jongere tenminste wél wat je te wachten staat. Hopelijk legt dit een mooie basis en nemen meer organisaties begrijpelijke communicatie naar jongeren mee in hun beleid.

Praat mét ons

Onze oproep aan de politiek en beleidsmakers is simpel: laat ons niet zomaar een verplicht 'paragraafje' in een rapport zijn. Neem ons vanaf het begin serieus mee in de plannen. Wanneer beleid over een groep mensen gaat, zorg dan dat je het ook sámen met die groep mensen maakt. Stop met praten over ons, schuif bij ons aan tafel en praat met ons. Wij zijn er klaar voor. Nu jullie nog!

Temidden van dit instabiele politieke landschap concludeerde de PEAG dat er in Groningen sprake was van ongekend systeemfalen (TK, 2023). Daarom wil de overheid met Nij Begun 'bouwen aan een betere overheid'. Dit wil ze onder andere doen door verschillende zaken te verbeteren, zoals de kennisontwikkeling over mijnbouw, de rol van inspecties en toezicht en de transparantie tussen verschillende overheden (Rijksoverheid, 2023). Er lopen in Nederland ook verschillende andere hersteloperaties, zoals die van de toeslagenaffaire, en er werden de afgelopen jaren verscheidene analyses van en adviesrapporten over overheidsoptreden in verschillende casussen gepubliceerd (Boin & Kuipers, 2024; Dijkstra & Van der Meer, 2024; Hanse *et al.*, 2023; Sibma *et al.*, 2025). In 2023 zette de Rijksoverheid het programma 'Erkenning en Herstel' op om te leren van verschillende hersteloperaties.[67]

We gaan hier in op de bevindingen uit het recente onderzoek. Ook vanuit het Kennisplatform werd onderzoek gedaan naar herstel en verzoening in het gaswinningsdossier; zie hierover het kader op pp. 155-157.

Signalen herkennen en ruimte voor kritiek

In ons vorige kennisoverzicht beschreven we hoe de situatie in Groningen na lange tijd erkend werd als een *creeping crisis*, ofwel een sluipende crisis: "een bedreiging voor de maatschappij die zich langzaam ontwikkelt en daardoor onvoldoende of niet wordt aangepakt door autoriteiten, ondanks de politieke en maatschappelijke aandacht die ze krijgt" (Schreuder *et al.*, 2023, p. 56). In nieuw onderzoek wordt het gaswinningsdossier een 'affaire' genoemd (Boin & Kuipers, 2024; Dijkstra & Van der Meer, 2024). Affaires zijn, volgens Dijkstra en Van der Meer, "cases waarin met name in de structuur van de uitvoering het nodige mis is gegaan en die grote maatschappelijke en bestuurlijke/politieke aandacht hebben gekregen" (2024, p. 42). Volgens Boin en Kuipers (2024) ontstaat een affaire als het maatschappelijk en politiek als zodanig gezien wordt. Er is volgens beiden bij affaires een kantelpunt: een moment waarop belangrijke partijen iets gaan zien als een affaire, er een *sense of urgency*

67 https://www.grenzeloossamenwerken.nl/erkenning-en-herstel

ontstaat en het op de politieke agenda komt (Boin & Kuipers, 2024; Dijkstra & Van der Meer, 2024). Het dossier beschrijven als een affaire benadrukt, net als het concept *creeping crisis*, dat het gaswinningsdossier niet zó complex had hoeven worden als signalen vroegtijdig waren onderkend en tegenspraak mogelijk was geweest.

Onderzoekers die het ontstaan van beleidsfalen in het gaswinningsdossier onderzochten concluderen dat het in het dossier niet ontbrak aan signalen dat er iets mis was, maar dat "beleidsmakers ervoor [kozen] om signalen te negeren of weg te wuiven", er weinig invloed was op de gang van zaken (bijvoorbeeld vanuit SodM), bijsturen verhinderd werd en lange tijd het draagvlak voor het verminderen van de gaswinning miste (Boin & Kuipers, 2024, p. 258).[68] Volgens hen ontbraken interventiemogelijkheden en "effectieve mechanismen die zorgen dat wordt ingegrepen" (Boin & Kuipers, 2024, p. 258). Onderzoek waarin de uitvoeringsproblematiek in het gaswinningsdossier vergeleken wordt met diverse nationale en internationale (uitvoerings-)affaires, met als doel om hier lessen uit te trekken, toont aan dat dit niet alleen in het gaswinningsdossier het geval was (Dijkstra & Van der Meer, 2024).[69] Dijkstra en Van der Meer (2024) constateren dat er in verschillende affaires te weinig ruimte was om te interveniëren en zijn kritisch op de lange 'incubatietijd' voor erkenning van de problemen. Redenen die zij noemen voor deze lange incubatietijd zijn het niet serieus nemen van vroege signalen en kritische (interne of externe) tegenspraak, een blind vertrouwen op (digitale) systemen,[70] de deugdelijkheid van besluitvorming, en angst voor politiek-bestuurlijke implicaties. Verder constateren de onderzoekers dat de rechterlijke macht onvoldoende een controlerende en corrigerende rol heeft gehad in Nederlandse casussen en benadrukken ze het belang van

68 Het Sociaal Cultureel Planbureau doet momenteel verder onderzoek naar signaalwerking binnen het gaswinningsdossier.

69 In aanvulling op het onderzoek werd ook een podcast-aflevering opgenomen met o.a. Theodor Kockelkoren (SodM). Zie https://staatvandeuitvoering.nl/nieuwsbericht/podcast-de-publieke-ruimte-wat-kunnen-we-leren-van-affaires-in-de-uitvoering

70 Hoewel Dijkstra en Van der Meer hier niet op ingaan, kan ook een blind vertrouwen op wetenschappelijke modellen en kennis een negatieve invloed hebben op overheidshandelen. Zie: Derksen, W., & Gebben, M. (2022). *Groningen en de bevingen: hoe kennis beleid nauwelijks beter maakt.* Boom bestuurskunde.

consistente wetgeving, zodat er geen ongewenste verschillen ontstaan tussen verschillende casussen (Dijkstra & Van der Meer, 2024).[71] Dit sluit aan op eerder onderzoek waaruit bleek dat beleid, wetten en uitvoeringspraktijk vereenvoudigd moeten worden zodat professionals niet klem komen te zitten en burgers kunnen helpen (Staatscommissie rechtsstaat, 2024; Tijdelijke commissie Uitvoeringsorganisaties, 2021).

Wanneer iets eenmaal is uitgegroeid tot een affaire, wordt het moeilijker om een allesomvattende en systematische oplossing te vinden (Dijkstra & Van der Meer, 2024). **De les is dan ook om vroegtijdig ruimte te creëren voor een kritische houding tegenover beleid en uitvoering, zowel vanuit de interne organisatie als ook vanuit bijvoorbeeld toezichthouders, rechterlijke macht, de ombudsman, individuele gedupeerden en belangengroepen.** Het waarnemen van signalen moet een onderdeel zijn van de manier van werken. Verschillende maatregelen van Nij Begun zijn bedoeld om dit te versterken. Zo moet tegendenken gestimuleerd worden binnen ministeries (maatregel 40), moeten ambtenaren op grotere schaal in gesprek gaan met burgers (maatregel 42) en wordt de rijkswerkgelegenheid verspreid over Nederland zodat Rijksambtenaren een grotere betrokkenheid bij de regio krijgen (maatregel 41) (Rijksoverheid, 2023). Verder wordt de rol van de toezichthouder versterkt, zodat zij onafhankelijker te werk kan gaan (maatregelen 36 tot en met 39; zie ook hoofdstuk 6) en wordt beoogd het kennisniveau over de ondergrond te vergroten (maatregel 49). Andere lessen die Dijkstra en Van der Meer (2024) uit de verschillende affaires trekken zijn onder andere om vooraf te anticiperen op de uitvoeringsproblemen die zich zouden kunnen voordoen en om vooraf te besluiten hoe eventuele schades kunnen worden afgehandeld en welke partij dit doet.

71 In een andere bijdrage pleiten dezelfde onderzoekers in het geval van mijnbouw dan ook voor een 'algemene wet mijnbouwschade'. Zie: Dijkstra, G., & Van der Meer, F. (2024a). *Bestuurlijke spaghetti of een fatsoenlijke algemene wet mijnbouwschade?* Montesquieu Instituut.

"A DEBT OF HONOUR: RECONCILIATION AND RESTORATION OF TRUST IN THE AFTERMATH OF GAS EXTRACTION" *EEN (INTERNATIONAAL) THEORETISCH PERSPECTIEF OP DE HERSTELOPERATIE IN GRONINGEN* — Agustín De Julio Pardo

In de afgelopen vier jaar onderzocht ik als promovendus van het Kennisplatform, onder begeleiding van Tom Postmes en Nienke Busscher, hoe de hersteloperatie in Groningen zo goed mogelijk kan worden ingericht zodat deze bijdraagt aan herstel van vertrouwen en verzoening tussen alle betrokken partijen. Ik analyseerde verschillende aspecten van de hersteloperatie, waaronder de relaties tussen betrokken partijen in Groningen, de impact van de parlementaire enquête (zie kader Groningers boven Gas, Nij Begun en Wet Groningen) op de Groningse en Nederlandse publieke opinie, en hoe Nij Begun wordt gezien.

Het onderzoek is gebaseerd op *Transitional Justice* (TJ), ook wel overgangsjustitie genoemd, een verzameling van interventies die worden ingezet om maatschappelijk herstel na grootschalige traumatische gebeurtenissen te bewerkstelligen. TJ schrijft interventies voor, zoals waarheidsvinding, compensatie, herstelbetalingen, beleidshervorming, educatie en verschillende vormen van herdenking. Bekende casussen van TJ zijn onder andere de afschaffing van de apartheid in Zuid-Afrika en de transitie van dictatuur naar democratie in Argentinië en Chili.

In dit stuk presenteer ik lessen en inzichten uit mijn onderzoek. Deze lessen richten zich op de samenhang tussen maatregelen, de kenmerken van effectief beleid in het dossier, de rol van communicatie, en de waarde van de parlementaire enquête en Nij Begun.

Een samenhangende Transitional Justice–aanpak voor Groningen

Ik heb onderzocht in hoeverre de theorie van TJ aansluit bij de Groningse context. Hoewel het op het eerste gezicht ongemakkelijk kan lijken om Groningen te vergelijken met landen waar oorlog plaatsvond of sprake was van een dictatoriaal regime, blijkt dat veel maatregelen in Groningen overeenkomen met

TJ-interventies elders. Onderzoek laat zien dat deze maatregelen effectiever zijn wanneer zij gelijktijdig en programmatisch worden ingevoerd (De Greiff, 2012). Ik constateer in mijn onderzoek echter dat er geen sprake is van samenhangend en programmatisch herstelbeleid in Groningen. Daarom pleit ik voor meer coördinatie en afstemming tussen alle betrokken partijen zoals de uitvoeringsinstanties, de ministeries, de verschillende bewindspersonen en de lokale, regionale en landelijke politiek. Ik zie ook mogelijkheden voor een partij of persoon, die een regierol neemt en de samenhang tussen alle verschillende maatregelen waarborgt.

Beleidsvorming en communicatie

In interviews met experts uit Groningen voor de deelstudies van het proefschrift komt een aantal duidelijke voorkeuren voor beleid naar voren. Er is bijvoorbeeld brede steun voor principieel beleid: regelingen moeten worden ontwikkeld omdat zij moreel juist zijn, niet omdat zij financieel of praktisch aantrekkelijk zijn. Tegelijkertijd moeten maatregelen concreet en uitvoerbaar zijn. Verder draagt het bij aan herstel wanneer bestuurders die verantwoordelijk zijn voor beleid, zichtbaar zijn, gedegen dossierkennis hebben en bereid zijn zich uit te spreken wanneer zij het oneens zijn met de koers.

Communicatie vormt al langer een knelpunt in het gaswinningsdossier (Schreuder *et al.*, 2023; Stroebe *et al.*, 2021). Experts benadrukken het belang van transparantie, eerlijkheid en realisme. Cruciaal is de expliciete erkenning dat het gaswinningsdossier een vorm van maatschappelijk trauma betreft, waarbij schade is veroorzaakt of gefaciliteerd door de overheid. Zonder deze erkenning verliest communicatie aan geloofwaardigheid.

Ontwikkelingen in de praktijk

Twee belangrijke ontwikkelingen ten tijde van mijn promotietraject waren de parlementaire enquête en de kabinetsreactie daarop, Nij Begun. Binnen de theorie van TJ kunnen de parlementaire enquête en Nij Begun gezien worden als voorbeelden van waarheidsvinding en financiële genoegdoening, twee essentiële mechanismen in de literatuur. Deze mechanismen

stellen de basale feiten van het conflict vast, en proberen de schade aan mens en maatschappij te herstellen.

De ondervraagde experts in mijn onderzoek prijzen de parlementaire enquête als een positieve ontwikkeling in het dossier, vanwege de grondigheid van het onderzoek, de symbolische waarde van de presentatie in Zeerijp en de zorgvuldige communicatie van de bevindingen. Voor professionals en beleidsmakers onderstreept dit het belang van dossierkennis, historisch besef, grondigheid, symboliek en zorgvuldige communicatie als leidende principes in het eigen werk.

Over Nij Begun bestaat meer terughoudendheid. Ik concludeer dat er nog onvoldoende zicht is op de uitvoering om een definitief oordeel te vellen. Wel signaleren de ondervraagde experts zorgen over de mate van concreetheid en uitvoerbaarheid van de plannen. Ook zijn er zorgen over de beperkte samenhang met het verleden van het dossier en met andere lopende maatregelen in Groningen, zoals de versterkings- en schadeherstelloperatie.

Lessen voor de aanpak van herstelloperaties

Naast de lange fase richting erkenning van de affaire, heeft ook de aanpak van de schadeafhandeling zelf impact op het verloop van de affaire. In het gaswinningsdossier heeft incrementalisme (voortdurende ad hoc oplossingen die bovenop bestaande structuren worden gecreëerd bij elke nieuwe politiek-bestuurlijke crisis) ervoor gezorgd dat beleidsmakers en bestuurders verstrikt raken in het voortbouwen op een systeem dat niet werkt, waardoor de problemen van gedupeerden naar de achtergrond verdwijnen (Dijkstra & Van der Meer, 2024). In veel gevallen zorgt de complexiteit bij het afhandelen van materiële schade tot verschillen en ongelijkheden waarna, onder politieke en maatschappelijke druk, ruimte ontstaat voor onorthodoxe oplossingen zoals hoge vastgestelde schade-uitkeringen. Verschillende onderzoekers zijn erg kritisch op hoge vaste vergoedingen, omdat deze kunnen zorgen voor (nieuwe) ongelijkheid, eenvoudige schades de eerste aandacht

krijgen en mensen met veel schade hier mogelijk voor kiezen terwijl ze mogelijk recht hebben op een hogere schadevergoeding (Dijkstra & Van der Meer, 2024; Sibma *et al.*, 2025; Van Geel *et al.*, 2023).

Er zijn twee publicaties verschenen over lessen die getrokken kunnen worden uit huidige hersteloperaties voor de aanpak van (toekomstige) hersteloperaties. De Nationale ombudsman maakte een vergelijking van tien hersteltrajecten (Hanse *et al.*, 2023) en Berenschot schreef een essay over lessen uit de toeslagenaffaire en het gaswinningsdossier (Sibma *et al.*, 2025). Zowel de Nationale ombudsman als Berenschot benadrukken dat er niet vervallen moet worden in incrementeel handelen. **Net als Dijkstra en Van der Meer (2024) adviseren ze om de tijd te nemen voor het opzetten van een eenvoudig, samenhangend proces met goede begeleiding voor gedupeerden, dat eerst kleinschalig getest wordt voordat het breed wordt uitgerold (Hanse *et al.*, 2023; Sibma *et al.*, 2025).** Bij een dergelijke oplossing benadrukt de Nationale ombudsman het belang van het betrekken van experts, een werkwijze met flexibiliteit en dat de uitvoerder kan meebepalen en een mandaat heeft. Vanuit Berenschot wordt benadrukt om vooraf een maatschappelijke kosten-batenanalyse te doen, dossiers vanaf het begin te delen met gedupeerden, controles slim in te richten met vertrouwen als uitgangspunt en een heldere scheiding te bewaren tussen erkenning (heeft iemand schade?) en compensatie (Sibma *et al.*, 2025).

Beiden gaan in op de doelgroep van een hersteloperatie en het belang van aansluiting bij de behoeften van gedupeerden. **De structuur en werkwijze van een hersteloperatie moet in dienst staan van de behoeften van gedupeerden (Hanse *et al.*, 2023), waarbij een gedegen analyse van wie de gedupeerden zijn van groot belang is (Sibma *et al.*, 2025).** Om deze groep gedupeerden te identificeren, zijn signalen van ervaringsdeskundigen, gemeenten en anderen van groot belang. Sibma *et al.* (2025) raden aan om ook het gezin van gedupeerden mee te nemen in de hersteloperatie. Zij adviseren voor een kleine groep gedupeerden die de regie verliezen, bijvoorbeeld doordat zij

ook kampen met andere problemen zoals schulden, een andere aanpak te hanteren waarbij de regie uit handen wordt genomen door een gespecialiseerd team met doorzettingsmacht. Uit beide onderzoeken blijkt het belang van beloftes waarmaken en duidelijkheid bieden over wat wel en niet mogelijk is, wanneer de bijdrage aan herstel klaar is, en over wat ruimhartigheid wel en niet betekent (Hanse *et al.*, 2023; Sibma *et al.*, 2025).

1.5 Samenvatting en duiding

Met Nij Begun zijn er sinds 2023 veel wijzigingen doorgevoerd in het gaswinningsdossier en daarbuiten. Er is ruimte gekomen voor een ruimhartigere aanpak. Inwoners kunnen bijvoorbeeld vaker zonder onderzoek naar de schadeoorzaak hun schade vergoed of hersteld krijgen, en er is bereidwilligheid bij alle betrokken organisaties om lering te trekken uit de conclusies van de parlementaire enquête. Dit zien we bijvoorbeeld terug in de verbeterde communicatie van NCG en het IMG, in de vorm van uitgebreidere toelichtingen op besluiten, nieuwe steunpunten en de toegenomen aandacht voor nazorg. Hoewel het integraal beschouwen van dossiers een uitdaging blijft, zoeken de instanties steeds meer de samenwerking op.

Met Nij Begun zijn er veel verbeteringen ingezet, maar de nieuwe ambities zorgen ook voor problemen zoals vertraging en onduidelijkheid

Tegelijkertijd zien we dat de opgave nog lang groot zal blijven: het aantal schademeldingen blijft toenemen en de versterking duurt nog tot minstens 2032. De vertraging van de versterkingsoperatie betekent dat veel bewoners nog altijd kampen met vertraagde planningen en onduidelijkheid. Met Nij Begun zijn er veel verbeteringen ingezet, maar de nieuwe ambities zorgen ook voor nieuwe problemen zoals vertraging en onduidelijkheid. Het systeem is niet eenvoudiger geworden, met alle bijkomende risico's van dien. Twijfels over de kwaliteit van versterkingsadviezen zorgen voor onzekerheid. En hoewel de hoge vaste vergoeding zorgde voor een positieve omslag voor een grote groep met 'simpele' schades, lopen mensen met veel en/of complexe schades nog steeds vast in het systeem. Het

is opvallend om hierin een verschuiving door de tijd te heen te zien. Eerder werd geconstateerd dat "in het gebied met de hoogste seismiciteit, tot enkele jaren geleden, de kans dat bewoners in de knel raakten iets kleiner was dan aan de randen" (doordat er destijds met name discussies waren over grenzen) (Postmes *et al.*, 2024, p. 10).

Naast de ontwikkelingen van Nij Begun, de schadeafhandeling en de versterking, verschenen er de afgelopen jaren ook verschillende onderzoeken naar het handelen van de Nederlandse overheid in verschillende 'affaires', zoals de gaswinning uit het Groningenveld en de toeslagenaffaire. Het leren en evalueren krijgt ook bij de Rijksoverheid meer aandacht. In Nij Begun zijn verschillende maatregelen gericht op het 'werken aan een betere overheid' en met het programma 'Erkenning en Herstel' wil de Rijksoverheid leren van verschillende hersteloperaties. Het valt ons op dat er richting een breder publiek weinig wordt gecommuniceerd over of stilgestaan bij deze voortgang. In de Staat van Groningen en Noord-Drenthe 2025 wordt dit bijvoorbeeld nauwelijks besproken. Het lijkt ons goed dat er meer ruimte komt om hierover in gesprek te gaan met een breed publiek.

Tenslotte signaleren we diverse kennislacunes. We zien dat er veel rechtszaken spelen binnen het gaswinningsdossier. Hoewel NCG en het IMG apart van elkaar de bezwaren en beroepen bijhouden, lijkt een totaaloverzicht van rechtszaken (inclusief zaken tegen o.a. NAM/CVW) te ontbreken. Verder valt het ons op dat verreweg het grootste deel van de schademelders kiest voor een financiële vergoeding, terwijl de doelstelling van het IMG is om zo veel mogelijk schades te herstellen. Hoewel uit onderzoek blijkt dat de meeste bewoners van plan zijn om de vergoeding te gebruiken om schade te herstellen of te investeren in hun huis, is er geen goed zicht op de daadwerkelijke besteding van deze vergoedingen. Ook valt ons een verschuiving op in de verhouding tussen toekenning en afwijzingen bij het IMG: er worden naar verhouding meer aanvragen afgewezen. Het zou goed zijn als verder onderzoek wordt gedaan naar de mogelijke redenen voor deze toename. We schreven in dit hoofdstuk ook over Duurzaam Herstel. Er is nog weinig bekend

over de ervaringen met deze regeling en we hopen dan ook dat dit in de toekomst gemonitord wordt. Ten slotte blijken de veiligheidsoordelen van 8.000 woningen onvoldoende betrouwbaar. Dit roept vragen op rondom prioritering, vertrouwen en proportionaliteit. Het zal de komende tijd moeten blijken of de controles van deze 8.000 veiligheidsoordelen zullen gaan leiden tot substantiële verschuivingen in 'veilige' woningen en vertragingen van de versterkingsoperatie.

De komende jaren zal de impact van de maatregelen van Nij Begun zich moeten uitwijzen en zal duidelijker worden of de (Rijks)overheid er in slaagt om haar ambities rond een 'betere overheid' waar te maken. Het lijkt ons van groot belang om te blijven monitoren, met de Staat van Groningen en Noord-Drenthe als belangrijk instrument, en te blijven leren en evalueren, bijvoorbeeld met de werkwijze rond de Agenda voor Herstel en het bredere Rijksprogramma 'Erkenning en Herstel'.

Economie, woningmarkt en investeringsbehoefte

Aziza Zijlstra

2

De gaswinning, de aardbevingen en het beleid hebben impact gehad op de economie, woningmarkt en het investeringsklimaat in het gaswinningsgebied (Busscher *et al.*, 2020; Hupkes *et al.*, 2021; Schreuder *et al.*, 2023). Inmiddels wordt er veel geïnvesteerd in de economie en woningmarkt van Groningen en Noord-Drenthe, onder andere met een uitgebreide isolatieaanpak en de economische agenda van Nij Begun. Bovendien zorgt de hersteloperatie voor veel werkgelegenheid, door groeiende organisaties en intensiverende bouwwerkzaamheden. Tegelijkertijd heeft de problematiek ook gezorgd voor een achterblijvend investeringsklimaat en een achterblijvende woningmarkt, met de bijbehorende impact op huishoudens, ondernemers en agrariërs. De nieuwe ontwikkelingen en inzichten op het gebied van economie, woningmarkt en investeringen staan in dit hoofdstuk centraal.

Inleiding

De economie ontwikkelt zich in het gaswinningsgebied zichtbaar anders dan in andere gebieden, waarschijnlijk door de gevolgen van de (voormalige) gaswinning (Conradie *et al*., 2024). De gevolgen zijn niet alleen op macro-economisch niveau merkbaar; ook ondernemers en agrariërs ervaren de (economische) gevolgen van de problematiek. De afgelopen jaren is meer onderzoek gedaan naar de gevolgen voor ondernemers (Van der Molen *et al.*, 2025; Zijlstra & Busscher, 2025). De ondersteuning voor ondernemers is uitgebreid en de aanpak voor agrariërs gestroomlijnd.

Met de Economische Agenda van Nij Begun wordt beoogd de economie van Groningen en Noord-Drenthe structureel te versterken, door te investeren in thema's als duurzame energie en de vrijetijdseconomie. Daarnaast zijn er ook diverse andere investeringsprogramma's in de regio, zoals Nationaal Programma Groningen (NPG) en diverse Regio Deals. Omdat woningen en bedrijfspanden in waarde zijn gedaald of slecht verkoopbaar zijn geworden, zijn er verschillende waardedalings- en opkoopregelingen opgezet. Bovendien kunnen woningeigenaren in Groningen en Noord-Drenthe inmiddels ook subsidie krijgen om hun woningen te isoleren en ventileren.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op al deze ontwikkelingen. We bespreken eerst de economische situatie in Noord-Nederland en het gaswinningsgebied (2.1). Daarna gaan we in op de gevolgen van de gaswinning voor de woningmarkt, inclusief de regelingen voor waardedaling, verduurzaming en isolatie (2.2). Vervolgens beschouwen we de impact op ondernemers en agrariërs (2.3) en blikken we vooruit op de beoogde investeringen in de economie en toekomst van Groningen (2.4). Ten slotte vatten we de bevindingen samen, duiden ze en geven enkele overwegingen mee (2.5).

2.1 Economie en arbeidsmarkt

Op basis van verschillende onderzoeken en monitors kan een beeld gevormd worden van de ontwikkelingen op het gebied van economie en arbeidsmarkt in Noord-Nederland (KplusV *et al.*, 2025; Louter & Van Eikeren, 2024; Middeldorp *et al.*, 2024; Oosterveld, 2025; Sociaal Planbureau Groningen [SPG], 2025).

In 2024 werd de regio Groningen en Noord-Drenthe beschreven als een regio met twee economische snelheden: enerzijds een groeiende, innoverende stad met een hoog groeitempo en anderzijds het ommeland met een trager groeitempo of zelfs krimp (Middeldorp *et al.*, 2024). Dit bleek uit een onderzoek waarin regionale sterkten en zwakten van Groningen en Noord-Drenthe in kaart zijn gebracht. Met name in Midden-Groningen, Oost-Groningen en Eemsdelta zagen de onderzoekers uitdagingen als krimp, sociale problematiek en een grote afstand tot de stad bij elkaar komen. Uit een ander onderzoek naar de staat van de economie van de provincie Groningen blijkt dat de provincie laag scoort op allerlei aspecten van materiële welvaart, zoals het besteedbaar inkomen (Louter & Van Eikeren, 2024). In de economische analyse voor de economische agenda wordt gesteld dat de "regionale economie voor grote uitdagingen" staat door onder andere vergrijzing, bevolkingskrimp en sociale uitdagingen (Nij Begun, 2025a, p. 28). Er zijn weinig *spin-offs* van het economische succes van de stad Groningen richting het ommeland en van de kennisinstellingen richting regionaal bedrijfsleven.

De werkgelegenheid ontwikkelt zich de afgelopen jaren positief in zowel de gehele provincie Groningen als ook de vijf aardbevingsgemeenten. Dat blijkt uit de monitor van NPG (KplusV *et al.*, 2025). NPG is in 2019 gestart als investeringsprogramma om te werken aan de toekomst van Groningen. Destijds werd voortgebouwd op eerdere initiatieven. NPG had aanvankelijk een looptijd tot 2030, maar deze is onlangs verlengd tot 2033.[1] De bedoeling is dat NPG als een estafetteloper naast de sociale agenda (zie hoofdstuk 5) en economische agenda (zie paragraaf

1 Kamerstuk 33529, nr. 1379. Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 17 juni 2026.

2.4) van Nij Begun gaat lopen, kennis en ervaring deelt, en geleidelijk het stokje aan hen overdraagt.[2] De jaarlijkse monitor van NPG geeft inzicht in de ontwikkeling van werkgelegenheid en de arbeidsmarkt. Hieruit blijkt onder andere een daling van werkloosheid, en een verbetering van de netto arbeidsparticipatie en het besteedbaar huishoudinkomen. Desondanks blijft het zo dat gemeenten Eemsdelta, Midden-Groningen, Oldambt en Het Hogeland qua besteedbaar huishoudinkomen en netto arbeidsparticipatie relatief laag scoren ten opzichte van referentiegemeenten[3]; wat betekent "dat er [...] veel 'onbenut' arbeidspotentieel is" (KplusV *et al.*, 2025, p. 50).

Ook ander onderzoek benadrukt dat, hoewel er positieve ontwikkelingen zijn, de provincie Groningen "nauwelijks inloopt op het landelijk gemiddelde" van brede welvaart (SPG, 2025, p. 188). Vanwege onder andere de lage participatiegraad zijn er "grote uitdagingen" voor de arbeidsmarkt (Louter & Van Eikeren, 2024, p. 19). In het rapport *Regio in beeld* blikt het UWV vooruit op economische ontwikkelingen; voor de arbeidsmarktregio Groningen[4] verwachten ze lichte economische groei tot 2027, maar weinig groei in werkgelegenheid, mede door strengere wetgeving op schijnzelfstandigheid (Oosterveld, 2025).

Op sectorniveau zijn in Groningen en Noord-Drenthe overheidsgerelateerde sectoren (zoals zorg, onderwijs en openbaar bestuur) sterk vertegenwoordigd, groeiden kennisintensieve sectoren (zoals ICT) de afgelopen jaren het sterkst en voegde de vrijetijdseconomie met name in de stad Groningen veel werkgelegenheid toe (Middeldorp *et al.*, 2024). Het ommeland kenmerkt zich door een specialisatie in sectoren die weinig groei kennen, zoals industrie en nijverheid. De energietransitie biedt kansen voor nieuwe werkgelegenheid (Kwartiermakersteam Economische Agenda, 2026). De sector energievoorziening speelt al een belangrijke rol voor de economische ontwikkeling van de regio, want met name deze sector zorgde voor

2 https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/over-ons

3 Gemeenten die qua mate van verstedelijking, inkomen en bevolkingsomvang zo dicht mogelijk bij de Groningse gemeenten liggen.

4 Deze arbeidsmarktregio beslaat de gehele provincie Groningen en de gemeenten Aa en Hunze, Assen, Noordenveld en Tynaarlo.

een grotere positieve ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde exclusief delfstoffenwinning tussen 2018 en 2022 in de provincie Groningen ten opzichte van de rest van Nederland (KplusV *et al.*, 2025).

Economie en arbeidsmarkt in het gaswinningsgebied

Het voorgaande onderzoek gaat veelal over de gehele provincie Groningen, of zelfs Groningen en Noord-Drenthe. De impact van de gaswinning is het grootst in een gebied dat niet binnen gemeente- of provinciegrenzen valt (zie Het gaswinningsgebied in zeven kaarten in deel 1). Onderzoek uit 2024 naar de economie en werkgelegenheid in het gaswinningsgebied biedt meer inzicht (Conradie *et al*., 2024). Conradie *et al.* (2024) definiëren het gaswinningsgebied als het gebied waar de waardedalingsregeling woningen geldt (zie paragraaf 2.2). In 2022 waren in dit gebied 21.640 bedrijven gevestigd en waren de grootste sectoren handel, zakelijke dienstverlening, industrie en zorg. Landbouw, onderwijs, industrie en bouw waren sterk vertegenwoordigd ten opzichte van de rest van Nederland. Twee sectorale ontwikkelingen in het gaswinningsgebied zijn opvallend: tussen 2011 en 2022 kromp de horecasector in het gaswinningsgebied en groeide de sector zakelijke dienstverlening, terwijl deze ontwikkelingen in referentiegebieden[5] en de rest van Groningen juist andersom waren (Conradie *et al.*, 2024).

Gegeven de vele schadeherstel- en versterkingstrajecten en bijbehorende juridische processen (zie ook hoofdstuk 1), is het niet verbazingwekkend dat de zakelijke dienstverlening (inclusief branches zoals architectuur, technisch ontwerp, rechtskundige dienstverlening en accountancy) een positieve ontwikkeling heeft doorgemaakt in dit gebied. Conradie *et al.* (2024) gaan echter niet expliciet in op de mogelijke rol van de financiële impuls van de hersteloperatie. Middeldorp *et al.* (2024) constateren eveneens deze positieve ontwikkeling in de sector zakelijke dienstverlening, maar gaan hier ook niet op in. Een uitzondering is het rapport *Regio in beeld* waarin wordt opgemerkt dat het herstel van de bouwsector in de provincie

5 Regio's met een vergelijkbare structuur qua sectorale verdeling van bedrijven en banen als het gaswinningsgebied.

Groningen sinds 2024 mede te maken heeft met schadeherstel en verduurzaming (Oosterveld, 2025). Desondanks is er een gebrek aan onderzoek waarin de gevolgen van de (tijdelijke) financiële impuls van de hersteloperatie worden geïsoleerd van de langetermijntrend in economische groei. Ter illustratie van de bedragen die bij de hersteloperatie komen kijken: in 2023 is de grootste Europese aanbesteding in de bouw tot nu toe, ter waarde van 2.200 miljoen euro, gegund aan Van Wijnen en Plegt-Vos voor Duurzaam Herstel (zie ook het kader hierover in hoofdstuk 1).

Naast de groei van sectoren als bouw en zakelijke dienstverlening, is er door de hersteloperatie ook een sterke toename in werkgelegenheid bij overheden en instanties. Er werken inmiddels bij het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) en Nationaal Coördinator Groningen (NCG) gezamenlijk meer dan 2.000 mensen. Daarnaast zijn er ook nog vele mensen in dienst van gemeenten, provincie, maatschappelijke organisaties en gezondheidszorg die zich op een of andere wijze met het gaswinningsdossier bezighouden, denk bijvoorbeeld aan aardbevingscoaches, programmamanagers en projectleiders.

Naast de macro-economische effecten, zijn er ook mogelijke fiscale gevolgen voor individuele inwoners en gezinnen. Er zijn vele regelingen opgezet vanuit het Rijk, bijvoorbeeld vergoedingen ter compensatie voor wachttijd en (immateriële) schade. Deze vergoedingen tellen mee voor het belastbaar vermogen, waardoor huishoudens toeslagen, uitkeringen en kwijtschelding van belasting kwijt kunnen raken.[6] Instanties proberen deze impact te voorkomen; NCG keert bijvoorbeeld vlak voor de peildatum voor de belastingdienst geen vergoedingen uit. Desondanks zijn er al enkele aanvragen door inwoners gedaan voor compensatie voor het verlies van toeslagen bij het IMG en NCG. Het blijft onduidelijk hoe groot dit probleem is. Met Nij Begun zijn er nog meer vergoedingen bij gekomen waar gedupeerden recht op hebben, die allemaal dit soort fiscale problemen kunnen opleveren.

6 Brandsma, R. (11 maart 2025). Gedupeerden aardbevingen Groningen leveren compensatie in bij de fiscus. 'Sigaar uit eigen doos'. *Dagblad van het Noorden*; https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2025D19444&did=2025D19444

Tot slot hebben de uitkomsten van juridische conflicten tussen de NAM, Shell, Exxonmobil en de Staat over de rekeningen voor schadeherstel en versterking mogelijk kostbare consequenties voor de staatskas (zie het kader over deze procedures). In 2026 speelde bijvoorbeeld een zaak tussen de NAM en de Staat over 800 miljoen euro aardbevingsschade.[7] In juni 2026 gaf de rechter de NAM deels gelijk: de NAM hoeft 521 miljoen euro voor de waardedaling van woningen niet te betalen, omdat de Staat dit bedrag onvoldoende kon onderbouwen. Wel moet de NAM 268 miljoen euro betalen voor schadeherstel. Hoewel de Rijksoverheid keer op keer benadrukt dat de uitkomsten van deze juridische conflicten geen impact zullen hebben op schadeherstel of versterking, identificeert NCG de uitkomst van de arbitragezaken in haar jaarplan voor 2026 wel als een risico (Nationaal Coördinator Groningen [NCG], 2025c).

JURIDISCHE PROCEDURES ROND DE AFBOUW VAN GASWINNING IN GRONINGEN — Dr. Bart-Jaap Verbeek
Senior onderzoeker Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO)

De afbouw en sluiting van het Groningenveld hebben niet alleen geleid tot ingrijpende maatschappelijke en bestuurlijke processen, maar ook tot een reeks juridische procedures tussen de Nederlandse Staat en NAM en haar aandeelhouders Shell en ExxonMobil. Deze procedures draaien in essentie om de vraag wie verantwoordelijk is voor de kosten van schadeherstel, versterking van gebouwen en de bredere afwikkeling van de gaswinning.[8]

NAM maakt bezwaar tegen de door de Staat opgelegde rekeningen voor schade en versterken, die volgens het bedrijf deels buiten haar aansprakelijkheid vallen. Deze kosten zijn grotendeels 'onder protest' betaald, maar voor de versterkingsoperatie

7 Siepel, M. (12 juni 2026). Rechtbank geeft NAM deels gelijk: Staat kan fluiten naar half miljard voor waardedaling huizen bevingsgebied. *RTV Noord.*

8 Bart-Jaap Verbeek, *Aftershock in Groningen: How Shell and ExxonMobil use arbitration to offload the costs of closing the Netherlands' largest gas field.* SOMO, 2 juli 2025: https://www.somo.nl/aftershock-in-groningen

staat nog een aanzienlijk bedrag open. Een aantal van deze geschillen wordt beslecht via arbitrage, een vorm van private rechtspraak buiten de reguliere rechter om, waarbij arbiters die door beide partijen zijn aangesteld een bindende uitspraak doen en de procedure vaak vertrouwelijk verloopt.

Arbitrages door NAM (schade en versterken)

In 2022 is NAM twee arbitrageprocedures gestart tegen de Staat bij het Nederlands Arbitrage Instituut (NAI), over kosten voor schadeafhandeling (2018-2020) en versterking (2018-2023). De juridische basis ligt in tijdelijke betalingsovereenkomsten tussen NAM en de Staat, waarin arbitrageclausules zijn opgenomen. De Staat heeft een tegenvordering ingediend voor openstaande versterkingskosten (550 miljoen euro). Uitspraken worden verwacht in 2026.[9]

Arbitrage door Shell en ExxonMobil (Akkoord op Hoofdlijnen)

In december 2023 startten Shell en ExxonMobil een arbitrageprocedure tegen de Staat, eveneens bij het NAI. Deze procedures zijn gebaseerd op het Akkoord op Hoofdlijnen uit 2018, waarin afspraken zijn gemaakt over de afbouw van de gaswinning en de financiële verhoudingen tussen de Staat en de bedrijven.

De claims betreffen onder meer misgelopen gasinkomsten door de versnelde sluiting van het veld, verliezen via GasTerra, de inzet van gasopslagen bij Norg en Grijpskerk, en de verdeling van schade- en versterkingskosten.[10] Ook spelen discussies over de aflopende financiële garanties van Shell en ExxonMobil voor NAM. Dit is relevant omdat Staatstoezicht op de Mijnen benadrukt dat NAM over voldoende middelen moet blijven beschikken voor een veilige afbouw, nazorg en het afhandelen van toekomstige schade.[11]

In voorlopige beslissingen is bepaald dat de bedrijven meer inzage krijgen in de schaderapportages van het IMG en in-

9 Kamerstuk 33 529, nr. 1340; Kamerstuk 33 529, nr. 1369.

10 Idem.

11 Position paper SodM t.b.v. rondetafelgesprek Arbitragezaak Groningen d.d. 11 april 2024, https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2024D13663

spraak krijgen in de financiële audits door Auditdienst Rijk.[12] Verzoeken om nieuwe heffingen aan NAM te blokkeren zijn afgewezen.[13] Een definitieve uitspraak wordt niet voor 2028 verwacht.

Internationale arbitrage *(Energy Charter Treaty)*

Naast nationale arbitrageprocedures startte ExxonMobil in september 2024 ook een internationale arbitragezaak tegen de Staat bij het *International Centre for Settlement of Investment Disputes* in Washington. Deze zaak is gebaseerd op het *Energy Charter Treaty* (ECT), waar Nederland tot juli 2025 partij bij was.[14]

ExxonMobil stelt dat Nederlandse maatregelen rondom de afbouw van de gaswinning en de doorbelasting van kosten in strijd zijn met investeringsbescherming onder het ECT. Het bedrijf verzocht tevens om nieuwe heffingen te blokkeren, maar dit verzoek is afgewezen.[15]

Opvallend is dat de zaak werd ingediend via een Belgische dochteronderneming. De zaak loopt parallel aan de nationale procedures en kan leiden tot complexe juridische vragen, onder meer over de verhouding met EU-recht en mogelijke tegenstrijdige uitspraken.

Ondanks dat Nederland geen deelnemer meer is in het ECT, startte Shell via het Britse hoofdkantoor in december 2025 een eigen internationale arbitragezaak. Dit gebeurde op basis van de zogeheten 'sunset clausule' waarmee investeringen nog twintig jaar beschermd worden na uittreding uit het verdrag.[16]

12 *ExxonMobil Holding Company Holland LLC en Shell Nederland B.V. vs. De Staat der Nederlanden*, NAI 5174, Arbitraal vonnis betreffende het verzoek van eiseressen tot het treffen van voorlopige voorzieningen, 20 februari 2025: https://open.overheid.nl/documenten/803bd69e-ab8b-41ff-85cd-d328bf4855ff/file

13 *ExxonMobil Holding Company Holland LLC en Shell Nederland B.V. vs. De Staat der Nederlanden*, NAI 5174, Arbitraal vonnis betreffende het verzoek van eiseressen tot het treffen van voorlopige voorzieningen inzake heffingen, 14 november 2025: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-1228330.pdf

14 *ExxonMobil Petroleum & Chemical BV v. Kingdom of the Netherlands*, ICSID Case No. ARB/24/44: https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/24/44

15 *ExxonMobil Petroleum & Chemical BV v. Kingdom of the Netherlands*, ICSID Case No. ARB/24/44, Procedural Order No. 5, Decision on the claimant's second application for provisional measures, 24 december 2025: https://icsidfiles.worldbank.org/icsid/ICSIDBLOBS/OnlineAwards/C12285/DS21217_En.pdf

16 *Shell PLC v. Kingdom of the Netherlands*, ICSID Case No. ARB/26/2: https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/26/2

Betekenis voor Groningen

Hoewel deze procedures zich primair aan de 'achterkant' afspelen tussen de Staat en de bedrijven, hebben de uitkomsten mogelijk gevolgen voor Groningen. Ze raken aan de verdeling van kosten, de financiering en snelheid van schadeherstel en versterking, en de beschikbaarheid van middelen voor nazorg. Tegelijkertijd illustreren de procedures de complexiteit van de afwikkeling van grootschalige winningsprojecten, waarbij publieke belangen, contractuele afspraken en internationale investeringsbescherming samenkomen, en waarin onzekerheid over aansprakelijkheid kan doorwerken in de uitvoering van hersteloperaties.

2.2 Woningmarkt, verduurzaming en isolatie

De gevolgen van de gaswinning zijn ook voelbaar op de woningmarkt. In deze paragraaf gaan we in op de recente woningmarktontwikkelingen, de waardedalingsregeling voor woningen en niet-woningen, de rol van Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied (SWAG) en de verduurzaming en isolatie van gebouwen in de regio.

Woningmarktontwikkeling

Momenteel wordt de woningmarkt in Nederland gekenmerkt door krapte. Ook in de provincie Groningen sluit de woningvoorraad momenteel "onvoldoende aan op de huidige en toekomstige vraag" (SPG, 2025, p. 193). Onderzoek dat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) van 2015 tot 2025 uitvoerde, geeft een duidelijk beeld van de woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld van 2012 tot 2024. In dit onderzoek wordt het 'risicogebied' ingedeeld in buurten met lage schade-intensiteit, gemiddelde schade-intensiteit en hoge schade-intensiteit, en vergeleken met een referentiegebied. Woningmarktontwikkelingen, zoals verkoopduur en het aantal verkochte woningen, verhuisbewegingen en het migratiesaldo werden geanalyseerd.

In de eerste rapportages was zichtbaar dat de woningmarkt zich in het gaswinningsgebied minder gunstig ontwikkelde dan in

het referentiegebied (Posthumus *et al*., 2015); er werden minder woningen verkocht, voor lagere prijzen en de verkoopduur was langer. In 2018 werd herstel zichtbaar (Posthumus *et al*., 2018) en in 2022 was "geen sprake (meer) van indicatoren die wijzen op het significant achterblijven van de woningmarktontwikkeling in de risicogebieden [ten opzichte van] het referentiegebied tussen 2012 en 2022" (Aarts *et al*., 2023). Eind januari 2025 publiceerde het CBS, tot op heden, de laatste rapportage in de reeks over de periode tussen het derde kwartaal van 2012 en het tweede kwartaal van 2024 (Aarts *et al*., 2025).[17] Hieruit bleken geen significante verschillen meer tussen de risicogebieden en referentiegebieden. De algemene krapte van de woningmarkt in Nederland werd aangewezen als mogelijke verklaring.

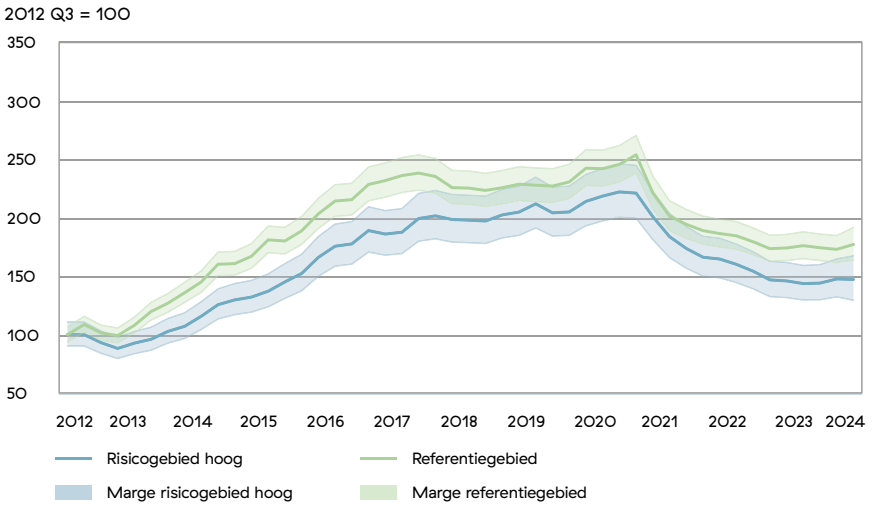
Huishoudens verhuizen weinig naar gebieden met relatief meer schade

Ondanks dat er geen significante verschillen meer zijn tussen de gebieden met schade en de referentiegebieden, vallen drie zaken op. Ten eerste vinden er vrij constant door de jaren heen "relatief weinig verhuizingen [...] naar een [...] risicogebied [...] met een hogere schade-intensiteit" plaats (Aarts *et al*., 2025).[18] De onderzoekers verbinden hier geen conclusies aan, maar dit impliceert wel dat huishoudens schromen om te verhuizen naar een gebied met relatief meer schade. Ten tweede is het migratiesaldo in het gebied met hoge schade-intensiteit opvallend consistent negatief vergeleken met de andere gebieden.[19] Onderzoekers benadrukken dat enige voorzichtigheid bij de interpretatie van dit saldo geboden is, maar deze cijfers impliceren wel dat het gebied met hoge schade-intensiteit kampt met gestage leegloop. Ten slotte blijft al sinds 2012 het aandeel verkochte woningen lager in het risicogebied met een hoge schade-intensiteit dan in het referentiegebied, met significante verschillen tot en met 2017 en in 2023 (zie Figuur 2.1).

17 Er is geen verzoek tot continuering gedaan vanuit de Rijksoverheid.

18 Terwijl acht procent van de verhuizingen vanuit het gebied met lage schade-intensiteit naar een gebied met hogere schade-intensiteit was, verhuisde vanuit het gebied met hoge schade-intensiteit 22 procent naar een gebied met lagere schade-intensiteit.

19 In de 40 kwartalen van 2014 tot en met 2023 was het migratiesaldo in het risicogebied met hoge schade-intensiteit slechts 2 kwartalen positief, in het gebied met gemiddelde schade-intensiteit 10 kwartalen en in het gebied met een lage schade-intensiteit 21 kwartalen.

Figuur 2.1. Geïndexeerd aandeel verkochte woningen in risicogebied en referentiegebied, 2012 — 2024. Bron: Aarts *et al.*, 2025.

Naast onderzoek naar de woningmarktontwikkelingen, bieden nieuwe onderzoeken ook meer inzicht in de ervaringen van huiseigenaren in het gaswinningsgebied (Van der Kloet *et al.*, 2024; Van der Molen *et al.*, 2026; Vereniging Eigen Huis, 2024). Uit de peilstok van Vereniging Eigen Huis (2024; N=821), een enquête die zij sinds 2015 op onregelmatige basis afnemen onder hun leden woonachtig in het gaswinningsgebied, blijkt dat de problemen die zijn ontstaan door de gaswinning bijna driekwart van hun leden in Groningen persoonlijk bezighoudt. Van de leden zag 55% de toekomst van Groningen (zeer) negatief in, onder meer door de complexiteit van regelingen en de voortzetting van gaswinning uit kleine velden. Slechts 14% zag de toekomst (zeer) positief in, met name door de erkenning vanuit de parlementaire enquête en Nij Begun. Bijna alle leden herkennen dat verschillen in behandeling zorgen voor onderlinge spanningen (zie ook hoofdstuk 4).

Uit twee onderzoeken blijkt daarnaast de emotionele waarde die een woning kan hebben (Van der Kloet *et al.*, 2024; Van der Molen *et al.*, 2026). Van der Kloet *et al.* (2024) analyseerden 92 interviews uit de serie ‘Ik wacht’ van Dagblad van het Noorden

uit 2019.[20] Hieruit bleek hoe, voor huiseigenaren in het gaswinningsgebied, de intentie om in een huis te blijven wonen sterk verbonden is met de binding aan die woning. Deze binding kan versterkt worden door factoren als erfgoed, een eigen onderneming en persoonlijke aanpassingen. Datzelfde blijkt ook uit interviews met 22 bewoners van huizen (19 koopwoningen, 3 huurwoningen) die versterkt of op norm verklaard zijn (Van der Molen *et al.*, 2026). Het huis is "meer dan een gebouw, het is een plek waar jarenlang is gewoond, gewerkt en geleefd", verbonden aan herinneringen, geschiedenis en persoonlijke aanpassingen (Van der Molen *et al.*, 2026, p. 61). Hoewel de aanstaande versterking gepaard kan gaan met veel verbeteringen in wooncomfort, kan het ook samengaan met een gevoel van verlies. Ook schade kan angst voor verlies opwekken (Van der Kloet *et al.*, 2024). Huiseigenaren heroverwegen continu het blijven of vertrekken, mede door nieuwe risico's, schades en trage, complexe procedures (zie ook het concept *vanishing place* in hoofdstuk 4). **Vanuit beide onderzoeken wordt expliciet geadviseerd om rekening te houden met de (mogelijk sterke) binding die huiseigenaren met hun huis – ook huizen met schade – hebben en maatwerk aan te bieden (Van der Kloet *et al.*, 2024; Van der Molen *et al.*, 2026).**

Waardedaling

Door de gevolgen van de gaswinning zijn gebouwen in het gaswinningsgebied in het verleden in waarde gedaald. Daarom kunnen gebouweigenaren aanspraak maken op de waardedalingsregelingen voor woningen en niet-woningen.

Huiseigenaren kunnen sinds 2020 via de waardedalingsregeling woningen compensatie aanvragen voor een daling in hun woningwaarde door de gevolgen van de gaswinning. De regeling is in 2019 opgezet en in 2022 voor het laatst geactualiseerd (zie Hupkes *et al.*, 2021 voor een toelichting op de opzet van de regeling; zie Schreuder *et al.*, 2023 voor een toelichting op de

20 In aanvulling daarop interviewden de onderzoekers zelf één van de geïnterviewden en twee journalisten die een deel van deze interviews afnamen.

actualisatie).[21] Om voor deze regeling in aanmerking te komen, moet de aanvrager tussen 16 augustus 2012 (de aardbeving van Huizinge) en 1 januari 2021 eigenaar geweest zijn van een woning in een gebied waar waardedaling is vastgesteld.[22] Dit aaneengesloten risicogebied wordt sinds 2023 gebaseerd op het gebied waar minstens 40% van de woningvoorraad schade heeft en minimaal één beving met een trillingssnelheid boven 1 mm/s heeft plaatsgevonden.[23] Per postcode is, onder andere op basis van het aantal bevingen met een trillingssnelheid boven 2,9 mm/s op de locatie, een waardedalingspercentage bepaald (zie Het gaswinningsgebied in zeven kaarten in deel 1).

We bespraken in ons vorige kennisoverzicht de kritiek op de berekeningsmethode uit 2019 (Schreuder *et al*., 2023). Ook de geactualiseerde methode wordt bekritiseerd.[24] Onderzoekers constateren dezelfde tekortkomingen, die er volgens hen toe leiden dat de waardedaling mogelijk wordt onderschat in het zwaarst getroffen gebied en overschat aan de randen van het gebied (De Kam & Hol, 2024). Dit lijkt een terugkerend probleem in de schadeafhandeling: versimpelingen en verruimingen van regels hebben vooral een positieve uitwerking in de randen van het gebied, terwijl inwoners in de zwaarst getroffen delen tegen problemen aan blijven lopen (zie ook hoofdstuk 1). De onderzoekers schrijven dat "het IMG alle voorstellen om deze tekortkomingen op te heffen naast zich [heeft] neergelegd" (De Kam & Hol, 2024, p. 11). **De Kam en Hol (2024) pleiten bij het ontwerpen van andere soortgelijke instrumenten voor een meer open en transparant (ontwerp)proces, bijvoorbeeld door modelgegevens te delen. Ook pleiten ze voor deskundige ondersteuning van belanghebbenden, met de garantie hun inbreng serieus te nemen.**

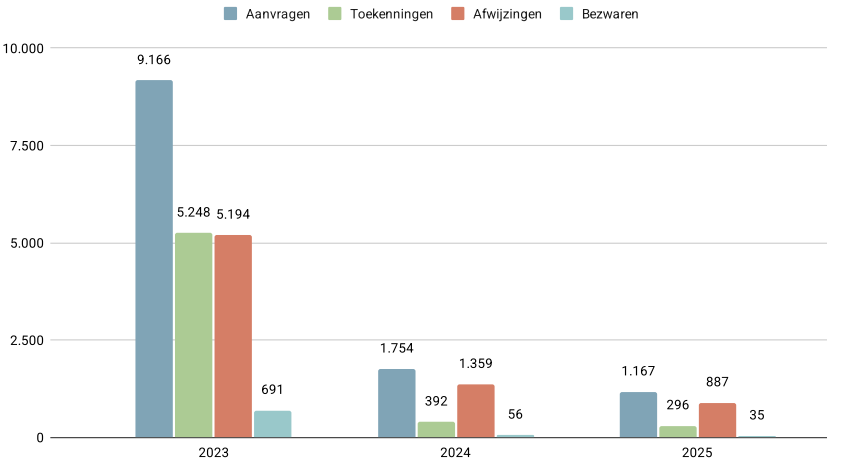
21 De regeling is sindsdien niet verder geactualiseerd, omdat in vervolgonderzoek geen significante wijzigingen geconstateerd werden. Zie: Poort, J., & Veldkamp, J. (2025). *Onderzoeksnotitie: Relevante ontwikkelingen waardedaling aardbevingsgebied sinds 2021*. Atlas Research.

22 https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/waardedaling/over-deze-regeling

23 https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/waardedaling/extra-informatie/extra-informatie/waardedaling-woningen-keuze-voor-de-methode

24 Oldehoofsters klagen over willekeur waardedalingsregeling: 'Scheelde mij 30.000 euro op de verkoopprijs'. (29 januari 2026). *RTV Noord*.

Sinds 2020 zijn er in totaal 122.913 aanvragen gedaan voor deze regeling en is ruim 537 miljoen euro uitgekeerd.[25] Figuur 2.2 toont de aanvragen, besluiten en bezwaren van 2023 tot en met 2025.

Figuur 2.2. Waardedalingsregeling woningen: aanvragen, besluiten en bezwaren. Bron: Instituut Mijnbouwschade Groningen [IMG], 2024, 2025b, 2026.

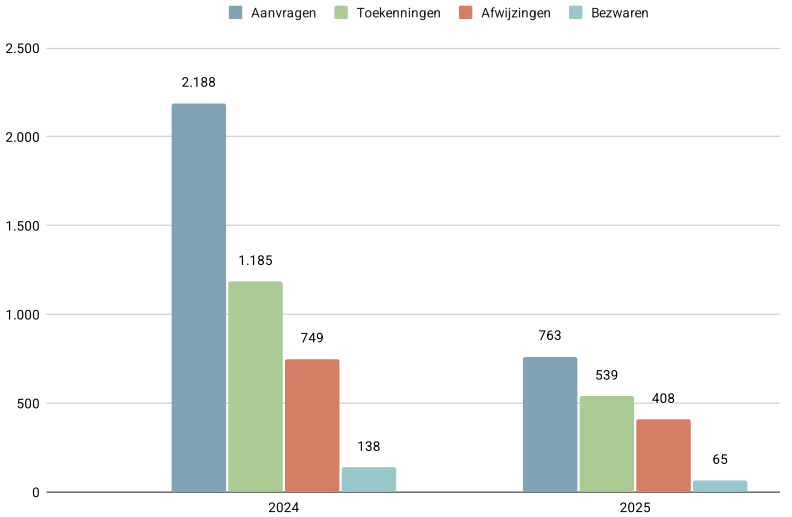
De sterke afname in het aantal aanvragen voor de regeling komt doordat er maar een beperkt aantal eigenaren in aanmerking komt voor de regeling; inmiddels hebben veel van hen een aanvraag gedaan. De verhouding tussen toekenningen en afwijzingen valt op; in 2023 waren er nog (iets) meer toekenningen dan afwijzingen, maar sinds 2024 is dit omgekeerd (in de afhandeling van fysieke schades is eenzelfde trend zichtbaar; zie hoofdstuk 1). Het IMG (2025b) schrijft zelf dat het aantal afwijzingen sinds de actualisatie van de regeling sterk toeneemt "doordat bewoners voor de tweede keer een aanvraag doen" (p. 37). Afwijzingen komen bijvoorbeeld doordat woningen buiten het waardedalingsgebied liggen of omdat sprake is van sloop-nieuwbouw (waarbij wordt aangenomen dat de nieuwe woning de waardedaling compenseert) (IMG, 2024). Deze verhouding tussen toewijzingen en afwijzingen lijkt ook een weerslag te hebben op de tevredenheidsscores van de regeling; deze daalden van 6,6 in 2023 naar 4,1 in 2024 (IMG, 2025b). Het

25 https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard. Geraadpleegd op 10 mei 2026.

IMG (2026) werkt aan het beter informeren van aanvragers over de kans van slagen.

Sommige woningeigenaren kregen via de NAM een vergoeding voor waardedaling van verkochte woningen tussen februari 2014 en juni 2020 (IMG, 2026). Omdat deze vergoeding soms lager was dan via het IMG mogelijk was geweest, kunnen deze eigenaren sinds 2022 aanspraak maken op een tegemoetkoming. In totaal zijn er sinds de opening van deze tegemoetkoming 6.826 aanvragen gedaan bij het IMG, waarvan 4.719 toegekend.[26] Aanvragen werden met name direct na de opening gedaan: in 2023 werd voor ongeveer 21,1 miljoen euro uitgekeerd, in 2025 ruim 40.000 euro (IMG, 2026).

Waardedaling van bedrijfspanden en schuren wordt sinds 2024 gecompenseerd met de waardedalingsregeling niet-woningen. De regeling geldt in hetzelfde gebied als de waardedalingsregeling woningen. Sinds openstelling zijn 3.107 aanvragen gedaan en is ruim 26 miljoen euro uitgekeerd.[27] Figuur 2.3 toont het aantal aanvragen, besluiten en bezwaren in 2024 en 2025.

Figuur 2.3. Waardedalingsregeling niet-woningen: aanvragen, besluiten en bezwaren. Bron: IMG, 2025b, 2026.

26 https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard. Geraadpleegd op 10 mei 2026.
27 Idem

Het aantal aanvragen voor deze regeling blijft beperkt. Dit komt volgens het IMG onder andere doordat het lastig is de juiste doelgroep te bereiken (IMG, 2025b). In 2025 nam het IMG zich voor om potentiële aanvragers actief te gaan benaderen, maar tot op heden is nog geen sterke toename te zien in aanvragen. De regeling kreeg in 2024 een 6,3 in tevredenheidsonderzoek (IMG, 2025b). De regeling voldoet volgens sommigen niet aan de verwachtingen van ondernemers, omdat het alleen de waardedaling van de stenen compenseert en niet de waarde van bedrijfsactiviteiten binnen of om het pand (Zijlstra & Busscher, 2025).

Woonbedrijf

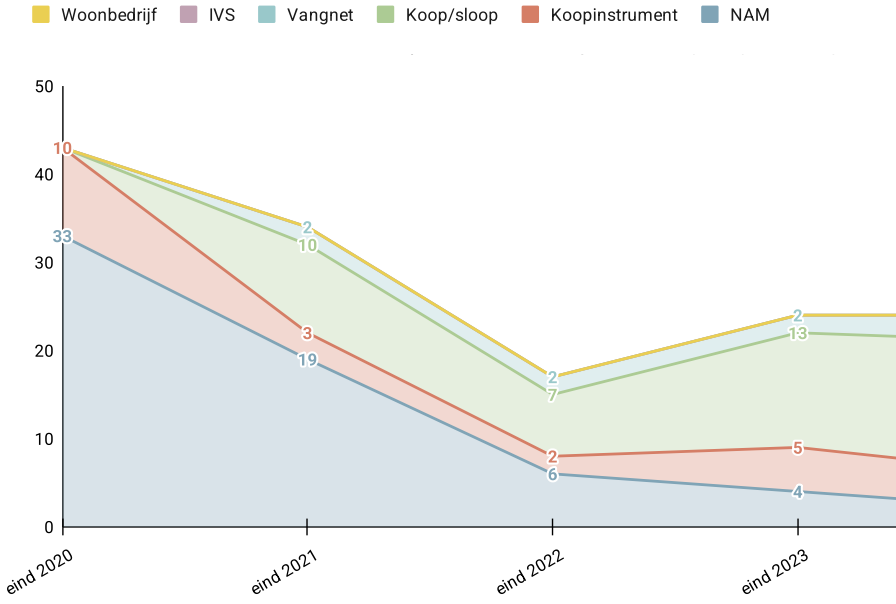
Panden in het aardbevingsgebied kunnen worden opgekocht van particuliere eigenaren met behulp van verschillende instrumenten en regelingen, bijvoorbeeld vanwege economische en sociaal-maatschappelijke knelpunten. Deze regelingen worden uitgevoerd door Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied (SWAG). SWAG werd in januari 2019 door het Rijk opgericht om bij te dragen aan herstel van vertrouwen in de woningmarkt in de aardbevingsgemeenten. SWAG laat taxaties uitvoeren, doet (leegstands)beheer, onderhoud en verkoop van aangekochte woningen, en voert de volgende regelingen en instrumenten uit:

- Het koopinstrument (sinds 2019) voor de opkoop van moeilijk verkoopbare woningen.[28] Inwoners kunnen zich via NCG aanmelden.
- De koop/sloop-regeling (sinds 2021) waarmee SWAG panden en kavels, geselecteerd door NCG, kan aankopen, beheren, mogelijk slopen en verkopen. De versterking van deze panden kan "om gegronde redenen niet [...] worden uitgevoerd en de woning [kan] niet op eigen initiatief verkocht [...] worden" (Rebel Group & KWINK groep, 2025, p. 24).
- Aankopen op voordracht van het Vangnet Bijzondere Situaties (sinds 2021), via het IMG.
- Aankopen op voordracht van het Interventieteam Vastgelopen Situaties (IVS; sinds 2025).

28 Het instrument bestaat sinds 2016 en werd eerst uitgevoerd door 'Stichting Proef Koopinstrument'. Het koopinstrument geldt in een specifiek postcodegebied, zie: https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/vergoedingen/eigenaren/koopinstrument

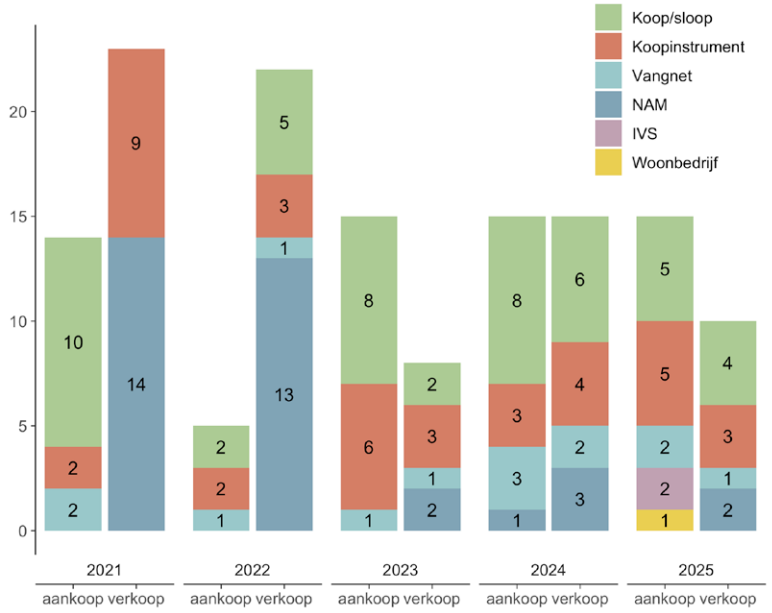
- Beheer van de voormalige woningportefeuille van de NAM (van 2020 tot en met 2025). In 2025 werd de laatste NAM-woning in eigendom genomen door SWAG (2026).

Per 23 maart 2026 heeft het Woonbedrijf 28 woningen in bezit, waarvan een deel te koop staat en 10 in gebruik zijn als wisselwoning.[29] Figuur 2.4 toont de ontwikkeling van de vastgoedportefeuille van SWAG sinds 2020 en Figuur 2.5 toont aan- en verkopen per regeling sinds 2020. Deze figuren tonen gezamenlijk dat de nadruk met de tijd is verschoven van de NAM-portefeuille en het koopinstrument, naar de koop/sloop-regeling, het Vangnet en sinds kort IVS.

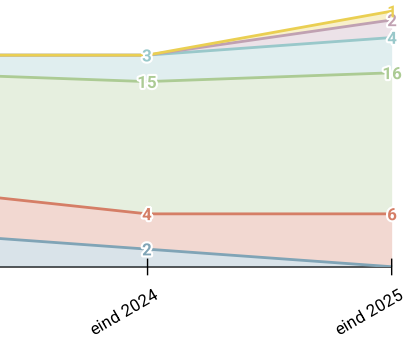

Figuur 2.4. Ontwikkeling vastgoedportefeuille SWAG; 2021–2025. Bron: Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied [SWAG], 2022, 2023, 2024, 2025, 2026.

29 https://woonbedrijfgroningen.nl/berichten/overzicht-woningen-in-bezit-van-het-woonbedrijf-46

Figuur 2.5. Aan- en verkopen per instrument; 2021–2025. Bron: SWAG, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026.

Een evaluatie uit 2025 biedt meer inzicht in de ontwikkelingen van de vastgoedportefeuille en het functioneren van SWAG (Rebel Group & KWINK groep, 2025). Omdat reguliere woningen inmiddels vlug worden verkocht, is SWAG zich steeds meer gaan focussen op “panden in het hogere segment of met ernstige onderhoudsproblemen” (Rebel Group & KWINK groep, 2025, p. 30). Het Woonbedrijf heeft, ondanks een beperkte invloed op de totale woningmarkt in het gebied, op kleine schaal een belangrijke oplossing geboden aan individuele woningeigenaren. Bovendien houdt SWAG bij de verkoop van panden waar mo-

gelijk duidelijk rekening met de lokale context. Er zijn ook verbeterpunten. Hoewel SWAG op een kundige, transparante en professionele manier werkt, vinden sommige bewoners de communicatie onpersoonlijk en is de bekendheid en toegankelijkheid van SWAG en de regelingen en instrumenten laag. De bewonersadviesraad van NCG kende de regelingen en instrumenten van het SWAG bijvoorbeeld niet en "medewerkers van IMG waren zich er niet van bewust dat het Koopinstrument breed toegankelijk is, en niet enkel in samenhang met versterkingsmaatregelen" (Rebel Group & KWINK groep, 2025, p. 32). De onderzoekers adviseren om de instrumenten te laten bestaan en bij SWAG te houden, en om bewoners(organisaties) actiever te betrekken. SWAG gaat met het IMG en NCG in gesprek over de aanbevelingen (SWAG, 2026). Voor de toekomstige inzet van dit type maatregelen lijkt het de onderzoekers goed om meer inzicht te krijgen in het (ervaren) succes van de maatregelen, de behoefte eraan, en de kosten. Verder wordt geadviseerd om de staat van de woningmarkt in Groningen te rapporteren en te evalueren zodat duidelijk is welke nadelige gevolgen mogelijk nog om een oplossing vragen.

Verduurzaming en isolatie

De afgelopen jaren zijn er verschillende maatregelen opgezet voor verbetering, verduurzaming en isolatie van woningen in het gaswinningsgebied.

Met de waardevermeerderingsregeling kunnen eigenaren van gebouwen met minimaal 1.000 euro schade sinds 2017 via Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) tot 4.000 euro subsidie krijgen voor het verduurzamen van hun gebouw.[30] Uit een evaluatie van deze subsidie bleek dat de subsidie de verduurzaming in het gebied heeft versneld, vooral is gebruikt om te investeren in zonne-energie, en gepaard ging met een soepele toekenning en lage uitvoeringskosten (Hulsebosch *et al*., 2025). Tegelijkertijd was de regeling niet voor iedereen even toegankelijk en zorgde het voor een beperkt gevoel van compensatie. In totaal was in november 2025, 383 miljoen euro via deze subsidieregeling uitgekeerd, en was er nog 30 miljoen

30 https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-waardevermeerdering

euro over.[31] De subsidie loopt op het moment van schrijven (juni 2026) af op 1 september 2026.

Daarnaast is er sinds 2022 de subsidieregeling 'Verduurzaming, onderhoud en verbetering gebouwen aardbevingsgebied Groningen', waarmee eigenaren investeringen kunnen doen in hun woning.[32] De regeling is in 2026 met vijf jaar verlengd en loopt nog tot 31 mei 2031. Er zijn drie varianten:

1. Eigenaren van gebouwen in de versterkingsopgave die een beoordeling hebben gekregen met verouderde inzichten, kunnen een subsidie van 7.000 euro voor verduurzaming aanvragen via SNN.[33]
2. Eigenaren van gebouwen in de versterkingsopgave die – volgens oudere inzichten – veilig verklaard zijn of een beoordeling met nieuwe inzichten hebben of krijgen, kunnen een subsidie van 17.000 euro voor verduurzaming (zoals zonnepanelen) en verbetering (zoals een nieuwe keuken) aanvragen via SNN.
3. Eigenaren van gebouwen die op 6 november 2020 niet in de versterkingsopgave vielen, binnen een specifiek postcodegebied, kunnen 10.000 euro subsidie aanvragen via SNN voor verduurzamende of verbeterende maatregelen aan (bij) gebouwen op het adres.

Via een aparte regeling kunnen eigenaren van gebouwen in de versterkingsopgave die nog geen overeenkomst hebben met een aannemer voor de versterking en kiezen voor een beoordeling met nieuwe inzichten 13.000 euro tegemoetkoming (vrij te besteden) aanvragen via SNN.[34] Eigenaren die in 'blok B' vallen, een gemeentelijke regeling voor "moeilijk uitlegbare verschillen", komen ook in aanmerking voor een deel van bovenstaande subsidies en kunnen deze via een aparte regeling aanvragen; ze ontvangen hierover een brief van de gemeente.[35]

31 Nog ruim 30 miljoen in subsidiepot Waardevermeerdering woningen bevingsgebied (17 november 2025). *RTV Noord*.

32 Subsidieregeling verduurzaming, onderhoud en verbetering gebouwen aardbevingsgebied Groningen. (1 juni 2021). https://wetten.overheid.nl/BWBR0045187/2026-04-02/0.

33 Eigenaren mogen de subsidie ook aanvragen als de woning al versterkt is.

34 Staatscourant 2021, nr. 35200.

35 https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-blok-b

In 2023 werd in aanvulling op deze subsidies met Nij Begun een uitgebreide isolatieaanpak voor Groningen en Noord-Drenthe aangekondigd, ter compensatie van de ereschuld en vanwege de grote energiearmoede in het gebied. Het doel is om, door middel van isolatie- en ventilatiemaatregelen, de woningvoorraad in Groningen en Noord-Drenthe 'aardgasvrijgereed' te maken. Deze aanpak bestaat uit twee maatregelen.

Sinds eind 2023 maakt NCG via **maatregel 28** woningen waar gedurende minstens vier maanden ingrijpende versterking plaatsvindt, ook aardgasvrijgereed.[36] De maatregel wordt alleen toegepast bij een versterking die, in de planning, minstens vier maanden duurt. Wanneer door vertragingen de versterking langer dan vier maanden duurt, kan deze maatregel niet alsnog worden toegepast. Op kosten van de bewoner kan de woning tijdens de versterking ook volledig aardgasvrij gemaakt worden. Op 31 december 2025 werd isolatie en ventilatie meegenomen bij 1.286 woningen met ingrijpende versterking (Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies, SEO Economisch Advies [Consortium], 2026). Sinds januari 2025 kan NCG bij woningen met lichte versterking (circa 3.400 woningen in 2025) tot 40.000 euro ook isolatie en ventilatie meenemen via maatregel 29 (zie hieronder).[37] Deze keus vertraagt de afronding van de versterkingsoperatie met een jaar (zie hoofdstuk 1). Op 31 december 2025 was dit traject bij 580 woningen gestart en bij 13 daarvan afgerond (Consortium, 2026).

Via **maatregel 29** kunnen alle inwoners van Groningen en Noord-Drenthe subsidie krijgen voor isolatie en ventilatie van hun woning.[38] Hiervoor is 1,65 miljard euro beschikbaar.[39] Inwoners in het versterkingsgebied kunnen subsidie krijgen tot 40.000 euro, inwoners daarbuiten kunnen tot 20.000 euro subsidie krijgen voor 50% van de kosten, tenzij hun inkomen

36 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/vergoedingen/eigenaren/versterken-en-isoleren

37 https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2025/01/24/combinatie-van-lichte-versterking-en-isolatie-vermindert-overlast-voor-bewoners.

38 https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-isolatie-nij-begun

39 Daarnaast hebben woningcorporaties in de regio 222 miljoen euro gekregen voor het isoleren en ventileren van hun woningen. De huur mag hierom niet worden verhoogd. Zie: https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2025/03/10/isolatieaanpak-groningen-en-noord-drenthe-aangepaste-subsidieregeling-naar-tweede-kamer.

maximaal 140% van het sociaal minimum is. Om subsidie aan te vragen, is in veel gevallen een isolatieplan nodig, waarin staat welke maatregelen nodig zijn om de standaard voor isolatie te bereiken. Dit kan kosteloos opgesteld worden door een isolatieadviseur. Als de woning geen monument is en voor 1992 is gebouwd, kan tot 10.000 euro subsidie zonder isolatieplan worden aangevraagd. Een eigenaar kan op een later moment alsnog een isolatieplan laten maken en subsidie voor verdere maatregelen aanvragen. Sinds 2 september 2025 wordt de subsidie geleidelijk geopend. In april 2026 waren 3.374 aanvragen ingediend, waarvan 991 zijn toegekend.[40] Ruim 12.000 woningeigenaren vroegen ondersteuning aan bij het opstellen van een isolatieplan, bij de aanvraag of uitvoering van de maatregelen. Naast een aanvraag voor toekomstige isolatie- en ventilatiemaatregelen, kunnen inwoners vanaf 3 juni 2025 tot en met 1 oktober 2026 ook met terugwerkende kracht een aanvraag indienen voor isolerende maatregelen die zij tussen 25 april 2023 en 3 juni 2025 hebben toegepast.[41] In april 2026 waren hiervoor 18.721 aanvragen ingediend, waarvan 12.387 zijn toegekend (voor ongeveer 105 miljoen euro subsidie).[42]

Zowel in de opzet als de uitvoering van maatregel 29 verloopt niet alles soepel. Pas twee jaar na aankondiging werden de subsidieregelingen geopend. Bewoners zaten lange tijd in onzekerheid en zetten bijvoorbeeld hun lichte versterking op pauze in afwachting van de uitwerking.[43] Toen de uitwerking in januari 2025 werd gepubliceerd, volgde kritiek. Een aantal maatregelen (triple glas, kunststof kozijnen) viel niet meer onder de subsidie, waardoor onduidelijk was of mensen die deze maatregelen hadden uitgevoerd subsidie konden krijgen.[44] In maart 2025 werd besloten dat voor deze maatregelen met

40 Kamerstuk 35561, nr. 859. Brief van de ministers van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 april 2026.

41 https://www.snn.nl/subsidies-voor-particulieren/subsidie-isolatie-nij-begun-terugwerkende-kracht

42 Kamerstuk 35561, nr. 859. Brief van de ministers van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 april 2026.

43 Kamerstuk 33 529, nr. 1227. Brief van de staatssecretaris Economische Zaken en Klimaat, 6 maart 2024.

44 Van Wijngaarden, A. (24 januari 2025). Versterking en isolatie tegelijk maar nog geen triple glas in Groningen. 'Bewoners raken het spoor vaak bijster'. *Dagblad van het Noorden.*

terugwerkende kracht subsidie zou komen.[45] Daarnaast zijn de Tweede Kamer en de regio kritisch op het budget van 1,65 miljard euro.[46] Zij vinden dat er een onbeperkt budget zou moeten zijn voor deze aanpak. Het kabinet vindt dat dit onuitlegbare verschillen zou creëren met de rest van Nederland en dat het niet in lijn is met de insteek dat de meeste genoegdoening naar de zwaarst gedupeerden zou moeten gaan.[47] Nu de regeling geopend is, wordt gekampt met een lange doorlooptijd bij SNN en problemen bij het aanvraagproces, bijvoorbeeld doordat bewijsstukken als onduidelijk of onvolledig worden bestempeld.[48] Er zit bovendien veel wachttijd op het maken van isolatieplannen. De verwachting is wel dat de doorlooptijd zal afnemen, omdat er nu ook zonder isolatieplan gestart kan worden en omdat er steeds meer isolatieadviseurs worden opgeleid. In april 2026 waren 1.100 bedrijven aangesloten voor het uitvoeren van de maatregelen. Helaas wordt gekampt met bedrijven die misbruik maken van de situatie en zich aan bewoners ten onrechte voordoen als partner van Nij Begun voor de isolatieaanpak.[49]

2.3 De gevolgen voor ondernemers en agrariërs

De gaswinning uit het Groningenveld heeft ook impact op ondernemers en agrariërs. In deze paragraaf gaan we hier dieper op in.

Bedrijfsoort	Aantal medewerkers	Omzet of balanstotaal
Middelgroot	< 250	≤ 50 miljoen euro omzet of ≤ 43 miljoen euro balanstotaal
Klein	< 50	≤ 10 miljoen euro omzet/balanstotaal
Micro	< 10	≤ 2 miljoen euro omzet/balanstotaal

Tabel 2.1. Definitie midden– en kleinbedrijf. Bron: Europese Commissie, z.d.

45 Van Veluwen, R. (10 maart 2025). Toch subsidie voor triple glas en kozijnen in isolatieaanpak Nij Begun Groningen en Noord-Drenthe. *Dagblad van het Noorden.*

46 Zie bijvoorbeeld: Kamerstuk 33529, nr. 1333. Motie van Bushoff en Beckerman, 2 september 2025.

47 Debat over het staken van de onderhandelingen met NAM-aandeelhouders Shell en ExxonMobil over de kosten van de Groningse hersteloperatie en over de aardbeving in Groningen, 11 december 2025.

48 Kamerstuk 35561, nr. 859. Brief van de ministers van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 april 2026; https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2025D47896&did=2025D47896

49 Sinnema, L. (12 maart 2026). Telefoontje van onbekend nummer over isolatieadvies? Trap er niet in! *Dagblad van het Noorden*; Redactie. (24 maart 2026). Gemeente waarschuwt voor misleidende isolatieverkopers in Stadskanaal. *RTV 1.*

Mkb: kenmerken, impact en aanpak

Ondernemers in het gaswinningsgebied worden op diverse manieren getroffen door de gevolgen van de gaswinning. Het merendeel van de ondernemers in de provincie Groningen is onderdeel van het midden- en kleinbedrijf (mkb) (zie Tabel 2.1). Ongeveer 93% van de bedrijfsvestigingen geregistreerd in de provincie Groningen viel in 2026 binnen het micro-mkb (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2026).

In 2024 werden, in opdracht van de provincie Groningen, de prestaties van het mkb in het gaswinningsgebied onderzocht (Conradie *et al*., 2024; zie voor een uitgebreide bespreking van dit rapport Zijlstra & Busscher, 2025). Hieruit blijkt dat in 2022 in het gaswinningsgebied 21.640 bedrijven gevestigd waren, waarvan 6.825 behorend tot het mkb met 2 tot 250 medewerkers (Conradie *et al*., 2024). Eenmanszaken worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Het aantal mkb-vestigingen nam tussen 2011 en 2022 met 8% af en binnen het klein-mkb (2 t/m 19 medewerkers) verslechterde de werkgelegenheid met sterke dalingen in 2013, 2014 en 2020. De onderzoekers gaan niet in op de oorzaak van deze dalingen, maar verhalen van ondernemers over de impact van de beving bij Huizinge in 2012 op hun bedrijfsvoering suggereren dat de gaswinningsproblematiek in 2013 en 2014 mogelijk een rol speelde.[50] In januari 2025 waren 3.417 schademeldingen gedaan door actieve mkb-bedrijven (Zijlstra & Busscher, 2025). Op 31 december 2025 waren 701 mkb-adressen (adressen waarvoor de bedrijfsvoering afhankelijk is van het pand) in de versterking opgenomen, waarvan ongeveer de helft op norm was.[51]

Uit het onderzoek van Conradie *et al.* (2024) blijkt dat de gevolgen van de gaswinning er waarschijnlijk voor zorgen dat mkb-bedrijven met 2 tot 50 werknemers minder goed presteren en “dat de aardbevingen het vestigingsklimaat verslechteren” (p. 42). De afgelopen jaren werden verschillende onderzoeken gedaan naar de impact van de gevolgen van de gaswinnings-

50 In het verleden hebben bedrijven bijvoorbeeld de deuren gesloten vanwege zorgen om de veiligheid van bezoekers. Zie bijvoorbeeld het interview met Mark Evenhuis voor Ooggetuigen van de Gaswinning: https://ooggetuigenvandegeschiedenis.nl/gaswinning/interviews

51 https://www.dashboardgroningen.nl/versterking. Geraadpleegd op 4 juni 2026.

problematiek op het mkb. In 2024 interviewde een medewerker van de provincie Groningen tien ondernemers, om de doelgroep en problematiek te verduidelijken en beleid te verbeteren (Van der Togt, 2024). Daarnaast werden in 2025 twintig ondernemers die wonen en werken in het gaswinningsgebied geïnterviewd (Van der Molen *et al*., 2025). Gelijktijdig onderzochten wij vanuit het Kennisplatform, in opdracht van NCG, de gevolgen van de gaswinning voor het mkb en de betrokken organisaties, hun aanbod en regelingen (Zijlstra & Busscher, 2025).

Uit deze onderzoeken blijkt dat, hoewel er grote verschillen zijn in de mate waarin ondernemers door de problematiek zijn geraakt, een groot deel van de ondernemers grote nadelen ondervindt. Dit komt bovenop andere uitdagingen die ondernemers in Nederland raken, zoals de energiecrisis en problemen met opvolging. Allereerst worden ondernemers, net als inwoners, geconfronteerd met schade aan en versterking van hun panden, trage en onduidelijke procedures, communicatieproblemen en overlast van werkzaamheden in het gebied (zie ook hoofdstuk 1 en 4). Voor ondernemers zorgen deze factoren voor extra impact, bijvoorbeeld omdat zij besluiten over de bedrijfsvoering moeten uitstellen door onduidelijkheden, omdat schade het aanzien van hun pand beïnvloedt, omdat overlast van werkzaamheden een vermindering in klandizie veroorzaakt of omdat zij zowel privé als zakelijk met de problematiek te maken krijgen (Van der Molen *et al.*, 2025; Zijlstra & Busscher, 2025). Ondernemers ervaren hierdoor (financiële) onzekerheid en een gevoel van machteloosheid (Van der Molen *et al*., 2025; Van der Togt, 2024; Zijlstra & Busscher, 2025). De ondersteuning vanuit betrokken organisaties, zoals het IMG en NCG, wordt vaak als niet passend ervaren:

> [C]ommunicatie, begrip en flexibiliteit [worden] als cruciale verbeterpunten [...] genoemd. Ze [ondernemers] ervaren een gevoel van machteloosheid en vinden dat de overheid hen niet begrijpt of ondersteunt in hun specifieke zakelijke uitdagingen. (Van der Togt, 2024, p. 3)

Ook ondernemers voor wie de gaswinningsgerelateerde dien-

sten werk opleveren (zoals aannemers en architecten) blijken tegen problemen in hun werk aan te lopen, omdat de emotionele impact van de verhalen van bewoners bijvoorbeeld te groot wordt (Van der Molen *et al*., 2025).

Ondernemers zijn over het algemeen erg veerkrachtig, omdat zij moeten kunnen omgaan met tegenslagen in hun bedrijf (Van der Molen *et al*., 2025; Zijlstra & Busscher, 2025). Echter, omdat ondernemers bij deze problematiek zelf vaak geen regie hebben over de oplossing, kan deze instelling ook problemen veroorzaken, bijvoorbeeld omdat ze te laat aan de bel trekken. Dit blijkt ook uit een masterscriptie over de psychologische veerkracht van ondernemers in Groningen, waarvoor tien ondernemers in het gebied werden geïnterviewd (Beuker, 2025). Ondernemers hebben soms niet genoeg aandacht voor de emotionele last die gepaard gaat met de problematiek, vragen daardoor te laat om hulp of hebben het idee dat ze positief moeten blijven over hun onderneming. Daarnaast blijkt dat de overheid ondernemers niet altijd de juiste steun heeft kunnen geven. **Beuker concludeert dan ook dat de overheid een rol kan spelen in het versterken van de weerbaarheid van ondernemers, onder andere door hun ervaringen te erkennen en betrouwbaar te zijn door afspraken na te komen.**

Naast een behoefte aan een betrouwbare overheid, blijken uit de verschillende onderzoeken ook andere behoeften van ondernemers. Kuipers (2025) schreef een artikel over de behoeften van gedupeerde mkb'ers bij schadeafhandeling en herstel, op basis van het gaswinningsdossier en de Noord/Zuidlijn in Amsterdam. Hieruit bleek onder andere de behoefte van ondernemers aan voortvarendheid, erkenning en duidelijke, toegankelijke informatievoorziening. Uit andere onderzoeken bleek bovendien dat ondernemers behoefte hebben aan onafhankelijke ondersteuning (Van der Togt, 2024) en ruimte voor maatwerk (Zijlstra & Busscher, 2025). Ook wordt benadrukt dat het belangrijk is om oplossingsrichtingen van ondernemers serieus te nemen (Zijlstra & Busscher, 2025) en te investeren in de aantrekkelijkheid van het gebied (Van der Molen *et al*., 2025). Ten slotte komt uit het onderzoek naar

voren dat ondernemers behoefte hebben aan een verbetering van de compensatie voor vermogensschade (Van der Molen *et al*., 2025; Zijlstra & Busscher, 2025).

Organisaties kunnen alle bovenstaande behoeften meenemen in hun aanpak voor ondernemers in het gaswinningsgebied. Momenteel werkt NCG aan het implementeren van maatregelen naar aanleiding van de conclusies van de onderzoeken, zoals bijvoorbeeld het verbeteren van informatievoorziening en het verhelderen van procedures rond (fiscale) gevolgschade van de versterking (NCG, 2025b). Daarnaast heeft de Rijksoverheid een overzicht gemaakt van de verschillende compensatieregelingen voor vermogensschade waar ondernemers aanspraak op kunnen maken, zoals regelingen van het IMG en NCG waar ondernemers hun omzetderving en schade door versterking kunnen melden.[52] Uit onderzoek blijkt echter dat deze omzetderving en schade lastig te bewijzen is voor ondernemers; de vraag blijft dus in hoeverre deze regelingen de behoefte van ondernemers inwilligen (Zijlstra & Busscher, 2025).

Hoewel een coherente aanpak van de problemen van ondernemers lange tijd ontbrak, is gelijktijdig met de toename van onderzoek naar deze doelgroep, de aanpak van de problematiek van ondernemers ook ontwikkeld. Al sinds 2020 bestaat er een provinciaal Mkb-programma om ondernemers met aardbevingsproblematiek te ondersteunen en toekomstperspectief te bieden.[53] Het totale budget voor het Mkb-programma is 68,2 miljoen euro.[54] Beslissingen over het Mkb-programma worden besproken aan de 'mkb-tafel', met leden van BZK, het IMG, NCG, provincie, versterkingsgemeenten, maatschapelijke organisaties en (vertegenwoordigers van) ondernemers(verenigingen).[55] De tafel komt ongeveer 2 á 3 keer per jaar samen. Ongeveer maandelijks overlegt het programmateam van het Mkb-programma in verschillende samenstellingen met ambtelijke partners en maatschappelijke organisaties.

52 Kamerstuk 36 566, nr. 26. Brief van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 22 april 2025.

53 https://www.nijbegun.nl/onderwerpen/herstel/mkb-programma

54 Persoonlijke communicatie met assistent-programmamanager, mail d.d. 23 juni 2026

55 Persoonlijke communicatie met assistent-programmamanager, mail d.d. 23 juni 2026

Via het Mkb-programma kunnen ondernemers ondersteund worden door een onafhankelijk consulent. De consulent kan meedenken met ondernemers bij vragen over onder andere schadeherstel, versterking, toekomstplannen en bedrijfsovername. In januari 2026 hadden 53 ondernemers zich hiervoor aangemeld; 21 casussen zijn succesvol afgerond (Consortium, 2026). Recentelijk zijn bovendien twee subsidieregelingen vanuit het Mkb-programma geopend. Sinds januari 2024 kunnen mkb'ers via de regeling deskundigenkosten tot 10.000 euro subsidie krijgen voor externe expertise bij schade of versterking zoals bouwkundige ondersteuning.[56] In januari 2026 waren 49 aanvragen toegekend (Consortium, 2026). Daarnaast zijn veel kleine ondernemers "vanwege de gevolgen van de gaswinning vertraagd of vastgelopen in hun bedrijfsvoering, of hebben [ze] niet in hun bedrijf kunnen investeren".[57] Daarom kunnen micro-ondernemers die al actief waren voor 6 november 2020 en een bedrijfsgebouw hebben dat versterkt is of gaat worden, of erkende schade heeft, sinds mei 2025 maximaal 50.000 euro subsidie krijgen voor een investering in de onderneming.[58] Inmiddels is de subsidie tweemaal opengesteld. Tussen openstellingen worden over deze investeringsregeling klankbordsessies georganiseerd met (vertegenwoordigers) van ondernemers(verenigingen). Tot halverwege januari 2026 waren 57 van 104 aanvragen toegekend (Consortium, 2026).

Aandacht voor problematiek van ondernemers neemt toe, maar de veelheid van instanties zorgt voor onduidelijkheid

De afgelopen jaren zijn ook veel andere organisaties opgericht of in staat gesteld om mkb'ers te ondersteunen. Er is een Taskforce mkb opgericht, CBS kan nu ook micro-mkb helpen, Stut en Steun heeft meer mogelijkheden om mkb te ondersteunen en bij het IMG en NCG zijn aparte dossierbehandelaren voor ondernemers (zie Zijlstra & Busscher, 2025 voor een volledige toelichting hierop). Deze nieuwe werkwijze is ontwikkeld om

56 https://www.provinciegroningen.nl/subsidies/werken-en-ondernemen/deskundigenkosten-mkb-programma

57 https://www.nijbegun.nl/onderwerpen/herstel/mkb-programma/subsidies/

58 https://www.provinciegroningen.nl/subsidies/werken-en-ondernemen/investeringsregeling-van-het-mkb-programma

ondernemers beter te ondersteunen en moet zich de komende tijd verder bewijzen. Hoewel het goed is dat er meer aandacht is voor de problematiek van ondernemers, kan de veelheid aan instanties ook juist zorgen voor onduidelijkheid. Er wordt dan ook opgeroepen om een eindverantwoordelijke aan te wijzen (Zijlstra & Busscher, 2025).

Ten slotte zijn er concrete plannen om met de economische agenda te investeren in (het vestigingsklimaat voor) het mkb. Onderdeel van het meerjarig uitvoeringsplan van deze agenda is het werken aan eerstelijnsondersteuning voor mkb in een 'Noordelijk Ondernemershuis', een lokaal, gemeentelijk ondernemersfonds, een brede "ondersteuningsregeling voor mkb-opschaling en investeringen in innovatie, concurrentiekracht, digitalisering, robotisering, digitale weerbaarheid en verdienvermogen van het regionale mkb" en de ontwikkeling van bedrijventerreinen en regiocentra (Kwartiermakersteam Economische Agenda, 2026, p. 46). In paragraaf 2.4 gaan we dieper in op de investeringsplannen voor de regio.

Agrariërs: kenmerken, impact en aanpak

Een specifieke groep ondernemers in het gaswinningsgebied, waarvoor ook een eigen aanpak is ingericht, zijn agrariërs. Deels worden zij op dezelfde manier geraakt als andere mkb'ers: door een stapeling van problematiek, trage en onduidelijke procedures en gebrekkige communicatie (zie ook Schreuder *et al*., 2023). Ook de financiële onzekerheid waar mkb-ondernemers mee kampen, bijvoorbeeld rond staatssteun, speelt bij agrariërs (Hatzo Producties, 2024).

Daarnaast lopen agrariërs aan tegen sectorspecifieke problemen, zoals schade aan mestkelders, stikstofproblematiek en complexe procedures door karakteristieke en monumentale boerderijen (zie ook hoofdstuk 5). Daardoor is er bijvoorbeeld minder vrijheid voor investeringen en aanpassingen in het bedrijf. Dit compliceert het maken van toekomstplannen in het kader van schadeherstel en versterking.[59] Boeren in het gaswinningsgebied worden niet alleen geconfronteerd met

59 Persoonlijke communicatie met programmamanager, mail d.d. 14 april 2026

schade aan hun boerderijen en schuren, maar ook aan hun grond en mestkelders. Bij het herstellen van schade en versterken van gebouwen moet rekening gehouden worden met de onderneming. Het kan bijvoorbeeld ingewikkeld zijn om de werkzaamheden op de boerderij voort te zetten gedurende een versterking, omdat de dieren geen schuur meer zouden hebben. De provincie Groningen signaleert dat de groei van agrarische bedrijven in het gaswinningsgebied stagneert en investeringen worden uitgesteld door de gaswinningsproblematiek.[60] Boeren stellen subsidieaanvragen uit vanwege schadeherstel en de versterking (Hatzo Producties, 2024). Op 31 december 2025 waren er 585 agro-adressen onderdeel van de versterking, waarvan minder dan veertig procent op norm is verklaard.[61] Er zijn geen openbare data over het aantal schademeldingen voor panden met een agrarische functie.

Waar de aanpak voor mkb'ers in het gaswinningsgebied de afgelopen jaren flink is uitgebreid, is de aanpak voor agrariërs juist meer gestroomlijnd (Zijlstra & Busscher, 2025). Voorbeelden van die stroomlijning zijn dat een voormalige mestkelder-werkgroep is opgegaan in een regulier overleg en dat er geen taskforce agro is opgezet, ondanks dat dit wel was aangekondigd in maatregel 24 van Nij Begun.[62] Dit omdat de bestaande aanpak zich zo positief ontwikkelde. Het lijkt daarmee steeds beter te lukken om een integrale aanpak voor agrariërs te bewerkstelligen.

De spil in deze aanpak is sinds 2020 het Agroprogramma, ondergebracht bij de provincie Groningen. Met maatregel 24 van Nij Begun kreeg dit programma 221 miljoen euro extra budget. Het Agroprogramma helpt boeren die problemen ervaren door de gaswinning bij vastgelopen schadeherstel en versterkingstrajecten en toekomstperspectief voor het bedrijf.[63] Voor de afstemming van de aanpak is er een 'programmaoverleg agro' waarin Rijk, NCG, het IMG, de sector en het provinciale pro-

60 https://www.provinciegroningen.nl/subsidies/werken-en-ondernemen/maatwerkregeling-agroprogramma

61 https://www.dashboardgroningen.nl/versterking. Geraadpleegd op 4 juni 2026.

62 Kamerstuk 35 561, nr. 60. Brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 30 mei 2024.

63 https://www.nijbegun.nl/onderwerpen/herstel/agroprogramma

grammateam samenkomen. Sturing aan het programma wordt gegeven door de stuurgroep; hierin zitten de provincie Groningen, de aardbevingsgemeenten, het Rijk en vertegenwoordigers van het Agrarisch Sectoroverleg Groningen (ASG).[64] Het IMG en NCG zijn vaste adviseurs. In het ASG zitten vertegenwoordigers van verschillende sectorverenigingen. Zij adviseren de stuurgroep van het Agroprogramma gevraagd en ongevraagd. Voor sturing op financiën en regelingen is er het Overhedenoverleg, met leden namens de aardbevingsgemeenten, de provincie Groningen en het Rijk. Verder wordt gewerkt aan een samenwerkingsplatform tussen het Agroprogramma en NCG, een zogenoemde 'Agrohub', waarin volgens de één-overheid-aanpak wordt gewerkt (zie ook Agenda voor Herstel in hoofdstuk 1).[65]

Via het Agroprogramma zijn consulenten beschikbaar die boeren een-op-een kunnen bijstaan bij vraagstukken rond schadeherstel, versterking en de toekomst van het bedrijf. In mei 2026 waren er 380 casussen in behandeling bij het programma.[66] Ter context: er zijn in de vijf aardbevingsgemeenten in totaal 1300 landbouwbedrijven.[67] De vraagstukken "variëren van vragen over vastgelopen versterking tot complexe bedrijfs- en financieringsproblemen" (Consortium, 2026, p. 101). Agrariërs waarderen volgens de programmamanager de ondersteuning, vooral bij complexere trajecten van schadeherstel, versterking, verduurzaming en toekomstplannen.[68] Bij complexe casussen kan sinds juni 2025 het 'regieoverleg' ingezet worden. Bij dit overleg sluiten relevante partijen aan, zoals NCG, het IMG, agrarische vertegenwoordigers, adviseurs, gemeenten, de provincie en kennisinstellingen, om zo sneller doorbraken te bewerkstelligen (Consortium, 2026). Sinds de start hebben acht overleggen plaatsgevonden waarin tot dusver vijf casussen met succes zijn behandeld.

Het Agroprogramma biedt daarnaast ook twee subsidierege-

64 https://www.nijbegun.nl/onderwerpen/herstel/agroprogramma/over-ons
65 https://www.nijbegun.nl/nieuws/2026/05/agrohub-groeit-uit-tot-werkend-netwerk
66 Persoonlijke communicatie, mail d.d. 13 mei 2026
67 https://destaatvangroningen.nl/landbouwmonitor-bedrijven-aantalbedrijven.html
68 Persoonlijke communicatie, mail d.d. 14 april 2026

lingen aan.[69] Sinds 2021 kunnen agrarisch ondernemers subsidie aanvragen voor kennisvragen (bijvoorbeeld juridisch of bedrijfseconomisch) vanwege de gevolgen van de gaswinning uit het Groningenveld (maximaal 5.000 euro per aanvraag; 10.000 euro in totaal).[70] Deze subsidie telt voor boeren mee als 'de-minimissteun'; deze staatssteunregelgeving bepaalt dat boeren elke drie jaar maximaal 50.000 euro aan steun kunnen ontvangen van overheden. De subsidie is inmiddels aan ruim 175 agrariërs verleend (Consortium, 2026). Sinds 2022 wordt ook de 'maatwerkregeling' aangeboden.[71] Agrarisch ondernemers met een bedrijfsgebouw dat op of voor 6 november 2020 onderdeel uitmaakte van de versterking of waar een schademelding is gedaan en een 'agrodossier' is volgens het IMG kunnen hiermee tot 200.000 euro subsidie aanvragen voor investeringen in hun bedrijf. Deze subsidie wordt niet meegenomen als 'de-minimissteun', omdat de subsidie onder de Europese Landbouwvrijstellingsverordening kan worden verleend. Via de maatwerkregeling zijn in april 2026 in totaal 362 agrariërs geholpen, voor ruim 66 miljoen euro.[72] De maatwerkregeling is in het verleden bijvoorbeeld ingezet als bijdrage aan de sloop en nieuwbouw van een schuur, met het terugbrengen van karakteristieke elementen.[73]

Ten slotte heeft het IMG in 2023 een mestkelderregeling uitgerold, waarmee de kosten voor het afvoeren en opslaan van extra mest door de schade aan mestkelders gecompenseerd worden.[74] Al jaren kaartten boeren deze problematiek aan en werd gewerkt aan een oplossing. Uiteindelijk is ervoor gekozen de schade niet te repareren maar te vergoeden, omdat voor de opname van de schade de gehele bedrijfsvoering stilgelegd zou moeten worden. De uitvoering van deze regeling verloopt traag

69 Beide regelingen gelden voor agrarisch ondernemers gevestigd in gemeenten Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen, Oldambt en Middag-Humsterland (binnen gemeente Westerkwartier).

70 https://www.provinciegroningen.nl/subsidies/werken-en-ondernemen/deskundigenkosten-agroprogramma

71 Regeling maatwerk investeringen Agroprogramma 2023 (1 december 2023). https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR704802

72 Persoonlijke communicatie met programmamanager, mail d.d. 13 mei 2026.

73 https://www.nijbegun.nl/nieuws/2026/01/van-een-onveilige-schuur-naar-een-toekomstbestendig-bedrijf

74 Er wordt vanaf een trilling van 10 mm/s uitgegaan van mogelijke schade door de gaswinning. Zie: https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/schade-aan-gebouwen-en-objecten/schade-aan-mestkelder

(IMG, 2025b). Begin 2025 werd door RTV Noord gerapporteerd dat gemiddeld per dossier 262.000 euro werd uitbetaald.[75] Eind 2025 waren 128 van de 337 meldingen aan het IMG afgerond (Consortium, 2026). Een mogelijk toekomstbestendig alternatief voor lekke mestkelders is een techniek genaamd 'mestaanzuren'. Vanuit het Agroprogramma is een bijdrage gedaan aan een pilot met deze techniek om de emissie van ammoniak en methaan uit een stal te onderdrukken.[76] De pilot was succesvol en er wordt nu verder mee geëxperimenteerd.

2.4 Investeren in de economie van de toekomst

Zoals we in paragraaf 2.1 al beschreven, loopt de economie van de regio op sommige vlakken achter ten opzichte van referentiegebieden en het landelijk gemiddelde. Daarom zijn er verschillende investeringsprogramma's die zich richten op het verbeteren van de economie, waaronder NPG (tot 2033), diverse Regio Deals (Eemsdelta, Oost-Groningen en Het Hogeland) en het Just Transition Fonds. Via NPG wordt niet alleen geïnvesteerd in verschillende projecten, maar ook in 'baanbrekers' gericht op gezondheidstechnologie, waterstofeconomie, landbouw en voedsel, vrijetijdseconomie en circulaire economie.[77] Ook werd in 2021 door de provincie Groningen, de Groningse gemeenten en het Rijk een toekomstagenda gepubliceerd, waaruit vijf masterplannen volgden, gericht op Zeehavens, Campussen, Regiocentra, Landelijk Gebied en Oost-Groningen (Rijksoverheid, 2023).[78]

Naast deze lopende investeringsprogramma's, is met Nij Begun de Economische Agenda aangekondigd. Deze is gericht op de structurele versterking van de economie van Groningen en

75 Wijnsema, P. (14 januari 2025). Een derde schademeldingen lekkende mestkelders afgehandeld. *RTV Noord*.

76 https://www.provinciegroningen.nl/actueel/nieuws/nieuwsartikel/groengas-uit-mest-hoe-boeren-bijdragen-aan-een-duurzame-toekomst

77 https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/baanbrekende-programmas

78 Het Masterplan Zeehavens is samengebracht met de ontwikkeling van het NOVEX-gebied Groningen en in 2025 verscheen voor dit gebied een ontwikkelperspectief, zie: Provincie Groningen. (2025). Ontwikkelperspectief NOVEX gebied Groningen; Masterplan Zeehavens. Voor het Masterplan Regiocentra is nu een overzicht van de toekomstplannen van elf gekozen centra, zie: KAW, BügelHajema, & Estheticon (2025). Een ode aan de regio: in opdracht van de provincie Groningen en Groninger gemeenten. Het Masterplan Campussen is volledig ondergebracht binnen de economische agenda. Het Masterplan Landelijk Gebied wordt opgepakt via het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Voor het Masterplan Oost-Groningen maakten de vijf Oost-Groningse gemeenten een plan in 2025, zie: Samen maken we er werk van! Naar een krachtige regio in 2055 (2025).

Noord-Drenthe en moet aansluiten op de bestaande programma's (Rijksoverheid, 2023). Voor de Economische Agenda is dertig jaar lang jaarlijks 100 miljoen euro beschikbaar plus een startkapitaal van 250 miljoen euro. De agenda heeft vijf doelen:

1. Het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.
2. Het verdienvermogen van de regio verhogen en het bevorderen van ondernemerschap.
3. Meer talent ontwikkelen, dit talent beter benutten en aan de regio binden.
4. Meer kennis uit de regio verzilveren.
5. Versterken van ons regionale zelfbewustzijn en imago. (Nij Begun, 2025b, p. 32)

Om deze doelen te bereiken, richt de agenda zich op vier gebieden (bedrijvigheid, digitalisering, profilering van de regio en onderwijs, kennis en arbeidsmarkt) en vijf thema's (duurzame energie, gezondheid, landbouw, industrie en vrijetijdseconomie). Naar aanleiding van de uitkomsten van economische analyses, wordt extra aandacht geboden aan Noord-, Midden- en Oost-Groningen. In de Economische Agenda wordt samengewerkt in de 'triple-helix structuur' van overheden, kennisinstellingen en bedrijven.

NPG–projecten brengen resultaten teweeg, maar structurele impact blijft beperkt

De afgelopen jaren werden de eerste investeringen duidelijk, waaronder 70 miljoen euro voor de toekomstige AI-fabriek en 60 miljoen euro voor een Fonds Economische Agenda Startkapitaal waarmee ondernemingen een lening van 2,5 miljoen tot 25 miljoen euro kunnen krijgen.[79] Er is veel interesse in het fonds; in mei 2026 hadden al bijna honderd ondernemers zich gemeld.[80] Dit zijn slechts de eerste investeringen; voor de periode 2026-2028 is inmiddels bepaald dat gefocust zal

79 Van der Veen, E., & Van Veluwen, R. (1 april 2026). Nieuwe kade voor boot naar Noorwegen en sneller internet: hier geeft Nij Begun eerste 250 miljoen euro aan uit. *Dagblad van het Noorden*.

80 https://www.fondsstartkapitaal.nl/?blog=grote-belangstelling-voor-fonds-economische-agenda-startkapitaal

worden op drie ambities: (1) investeren in technologie voor duurzame energie, digitalisering en AI en biomedische technologie, (2) het opleiden, benutten en behouden van talent en (3) het ontwikkelen van toerisme als motor voor de economie (Kwartiermakersteam Economische Agenda, 2026). Voor deze verschillende ambities wordt aangesloten bij bestaande plannen. Zo speelt het eerder genoemde Masterplan Campussen een centrale rol bij het ontwikkelen van talent en wordt 200 miljoen euro geïnvesteerd in de vrijetijdseconomie via het programma 'Ruimte voor Vrijetijd' ontstaan vanuit een baanbreker van NPG (zie hoofdstuk 5). Ook wordt ingezet op twee voorwaarden voor het bereiken van de ambities: het vestigingsklimaat voor bedrijven (in het bijzonder mkb) en het imago van de regio. Met dit uitvoeringsplan wordt aangesloten bij een landelijk advies over hoe Nederland het beste kan investeren in haar verdienvermogen, waarin het belang van talentontwikkeling wordt benadrukt en wordt geadviseerd investeringen te richten op domeinen zoals energie, digitalisering en AI (Wennink, 2025).

Het is van groot belang dat investeringen gedaan worden die impact bewerkstelligen. Uit een analyse van eerdere investeringsprogramma's, zoals het Fonds Economische Structuurversterking en het Nationaal Groeifonds, blijkt dat er vaak sprake is van versnippering van investeringen en een gebrek aan langetermijndenken (Erken & Van Es, 2025). Daardoor wordt mogelijk minder impact bewerkstelligd. In de Groningse context is deze kritiek ook gehoord op NPG en inmiddels blijkt inderdaad uit een tussentijdse evaluatie dat de impact van NPG tot dusver beperkt is (KplusV *et al.*, 2026). Onderzoekers concluderen dat, hoewel projecten binnen NPG duidelijk kwalitatieve resultaten teweegbrengen, structurele verandering op het niveau van het programma als geheel beperkt blijft door een gebrek aan samenhang en integraliteit.

Erken en Van Es (2025) adviseren:

> **Voor het grootste economische rendement van publieke investeringen moeten de middelen stabiel, voorspelbaar en langdurig beschikbaar zijn. [...] Effectieve publieke investe-**

ringen vragen daarnaast om sterke governance-structuren die verantwoording en coördinatie borgen, én om robuuste prestatiemonitoring om resultaten te volgen en uitvoering, waar nodig, bij te sturen.

De langjarige opzet van de economische agenda lijkt hier in veel opzichten aan te voldoen. Desondanks blijven er ook aandachtspunten. Zo zijn zorgen geuit over de haalbaarheid en regionale impact van verschillende investeringen van de economische agenda en of onderwijs en ondernemers genoeg betrokken zullen blijven bij de ontwikkeling van de agenda.[81] Bovendien blijft versnippering door de vele investeringsprogramma's die in het gebied lopen een risico; hoewel de agenda duidelijk aansluit op de eerder ontwikkelde Masterplannen, blijven de Regio Deals tot dusver bijvoorbeeld buiten beschouwing.

81 Van Veluwen, R. (26 november 2025). Lector Mira Bloemen-Bekx van de Hanze waarschuwt overheid over Nij Begun: 'Toon lef en geef ondernemers een plek'. *Dagblad van het Noorden*; Pastoor, R. (26 mei 2026). Zorgen over AI-fabriek die duizenden banen moet opleveren: 'Waar gaan we al die mensen vinden?' *RTV Noord*.

OPGESCHUD — De economie, woningmarkt en investeringen gaan niet alleen over 'grote' cijfers die we ergens lezen. Het raakt ons leven. Wij zijn een nieuwe generatie die de provincie draaiende gaat houden en hier komt te werken.

Groningen op twee snelheden

De kansen zijn niet overal gelijk verdeeld. Terwijl de stad in volle glorie leeft en blijft groeien, blijven de dorpen achter. Dat merken we direct aan de voorzieningen die verdwijnen: "Als de lokale supermarkt sluit, kun je niet eens meer even een zak chips halen voor op je kamer". Ook goed openbaar vervoer is cruciaal. We hebben betrouwbare ov-verbindingen nodig om met vrienden af te spreken, voorzieningen te bereiken en zonder gedoe op school of werk te komen. Het gebrek hieraan maakt het minder aantrekkelijk om bij je ouders te blijven wonen.

> "Je kan niet zelf bepalen waar je woont. Daar moet ook aan gedacht worden."

Dit zorgt ervoor dat veel jongeren die studeren naar de stad trekken om minder reistijd te hebben

> "Na m'n studententijd is er wel een grote kans dat ik terugga naar een dorp in Groningen. Dan is het belang van ergens snel zijn ook wat minder. En dan heb ik de mogelijkheid van een auto."

Wonen en rechtvaardigheid

Zicht op een eigen plek kunnen hebben om te wonen is heel belangrijk voor ons. Sommigen van ons hebben stress over het vinden van een kamer en de vele hospiteeravonden die daarbij komen kijken. Ook blijven sommige jongeren langer thuis wonen omdat het te duur is om op jezelf te wonen. Niet alle ouders kunnen financiële steun bieden.

Tip: zorg ervoor dat jongeren op de hoogte zijn van Groningen Huurt (voorheen Woningnet) en Room.nl en dat je je daar op tijd voor moet inschrijven.

Daarnaast voelt het beleid soms als een straf. Heb je eindelijk die vergoeding voor emotionele schade gekregen, telt dat bedrag ineens mee als vermogen, waardoor je recht op toeslagen of hulp vervalt. Dat is krom. Een vergoeding voor de ellende die je hebt meegemaakt, zou je recht op andere hulp nooit in de weg mogen staan.

> "Dat ik niet zo snel geld uitgeef, zou niet een straf moeten zijn."

Betrek ons bij plannen

Wij willen meedenken over onze leefomgeving, bijvoorbeeld bij de plannen voor de Regio Deals. Ons voorstel: maak een potje met geld vrij voor ideeën van jongeren en laat jongeren hier een plan voor maken. Dit idee werd zelfs al voorgesteld door een politicus tijdens het verkiezingsdebat 'Onze ondergrond' van het Kennisplatform. Zet dit dan ook écht door. Zorg hierbij voor de juiste begeleiding. Bijvoorbeeld van een adviseur die meedenkt én met ons samenwerkt. Zodat we voldoende informatie hebben om plannen te maken die kans van slagen hebben.

Onze tips voor plannenmakers om jongeren écht te betrekken:

- **Betaal ons voor onze tijd:** wij hebben het druk met school en werk. Een echte vergoeding werkt beter dan een bedankje.
- **Praat in begrijpelijke taal**: wees geen 'eindbaas' met een moeilijk woordenboek. Praat met ons als gelijken.
- **Houd het kort en simpel:** stuur geen brieven van tien pagina's. Gebruik bijvoorbeeld een QR-code die linkt naar een kort filmpje.
- **Ga de straat op:** ga laagdrempelig met ons in gesprek over actuele vragen.
- **Maak de toekomst tastbaar:** een AI-fabriek is een mooie investering, maar wat merken we er nú van? Vertel eerlijk hoeveel banen het oplevert en of ons dorp er leuker van wordt.
- **Spreek af met jongeren op tijden die hen uitkomen:** hoe later op de dag, hoe beter.

2.5 Samenvatting en duiding

Dit hoofdstuk toont aan hoe de economie, woningmarkt en ondernemers op verschillende manieren geraakt zijn door de gevolgen van de gaswinning. De schadeafhandeling, versterking en de isolatieaanpak hebben allereerst veel impact op de arbeidsmarkt en economie. Sectoren zoals de bouw maken enorme groei door en er is veel werkgelegenheid gekomen bij overheidsinstanties vanwege het gaswinningsdossier. We constateren een gebrek aan onderzoek waarin de gevolgen van de (tijdelijke) financiële impuls van de hersteloperatie worden geïsoleerd van de langetermijntrend in economische groei. Wat gebeurt er wanneer alle werkzaamheden voor de schadeafhandeling, versterking en verduurzaming klaar zijn? Ook constateren we dat het nog altijd onduidelijk is hoeveel huishoudens last hebben van fiscale problemen door de vele verschillende vergoedingen die zij krijgen in het kader van het gaswinningsdossier.

De gevolgen van de gaswinning hebben daarnaast op allerhande manieren een negatieve impact op ondernemers en agrariërs. De afgelopen jaren is er meer inzicht gekomen in de impact op ondernemers en is de aanpak uitgebreid. Tegelijkertijd is de aanpak voor agrariërs gestroomlijnd en is een regeling om schade aan mestkelders te compenseren, geopend. Het valt op dat het Agroprogramma meer boeren bijstaat dan het Mkb-programma ondernemers bijstaat. Mogelijk valt aan de bekendheid van het Mkb-programma nog te werken.

Op het gebied van de woningmarkt valt op dat er geen substantieel verschil meer te zien is tussen de woningmarkt in het gaswinningsgebied en referentiegebieden; dit lijkt met name door krapte op de woningmarkt te komen. Het aantal aanvragen voor de waardedalingsregelingen loopt af, maar tegelijkertijd blijft de noodzaak voor het SWAG bestaan. Er is behoefte aan meer onderzoek naar het gebruik van, en de behoefte aan, de opkoopregelingen die SWAG uitvoert. Nu het onderzoek van het CBS naar woningmarktontwikkeling rondom het Groningenveld is stopgezet, valt een belangrijk onderzoek weg. Het lijkt ons van groot belang om, juist nu

de versterking een hoogtepunt bereikt en de verduurzaming langzaam op stoom komt, de woningmarktontwikkelingen in de gaten te houden. De impact van de verduurzaming op de woningmarkt zal hopelijk in de toekomst in de Staat van Groningen en Noord-Drenthe worden meegenomen.

Ten slotte zien we dat er veel investeringen worden gedaan in de economie van Groningen en Noord-Drenthe. Hierbij signaleren we dat de veelheid van programma's het afstemmen tussen alle initiatieven kan bemoeilijken. Ook vragen we ons af in hoeverre inwoners in deze plannen worden meegenomen. Er wordt bijvoorbeeld in de Economische Agenda veel gesproken over de 'triple helix' van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Maar in de wisselwerking tussen die drie partijen heeft het in Groningen nooit geschort. Wij missen hierin de inwoners als belangrijke doelgroep van de maatregelen van Nij Begun. We signaleren ook dat de extra gelden, vanuit onder andere de Economische Agenda, het risico opleveren dat er wel budget is voor allerlei 'extra's', terwijl de basis door bijvoorbeeld beperkte budgetten bij gemeenten niet op orde is.

Gezondheid en welzijn

Wout de Vries

3

Duizenden huishoudens in Groningen en Noord-Drenthe worden inmiddels jarenlang in verschillende mate geconfronteerd met bodembeweging, schade aan woningen en verschillende instanties en procedures om huizen te versterken of (im)materiële schade te compenseren. Deze factoren vormen gezamenlijk een belasting die doorwerkt op het fysieke en mentale welbevinden van bewoners. Ook de komende jaren zullen zij de gevolgen van de gaswinning blijven ondervinden, ondanks dat het Groningenveld twee jaar geleden is gesloten. Elke week worden er nog meer dan duizend meldingen van woningschade ingediend bij het IMG, en de verwachte afronding van de versterkingsoperatie is bijgesteld van 2028 naar tussen 2030 en 2032. De procedurele last die hiermee gepaard gaat drukt zwaar op bewoners. Daar komt bij dat in november 2025 de op twee na zwaarste aardbeving ooit in Groningen plaatsvond.

De afgelopen jaren gaat er veel aandacht uit naar de gezondheidsimpact van de gaswinningsproblematiek. Onderzoek laat consequent zien dat die impact groot is, met name bij mensen die in het hart van het bevingsgebied wonen en de gevolgen van schade en versterking dagelijks ervaren, inclusief wat het betekent voor hun leefomgeving. Gedupeerden ervaren meer gezondheidsklachten en voelen zich vaker angstig en depressief. Daarom zijn er steeds meer initiatieven om de gezondheid en het welzijn van bewoners te bevorderen. Een aantal maatregelen uit Nij Begun zijn bijvoorbeeld specifiek gericht op het verbeteren van mentale gezondheid. Ook deze initiatieven hebben een lange looptijd, want de risico's zijn nog steeds aanwezig en de herstelopgave is voorlopig nog niet voltooid.

Inleiding

Dit hoofdstuk schetst een overkoepelend beeld van de door verschillende onderzoeken vastgestelde relaties tussen de gevolgen van de (voormalige) gaswinning in Groningen en de gezondheid en het welzijn van bewoners. Eerst volgt een kort overzicht van de reeds bestaande kennis over de directe en indirecte gevolgen (3.1). Vervolgens wordt ingezoomd op recente publicaties over de impact van schade (3.2), de versterkingsoperatie (3.3), procedurele last (3.4), aardbevingen, met als recent voorbeeld de beving bij Zeerijp in november 2025 (3.5) en de uiteenlopende impact voor verschillende groepen bewoners en professionals (3.6). Tot slot volgen implicaties en reflecties in het licht van huidig beleid, ondersteuning voor bewoners en onderzoek op dit dossier (3.7).

3.1 Directe en indirecte gezondheidsimpact van de gaswinning

De gevolgen van de gaswinning voor de gezondheid en het welzijn van bewoners zijn verstrekkend. Veel kennis over deze gevolgen is samengebracht in het eindrapport van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2023) en komt voort uit werk van Gronings Perspectief, dat sinds 2016 onderzoek doet naar de psychosociale impact van de gaswinning.

De gaswinning heeft zowel directe als indirecte consequenties. Het meemaken van een aardbeving leidt rechtstreeks tot gevoelens van angst, wanhoop en woede, gevolgd door onveiligheid, onzekerheid en stress (Stroebe, Postmes, Schoutens *et al*., 2019; 2022; zie ook Dückers *et al.*, 2021). Deze ervaring ondermijnt de mentale gezondheid van bewoners (Stroebe, Kanis *et al*., 2021), in het bijzonder voor degenen die eerder een aardbeving hebben doorgemaakt.[1] Vervolgens worden bewoners geconfronteerd met schade aan hun huizen, waardoor de gevoelens een meer langdurig karakter krijgen. De onzekerheid neemt toe, want schade kan terugkeren, en er komen financiële zorgen bij. Het aantal keer dat een bewoner schade heeft gehad (nooit, eenmalig of meervoudig) is consistent de belangrijkste voorspeller van de gezondheidsuitkomsten binnen het onderzoek van Gronings Perspectief, en de belastende werking van schade stapelt zich bovenop het effect van aardbevingen (Stroebe, Kanis *et al.*, 2021).[2] Specifiek rapporteren gedupeerden met meervoudige schade structureel een minder goede mentale en ervaren gezondheid, en meer stressgerelateerde gezondheidsklachten (hartkloppingen, duizeligheid, irritatie en moeheid) dan bewoners in de andere twee schadegroepen (Dückers *et al*., 2023).

1 Dit laatste blijkt herhaaldelijk uit internationaal onderzoek, zie bijvoorbeeld: Leppold, C., Gibbs, L., Block, K., Reifels, L., & Quinn, P. (2022). Public health implications of multiple disaster exposures. *The Lancet Public Health*, *7*(3), 274–286.

2 De gezondheidsgevolgen van blootstelling aan schade zijn ook meerdere malen groter dan die van aardbevingen, zie bijvoorbeeld: Postmes, T., Lekander, B., Stroebe, K.E., Greven, F., & Broer, J. (2017). *Aardbeving en gezondheid 2016: Resultaten van de GGD gezondheidsmonitor 2016*. Groningen: GGD Groningen.

De indirecte gezondheidsimpact van de gaswinning heeft te maken met het herstel van schade en het versterken van woningen zodat ze beter bestand zijn tegen toekomstige aardbevingen. Deze hersteloperatie vindt plaats in een context waarin de overheid de taken op zich heeft genomen, maar weinig vertrouwd wordt door bewoners (Bovenhoff, 2022; Van Der Voort & Vanclay, 2015; voor een recent overzicht zie Busscher & Vojvodic [2025]). Dit lage vertrouwen draagt bij aan verdere onzekerheid, ditmaal over de kwaliteit van de hersteloperatie en de veiligheid van woningen, wat leidt tot meer stress (Bovens *et al*., 2023).[3]

Het is vooral het 'gedoe' rondom schadeherstel en versterking dat belastend is voor bewoners (Dückers *et al*., 2023). Hoewel een aantal mensen snel geholpen is, betekent schadeherstel of versterking in veel gevallen een onvrijwillige en forse investering van energie en tijd, een hoop mensen over de vloer, of – nog ingrijpender – tijdelijke verhuizing.[4] Ook hier is onzekerheid het sleutelwoord. Procedures en regelingen zijn complex, veranderen regelmatig en worden gekenmerkt door periodes waarin bewoners lang moeten wachten en vaak gebrekkige communicatie ervaren (Bovenhoff *et al*., 2021; Bovenhoff, 2022). Gedurende dit proces stellen bewoners plannen uit over zaken als onderhoud of vakantie, en hebben ze het gevoel gevangen te zitten. Tegelijkertijd gaat het leven ernaast gewoon door, en komen sommige mensen in de knel op hun werk, in hun privéleven of op financieel gebied. Samengenomen vormt het 'gedoe' daarmee een bron van onmacht, schuldgevoel en stress, en dit werkt door op de gezondheid van bewoners. Het aantal jaren dat een bewoner te maken heeft met schade is bijvoorbeeld een sterke indicator voor een minder goede mentale gezondheid en meer gezondheidsklachten, bovenop de invloed van het hebben van schade zelf (Stroebe *et al*., 2022). Het doorlopen van een versterkingstraject hangt op een vergelijkbare manier samen met een minder goede gezondheid, waarbij gezondheid na

3 Uit internationaal onderzoek blijkt dat vertrouwen in overheidsinstanties zelf ook een belangrijke rol speelt in de mate waarin mentale problemen optreden na een (natuur)ramp, zie: Yang, Y.-S., & Bae, S.-M. (2022). Association between resilience, social support, and institutional trust and post-traumatic stress disorder after natural disasters. *Archives of Psychiatric Nursing*, *37*, 39–44.

4 Internationaal onderzoek laat zien dat (tijdelijk) verhuizen als gevolg van een (natuur)ramp gepaard gaat met een verslechterde gezondheid, zie: Adams, G. G., MacMillan, L., Smith, T., Sharp, A., & Casagrande, R. (2023). Meta-Analysis on the Health Effects Resulting from Evacuation or Relocation. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, *17*, 1–7.

afronding van het traject slechts gedeeltelijk herstelt (Dückers *et al*., 2023). Achteraf geven bewoners aan dat het gedoe de moeite niet waard was, en anderen zien er bij voorbaat al van af, of verhuizen zelfs (Stroebe, Postmes *et al*., 2021).

De impact van de gaswinning op gezondheid kent ook een belangrijke sociale component (zie ook hoofdstuk 4). Zo kunnen sociale relaties binnen een gemeenschap een buffer vormen tegen de bovengenoemde gezondheidseffecten (Stroebe, Postmes, Boendermaker *et al.*, 2019).[5] Ook heeft de gaswinning meer rechtstreekse gevolgen voor sociale relaties, maar deze consequenties zijn niet eenduidig. Aan de ene kant vormt een ramp een collectieve externe dreiging, die, vooral in meer acute fases van de ramp, een gemeenschap in hetzelfde schuitje plaatst en op die manier verenigt. Bewoners met meervoudige schade voelen zich bijvoorbeeld meer verbonden met hun dorp of buurt dan bewoners zonder schade (Dückers *et al.*, 2023). Aan de andere kant heeft de problematiek in het gaswinningsgebied vooral een chronisch karakter, en zijn er signalen dat op sommige plekken sociale relaties onder druk staan (Dückers *et al*., 2023; ook recenter in D'Amore *et al.* [2025] en Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen [GVA] [2025]). Een traject van schadeherstel of versterking betekent bijvoorbeeld ook het veroorzaken van overlast voor buren. Een aantal bewoners geeft aan zo veel geconfronteerd te worden met schade en versterking in hun omgeving dat ze niet aan hun eigen dossier kunnen ontsnappen, en anderen verlaten de gemeenschap omdat ze tijdelijk naar een wisselwoning verhuizen. Ook leiden verschillen in problematiek binnen een gemeenschap tot spanningen en verdeeldheid, en krijgen sommige gedupeerden met relatief veel schade bijvoorbeeld te horen dat ze niet zoveel moeten klagen. Verschillen in herstel en compensatie voelen soms als oneerlijk, doordat regels als willekeurig worden ervaren, of doordat de ene bewoner meer geregeld lijkt te krijgen dan de andere (Van Geel *et al*., 2023). Het varieert per gemeenschap in hoeverre er sprake is van het bovenstaande (zie bijvoorbeeld Pot *et al*., 2021), maar daar waar dit speelt is er een

5 Hier is vooral veel internationaal onderzoek naar gedaan, zie bijvoorbeeld: Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support, and the Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, *98*(2), 310–357.

trend naar meer conflict en minder solidariteit, met bewoners die uit elkaar groeien en vrijwilligers die afhaken (Dückers *et al.*, 2023; recenter in D'Amore *et al*. [2025], GVA [2025] en Schreuder en Busscher [2024]). In die gevallen verzwakt de sociale buffer en vormen de sociale spanningen mogelijk ook zelf een stressfactor, met gezondheidsproblemen als gevolg (Postmes *et al*., 2016; zie ook Richardson, 2024).

Samengevat worden gedupeerden in het gaswinningsgebied doorlopend geconfronteerd met aardbevingen, woningschade, versterking en procedurele last. Ook uit onderzoek dat sinds de parlementaire enquête is uitgebracht blijkt dat deze belasting doorwerkt op hun gezondheid. De rest van dit hoofdstuk spitst zich toe op deze recente bevindingen.

3.2 Gezondheid in relatie tot schade

De cijfers over de schade-aanpak van het IMG uit hoofdstuk 1 gaven al een indruk van het aantal bewoners dat inmiddels te maken heeft met woningschade. Uit meerdere recente publicaties blijkt dat schade bij een aanzienlijke groep Groningers gepaard gaat met een verminderde gezondheid. Op basis van gegevens van de GGD, het CBS en het RIVM schat Postmes (2025) dat er in 2022 meer dan 170.000 Groningers (inclusief kinderen) te maken hadden met meervoudige schade. Binnen deze groep is het geschatte aantal bewoners met een minder goede ervaren gezondheid tussen de 5.100 en 9.400 hoger, en met een hoog risico op een angststoornis of depressie tussen de 2.900 en 4.900 hoger dan verwacht op basis van een controlegroep van bewoners zonder schade. De totale geschatte omvang van de gezondheidsimpact van de gaswinning is nog groter, want een deel van de 170.000 Groningers heeft te maken met aanvullende belasting door versterking, en de problematiek in Noord-Drenthe is hierbij niet meegenomen. Ook is de omvang groter geworden sinds 2018, en acht Postmes (2025, p. 1) het "onwaarschijnlijk dat de omvang binnen 5 à 10 jaar sterk afneemt." De conclusie is dat minstens 10.000 Groningers langdurige gezondheidsproblemen ondervinden als gevolg van woningschade.

NOORD-DRENTHE — De gevolgen van de gaswinning stoppen niet bij de provinciegrens van Groningen. Gronings Perspectief heeft tussen april 2024 en april 2025 drie vragenlijsten afgenomen onder bewoners in Drenthe (Lichtenberg *et al*., 2025). In Noord-Drenthe, het grensgebied met Groningen, geeft 65% van de respondenten aan woningschade door gaswinning te hebben. Deze schade is deels te relateren aan gaswinning uit het Groningenveld, maar wordt in sommige gevallen ook veroorzaakt door gaswinning uit de kleinere gasvelden in Drenthe. Zo was er op 14 maart 2026 een aardbeving met een kracht van 3.0 bij het Drentse gasveld Eleveld.[6]

Net als in Groningen is het welbevinden van bewoners in Drenthe te relateren aan woningschade. Bewoners met schade voelen zich minder veilig dan bewoners zonder schade, en ervaren meer gevoelens van boosheid, machteloosheid en minder hoop. Ook geven zij aan dat de sociale samenhang in hun buurt of dorp minder sterk is. Ze rapporteren meer stressgerelateerde gezondheidsklachten en een minder goede ervaren gezondheid dan bewoners zonder schade. Wat betreft geestelijke gezondheid en contact met de huisarts zijn er geen verschillen op basis van schade. Vergeleken met de effecten in Groningen is de relatie met schade wat minder uitgesproken, en bestaat er minder duidelijk een trapsgewijs verband tussen de hoeveelheid schade en de impact.

6 KNMI. (2026). '*Aardbeving van magnitude 3 bij Drentse Geelbroek*'. Beschikbaar via https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/aardbeving-drente

Ook in recent onderzoek van Gronings Perspectief hangt meervoudige schade consistent samen met een verminderde gezondheid. In elk van de drie meest recente trendrapporten rapporteren respondenten met meerdere keren schade structureel een mindere goede mentale en ervaren gezondheid, en meer stressgerelateerde gezondheidsklachten (D'Amore *et al*., 2025; De Vries *et al.*, 2026; Kanis *et al*., 2024). Deze groep geeft ook aan vaker last te hebben van chronische aandoeningen, vooral kanker en neurologische aandoeningen zoals dementie of migraine (Kanis *et al*., 2024). Uit een nieuwe trendanalyse blijkt dat de gezondheid van bewoners over de periode 2021-2023 verslechterde (Kanis *et al.*, 2024). Deze verslechtering was sterker voor bewoners met meervoudige schade (bijna de helft van de steekproef), en in het voorjaar van 2023 was er zelfs sprake een "nieuw dieptepunt" (Kanis *et al.*, 2024, p. 27). Vanaf 2024 stabiliseren de gezondheidsscores, evenals vertrouwen in instanties, gevoelens van veiligheid en de perceptie van fysieke risico's (D'Amore *et al.*, 2025). Over de periode 2023-2025 is voor veel van deze uitkomsten zelfs sprake van een algemene verbetering, vooral bij bewoners met meervoudige schade, waardoor de structurele verschillen kleiner worden (De Vries *et al.*, 2026). Als mogelijke verklaringen voor de stabiliserende gezondheid noemen de onderzoekers de afname in aardbevingen, de compensatie voor schade en de toegenomen erkenning van de gevolgen van de gaswinning (D'Amore *et al*., 2025). Een andere verklaring is dat bewoners met meerdere keren schade sinds een aantal jaar vaker naar de huisarts gaan dan bewoners met eenmalige of geen schade, terwijl dat in eerdere jaren niet zo was (D'Amore *et al*., 2025; De Vries *et al*., 2026). Uit eerder onderzoek bleek dat een huisartsbezoek wordt uitgesteld (De Kraker-Zijlstra *et al*., 2021; Dückers *et al*., 2021b; Postmes *et al*., 2016). Samengevat namen de negatieve gezondheidseffecten van schade tot voor kort toe, zijn de laatste jaren enige verbeteringen merkbaar, maar blijven bewoners met meerdere keren schade structureel een minder goede gezondheid rapporteren.

Gezondheidsproblemen door woningschade hebben in belangrijke mate te maken met veiligheidsgevoelens. Schade leidt niet direct tot een verslechterde gezondheid, maar gezond-

heidseffecten treden indirect op doordat bewoners zich eerst minder veilig voelen en meer risico's ervaren (Lichtenberg *et al*., 2026). In het onderzoek van Gronings Perspectief is het effect van schade op veiligheidsbeleving altijd al ongeveer "7x groter dan het effect op gezondheid" geweest (Postmes, 2025, p. 13). Lichtenberg *et al*. (2026) verduidelijken het onderliggende proces waarmee schade doorwerkt op gezondheid. **Verminderde veiligheidsgevoelens en hogere risicoperceptie gaan vooraf aan gezondheidsproblemen, en kunnen daarmee als een vroeg signaal worden beschouwd.**

Bewoners passen verschillende copingstrategieën toe om met stressfactoren omtrent de gaswinning om te gaan. Voor de Groningse context maken D'Amore *et al*. (2025) onderscheid tussen probleemgerichte coping en andere soorten coping.[7] Probleemgerichte copingstrategieën zijn direct gericht op de gaswinning, en omvatten bijvoorbeeld het verdiepen in het dossier, het verzamelen van informatie en het onderwerp bespreken met anderen (GVA, 2025). In sommige gevallen kan het ook betekenen dat iemand zelf zijn woning gaat repareren of versterken, of een herbeoordeling aanvraagt voor versterking (Bovenhoff *et al*., 2024). Bij andere copingstrategieën richten bewoners zich juist bewust op ongerelateerde zaken of activiteiten, zoals sport, hobby, religie of vrijwilligerswerk, en proberen ze hun leven niet te laten sturen door de gaswinning. Dit kan er ook op neerkomen dat gedupeerden geen schade meer zoeken of melden na een aardbeving, of dat ze instemmen met een lagere vergoeding.

Bewoners met meervoudige schade hanteren relatief vaak probleemgerichte copingstrategieën, maar er zijn signalen dat deze aanpak mogelijk niet effectief is. Gemiddeld genomen rapporteren deze bewoners structureel al een minder goede gezondheid, maar dit geldt in het bijzonder voor bewoners die veel probleemgerichte coping toepassen (D'Amore *et al*., 2025). Vanuit de internationale literatuur weten we dat probleemgerichte coping averechts kan werken wanneer mensen

7 Er bestaan ook andere manieren van copingstrategieën classificeren, zie: Skinner, E. A., Edge, K., Altman, J., & Sherwood, H. (2003). Searching for the structure of coping: A review and critique of category systems for classifying ways of coping. *Psychological Bulletin*, *129*(2), 216–269.

weinig controle hebben over een stressfactor.[8] Gedupeerden in het gaswinningsgebied ervaren inderdaad veel onzekerheid en weinig controle, zelfs in bijvoorbeeld Krewerd, waar de versterking nadrukkelijk zo is georganiseerd dat bewoners meer regie zouden moeten hebben (Bovenhoff *et al*., 2024). Tegelijkertijd kunnen D'Amore *et al*. (2025) niet vaststellen of probleemgerichte coping direct leidt tot een verminderde gezondheid. Het is ook mogelijk dat er eigenschappen van bewoners zijn, zoals persoonlijkheid of demografische factoren, die zowel de gekozen copingstrategie als hun gezondheid beïnvloeden.

De andere copingstrategieën worden gelijkmatiger toegepast door bewoners met verschillende schades en lijken gunstiger uit te pakken. Bewoners met meerdere keren schade die deze andere vorm van coping vaak gebruiken zijn namelijk even gezond als bewoners in de andere twee schadegroepen (D'Amore *et al*., 2025). Deze bevinding kan erop duiden dat de andere strategieën effectiever zijn. Aan de andere kant is het voor bewoners niet makkelijk om zich bewust op andere zaken dan de gaswinning te richten wanneer ze er constant mee geconfronteerd worden in hun omgeving (Dückers *et al*., 2023; Kleizen *et al*., 2025; Van Der Molen *et al*., 2026), of wanneer ze verwikkeld zijn in langdurige procedures (GVA, 2025). **Er is duidelijk nog veel te leren over de effectiviteit van verschillende vormen van coping, en hoe deze effectiviteit mogelijk verschilt voor verschillende gedupeerden.**

Samengevat kampt een aanzienlijke groep bewoners nog altijd met schade die hun gezondheid beïnvloedt, ondanks verbeteringen in de periode 2023-2025. Hun gevoel van veiligheid en de manier waarop ze met stressfactoren omgaan spelen hierbij een centrale rol.

3.3 De versterkingsoperatie

Het doorlopen van een versterkingstraject vormt ook een belasting voor bewoners. Postmes (2025) schat dat, wanneer bewoners te maken hebben met zowel versterking als schade,

8 Zie bijvoorbeeld: Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer Publishing Company.

de gevolgen voor hun gezondheid gemiddeld 39% groter zijn dan bij alleen schade. De uiteenlopende problematiek omtrent de versterkingsoperatie van de laatste jaren, beschreven in hoofdstuk 1, vergroot de belasting op bewoners. Op basis van hun directe contact met bewoners signaleren geestelijk verzorgers aanvullende tekortkomingen: fouten in dossiers (en daarmee twijfel over huizen die veilig zijn verklaard), miscommunicatie met NCG, problemen met aannemers en beschimmelde muren na versterking (GVA, 2025). In interviews met 22 bewoners bij wie de versterking is afgerond beschrijven meerdere respondenten aan Gronings Perspectief dat zij zelf, of mensen in hun omgeving, last hebben gekregen van mentale of fysieke klachten tijdens het versterkingstraject (Van Der Molen *et al*., 2026). Dat de verwachte afronding van de versterkingsoperatie is bijgesteld tot tussen 2030 en 2032, betekent ook dat deze belasting op bewoners langer aanhoudt, zeker wanneer de tekortkoming binnen het systeem niet worden aangepakt.

Een aanzienlijke groep bewoners kampt nog altijd met schade die hun gezondheid beïnvloedt

Veel onderzoek naar de gezondheidsgevolgen van de versterking spitst zich toe op verschillen tussen versterkingsfases.[9] Recente publicaties bevestigen het eerdere beeld (Dückers *et al.*, 2023; Stroebe, Postmes *et al*., 2021) dat bewoners vooral in de planvormingsfase veel problemen ervaren (De Vries *et al*., 2026; Kanis *et al*., 2024). In deze fase is duidelijk geworden dat er versterkt moet worden, wat gepaard gaat met "het besef in een onveilig huis te wonen en de angst als gevolg van dat besef" (Bovenhoff *et al*., 2024, p. 62). Tegelijkertijd is er nog veel onzeker en zijn er nog geen werkzaamheden begonnen. Uit bewonerstevredenheidsonderzoek van NCG blijkt dat van alle bewoners die niet goed weten in welke fase ze zich bevinden, 64% volgens de gegevens van NCG in de planvormingsfase zit. Daarmee lijkt deze fase de meeste onduidelijkheid voor bewoners met zich mee te brengen. Ook zijn bewoners in deze fase het minst

9 Zie de stakeholderanalyse voor een overzicht van het versterkingsproces en hoofdstuk 1 voor een overzicht van het aantal woningen per versterkingsfase.

tevreden over NCG (Enneüs, 2025). Het recentste rapport over experiment Krewerd richt zich specifiek op de planvormingsfase (Bovenhoff *et al*., 2024) en schetst een verslechterd beeld ten opzichte van het vorige rapport (Pot *et al*., 2021), met meer stress, onzekerheid en gezondheidsklachten. Ook uit recent onderzoek van Gronings Perspectief blijkt dat de planvormingsfase gepaard gaat met de meest negatieve gezondheidseffecten, samen met de uitvoeringsfase die daarop volgt (De Vries *et al*., 2026; Kanis *et al*., 2024; zie ook Dückers *et al*., 2024). Opvallend is dat ook hier, vergelijkbaar met de bevindingen over schade (Lichtenberg *et al*., 2026), gezondheidseffecten worden voorafgegaan door een afname in veiligheidsgevoelens. Hoewel de gezondheid van bewoners in latere fases lijkt te verbeteren, betekent het afronden van het versterkingstraject niet altijd dat de gezondheid herstelt tot het niveau van voor de versterking. De recente resultaten laten een minder uitgesproken herstel na afronding zien dan eerder onderzoek (Dückers *et al*., 2023). Het zijn ook de bewoners met een afgerond traject die aangeven gemiddeld de meeste stress tot dan toe te hebben ervaren (D'Amore *et al*., 2025). Hoewel deze groep minder stress in de toekomst verwacht, is over de gezondheidsimpact van de versterking op de lange termijn nog weinig te zeggen. **Om de gezondheidsimpact van de versterking nauwkeurig vast te stellen is het essentieel om bewoners ook na afronding te blijven volgen.** De toenemende aandacht voor nazorg omtrent versterking (zie hoofdstuk 4) is in dit opzicht een gunstige ontwikkeling (Van Der Molen *et al*., 2026).

Het afronden van het versterkingstraject betekent niet altijd dat de gezondheid herstelt tot het niveau van voor de versterking

De impact van de versterkingsoperatie blijkt ook uit de ervaringen en verwachtingen van bewoners. Tijdens het versterkingstraject hebben bewoners veel positieve verwachtingen over meer rust, ontspanning en controle wanneer de versterking is afgerond (D'Amore *et al*., 2025). De ervaringen van bewoners bij wie werkzaamheden daadwerkelijk zijn afgerond, zijn iets minder positief. Zij voelen zich vooral vaker thuis in hun woning,

dorp, of buurt, en ervaren meer wooncomfort in een modernere en duurzamere woning (zie ook Van Der Molen *et al.*, 2026). Bewoners van wie de woning op norm is verklaard ervaren minder van deze positieve veranderingen, wat deels logisch te verklaren valt doordat er daadwerkelijk minder verandert. Tegelijkertijd lijken sommige bewoners niet gerustgesteld door de verklaring dat hun woning aan de veiligheidsnorm voldoet.[10] Nadat de woning op norm is verklaard, rapporteren bewoners weinig controle te hebben ervaren, ontevreden terug te kijken op het proces en in de toekomst een toename in stress te verwachten. Van alle bewoners die te maken hebben (gehad) met de versterkingsoperatie, geeft het merendeel aan onvoldoende ondersteund te worden, vooral op het gebied van contact, informatie en betrokkenheid vanuit instanties (D'Amore *et al.*, 2025; zie ook GVA, 2025; Groninger Bodem Beweging, 2025). **Het al dan niet hebben van een vast aanspreekpunt, vaak NCG, is cruciaal voor deze ondersteuning.**

3.4 Procedurele last

Procedures rond schadeherstel of versterking spelen een substantiële rol bij het veiligheidsgevoel en de gezondheid van bewoners. Gronings Perspectief onderscheidt drie componenten van procedurele last omtrent schadeherstel: (1) in hoeverre de schade bewoners bezighoudt, (2) in hoeverre bewoners vinden dat ze een complex schadedossier hebben en (3) hoelang bewoners vinden dat ze moeten wachten op duidelijkheid over schadeherstel (De Vries *et al.*, 2026). Een vergelijking tussen procedurele last en schade toont aan dat de procedurele last die bewoners ervaren gemiddeld sterker in (negatief) verband staat met hun gezondheid, gevoel van veiligheid en vertrouwen in overheden en instanties dan de schade zelf. Ook betekent veel schade niet automatisch een hoge procedurele last. Een grote groep bewoners met meervoudige schade ervaart een relatief lage last, en een wat kleinere groep met eenmalige schade ervaart een hoge last. Opvallend is dat er weinig verschil bestaat tussen deze twee subgroepen wat betreft hoe veilig ze zich voelen, of hun inschatting van het risico op een aardbeving

10 In hoofdstuk 1 kwam al naar voren dat er ook breder zorgen bestaan over de kwaliteit van versterkingsadviezen.

of schade aan eigendommen. Bewoners met zowel meerdere keren schade als een hoge ervaren procedurele last scoren daarentegen (veel) minder gunstig. Een vergelijkbaar patroon treedt op voor gezondheidsuitkomsten (mentale gezondheid, ervaren gezondheid en stressgerelateerde klachten). **De conclusie hierboven, dat het in algemene zin steeds beter gaat met bewoners, lijkt niet te gelden voor de groep met zowel meervoudige schade als een hoge procedurele last. Deze groep blijft achter, en verdient daarmee extra aandacht.** Procedurele last en gezondheid werken bovendien twee kanten op: bewoners met een verminderde gezondheid zijn ook minder goed in staat om zaken omtrent hun dossier te regelen (Rozema *et al*., 2024). Samengevat onderstreept recent onderzoek het belang van procedurele last als bron van problematiek.

Intern onderzoek naar de dienstverlening van het IMG biedt inzicht in welke kenmerken van een schadeprocedure mogelijk het meest belastend zijn voor bewoners (Pot *et al*., 2026). De volgende vijf aspecten blijken het meest bepalend voor het vertrouwen van aanvragers in het IMG: in hoeverre het IMG (1) vooruitdenkt, (2) afspraken nakomt, (3) bewoners serieus neemt, (4) bewoners vertrouwt en (5) het makkelijk maakt om dingen te regelen. Bij aanvragers die hebben gekozen voor een maatwerk-procedure om fysieke schade te herstellen blijkt tevens dat langere doorlooptijden van de procedure gepaard gaan met minder vertrouwen.[11] Hoewel de invloed van een langere doorlooptijd op vertrouwen te maken kan hebben met elk van de vijf bovenstaande aspecten, lijkt het ook zinvol om in te zetten op het verkorten van de doorlooptijden zelf om de ervaren procedurele last voor bewoners te verlichten. De precieze redenen waarom langere doorlooptijden bij het IMG samenhangen met minder vertrouwen zijn onvoldoende bekend. Meer onderzoek om dit te verbeteren is wenselijk. Ook de wijze waarop het IMG met crises omgaat beïnvloedt het vertrouwen van bewoners. Na de beving bij Zeerijp in november 2025 steeg het vertrouwen in het IMG (De Vries *et al*., 2026), mogelijk als gevolg van de proactieve houding, nabijheid en benaderbaar-

11 Zoals genoemd in hoofdstuk 1 was er eind 2025 bij het IMG sprake van ongeveer 8.800 langlopende dossiers, en was de gemiddelde doorlooptijd voor een aanvraag voor maatwerk langer dan de gestelde termijn van zes maanden (182 dagen).

heid van IMG-medewerkers, middels opgerichte steunpunten direct na de beving. Duidelijk is dat het IMG bewoners minder kan belasten door schadeprocedures doordacht in te richten en adequaat te reageren op incidenten.

Uit paragraaf 3.3 bleek al dat er ook omtrent versterking sprake is van procedurele last. De geïnterviewde bewoners uit Van Der Molen *et al*. (2026, p. 6) kijken veelal terug op het versterkingstraject als "complex en stroperig, met veel bureaucratische en juridische obstakels, weinig mogelijkheid tot eigen regie, fouten in uitgevoerde werkzaamheden en frustratie over het trage verloop van het proces." Vooral dat laatste lijkt een centraal onderdeel van procedurele last in de versterking. De traagheid van het versterkingsproces is de meest gehoorde klacht bij de Groninger Bodem Beweging (2025). In de data die NCG in 2024 leverde aan Gronings Perspectief (D'Amore *et al.*, 2025) bleken slechts 63 van de 2.750 bewoners het jaar daarvoor een volgende versterkingsfase te zijn ingegaan. Het Staatstoezicht op de Mijnen (2024b) geeft aan dat de gemiddelde doorlooptijd in de versterking over de tijd is toegenomen, en dat het na opname van de woning gemiddeld 6,3 jaar duurt voordat een woning is versterkt. Als compensatie voor het lang moeten wachten op duidelijkheid over versterking kende NCG een vergoeding van 2.500 euro toe aan 16.000 Groningers, maar ook op die vergoeding moeten bewoners jaren wachten (NCG, 2025b).[12] Zowel bij het IMG als NCG lijkt het verkorten van procedures een belangrijk middel om de procedurele last die bewoners ervaren te verlichten.

Voor zowel schadeherstel als versterking is duidelijk dat een aanzienlijke groep bewoners te maken heeft met complexe en langlopende procedures. Kleizen *et al*. (2025) onderzoeken systematisch de gevolgen van het 'gevangen' zitten in procedures (meer hierover in hoofdstuk 4), en concluderen dat dit in Groningen leidt tot een verlies van controle en perspectief en een opstapeling van constante belasting, vermoeidheid en stress. Daarmee kan het langdurig wachten op duidelijkheid

12 Dit is maatregel 16 uit Nij Begun. Zie ook: Drent, M. (2024). Nieuwe vergoeding voor duizenden Groningers: Lees hier of jij 2.500 euro krijgt. *RTV Noord;* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/vergoedingen/eigenaren/sdv

over schadeherstel of versterking voor sommige bewoners gezondheidsproblemen veroorzaken. Onderzoek van Gronings Perspectief bevestigt dat bewoners die de kans groter inschatten dat ze vast komen te zitten in procedures gemiddeld een minder goede gezondheid hebben (Stroebe *et al*., 2022). Specifiek vragen ze bewoners in hoeverre ze verwachten in de knel te komen door alsmaar meer procedures en gedoe rondom schade en versterking en om financiële redenen. Bewoners met meer schade maken structureel een hogere inschatting (D'Amore *et al*., 2025; Kanis *et al*., 2024). Dit geldt in het bijzonder voor hen die al veel procedurele last omtrent schadeherstel ervaren (De Vries *et al*., 2026). Tegelijkertijd neemt het aantal bewoners dat verwacht in de knel te komen de laatste jaren af. Van belang, ten slotte, is dat de samenloop van schade en versterking extra belastend kan zijn; gedupeerden krijgen dan te maken met twee verschillende instanties en uiteenlopende regelingen. Uit eerder onderzoek blijkt dat bewoners die van meer regelingen gebruik maken minder gezond zijn (Dückers *et al*., 2023).

Voor zowel schade-herstel als versterking is duidelijk dat een aanzienlijke groep bewoners te maken heeft met complexe en langlopende procedures

Samengevat blijkt uit het recente onderzoek dat procedurele last een nog grotere belasting voor bewoners vormt dan eerder aangenomen. **Dossiers vereenvoudigen, helder en regelmatig communiceren en voorkomen dat bewoners lang moeten wachten, zijn manieren om de ervaren procedurele last te verminderen.**

3.5 Aardbevingen

De tot dusver gepresenteerde onderzoeksbevindingen beperken zich voornamelijk tot de periode vóór 14 november 2025. In deze periode kende Groningen drie jaar lang geen beving met een kracht van 2.5 of zwaarder, en was de hoop gegroeid dat de bodem tot rust was gekomen door het dichtdraaien van de gaskraan. Het aantal aardbevingen nam daadwerkelijk ge-

leidelijk af, van 36 in 2024, tot 31 in 2025.[13] Op 14 november 2025 werd deze trend echter doorbroken. Bij Zeerijp vond een beving met een kracht van 3.4 plaats, de op twee na zwaarste ooit.[14] Deze beving bewijst hoe onvoorspelbaar en onzeker het blijft of zich nog nieuwe hevige bevingen zullen voordoen. Veel gedupeerden worden opnieuw geconfronteerd met scheuren, soms in herstelde of zelfs nieuwe (versterkte) huizen, waardoor sommige bewoners voor hun gevoel weer terug bij af zijn. In de tien dagen na de beving kwamen er bij het IMG 3.900 meldingen van fysieke schade binnen, en 85 meldingen van een mogelijk Acuut Onveilige Situatie (zie hoofdstuk 4), waarbij in twaalf gevallen directe maatregelen nodig waren.[15] De beving bij Zeerijp onderstreept daarmee dat de risico's nog steeds aanwezig zijn.

De beving vond om 01:16 uur plaats, met een naschok om 06:39 uur, en sluit daarmee aan bij het pleidooi van Meesters en Schoevers (2023) voor meer aandacht voor slaapproblemen. Deze problemen ontstaan doordat bewoners gewekt worden, of doordat onzekerheid en angst over toekomstige bevingen het moeilijk maken om rustig in slaap te vallen (zie ook Stroebe, Postmes, Schoutens *et al*., 2019; Shui *et al*., 2026). Het ontstaan van zulke problemen is volgens de onderzoekers zorgelijk omdat "slapeloosheid in bredere zin gerelateerd is aan het ontstaan van mentale problemen zoals stress, angst, depressie en schizofrenie" (Meesters & Schoevers, 2023, p. 505).

De beving bij Zeerijp betekende een terugval bij getroffen bewoners. Uit vragenlijstonderzoek van Gronings Perspectief direct na de beving blijkt dat de meeste bewoners die de beving gevoeld hebben, voor de beving al kampten met meervoudige schade (De Vries *et al*., 2026). Een klein deel van deze bewoners meldde de nieuwe schade direct, maar een grotere groep lijkt het melden van schade uit te stellen, of helemaal niet te gaan doen. Bewoners die de beving gevoeld hebben voelen zich

13 https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/jaaroverzicht-aardbevingen-2025

14 https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/aardbeving-van-3-4-in-groningse-zeerijp

15 Uit het effectgebied kwamen 2.700 meldingen van fysieke schade, en verreweg de meeste AOS-meldingen. Zie: https://www.schadedoormijnbouw.nl/nieuws/2025/11/na-de-beving-bij-zeerijp-img-helpt-bewoners-met-afhandeling-van-de-schade

machtelozer, bozer en minder hoopvol dan voor de beving. Ook voelen ze zich minder veilig en schatten ze het risico hoger in dat ze door toekomstige bevingen verwond raken of dat hun eigendommen beschadigd raken. Tegen deze achtergrond rapporteert deze groep bewoners ook een verminderde mentale gezondheid en een toename in stressgerelateerde klachten. Zo lijkt de positieve ontwikkeling in de jaren voor de beving doorbroken.

Ook minder zware bevingen gaan gepaard met gezondheidsrisico's. Op basis van gegevens over de periode 2007-2023 concluderen Shui *et al*. (2026) dat meerdere jaren blootgesteld zijn aan aardbevingen gemiddeld leidt tot een toename van het aantal angst- en depressiesymptomen, maar geen effect heeft op zelf-beoordeelde gezondheid. Voor angstsymptomen is er vooral sprake van meer rusteloosheid en gespannenheid, en voor depressiesymptomen vooral van een depressieve stemming en verlies van plezier. Belangrijk is dat de opzet van deze studie het mogelijk maakt om conclusies te trekken over oorzaak en gevolg, in tegenstelling tot veel ander onderzoek dat kijkt naar verbanden. Samenvattend levert de studie van Shui *et al*. (2026) bewijs voor het idee dat, naast relatief krachtige aardbevingen zoals de beving bij Zeerijp, de opeenstapeling van meerdere minder krachtige aardbevingen ook gezondheidsproblemen kan veroorzaken.

3.6 De uiteenlopende gevolgen van de gaswinning

Hoewel veel van de bovengenoemde problematiek breed voorkomt, bestaan er ook verschillen. Een aantal recente publicaties spitst zich toe op de uiteenlopende gevolgen van de gaswinning voor specifieke demografische groepen. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar kinderen en jongeren.[16] Hun mentale gezondheid staat de afgelopen jaren in algemene zin onder druk, maar dit geldt met name voor hen die opgroeien in het aardbevingsgebied (Kanis *et al*., 2024). Kinderen en jongeren hebben thuis, op school of in hun omgeving te maken met problemen veroorzaakt door gaswinning, zoals stress binnen het gezin, onveilige

16 Zie bijvoorbeeld: Kamerstuk 35561, nr. 74. Kamerbrief 'Uitvoering sociale agenda Groningen en Noord-Drenthe 2025', 13 januari 2026

gebouwen of een afgenomen sociale cohesie (Arends, 2025; Ketner & Reis, 2024). Omdat zij zich in een cruciale ontwikkelingsfase bevinden, hebben deze problemen een andere impact dan op volwassenen. Zo is bijvoorbeeld sociale verbondenheid voor jongeren extra belangrijk (Kanis *et al*., 2024). Daarnaast leidt de dreiging van een ramp zoals een aardbeving bij kinderen in het bijzonder tot angst, slaapproblemen of nachtmerries (Meesters & Schoevers, 2023; Zijlstra *et al*., 2022).[17] Op basis van gegevens van meer dan 5.000 middelbare schoolleerlingen constateren Penders *et al*. (2025) dat woningschade gerelateerd is aan een verminderde mentale en algemene gezondheid, meer suïcidegedachten, minder vertrouwen in de toekomst en meer spijbelgedrag. Vanuit veel hoeken klinken daarom zorgen over het toekomstperspectief van kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied (Meesters & Schoevers, 2024). De forse toename in onderzoek naar kinderen en jongeren de afgelopen jaren zorgt ervoor dat deze zorgen steeds beter met cijfers kunnen worden onderbouwd.[18]

Huurders en ouderen kennen ook unieke behoeften en uitdagingen. Ouderen die te maken krijgen met schade of versterking, ondervinden specifieke uitdagingen gerelateerd aan hun fysieke gezondheid, digitale vaardigheden, levensfase en beleving van een veranderende leefomgeving (zie hoofdstuk 6; Rozema *et al*., 2024; zie ook Kanis *et al*., 2024). Huurders met schade of in de versterking ervaren, als gevolg van de afhankelijkheid van hun verhuurder, gevoelens van onmacht, weinig controle en onduidelijkheid over verantwoordelijkheden (GVA, 2025; Van Der Molen *et al*., 2026; zie ook Kanis *et al*., 2024). **De gaswinningsproblematiek bij huurders is tot dusver onderbelicht gebleven en verdient meer aandacht vanuit instanties en toekomstig onderzoek.** Deze specifieke behoeften en uitdagingen voor ouderen en huurders vragen om een gedifferentieerde aanpak.

Ook groepen die niet per se als 'kwetsbaar' bekendstaan, on-

17 Hier is vooral veel internationaal onderzoek naar gedaan, zie bijvoorbeeld: Brown, T. H., Mellman, T. A., Alfano, C. A., & Weems, C. F. (2011). Sleep fears, sleep disturbance, and PTSD symptoms in minority youth exposed to Hurricane Katrina. *Journal of Traumatic Stress*, *24*, 575–580.

18 Een uitgebreidere beschrijving van de impact van de gaswinning op jongeren staat in de reactie op dit hoofdstuk van OPGESCHUD, verderop in het handboek.

dervinden afzonderlijke gevolgen. Dat geldt bijvoorbeeld voor sommige ondernemers, die extra mentale last ervaren doordat ze zowel privé als zakelijk getroffen worden door de gevolgen van gaswinning (zie hoofdstuk 2; Van Der Molen *et al*., 2025; Zijlstra & Busscher, 2025). Ook raakt de gaswinning medewerkers van uitvoeringsorganisaties, waar professionals weinig vertrouwen vanuit bewoners ervaren, en een balans moeten vinden tussen procedures menselijker proberen te maken en tegelijk voldoen aan "strakke regels, controles en verantwoordingsplicht" (GVA, 2025, p. 9). Het ziekteverzuim bij NCG en het IMG lag in 2024 respectievelijk 25% en 40% boven het landelijk gemiddelde, en bij NCG was er tegelijkertijd sprake van een hoog personeelsverloop (zie hoofdstuk 1; Bovenhoff, 2022; Bovenhoff *et al.*, 2024; NCG 2025b; IMG 2025b).[19]

Samengevat is veel van de gaswinningsproblematiek algemeen van aard, maar sommige groepen staan voor unieke (stapelingen van) uitdagingen en ervaren specifieke gevolgen van de gaswinning als bijzonder zwaar. **Beleid en praktijk doen er goed aan om rekening te houden met deze verschillen.**

19 Zie https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-arbeidsmarkt/werkenden/ziekteverzuim

OPGESCHUD — Als je ons vraagt wat de impact van de gaswinning écht is, komen we uit op drie woorden: stress, onzekerheid en onveiligheid. Het roept grote vragen op over onze toekomst. “Wat is je toekomst überhaupt in Groningen? Wil ik hier later wel een huis kopen?” Omdat die onzekerheid altijd ergens op de achtergrond aanwezig is, zijn we het vertrouwen in de politiek en de mooie beloftes behoorlijk kwijtgeraakt.

Onrust thuis

Een onveilig gevoel komt voor sommigen van ons heel dichtbij. Neem de verhalen van jongeren die wisten waar de zwakke plekken van hun huis zaten. Dan is er ineens de reële angst dat een onveilige schoorsteen bij een zware beving boven op het bed van je ouders kan vallen.

Ook als je niet direct in gevaar bent, voel je de indirecte gevolgen. Niet iedereen van ons zit in een versterkingstraject of wisselwoning, maar we zien en horen de gevolgen wel overal om ons heen. Als ouders vastzitten in eindeloze procedures en ‘gedoe’, slurpt dat alle energie op. Die stress voel je heel goed aan als jongere. En als je eigen huis dan maandenlang een bouwput is vanwege de versterking, wil je daar soms gewoon even aan ontsnappen. Niet alleen aan de bouwput, maar ook aan alle bijkomende stress. Maar waar ga je heen als de voorzieningen in het dorp schaars zijn? Dan is er geen rustige plek meer om even onbezorgd te chillen of te leren.

De ‘getraumatiseerde jongere’ bestaat niet

Toch is het belangrijk om één ding te benadrukken: de ‘getraumatiseerde jongere’ bestaat niet. Iedereen beleeft de situatie anders. Voor sommigen is een wisselwoning dikke pech, omdat je geliefde trampoline en tuin weg zijn, of omdat je ineens weer een kleine slaapkamer deelt met je zusje. Maar eerlijk is eerlijk, er zijn ook jongeren die er best op vooruitgaan. Omdat de regels over vierkante meters in zo’n tijdelijk huis soms net even anders uitpakken, krijg je ineens een eigen kamer die groter is of voor het eerst een tweepersoonsbed.

Nuchterheid tekent ons, maar het is soms ook een copings-

trategie. Zoals iemand van ons na de recente, zware beving in Zeerijp opmerkte: “Ik ben er bijna aan gewend, en dat is heel raar, dat ik aan aardbevingen gewend ben.” Zeerijp was een *wake-upcall*, dat er dus nog steeds aardbevingen zijn, ondanks dat het boren is ‘gestopt’. We hebben het gevoel dat de politiek dit niet belangrijk genoeg vindt, of onvoldoende begrijpt hoe het is om op te groeien met de gevolgen van de gaswinning. Ook de media komen even langs, maar de aandacht is net zo snel weer weg.

Praat met elkaar

Als de stress zich opstapelt, botst dat nog weleens met onze typisch Groningse nuchterheid. ‘*Kop d’r veur en doorgaan*’ is vaak de norm. Praten over mentale problemen of naar een psycholoog gaan, is soms nog best een taboe. Als de omgeving er zo over denkt, is de drempel voor jongeren om hulp te zoeken hoog. Onze tip is simpel: doorbreek het taboe. Begin klein, vraag in je omgeving gewoon eens hoe het écht met iemand gaat en maak het bespreekbaar. Vertrouwen terugkrijgen begint misschien niet bij grote plannen van volwassenen uit Den Haag, maar juist heel dichtbij: met oprecht contact en ruimte om te praten als het even te veel is.

3.7 Samenvatting en duiding

Het onderzoek gepresenteerd in dit hoofdstuk maakt duidelijk dat het nog geruime tijd zal duren voordat de problematiek substantieel afneemt en de hersteloperatie is afgerond. In deze laatste paragraaf bespreken we de implicaties van de gebundelde onderzoeksbevindingen voor het huidige beleid uit hoofdstuk 1, de hulp en ondersteuning voor bewoners uit hoofdstuk 4, en toekomstig onderzoek.[20]

Het recente onderzoek biedt nieuwe inzichten over de gezondheidsimpact van de gaswinningsproblematiek op bewoners. In de eerste plaats valt op dat veiligheidsgevoelens daarin steeds een dominante rol spelen. Veiligheidsgevoelens staan het sterkst in verband met woningschade, nemen aan het begin van de versterking af en vormen een voorbode voor gezondheidseffecten. Een logische conclusie is vervolgens dat de aanpak gericht op gezondheid en welzijn in de context van gaswinning ook oog dient te hebben voor de feitelijke en ervaren veiligheid van bewoners.

Ten tweede verdiept het huidige onderzoek kennis over hoe procedures een belasting voor bewoners vormen die doorwerkt op hun gezondheid. Uitvoeringsorganisaties spelen een essentiële preventieve rol om risico's in het proces te verminderen. Doorlooptijden gelden voor bewoners nog steeds als erg lang, terwijl het langdurig moeten wachten op duidelijkheid een centraal onderdeel is van de procedurele last die zij ervaren. De opgave om beleid milder, menselijk en makkelijk te maken dient daarom in grotere mate gericht te zijn op de lengte en complexiteit van en communicatie omtrent procedures. Ook bestaat hier het gevaar voor een overmatige focus op de relatief eenvoudig oplosbare casuïstiek. Het recente onderzoek laat zien dat het huidige beleid en ondersteuning voor complexere gevallen noodzakelijk is, en mogelijk verder geïntensiveerd moet worden. Het realiseren van meer vaste aanspreekpunten in de versterking is een concrete maatregel om de ondersteuning van bewoners te bevorderen.

20 Naast de partijen uit hoofdstuk 4 hebben de implicaties ook betrekking op de partijen in de zorg voor bewoners met aardbevingsproblematiek, en de reguliere zorg, waar oog voor gaswinning vaak bovenop de normale werkzaamheden komen. Zie ons vorige kennisoverzicht voor een overzicht van deze partijen (Schreuder *et al*., 2023).

Ten derde is het noodzakelijk dat er meer aandacht gaat naar de belastende impact van de stapeling van problematiek. De risicobronnen die apart besproken zijn in dit hoofdstuk (bevingen, schade, versterking en procedurele last) staan uiteraard niet los van elkaar. Daarmee is de gezamenlijke aanpak vanuit uitvoeringsorganisaties (zie hoofdstuk 1) en het oog voor mensen met gestapelde problemen (zie hoofdstuk 4) van groot belang. Het is ook zaak dat onderzoekers zich inzetten om bij te dragen aan een beter inzicht in de impact van stapeling, het samenspel tussen directe en indirecte oorzaken van gezondheidsproblemen, en effectieve werkwijzen om hier, vanuit uitvoeringsorganisaties en andere partijen, verbetering in te brengen. Dit vraagt zowel om onderzoek, ingebed in de praktijk van bewoners en professionals, als om het doeltreffend combineren van beschikbare gegevens over afzonderlijke risicobronnen en de impact op bewoners.

Het huidige beleid en ondersteuning voor complexere gevallen is noodzakelijk, en moet mogelijk verder geïntensiveerd worden

Tot slot zijn er vele initiatieven om de gezondheid en het welzijn van bewoners te bevorderen. Aardbevingscoaches, opbouwwerkers en zorgverleners bieden essentiële ondersteuning, en lagere overheden en maatschappelijke partijen voeren diverse regelingen, plannen en programma's uit. In de context van Nij Begun heeft de rijksoverheid een Sociale Agenda opgesteld, waarbinnen drie maatregelen specifiek gericht zijn op het verbeteren van mentale gezondheid (Nij Begun, 2025d). De eerste maatregel bestaat uit zorg voor (aanstaande) ouders, door middel van medische controles, educatie en steun, om zo de gezondheid van jonge ouders en kinderen te verbeteren en kwetsbare gezinnen te ondersteunen. De tweede maatregel stelt huisartsen in staat om patiënten met psychosociale klachten door te verwijzen naar welzijnscoaches, met als doel om hun zelfredzaamheid en mentale gezondheid te bevorderen. De derde maatregel richt zich op het vergroten van de mentale weerbaarheid van jongeren, met preventieve programma's die psychische problemen vroegtijdig aanpakken en laagdrempelige ondersteuning bieden. Met deze maatregelen beoogt Nij Begun

perspectief te bieden voor bewoners van het gaswinningsgebied. Tegelijkertijd blijft het noodzakelijk om vanuit instanties te investeren in het verbeteren van processen, gericht op het voorkomen en verminderen van gezondheidsrisico's, het aanpakken van ontstane problemen en het bijdragen aan herstel.

Beleving van schade en versterking, veiligheid en relatieherstel

Nienke Busscher

4

In de provincie Groningen krijgen bewoners op vele manieren te maken met de gevolgen van de gaswinning. Dit kan gaan om scheuren in hun woning of bedrijfspand, verzakkingen en (gevoelens van) onveiligheid. Daarnaast zijn er vele regelingen die allemaal belastend kunnen zijn. In hoeverre bewoners dit als een last ervaren die hun dagelijks leven ontregelt, verschilt per persoon. Ook wordt niet iedereen in dezelfde mate blootgesteld aan de processen die komen kijken bij schade of versterking en zijn er verschillende aanpakken die bijvoorbeeld invloed kunnen hebben op de complexiteit, financiële mogelijkheden en mate van inspraak (zie Inventarisatie werkwijzen in de schadeafhandeling en versterkingsoperatie in deel 1). In ons laatste kennisoverzicht concludeerden we dat instanties en overheden nog steeds zoekende zijn naar een goede aanpak (Schreuder *et al.*, 2023). We concludeerden tevens dat, ondanks de gebreken in het systeem, er ook bewoners zijn die goed geholpen worden. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de ervaringen van mensen in relatie tot de gaswinningsproblematiek.

Inleiding

In het gaswinningsgebied heeft een deel van de bewoners zowel te maken met (meervoudige) schade als met versterking van hun woning en sinds 2023 ook met Duurzaam Herstel (zie het kader in hoofdstuk 1). Dit gaat gepaard met langdurige onzekerheid en onduidelijkheid, mede door beleidswijzigingen. Voor bewoners kunnen zowel schade als versterking (los van elkaar en zeker samen) complexe gevolgen hebben van bouwtechnische aard, maar zeker ook financieel en sociaal. De mate van complexiteit voor bewoners kan dusdanig groot zijn dat het ontwrichtend werkt. Bewoners krijgen te maken met veel professionals die over de vloer komen en voelen zich als het ware overgeleverd aan een ondoorzichtig en ongrijpbaar systeem. Besluitvorming laat veelal lang op zich wachten terwijl bewoners vaak wel moeten voldoen aan strakke deadlines. Bewoners moeten bij versterking vaak langdurig hun huis verlaten en de procedures hieromheen duren jaren – in extreme gevallen zelfs meer dan 10 tot 15 jaar. De aanloop naar de uitvoering van de herstelwerkzaamheden kost vaak veel tijd, inspanning en vraagt soms om de inzet van eigen financiële middelen. Tijdens de uitvoering kunnen er problemen ontstaan, zoals vertraging, technische complicaties en conflicten, bijvoorbeeld door tegengestelde belangen binnen het systeem. Het systeem van versterking is bovendien niet ingericht op inbreng van bewoners: die hebben weinig te zeggen in de beoordeling van hun woning en in het besluit dat er vervolgens genomen wordt (Adviescollege Veiligheid Groningen [ACVG], 2026). Bewoners moeten deze processen (vaak ongevraagd) doorlopen naast het normale leven, en soms bovenop al bestaande problematiek. In 2023 stelden we dat het daarom raadzaam kan zijn om niet de woning, maar juist de situatie van bewoners als startpunt te nemen (Schreuder *et al*., 2023).

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de ervaringen van bewoners (4.1). Daarna bespreken we de inzichten in de veiligheidservaring en kijken we hoe dit terug te zien is in meldingen bij

de instanties (4.2). Hierop volgend komen de ervaringen met en beoordelingen van schade en versterking aan bod (4.3). In paragraaf 4.4 bespreken we de inzichten over de gevolgen op kinderen en jongeren. In paragraaf 4.5 geven we een overzicht van de processen en organisaties die zijn ingericht om complexe casuïstiek te behandelen en hoe bewoners worden bijgestaan in juridische vraagstukken. Vervolgens gaan we dieper in op hoe dit alles het vertrouwen aantast (4.6). We sluiten dit hoofdstuk af met een samenvatting en reflectie waarin ook kennislacunes worden besproken (4.7).

4.1 Emotionele gevolgen van schade en versterking

Veel voorkomende emoties rondom (de nasleep van) de gaswinning zijn boosheid, machteloosheid en soms ook verdriet (De Vries *et al.*, 2026). Het hebben van meervoudige schade (meerdere schadedossiers) is een voorspeller van deze gevoelens (De Vries *et al.*, 2026). Bewoners die te maken hebben met schadeherstel en versterking ervaren vaak langdurige onzekerheid over de bijbehorende procedures (Postmes, 2025). Door de "wildgroei" aan regelingen en instanties is voor bewoners vaak onduidelijk wie wat doet en wie waarvoor verantwoordelijk is (Postmes, 2025, p. 3). Postmes (2025) beschrijft hoe schade en versterking het leven van mensen onzekerder, frustrerender, inspannender en ingewikkelder maakt. Het onderzoek in Krewerd – het enige dorp dat langdurig wordt gevolgd – laat eenzelfde beeld zien en beschrijft hoe de vele beleidswijzigingen bijdragen aan onzekerheid en vertraging (Bovenhoff *et al.*, 2024).

De groep mensen die wordt blootgesteld aan (gestapelde) procedures rondom schade, versterking, verduurzaming en Duurzaam Herstel, groeit nog steeds (Postmes, 2025; Rijksoverheid, 2023). Uit de voorjaarsmeting 2026 van Gronings Perspectief blijkt dat veel respondenten verwachten in de knel te komen door toenemende procedures rondom schade en versterking.[1] Van de respondenten met schade schat 22% deze kans als (zeer) groot in; onder respondenten in het versterkingstraject is dit

1 Persoonlijke communicatie, mail d.d. 7 juli 2026.

37%. De versterkingsoperatie is nog lang niet afgelopen, en het doorlopen van een versterkingstraject duurt lang (zie hoofdstuk 1). Daarnaast zal er schade aan gebouwen blijven ontstaan zolang er aardbevingen plaatsvinden; de verwachting is dat dit nog zeker een decennium zal voortduren. Wekelijks komen er nog honderden schademeldingen binnen, maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat inmiddels niemand meer zeker kan zeggen wat wel en wat niet door bevingen is veroorzaakt of verergerd.[2]

Kleizen *et al*. (2025) gebruiken het concept *administrative limbo* om de gevoelens te beschrijven van burgers die langdurig vastzitten in processen met de overheid met mogelijk grote, levensveranderende gevolgen. Denk hierbij aan grote onzekerheid, toenemende spanning en negatief beïnvloede levensperspectieven. Voor hun onderzoek gebruiken zij inzichten uit drie casussen: de Ierse 'kapotte betonblok'-crisis, de toeslagenaffaire en de gaswinning in Groningen.[3] In de casussen observeerden ze bij burgers een laag niveau van waargenomen controle over hun eigen situatie en zagen ze dat het verblijven in de 'wachtkamer' de enige optie was voor het oplossen van hun problemen.

Langdurig vastzitten in processen met de overheid kan levensveranderende gevolgen hebben

Voor een deel van de gedupeerden die langdurig vastzitten in de procedures, kunnen de ervaringen met schade en versterking in het dagelijks leven zich uiten in gevoelens van er niet toe doen, het vertrouwen in andere mensen en het leven verliezen, het verlies van een vertrouwd huis en aanzicht, verlies van hoop en de wil en energie om (levens)doelen te stellen (Schuhmann *et al*., 2025).[4] Ook eenzaamheid, schaamte en schuldgevoelens over het zijn van een slechte partner, ouder, familielid of vriend komen voor. Jansen (2026) beschrijft, aan de hand van zes in-

2 https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard

3 De 'kapotte betonblok'-crisis startte in 2012 in Ierland toen burgers aandacht vroegen voor de slechte staat van huizenblokken. Er was sprake van ernstige scheurvorming, structurele problemen met uitzettende wanden en vochtinfiltratie, veroorzaakt door beton van lage kwaliteit. Bij sommige huizen bleken de gebreken zo erg dat overgegaan moest worden tot sloopnieuwbouw. Pas in 2021 volgde een overheidsregeling, die later werd herzien. Het trage proces leidt tot veel frustratie en problemen bij burgers die al jaren een oplossing zoeken.

4 Deze publicatie is gebaseerd op het werk van de geestelijk verzorgers aardbevingsgebied Groningen (GVA). De GVA maakte een analyse van de verhaallijnen die zij hoorden in hun werk.

terviews van 'Ooggetuigen van de Gaswinning' (zie het kader in dit hoofdstuk), hoe een huis zich langzaam transformeert van een thuis tot een *vanishing place* (ofwel verdwijnende plek) waar bewoners geleidelijk een verlies van controle en regie ervaren. De processen die zij noodgedwongen moeten doorlopen, tasten hun gevoel van thuis aan, bijvoorbeeld door niet gehoord en begrepen te worden en door het verlies van karakteristieke en authentieke elementen in het eigen huis of hun omgeving. Jansen ziet in de interviews emoties terug zoals miskenning, wantrouwen en cynisme.

Het voortzetten van procedures zonder merkbare vooruitgang verergert doorgaans de problemen (Kleizen *et al.*, 2025). Het gebrek aan actie vanuit de overheid kan voor mensen die vastzitten in de procedures leiden tot ernstige uitputting en verlies van perspectief. De onderzoekers geven aan dat het stoppen met de procedures vaak geen optie is omdat de oplossingen waarvoor burgers strijden, te belangrijk zijn. In het geval van Groningen gaat het om iemands veilige basis: hun huis. In sommige gevallen kiezen mensen wel voor een uitweg, bijvoorbeeld door de versterking van hun woning af te slaan, maar dat heeft vaak grote gevolgen, zoals een onveilig huis en juridische vraagstukken. Het vastzitten in procedures kan naderhand blijvende persoonlijkheidsveranderingen tot gevolg hebben. Samenvattend zien we dat de problematiek blijvend diepe sporen nalaat in het leven van mensen.

OOGGETUIGEN VAN DE GASWINNING[5] **—** In 2024 startte het project 'Ooggetuigen van de Gaswinning'. Dit is een project waarin op basis van de *oral history*-methode (zie hieronder) minimaal 100 interviews op beeld worden vastgelegd met een diverse groep mensen, betrokken bij of geraakt door de gaswinning in de provincie Groningen. Zo wordt op een nieuwe manier de geschiedenis van het gaswinningsdossier verteld. Het project is op een systematische wijze en met wetenschappelijke inzichten opgezet. Het op deze manier vastleggen van de geschiedenis is belangrijk voor nieuwe generaties die vragen hebben over het verleden van hun (voor)ouders, familie en het gebied.

'Ooggetuigen van de Gaswinning' is een initiatief van negen organisaties naar een idee van Diepduik Media. Iedere partij die meewerkt aan het project brengt eigen expertise in, waardoor het project gedragen wordt en de (wetenschappelijke) kwaliteit wordt gegarandeerd. De betrokken partners zijn, naast het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, de vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen, Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied (GVA), Groninger Archieven, EPIQ, Noorderpoort, Biblionet Groningen en Pro-Time.

Het project werkt met vaste interviewers die getraind zijn in de *oral history*-methode. Een aantal van hen is het Gronings machtig. De eerste interviews zijn gefinancierd met een bijdrage van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Inmiddels hebben ook Nationaal Coördinator Groningen, de provincie Groningen en vijf gemeenten een financiële bijdrage geleverd.[6] Alle interviews zijn te vinden op de website van Ooggetuigen en op de Filmbank. De Groninger Archieven conserveert al het originele materiaal. Op deze wijze ontstaat een bron voor de eeuwigheid.

5 Dit stuk is gebaseerd op de website van Ooggetuigen van de Gaswinning (https://ooggetuigenvandegeschiedenis.nl/gaswinning) en het artikel dat verscheen over het project: Van Veluwen, R. (8 april 2024). Erik, Nienke en Marjo beginnen aan een grote klus: 100 mensen spreken over de gaswinning. 'Blij dat dit straks bestaat'. *Dagblad van het Noorden*. Ook is er input geleverd vanuit 'Ooggetuigen van de Gaswinning' zelf.

6 Gemeenten Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt.

Oral history

In plaats van geschiedschrijving op basis van geschreven documenten, voorziet *oral history* in geschiedschrijving op basis van mondelinge vertellingen. Het draait om het verzamelen en bewaren van verhalen die niet standaard worden meegenomen in geschiedschrijving. *Oral history* biedt een persoonlijke inkijk in het verleden van mensen die historische gebeurtenissen van dichtbij hebben meegemaakt en waar herinneringen en ervaringen van individuen centraal staan. In 'Ooggetuigen van de Gaswinning' wordt gekeken welke impact de gaswinning heeft op het leven van mensen. De gebruikte onderzoeksmethode heeft ethische toestemming gekregen van de Faculteit der Letteren aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Andere gebeurtenissen waarop *oral history* is toegepast, zijn bijvoorbeeld de Bijlmervliegramp, de Tweede Wereldoorlog, het Nederlandse mijnverleden en de dekolonisatie van voormalig Nederlands-Indië.

Werkwijze

De werkwijze van 'Ooggetuigen van de gaswinning' is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de betrokken partijen. Om een divers beeld te krijgen, worden mensen geïnterviewd die op verschillende manieren betrokken zijn bij de problematiek, waaronder jongeren, ondernemers, professionals, bestuurders en activisten.

Voorafgaand aan elk interview zijn er meerdere gesprekken om de deelnemers voor te bereiden. Het interview vindt plaats bij mensen thuis of in een andere omgeving waar zij zich prettig voelen. Het interview volgt een vaste structuur en bestaat uit open vragen die verschillende thema's aansnijden zoals de aardbevingen, de aanpak van schade en versterking, de gevolgen op het persoonlijk leven en de gemeenschap, en de persoonlijke kijk op de toekomst. Mocht de geïnterviewde dit wensen, dan voorziet de Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen in nazorg.

In november 2025 heeft 'Ooggetuigen van de Gaswinning' een

bijeenkomst georganiseerd om geïnterviewden met elkaar in contact te brengen: Ontmoet Ooggetuigen. Een onderzoek onder de deelnemers naar de impact van het interview op zijn of haar leven volgt in 2027.

4.2 Veiligheidservaring

Hieronder bespreken we de meest recente inzichten op het gebied van de veiligheidservaring van bewoners, en welke mogelijkheden zij hebben om dit aan te kaarten bij instanties.

Naarmate de schade aan het huis toeneemt, neemt het ervaren veiligheidsgevoel van de bewoner af en de risicoperceptie toe. Tot oktober 2025 was er sprake van een positieve trend (gemeten vanaf april 2023), maar de beving bij Zeerijp (14 november 2025, M3.4) beëindigde dat. Deze beving was de op twee na grootste beving uit het Groningenveld tot nu toe. Respondenten van het Groninger Panel die de beving in de nacht hebben gevoeld of gehoord, voelen zich minder veilig dan mensen die de beving niet hebben gemerkt (Wilborts *et al.*, 2026). Na de aardbeving is de risico-inschatting bij alle respsondenten hoger dan ervoor, ook bij degenen die de beving niet bewust voelden of hoorden. Ondanks dat het Groningenveld is gesloten, zijn er de afgelopen jaren nog tientallen aardbevingen geweest.[7]

Er zijn voor bewoners twee institutionele wegen ingericht om (ervaren) onveiligheid te melden. Dit gaat om het melden van een Acuut Onveilige Situatie (AOS) en het Loket Opname op Verzoek (LOOV).

AOS

Dat bewoners onveilig zijn en zich onveilig voelen, blijkt ook uit het aantal meldingen van een AOS. Deze meldingen worden gedaan bij het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG). Mensen kunnen zich hier melden als ze vermoeden dat de constructie van het huis of gebouw waarin zij wonen of werken door bodembeweging onveilig is. Tot 5 juli 2026 zijn er in totaal 4.623 AOS meldingen gedaan, waarvan 822 gegrond zijn

7 https://www.dashboardgroningen.nl/aardbevingen-groningen (geraadpleegd 14 juli 2026)

verklaard.[8] In de weken na de beving bij Zeerijp op 14 november 2026, zijn 85 meldingen gedaan; bij 12 zijn maatregelen getroffen.[9] De meldingen zijn veelal op initiatief van de bewoner zelf, maar kunnen ook ingegeven zijn door andere instanties zoals de gemeente. De woning wordt dan binnen 24 uur geïnspecteerd; indien deze niet als veilig wordt beschouwd, worden er maatregelen genomen. Dit gaat soms om het plaatsen van stutten, maar het kan ook betekenen dat een bewoner de woning per direct moet verlaten. De gegronde meldingen worden gedeeld met Nationaal Coördinator Groningen (NCG) en de gemeente. Gebouwen die het IMG aandraagt bij NCG, nadat een AOS is geconstateerd of waarvan het vermoeden bestaat dat versterking noodzakelijk is, komen in een LOOV-traject terecht (ACVG, 2023).

Slechts een klein deel (rond de 19%) van de meldingen wordt gegrond verklaard. Wat er gebeurt met de ongegronde meldingen is onduidelijk. Hieronder volgt een overzicht van het aantal AOS meldingen sinds 2023 (Tabel 4.1).

Jaar	Meldingen	Gegrond	Ongegrond
2023	526	98 (18,6%)	428 (81,4%)
2024	494	93 (18,8%)	401 (81,2%)
2025	447	89 (19,9%)	358 (80,1%)

Tabel 4.1. AOS-meldingen 2023–2025. Bron: Instituut Mijnbouwschade Groningen [IMG], 2024, 2025b, 2026.

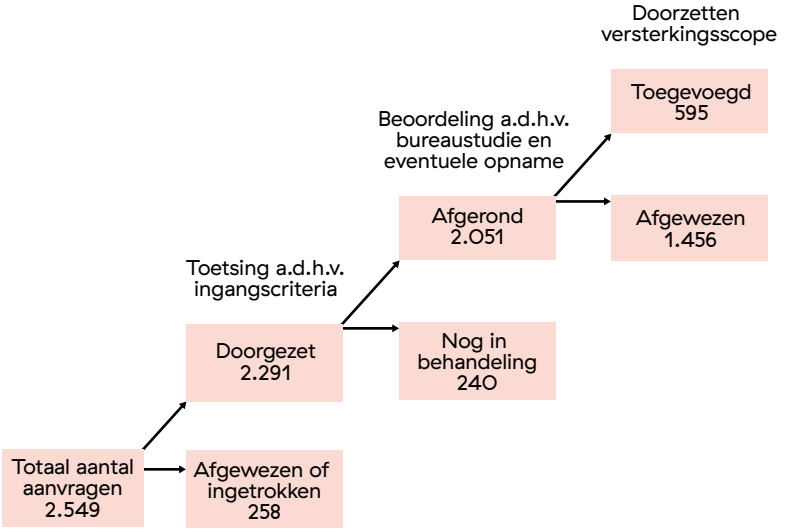
LOOV

Er zijn veel woningeigenaren die twijfelen over hun veiligheid omdat hun woning niet is opgenomen in de versterkingsscope. Sinds 2020 kunnen zij zich melden bij het LOOV. Tot april 2026 zijn in totaal 595 adressen langs deze weg toegevoegd aan de versterkingsscope.

8 https://www.schadedoormijnbouw.nl/dashboard (geraadpleegd 14 juli 2026)

9 https://www.schadedoormijnbouw.nl/nieuws/2025/11/na-de-beving-bij-zeerijp-img-helpt-bewoners-met-afhandeling-van-de-schade

Dit zijn echter niet alle LOOV meldingen. Wanneer er een melding is gedaan, beoordeelt NCG deze aan de hand van een aantal ingangscriteria. Als de melding aan deze criteria voldoet, wordt vervolgens een LOOV-beoordeling uitgevoerd, die bestaat uit een bureaustudie op basis van de bouwtekeningen en een opname ter plaatse door een externe deskundige. Als hieruit blijkt dat verder onderzoek van het gebouw noodzakelijk is, wordt het opgenomen in de scope van de versterking (ACVG, 2023). Dit betekent niet altijd dat het pand ook daadwerkelijk versterkt moet worden. In Figuur 4.1 zetten we dit in cijfers uiteen.

Figuur 4.1. LOOV meldingen 2020 tot april 2026. Bron: Nationaal Coördinator Groningen [NCG], mailcontact 11–05–2026.

Het Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG) (2023) stelt, zonder verdere toelichting, dat de reden van niet-voldoen aan de veiligheidsnorm vaak anders is dan de reden die werd verwacht door de melder. Het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) (2025b) verwacht dat door LOOV de scope van NCG (op 31 december 2025 27.825 adressen) verder zal toenemen. ACVG (2023) stelt tevens dat de adressen die nu buiten de scope vallen, "zowel in aantal als in risico, van een aanmerkelijk andere en kleinere orde zijn dan de aantallen gebouwen en daarbij

benodigde versterkingsmaatregelen in de huidige scope" (p. 6). Het gevolg is dat de toevoegingen aan de scope via LOOV over het algemeen een plek achteraan in de planning krijgen. Het is onduidelijk in hoeverre er goede communicatie is over wanneer de desbetreffende gebouwen aan de beurt zijn.

Tezamen laten bovenstaande cijfers zien dat het aantal mensen dat zich onveilig voelt en hier actie op onderneemt, jaarlijks in de honderden loopt.[10] Dat er zo weinig bekend is over AOS meldingen en LOOV is, vanuit onderzoeksperspectief, verontrustend.

4.3 Ervaringen met afhandeling van schade en versterking

Hieronder gaan we dieper in op de ervaringen van bewoners met het IMG en NCG. Al jaren zijn er kritische geluiden over de belangrijkste instanties betrokken bij schadeherstel (IMG) en de versterking (NCG). We zien dat de ervaringen met het IMG en NCG gemengd zijn. Dit is op het gebied van schade te verklaren omdat de groep mensen die recht heeft op schadevergoeding erg groot en divers is. Tijdens de versterking wordt een grote groep mensen langdurig belast maar is er ook onderscheid te maken tussen lichte versterking en zware versterking, waardoor ervaringen uiteenlopen.

Ervaringen schadeafhandeling IMG

Twee recent verschenen rapporten schetsen geen eenduidig beeld van de ervaringen met de schadeafhandeling. Waar in het onderzoek van het Gasberaad (Enigma, 2026, N=1.207) blijkt dat men over het algemeen tevreden is over de schadeafhandeling, stelt de Groninger Bodem Beweging (GBB) in de Staat van het Kerngebied (2026, N=692 GBB-leden) juist dat er grote onvrede heerst. Zij geven aan dat zowel schade-trajecten als de versterking worden gekenmerkt door lange doorlooptijden, complexe procedures en een gebrek aan voorspelbaarheid. Ook wordt er gesproken over gebrekkige communicatie en informatievoorziening en ervaren ongelijkheid in vergoedingen. Dit verschil is te verklaren doordat de GBB inzoomt op het kerngebied waar een groot deel van de leden woont en waar

10 Er is niet op te maken uit de cijfers of er duplicaties in de AOS en LOOV meldingen zitten.

veel problemen samenkomen. Uit beide studies blijken overwegend positieve reacties op de vaste vergoeding bij schade. Belangrijk bij deze inzichten is dus om begrip te krijgen voor de grootte van het gebied waarin een instantie opereert (zie Het gaswinningsgebied in zeven kaarten in deel 1) en welke mensen zijn gevraagd deel te nemen aan de onderzoeken. Bij deze onderzoeksresultaten maakt het duidelijk uit waar de respondenten wonen.

Het IMG is ook verantwoordelijk voor de regelingen voor fysieke schade (zie hoofdstuk 1), de waardedalingsregelingen (zie hoofdstuk 2) en de immateriële schaderegeling. De immateriële schaderegeling is de enige regeling van het IMG die met een onvoldoende wordt gewaardeerd. Het gemiddelde rapportcijfer is een 4,9. Dit lijkt vooral te maken te hebben met het wel of niet toekennen van de regeling. Bij een toekenning kreeg de regeling een 7,8 en bij een afwijzing gemiddeld een 2,7. Er zijn ook gedupeerden die via een rechtszaak immateriële schade hebben geclaimd. In oktober 2025 is er een schikking getroffen in deze rechtszaak die al sinds 2018 liep, tussen ruim 5.000 gedupeerde Groningers, bijgestaan door DeHaan Advocaten & Notarissen, en de NAM. Het resultaat van deze rechtszaak is een nieuwe regeling voor gederfd woongenot als gevolg van de gaswinning. Deze regeling wordt momenteel door IMG voorbereid (IMG, 2024).[11]

Ervaringen versterking NCG

De ervaringen met versterking zijn overwegend negatief (Enigma, 2026; Enneüs, 2025; Groninger Bodem Beweging [GBB], 2026). Volgens de Staat van het Kerngebied (GBB, 2026) komt dit vooral door “de lange duur, gebrekkige communicatie, fouten in de uitvoering en de grote impact op het dagelijks leven. Voor veel bewoners voelt het traject niet als een oplossing, maar als een langdurig en belastend proces dat hun leven ingrijpend heeft beïnvloed” (p. 14).

Dat de versterking nog niet goed loopt blijkt ook uit het der-

11 https://www.immaterieleclaimdehaan.nl; Theelen, D. (8 oktober 2025). Immateriële schaderegeling DeHaan en NAM is bekend: dit zijn de bedragen. *RTV Noord*.

de bewonerstevredenheidsrapport van NCG (Enneüs, 2025, N=733). De respondenten beoordelen NCG met een 4,7. Dit is lager dan de jaren daarvoor (2024: 4,9; 2025: 4,9). Een mogelijke verklaring is dat inmiddels bijna alle woningen zijn beoordeeld. Bewoners worden namelijk ontevredener vanaf het moment dat de beoordeling versterking of sloop-nieuwbouw wordt toegekend (Enigma, 2026). **Ook uit eerdere inzichten van Gronings Perspectief blijkt dat de planvormingsfase, die na de beoordelingsfase komt, als stressvol wordt ervaren (zie hoofdstuk 3).** Als de versterking is afgerond, neemt de ontevredenheid weer iets af (Enneüs, 2025). Omdat de versterking echter zo lang duurt, neemt het aantal tevreden bewoners minder snel toe dan het aantal ontevreden bewoners – dit is een mogelijke verklaring voor de dalende tevredenheidsscores.

Enigma (2026) toont echter ook een ander beeld: één derde van de 416 personen met een woning of gebouw in de versterkingsscope, laat zich positief uit en is (zeer) tevreden over de versterking. 31% is niet ontevreden noch tevreden. Net als bij de schadeafhandeling komt uit dit rapport dus een positiever beeld van de versterking dan uit het rapport van de GBB. Ook zien we dat NCG op verschillende punten een verbeterslag heeft gemaakt, bijvoorbeeld in het uitbreiden van persoonlijk contact (Enneüs, 2025).

Verbeterpunten voor NCG vanuit het bewonerstevredenheidsonderzoek zijn communicatie, het nakomen van afspraken, bewoners meenemen in besluiten en continuïteit in bewonersbegeleiders (Enneüs, 2025). Niet alleen bewoners geven aan dat er binnen NCG nog veel te verbeteren valt, ook advocaten die gedupeerden via de Raad voor Rechtsbijstand bijstaan zijn kritisch (Van Rooijen & Schrijen, 2025). Door een meerderheid van de respondenten werd aangegeven dat NCG ondermaats presteert op mensgericht werken, het goed uitvoeren van taken en transparantie. NCG ligt ook onder vuur omdat er problemen zijn geconstateerd in de kwaliteit van de beoordelingsrapporten (ACVG, 2026, zie hoofdstuk 1). Wel is het hierbij goed te benadrukken dat het werk dat NCG uitvoert zeer complex is en hierdoor conflictgevoelig (De Bakker & Bröring, 2025).

Enkele maatregelen die via Nij Begun zijn ingevoerd, kunnen de frustratie over NCG hebben vergroot. Dit betreft bijvoorbeeld maatregel 28 en 29, waarbij woningen die versterkt moeten worden ook gelijk (deels) geïsoleerd kunnen worden (zie hoofdstuk 2). Het SodM (2024a) had hier flinke kritiek op omdat verduurzaming geen vraagstuk van veiligheid is en het combineren van versterkingsmaatregelen met verduurzaming tot vertraging zou leiden. **De Algemene Rekenkamer (2025) stelt dan ook dat de uitvoerbaarheid van maatregelen nog niet genoeg was uitgewerkt toen deze werden aangekondigd.**

Gemeenschappen en weerbaarheid

De versterkingsoperatie heeft niet alleen gevolgen voor het individu. Ook gemeenschappen worden geraakt. De versterkingsoperatie wordt beschreven als een langdurige collectieve stressor. De sociale netwerken in de steden, dorpen en wijken die te maken hebben met versterking en schadeherstel, staan hierdoor onder druk (Schreuder & Busscher, 2024). Onderzoekers zien dat, naarmate bewoners verder komen in hun versterkingstraject, dit veel tijd opslokt en er minder tijd en aandacht is voor buurtactiviteiten en sociale interacties. Ook kunnen de verschillende aanpakken in de versterkingsopgave en ongelijke financiële compensaties leiden tot spanning, conflict, jaloezie, afgunst en frustraties (Kanis *et al.*, 2024; Vereniging Eigen Huis, 2024). In het onderzoek van Vereniging Eigen Huis (2024, N=821 VEH-leden) geeft 89% van de respondenten aan zich enigszins te herkennen in het feit dat het verschil in behandeling tot onderlinge spanning leidt. De ervaringen die zij delen gaan over de willekeur in behandeling vanuit NCG en de weinig responsieve houding hierop. Verder is er een uitvalrisico bij vrijwilligers die zich inzetten voor het dorp rondom de versterking (Bovenhoff *et al.*, 2024).

De versterkingsoperatie is een langdurige collectieve stressor

Ook zijn er zorgen over de sociale cohesie in het gebied. Sociale cohesie gaat over de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving betrokkenheid voelen en tonen bij maatschappelijke verbanden (Jansen *et al.*, 2021). Er is weinig langlopend

onderzoek beschikbaar naar sociale cohesie in de dorpen en wijken die te maken hebben met schade en versterking maar uit het wetenschappelijk onderzoek dat wel is gedaan, kan niet geconcludeerd worden dat de sociale cohesie vergaand is aangetast door de problematiek. Echter staat sociale cohesie niet op zichzelf, ook andere factoren maken dat sociale verbanden worden aangetast door de versterkingsoperatie en het schadeherstel (Schreuder & Busscher, 2024). Om een voorbeeld te geven: uit het onderzoek naar Experiment Krewerd blijkt dat de financiële mogelijkheden van inwoners bepalend zijn voor de mate van invloed die ze hebben op het versterkingsproces en de keuzes die ze hierin kunnen maken, bijvoorbeeld voor koppelkansen (Bovenhoff *et al*., 2024). Ook bepaalt zelfredzaamheid hoe snel mensen aan de beurt zijn: wanneer inwoners zelf tijdelijke huisvesting regelen, zijn ze eerder aan de beurt. Hierdoor ontstaan er verschillen en spanningen.

Om sociale cohesie te verbeteren, worden er in het gebied verschillende interventies gedaan, onder andere op het gebied van kunst en cultuur. In het Kunstkompas wordt de rol van het inzetten van sociaal-artistieke makers besproken.

Experiment Krewerd laat geen eenduidig beeld zien hoe de problematiek cohesie aantast. Bovenhoff *et al*. (2024) rapporteren het ontstaan van speculaties, aannames en 'scheve gezichten' tussen inwoners onderling, maar er lijkt geen directe relatie tussen Experiment Krewerd en de ontwikkeling van de sociale cohesie aan te wijzen. Sociale cohesie is noch versterkt noch afgebrokkeld. Mogelijke verklaringen zijn dat bewoners elkaar helpen maar dat tegelijkertijd ook bewoners verhuizen vanwege de problematiek.

Om ongelijkheid en vraagstukken rondom sociale cohesie in het dossier aan te pakken kwam de Commissie Verschillen in 2023 met het advies om voor iedereen toe te werken naar een gelijkwaardige uitkomst (Van Geel *et al*., 2023). Dit betreft een veilig, schadevrij en verduurzaamd huis. In Nij Begun zijn er verschillende maatregelen gericht op het behouden en versterken van de sociale cohesie (Schreuder & Busscher, 2024).

Desalniettemin waarschuwt van Geel dat bij de uitwerking van een aantal maatregelen uit Nij Begun, weer nieuwe verschillen kunnen ontstaan.

Concluderend zien we dat er meer tevredenheid is over de schadeafhandeling. Echter zien we ook dat een grote groep bewoners te maken heeft met zowel versterking als schade, wat de procedurele last vergroot. Uit eerder onderzoek blijkt dat juridische kaders, financiële overwegingen en bouwtechnische keuzes het systeem domineren ten koste van de belangen van bewoners (Busscher *et al*., 2021). Ook zien we dat ongelijkheid in het dossier toeneemt en tot frictie kan leiden.

4.4 Ervaringen kinderen en jongeren

De afgelopen jaren is vanuit vele gremia aandacht gevraagd voor jongeren (Kinderombudsman, 2022; Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2023; Zijlstra *et al.*, 2019). Ook concludeerde het Kennisplatform in verschillende kennisoverzichten dat de gevolgen van de gaswinningsproblematiek voor kinderen en jongeren onderbelicht zijn. Sinds het uitkomen van ons vorige overzicht in 2023, is er gehoor gegeven aan deze oproepen en is er door verschillende onderzoeksinstellingen onderzoek gedaan.

Impact

In de provincie Groningen geven verhoudingsgewijs de meeste kinderen hun leven een onvoldoende (Kinderombudsman, 2022). Het gemiddelde cijfer is een 7,6, bijna net zo hoog als het landelijk gemiddelde (7,7). Echter geeft 20,7% van de kinderen hun leven een onvoldoende (gemiddeld een 4). Dit is een veel hoger percentage dan het landelijke percentage van 13,3%. De Kinderombudsman ziet hier een mogelijke relatie met de aardbevingsproblematiek.

Interviews met kinderen, scholieren, jongvolwassen en professionals laten zien hoe de gaswinningsproblematiek een negatieve uitwerking op deze groep heeft (Ketner & Reis, 2024; Nomden *et al.*, 2026; Penders *et al.*, 2025; Zijlstra *et al*., 2026) (zie ook het kader in dit hoofdstuk). De problematiek die vol-

wassenen ervaren (het meemaken van een aardbeving en/of de procedures rondom schadeherstel en versterking), werkt door op de leefwereld van kinderen en jongeren (Ketner & Reis, 2024; Nomden *et al*., 2026). Ketner & Reis (2024) concluderen dat alle leefwerelden van kinderen en jongeren, zoals thuis, school, buurt, vriendschappen en leefomgeving, negatief worden beïnvloed door de aardbevingsproblematiek. Zo kan een gedwongen verhuizing naar een wisselwoning het gevoel geven weggetrokken te worden uit een vertrouwde omgeving. Bouwwerkzaamheden in de buurt zorgen voor overlast omdat fietsroutes naar school aangepast worden. Ook kan de stress die volwassenen ervaren rondom de procedures, de sfeer thuis negatief beïnvloeden en andere ongewenste gevolgen hebben zoals ouders die minder beschikbaar zijn (Ketner & Reis, 2024; Penders *et al*., 2025).

Alle leefwerelden van kinderen en jongeren worden negatief beïnvloed door de aardbevingsproblematiek

Bij jongeren die opgroeien in huizen met schade, is vaker sprake van stress, gebrek aan toekomstperspectief, schoolverzuim en gedachten aan zelfdoding (Penders *et al*., 2025). Op lange termijn kunnen de negatieve gevoelens overgaan tot onmacht en het gebrek aan vertrouwen in de overheid en zichzelf (Ketner & Reis, 2024; Penders *et al*., 2025). Ketner & Reis (2024) onderscheiden drie kwetsbare groepen, namelijk kinderen en jongeren:

- die langdurig zijn blootgesteld aan risicofactoren
- met individuele (medische of andere) kwetsbaarheden
- uit gezinnen die ook met andere problemen worstelen

De onderzoekers geven aan dat de problematiek van de gaswinning bovenop al bestaande problematiek komt in de regio, zoals armoede en een gebrek aan kansen. Hoeveel kinderen en jongeren worden geraakt door de problematiek en in welke mate is onbekend (Zijlstra *et al*., 2026).

Kinderen in de basisschoolleeftijd ervaren angst en onveiligheid

(Zijlstra *et al.*, 2026). Dit betreft bijvoorbeeld de angst dat hun huis instort bij een zware beving. Sommige kinderen kunnen ook bepaalde plekken in huis aanwijzen waar zij een angstig gevoel van krijgen, bijvoorbeeld bepaalde scheuren of hellende muren. Ook missen sommige kinderen hun oude huis wanneer deze gesloopt is of wanneer zij in een wisselwoning verblijven. Daarnaast vinden kinderen de onduidelijkheid die gepaard gaat met de versterking lastig. Zij zien ook hun familie – zoals opa's en oma's – worstelen.

Op de lange termijn zien onderzoekers dat kinderen en jongeren die zijn opgegroeid in het gebied, gevoelens van wantrouwen richting de overheid met zich meedragen, vaak ingegeven door de ervaringen van hun ouders, maar ook door niet nagekomen beloftes van de overheid (Nomden *et al.*, 2026). Nomden *et al.* (2026), deden onderzoek onder 18 jongvolwassenen (tussen 18 en 30 jaar) die te maken hebben (gehad) met de gaswinningsproblematiek, dan wel met schade, versterking en/of het (meerdere malen) moeten verhuizen naar tijdelijke huisvesting. Ondanks dat deze jongeren in de interviews een goede levenskwaliteit rapporteerden, gaven ze aan nog steeds geraakt te worden door de problematiek. Ze beschreven deze als een storende factor die altijd op de achtergrond aanwezig is. De belangrijkste conclusie uit het onderzoek is dat het meemaken van schade en de versterkingsoperatie hebben geleid tot instabiliteit tijdens het opgroeien, door de onduidelijkheid die dit met zich meebracht. In sommige gevallen leidde het ook tot verdriet en vervreemding in relatie tot de plek waar deze jongvolwassenen waren opgegroeid. Ondanks dat de jongeren uit huis gingen, waren ze nog steeds betrokken bij de procedures van hun ouders. De onderzoekers waarschuwen dat het wantrouwen bij jongeren hun gevoel van burgerschap in de toekomst kan aantasten.

In het onderzoek van Ketner & Reis (2024) wordt de aanbeveling gedaan om een overkoepelend, integraal en intersectoraal masterplan te ontwikkelen voor het psychosociaal welzijn van kinderen en jongeren in het (voormalig) gaswinningsgebied. **Daarnaast komt er uit verschillende hoeken de roep om**

kinderen en jongeren beter te betrekken bij gesprekken en besluitvorming over zaken die ook hen treffen (Vangnet Bijzondere Situaties, 2026; Ketner & Reis, 2024; Zijlstra *et al.*, 2026, zie ook het kader). Tevens werd aanbevolen om professionals op te leiden om de gevolgen voor kinderen, jongeren, ouders en het gezin beter te begrijpen en de processen zo in te richten zodat deze begrijpelijker en voorspelbaar zijn (Zijlstra *et al.*, 2026). Ook Kinderombudsman Margrite Kalverboer drong aan op maatregelen om kinderen en jongeren beter te bereiken en te volgen. Daarnaast pleitte ze voor het ontwikkelen en implementeren van een kindeffectrapportage bij de toekomstplannen voor de getroffen regio, zodat de positie van kinderen beter gewaarborgd kan worden.[12]

De immateriële schadevergoeding van het IMG, die sinds 2023 is uitgebreid voor kinderen en jongeren, biedt wel een vorm van erkenning, maar vermindert volgens Ketner & Reis (2024) nauwelijks de mentale gevolgen. Ook kan de uitvoering van deze regeling mogelijk nieuwe ongelijkheid tussen jongeren tot gevolg hebben (Schreuder *et al.*, 2023).

12 Kinderombudsman. (28 november 2022). Reactie Kinderombudsman op plan van aanpak bevorderen mentaal welzijn bewoners aardbevingsgebied Groningen [brief aan Staatssecretaris Mijnbouw Vijlbrief]. https://www.kinderombudsman.nl/professionals/publicaties/brief-aan-staatssecretaris-over-toekomstperspectief-groningen

HOE IS HET OM ALS KIND OP TE GROEIEN MET AARDBEVINGEN EN EEN ONVEILIG HUIS? — Zoals verteld aan Nienke Busscher door Robin Huese

"Hoe meer ik over m'n kindertijd nadenk, hoe meer ik besef hoeveel ik bezig ben geweest met aardbevingen." Het traject van het gezin Huese startte al in 2014 met de eerste schademelding bij de NAM na een grote beving. "Als kind liep ik altijd mee met het 'rondje om het huis' na een beving om te checken op scheuren. Toen was er al stress, ik was toen 6 of 7 jaar oud." Pas in 2022 verhuist het gezin naar de wisselwoning.

Angst voor bevingen

Robins referentiekader waren de aardbevingen in Japan waarover op de basisschool werd gesproken. "In m'n hoofd leken de bevingen in Groningen op de aardbevingen in Japan totdat m'n ouders me meenamen naar een tentoonstelling. Hier begreep ik het verschil tussen Groningen en Japan. Ik begreep dat het een andere soort trillingen zijn, dat hielp wel." Toch bleef de angst, maar Robin praatte daar niet over met klasgenoten of zijn ouders.

In die tijd kwamen veel vreemde mensen over de vloer vanwege de schoorsteen die niet veilig zou zijn bij een zware beving. "Als kind weet je alleen dat deze door de kamer van je ouders heen loopt, en dat hij dus kan omvallen bij een beving. Daar ben ik wel een tijdje bang voor geweest. Maar elke beving gebeurde er niets dus je denkt 'het zal wel goed zijn.'" Robin geeft aan dat kinderen meer horen dan je denkt, en daardoor dingen verkeerd kunnen opvatten.

Verhuizing en de wisselwoning

Toen kwam de verhuizing. Aanvankelijk zou het gezin zelf huisvesting regelen, zodat Robin zich daar op zijn plek zou voelen vooral omdat hij nog nooit eerder was verhuisd. Op het laatste moment werd de versterking echter afgeblazen. In 2022 kreeg het gezin te horen dat de versterking toch ging beginnen, en wel op zeer korte termijn. "We gingen toch naar een NCG wisselwoning. We verbleven hier in eerste instantie

drie maanden maar dit werden er vier. Ik zou mijn verjaardag oorspronkelijk weer thuis vieren maar omdat we nog in de wisselwoning zaten en we liever geen vrienden of familie uitnodigden, vierde ik het dat jaar niet."

"Het moeten verhuizen en de tijd in de wisselwoning heeft veel extra stress opgeleverd waardoor ik uit het [reguliere, NB] schoolsysteem ben gevallen. Ik ging na het eten gelijk naar bed en mentaal kon ik het niet hebben, ik was op. Er speelden ook andere dingen maar dit is de druppel geweest."

"De wisselwoning was geen fijne plek. Het was heel gehorig, er was schimmel en stank. Hier hebben we geen melding van gemaakt om maar niet nog een keer te hoeven verkassen."

Een mooie herinnering die toch ook boven komt aan de tijd in de wisselwoning is het feit dat Robin twee kamers had. "We hadden een grote wisselwoning en de extra logeerkamer kreeg ik, dus ik had een slaapkamer en woonkamer. Je maakt er wat van. Ook zijn we tijdens de grote vakantie naar Noorwegen gegaan."

Na de versterking en OPGESCHUD

Ondanks dat het huis nu veilig is, is er nu nog steeds veel gedoe. Onlangs nog heeft Robins vader een nieuwe schademelding gedaan. Deze werd weggezet als 'waterschade'. "Het is dus nooit over. De versterking betekent alleen dat je je huis binnen 30 minuten uitkomt. Dat is niet veel, je wordt geregeerd door shock en angst. Wie komt in die tijd z'n huis uit?!"

Robin zet zich nu in voor het jongerenteam van OPGESCHUD. In deze hoedanigheid heeft Robin ook contact met NCG. Dit is een samenwerking waarin jongeren zich inspannen om hun perspectief beter te laten integreren in de communicatie van NCG, in het bijzonder in trajecten waarin jongeren in wisselwoningen moeten wonen. "We kunnen als groep echt iets bereiken, dat is belangrijk", aldus Robin.

“Ik praat er nu veel over vanwege m’n werk. Hoe meer ik over m’n kindertijd nadenk, hoe meer ik besef hoeveel ik bezig ben geweest met aardbevingen.” Robin vervolgt dat er zeker wel mensen zijn die hun best hebben gedaan maar dit was niet genoeg.

Tips

Robin wil professionals vooral meegeven dat jongeren serieus genomen moeten worden. Hij observeert al wel bewustwording en verbetering, zoals het sturen van brieven in makkelijke taal. Desalniettemin valt er nog veel te verbeteren.

Robin refereert aan het telefoonnummer dat jongeren konden bellen, maar waar geen gebruik van werd gemaakt. De snelle conclusie is dan dat jongeren geen last ervaren, maar dat klopt niet. “Nee, jongeren hebben last van iets anders [belangst, NB]. Veel beter zou een chat of website werken met hele basale informatie. Je kan jongeren gewoon vragen wat ze nodig hebben. Dit zal niet voor iedereen hetzelfde zijn, dus pas het aan op de doelgroep. Neem als volwassene onzekerheid weg, zo los je al problemen op. En doe navraag naar wat er in het hoofd van een kind speelt.”

De tip voor jongeren zelf is om vooral niet bang te zijn om vragen te stellen. “Het is oké om iets niet te weten, dan leer je. Over het algemeen zijn mensen bereid om vragen te beantwoorden.”

Jongerenorganisaties

Naast dat er steeds meer inzicht is in hoe kinderen en jongeren geraakt worden door de gaswinningsproblematiek, zijn er ook veel ontwikkelingen in hoe deze groep is georganiseerd en zich uitspreekt. Zo liet de GBB een uitgave van hun krant mede bedenken en schrijven door jongeren.[13] Daarnaast zijn er verschillende initiatieven en organisaties die jongeren een stem geven in beleidsvorming en inspelen op het gebrek aan voorzieningen voor jongeren (zie Tabel 4.2).

13 Krant Groninger Bodem Beweging nr. 26, jaargang 2024. https://groninger-bodem-beweging.nl/wp-content/uploads/2024/07/GBB-0224-LR.pdf

Naam organisatie	Doel en activiteiten
Jongerenadviesraad van de Provincie Groningen	Een adviesraad voor de Provincie Groningen die in 2026 een provinciaal jongerenplan presenteerde. Jongeren vanuit de adviesraad nemen zitting in de provincieraad.[14]
JongGOUD	JongGOUD is een initiatief in de gemeente Eemsdelta. Vanuit de gemeente zetten zij zich in voor het betrekken van kinderen/jongeren bij zaken die in de regio spelen. Dat doen zij niet alleen via een jongerenpanel (Jong Eemsdelta) maar ook door kindergebiedsregisseurs, jonge reporters en door middel van evenementen/acties.[15]
OPGESCHUD	OPGESCHUD bestaat uit een betaald jongerenteam en is voortgekomen uit het participatief actieonderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Dit onderzoek richt zich op interventies voor kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied. De organisatie Jimmy's is verantwoordelijk voor het structureel betrekken van jongeren.
Stichting de JongerenTop/Initiatief Jong in Groningen[16]	De JongerenTop is een maatschappelijke organisatie die voornamelijk gericht is op het organiseren van JongerenToppen. Dit zijn bijeenkomsten waarin jongeren een gelijkwaardige stem krijgen door middel van dialoog. Elke bijeenkomst wordt samen met jongeren vormgegeven.
Stichting Jong Noord[17]	Jong Noord verenigt een groep jongeren uit Groningen en Noord-Drenthe. Zij hebben een netwerk- en platformfunctie en organiseren en ondersteunen projecten zoals ontmoetingsplekken, uitwisselingen en workshops. De activiteiten zijn gericht op het verminderen van sociale isolatie, zeker op plekken waar sociale voorzieningen voor jongeren ontbreken. Op het moment zijn er ontmoetingsplekken in Appingedam en Delfzijl.

Tabel 4.2. Overzicht jongerenorganisaties en -initiatieven in het gaswinningsgebied.

14 https://www.provinciegroningen.nl/bestuur-en-organisatie/jongerenadviesraad/wat-doet-de-jongerenadviesraad

15 https://www.eemsdelta.nl/jonggoud

16 https://jongeren.top

17 https://denieuwegevers.nl/onze-organisaties/stichting-jong-noord

Jongerenparticipatie staat als ambitie vaak hoog op de agenda, maar de uitwerking hiervan in de praktijk blijkt weerbarstig. Smits (2025) analyseerde hoe dit wordt vormgegeven met Nij Begun en concludeert: "Er wordt wel regelmatig verwezen naar het belang van het betrekken van de stem van jongeren, maar dit blijft vaak abstract" (p. 26).

Met Nij Begun is er in de Tweede Kamer ook meer aandacht voor jongeren. In juni 2023 werd een motie aangenomen om minimaal 1% van de te besteden gelden van Nij Begun, te laten begroten door jongeren.[18] Het is echter onduidelijk in hoeverre dit ook gebeurt. Ook is er een motie aangenomen om jongeren een centrale plek te geven in de Sociale en Economische Agenda om hen meer perspectief te bieden in de regio. Dit zelf ervaren toekomstperspectief zou als indicator opgenomen moeten worden in de Staat van Groningen.[19]

Ondanks dat er meer aandacht is voor jongeren, is er nog geen andere aanpak ontwikkeld om hen te ondersteunen, betrekken en informeren

Ondanks dat er meer aandacht is voor jongeren en er veel meer bekend is over de impact van de problematiek op deze groep, is er nog geen andere aanpak ontwikkeld om hen te ondersteunen, betrekken en informeren. Voor zover bekend hebben jongeren geen plek aan tafel bij de verschillende agenda's.

4.5 Hulp en ondersteuning bij schade en versterking

In dit stuk geven we een overzicht van werkwijzen en denkrichtingen die zijn opgezet om bewoners die de standaardprocedures niet goed kunnen of willen doorlopen te bereiken, complexe en langlopende casussen los te trekken of te voorkomen, of nazorg te bieden na afronding schadeherstel, versterking en afsluiting van winningsactiviteiten.

18 Kamerstuk 35561 nr. 35. Motie van de leden Boulakjar en Bikker over minimaal 1% van de beschikbare middelen laten begroten door jeugd en jongeren, 7 juni 2023.

19 Kamerstuk 33529, nr. 1256. Motie van de leden Vedder en Daniëlle Jansen over het door Groningse jongeren zelf ervaren toekomstperspectief opnemen in de Staat van Groningen, 12 september 2024.

Vangnetten en overlegstructuren complexe casuïstiek

Het overgrote deel van de schadeafhandeling en versterkingsoperatie wordt via reguliere processen opgepakt door het IMG en NCG. Een klein deel hiervan loopt langdurig vast. Hierbij kunnen meerdere factoren een rol spelen. Dit kan bijvoorbeeld zijn omdat er bepaalde besluiten genomen moeten worden waarvoor de betrokken instanties of medewerkers geen mandaat hebben, door financiële tekorten of door besluitvorming in het verleden. **De aardbevingsproblematiek kan ook bovenop bestaande kwetsbaarheden komen, of een sneeuwbaleffect in werking zetten waardoor het steeds slechter gaat met mensen (en de eventuele gezinssituatie) en het dossier vastloopt (Feringa & Gerlofs, 2025).** Wanneer casussen dreigen vast te lopen of dermate complex zijn, kan er binnen de organisatie worden geëscaleerd. Zo zijn er interne overlegstructuren bij het IMG en NCG die ondersteunen in het komen tot een oplossing. Binnen de uitvoeringsorganisaties is de hoogst mogelijke escalatieroute 'Team op Maat'[20] (IMG) of de directie van NCG zelf. Bij NCG bestaat ook Team Impactvol. Soms zijn er andere partijen nodig om de tekortkomingen of belemmeringen in de reguliere afhandeling op te vangen, bijvoorbeeld via het Vangnet Bijzondere Situaties (voorheen Commissie Bijzondere Situaties), het Interventieteam of één van de Taskforces.[21] De Taskforces opereren vanuit het IMG en NCG.

20 Hier zijn sinds de oprichting in 2024 288 casussen in behandeling gekomen. Eind 2025 waren hiervan 167 opgelost (Consortium KplusV, CMO STAMM, Aletta Advies, SEO Economisch Onderzoek, 2026).

21 De Taskforces maken gebruik van bestaande mandaten, regelingen, capaciteit en financiële middelen en zijn hierdoor afhankelijk van de andere partijen in bewerkstelligen van oplossingen. Zie Kamerstuk 33 529, nr. 1178. Brief van de staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 12 oktober 2023. De Stakeholderanalyse in deel 1 geeft een overzicht van betrokken partijen. De partijen die zich bezighouden met mkb en agro worden besproken in hoofdstuk 2.

VANGNET BIJZONDERE SITUATIES, SINDS 2014[22]

Functie en rol

Het Vangnet hanteert een integrale benadering om mensen en micro-mkb die door de combinatie van aardbevingsschade en/of versterking van de woning tussen wal en schip zijn geraakt, er bovenop helpen zodat ze weer zelfstandig verder kunnen.

Organisatiestructuur

Het Vangnet bestaat uit drie onafhankelijke commissieleden, ondersteund door een onafhankelijk team. Het is een onafhankelijk adviesorgaan van het IMG.

Procedure

Een aanmelding komt binnen via de burgemeester van de desbetreffende gemeente, de Nationale ombudsman of via regionale hulp- en zorgverleners.

Er zijn drie toetsingscriteria:

1. Aardbevingsschade aan de woning of vastgelopen in versterkingsproces.
2. Medische en/of psychische problematiek.
3. (Dreigende) financiële situatie.

Type oplossingen

Onder andere het bieden van een luisterend oor, het inzichtelijk maken van regelingen en formulieren, bemiddeling, inzet van een zaakwaarnemer of hulp bij verkoop van de woning.

Aantal casussen

Sinds de oprichting zijn er 433 casussen aangemeld. In 2025 werden er 24 casussen aangemeld. Er zijn 404 casussen afgehandeld, waarvan 8 casussen samen met het Interventieteam Vastgelopen Situaties.

22 Op basis van Vangnet Bijzondere Situaties (2026).

INTERVENTIETEAM VASTGELOPEN SITUATIES, SINDS 2021[23]

Functie en rol

Het oplossen van casussen die niet kunnen worden opgelost door instanties of regelingen, of casussen die dreigen vast te lopen. Het gaat hierbij vooral om constructieve en bouwkundige problemen. Het Interventieteam Vastgelopen Situaties (IVS) speelt een belangrijke rol bij het oplossen van langlopende casussen rond oude NAM/CVW schades.[24]

Organisatiestructuur

Het IVS bestaat uit een directielid van NCG, een bestuurslid van het IMG en een onafhankelijk adviseur/voorzitter. Ondersteuning door medewerkers van de instanties.

Procedure

Het aanmelden van een casus gaat via een aanmeldformulier van het IVS. Dit wordt ingevuld door NCG, het IMG of een gemeenteambtenaar.

Voor de uitvoering doet het IVS een beroep op de uitvoeringsorganisaties NCG en/of het IMG. De voorzitter geeft hiertoe een advies aan de directeur NCG en/of voorzitter IMG. Het IMG dan wel NCG neemt in beginsel het advies van de onafhankelijk adviseur over en neemt op basis van het advies het formele besluit.

Type oplossingen

Onder andere extra begeleiding tijdens herstelwerkzaamheden en versterking, hulp bij het benutten en combineren van subsidies, een financiële bijdrage naast reguliere middelen om tot uitvoering te komen of hulp bij vervangende huisvesting.

Aantal casussen

Bij het IVS zijn van 2021 tot december 2025 58 casussen aangemeld. In de periode van maart 2025 en december 2025 zijn er vijf casussen ingebracht bij IVS.

23 Vijfde rapportage Interventieteam Vastgelopen Situaties (april 2024 – maart 2025); Zesde rapportage Interventieteam Vastgelopen Situaties (maart 2025 – december 2025).

24 Kamerstuk 2025-0000541399. Brief over de aanpak op maat voor de omgang met oude NAM/CVW-schade, 12 september 2025.

In de praktijk doen zich binnen het speelveld van complexe casuïstiek verschillende knelpunten voor. Uit een verkenning van het Rijk blijkt dat de huidige beleidsinstrumenten onvoldoende ruimte bieden voor een adequate oplossing.[25] Ook is voor zowel gedupeerden als professionals de opzet van de vangnetten en Taskforces onoverzichtelijk en onduidelijk. Het is bijvoorbeeld onduidelijk welke gremia wanneer ingezet moeten worden en hoe. Tevens werd duidelijk dat de samenwerking tussen de verschillende partijen beter moet. Vaak zijn er meerdere partijen betrokken bij de complexe problematiek, wat in de praktijk zorgt voor regie- en communicatieproblemen. **Doordat het stakeholderveld onoverzichtelijk is en kennisuitwisseling beperkt, komt het voor dat dossiers lang blijven liggen, het gevoel van urgentie mist en sommige dossiers zelfs bij meerdere vangnetten lopen.** Er zijn naar aanleiding van de Kamerbrief verschillende verbeteracties uitgezet.[26] Een belangrijke vraag blijft of de vangnetten alle mensen bereiken die het nodig hebben.

Juridisch advies, rechtsbijstand en mediation[27]

De afgelopen jaren is er ingezet op het verbeteren van de rechtspositie van burgers. Sinds augustus 2023 kunnen eigenaren die te maken hebben met schade of versterking als gevolg van aardgaswinning en gasopslag, via de Raad voor Rechtsbijstand kosteloos rechtsbijstand en mediation krijgen.[28] Zij kunnen kiezen tussen de inzet van een (bouwrecht)advocaat of een mediator. Onderzoek heeft uitgewezen dat wanneer burgers zich laten bijstaan door rechtshulpverlening of een bouwkundige, dit de kans om in het gelijk gesteld te worden aanzienlijk vergroot (Marseille *et al.*, 2025).

Uit de monitoringsrapportages van de regeling blijkt dat er bij het overgrote deel van de bewoners behoefte is aan de inzet van een (bouwrecht)advocaat (98% van de aanvragen) (Van

25 Rijksoverheid, 2025. Verkenning stroomlijnen afhandeling complexe casuïstiek. Ambtelijke Analyse BZK (niet openbaar).

26 Kamerstuk 35 561, nr. 73. Brief van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 25 juni 2025.

27 https://www.rechtsbijstand.nl/mediation-rechtsbijstand/gesubsidieerde-mediation-rechtsbijstand/regeling-mijnbouwschade-groningen

28 Subsidieregeling rechtsbijstand en aanverwante kosten Tijdelijke wet Groningen. (1 juli 2023).

Rooijen & Schrijen, 2026).[29] De helft van de aanvragen bij de regeling betreft schadeafhandeling, 35% gaat over de versterking en 15% over een combinatie van beide. Tot februari 2026 is er voor 955 rechtzoekenden een toewijzing gekomen voor een advocaat of mediator. Deze bewoners hebben soms meer dan één zaak lopen. Dat komt doordat schade en versterking en verschillende gebouwen worden beschouwd als verschillende zaken. Uit de cijfers uit 2026 blijkt dat 84% gaat om juridische hulp in de bezwaarfase.

Bewoners die een zaak hebben die vastloopt of waar een besluit is genomen waar bewoners het niet mee eens zijn, kunnen ook worden bijgestaan door andere instanties, zoals Stut en Steun en de Werkgroep Mijnbouwadvocaten.

Stichting Stut en Steun is een onafhankelijk steunpunt dat sinds 2016 bestaat. Zij heeft naast juridische expertise ook ervaring op bouwkundig, financieel, mkb en sociaal-maatschappelijk vlak. Het team van Stut en Steun geeft kosteloos juridisch advies en staat bewoners bij. Dit kan bijvoorbeeld gaan om (meehelpen bij) het schrijven van een zienswijze of bezwaar, maar ook om voor voorbereidingen op een hoorzitting en aanwezigheid hierbij.

De Werkgroep Mijnbouwadvocaten bestaat uit verschillende advocaten die trajecten rondom mijnbouwschade juridisch begeleiden. Deze advocaten maken deel uit van een kennisnetwerk dat geschoold is in het bijstaan van gedupeerden met mijnbouwschade en versterking. Ook worden er momenten aangeboden voor de advocaten om bijgepraat te worden over nieuwe ontwikkelingen. Doorgaans worden deze advocaten ingeschakeld via de subsidieregeling van de Raad van Rechtsbijstand en worden de kosten vergoed. De advocaten kunnen ingeschakeld worden bij vele type zaken, voornamelijk bezwaar- en beroepszaken tegen het IMG en NCG maar ze begeleiden ook bewoners die te maken hebben met het Interventieteam

29 Een bouwrechtadvocaat is gespecialiseerd in de juridische aspecten van bouwprojecten. Dit betreft bijvoorbeeld de geldende wet- en regelgeving zoals de Omgevingswet, milieuregelgeving, bouwbesluiten en bestemmingsplannen. Ook zijn de bouwrechtadvocaten gespecialiseerd in het opstellen en controleren van contracten met (onder)aannemers, architecten en andere partijen die nodig zijn bij het realiseren van de bouw.

Vastgelopen Situaties en het Vangnet Bijzondere Situaties. Zij kijken bijvoorbeeld mee met de vaststellingsovereenkomsten die getekend moeten worden. De werkgroep heeft ook op regelmatige basis contact met NCG, het IMG en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) om hun bevindingen te delen.

In 2025 heeft het IMG in haar visiedocument de ambitie uitgesproken om de komende periode het aantal langlopende bezwaren terug te brengen en nieuwe (langlopende) bezwaren en klachten te voorkomen (Pot *et al*., 2025). Ook NCG volgt deze koers en zet in op meer persoonlijk contact met bewoners om klachten en bezwaren informeel af te handelen.

Inwoners bereiken via inwoners (IMG)[30]

Sinds 2021 wordt binnen het IMG op kleine schaal gewerkt aan het bereiken van inwoners die om verschillende redenen tot nu toe buiten beeld zijn gebleven. Het gaat bijvoorbeeld om mensen die geen schademelding doen terwijl ze daar wel recht op hebben, of inwoners die vragen hebben maar deze niet durven te stellen. Het initiatief 'Inwoners bereiken via inwoners' (IBVI) ontstond vanuit de steunpunten die sinds juli 2020 zijn opgebouwd. Wat begon met twee locaties groeide uit tot 22 steunpunten in Groningen, twee in Noord-Drenthe en een mobiel steunpunt. Door het persoonlijke contact op deze plekken werd duidelijk dat inwoners een belangrijke rol kunnen spelen in het bereiken van anderen. Via vertrouwde gezichten worden inwoners op een laagdrempelige manier geholpen. Zaakbegeleiders plannen huisbezoeken in en ondersteunen bijvoorbeeld mensen die digitaal minder vaardig zijn of het contact met instanties ingewikkeld vinden. Het IBVI-netwerk wordt gedragen door een vaste kern van zaakbegeleiders, die snel inspelen op vragen van inwoners. Via een appgroep worden signalen direct opgepakt. Door deze persoonlijke aanpak en goede samenwerking worden inwoners bereikt die anders buiten beeld blijven.

30 Deze informatie is opgehaald aan de hand van gesprekken met senior projectmanager Yvonne Wiltjer en de informatiefolder met de resultaten 2022 – 2025 van Inwoners bereiken via Inwoners.

Nazorg

Uit onderzoek en signalen uit de praktijk blijkt dat er ook na het doorlopen van procedures rondom schade en versterking nog problemen zijn of kunnen ontstaan. Dit betreft onder andere praktische zaken, bouwtechnische vraagstukken, financiële afwikkeling en mentale problematiek. Tevens zijn er spanningen binnen gemeenschappen die onopgelost blijven. De afgelopen jaren werd dan ook duidelijk dat er op verschillende niveaus (individu en gemeenschap) en in verschillende fasen behoefte is aan nazorg. Dat is een proces van ondersteuning om te komen tot herstel en een goede afronding van een traject.

De versterkingsoperatie vraagt om een ander type nazorg dan normale wijkvernieuwingstrajecten of bouwwerkzaamheden (Van der Molen *et al.*, 2026). Kleizen *et al.* (2025), merken op dat ook na het afronden van een proces, zoals de versterking, dit blijvende gevolgen kan hebben voor mensen. Onderzoek laat zien dat mensen na het doorlopen van het versterkingstraject wel weer wennen aan hun woning en ook sommige elementen van de versterking waarderen zoals de koppelkansen (Van der Molen *et al.*, 2026). Desalniettemin ervaren bewoners nog steeds frustratie en boosheid over het proces en rapporteren zij ook fysieke en mentale klachten. Verder blijkt dat er na oplevering veel praktische zaken niet geregeld zijn.

De versterkingsoperatie vraagt om een ander type nazorg dan normale wijkvernieuwingstrajecten of bouwwerkzaamheden

Naast nazorg voor deze groep, lijkt er ook een vorm van nazorg wenselijk na een op norm verklaring (dit blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek naar ondernemers, zie Zijlstra & Busscher, 2025). Dit komt omdat na op norm verklaring er blijvend zorgen kunnen voorkomen rondom het weer oppakken van achterstallig onderhoud, bijvoorbeeld als er eerder sprake was van sloopnieuwbouw, blijvende gevoelens van onveiligheid, financiële problematiek door het moeten aanpassen van verwachtingen of het niet begrijpen van de op norm verklaring. Ook zijn er zorgen over mogelijk foutieve op norm verklaringen. Na jaren-

lang *on hold* te hebben gestaan, is het belangrijk om bij iemand terecht te kunnen voor vragen en advies.

Bij NCG is inmiddels het Loket Nazorg ingericht voor de reguliere versterking en het IMG is ook bezig met het ontwikkelen van nazorg. Het is nog onduidelijk welke vorm dit precies zal krijgen.

Het ontmantelen van het Groningenveld kan ook gezien worden als een nazorgfase. In het jaarplan van SodM (2024c) wordt aandacht gevraagd voor nazorg en wordt het belang van goede voorzorg benadrukt. Dit betekent dat er voorafgaand aan het starten van energieprojecten en mijnbouw goed nagedacht moet worden over bijvoorbeeld risicomanagement en veiligheid. Momenteel wordt er onderzoek gedaan door de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, in opdracht van het SodM, naar hoe een overheid betrouwbaar om kan gaan met het beëindigen van een mijnbouwproject, en in dit geval specifiek de gaswinning uit het Groningenveld.

Samenvattend zien we dat de hulp en ondersteuning voor bewoners groeit. Echter blijft de vraag of iedereen die het nodig heeft ook gebruikmaakt van de verschillende mogelijkheden en of zij effectief bereikt en geholpen worden. De aandacht voor nazorg is een positieve ontwikkeling in het dossier. **Voor de brede opgave die er ligt na de versterking en het goed achterlaten van het gebied, zou het goed zijn om een gedragen gebiedsbreed nazorgplan te ontwikkelen vanuit alle betrokken partijen.**

4.6 Vertrouwen in de overheid

Groningen is emblematisch voor Nederlands overheidsfalen. Het vertrouwen dat bewoners in de provincie Groningen en Drenthe hebben in de overheid is dan ook lager dan in de rest van Nederland (Consortium KplusV, CMO STAMM, Aletta Advies, SEO Economisch Onderzoek, 2026). Dit hangt samen met het handelen van de overheid rondom de gaswinning, veiligheid en de afhandeling van schade. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) concludeert dat er nationaal een ‘be-

trouwbaarheidscrisis' is, als gevolg van het niet functioneren van de politiek (Van der Meer & Den Ridder, 2025). Groningen speelt hierin een belangrijke rol, alsmede andere affaires zoals de toeslagenaffaire (zie hoofdstuk 1).

In Nij Begun wordt breed erkend dat vertrouwen hersteld moet worden. Zo stelt het kabinet Rutte IV daarin dat ze ervan overtuigd is "dat het vertrouwen van gedupeerden alleen hersteld kan worden wanneer in het handelen van de overheid en de uitvoeringsorganisaties, vertrouwen in gedupeerden het vertrekpunt is" (Rijksoverheid, 2023, p. 8). De Nationale ombudsman (2026) ziet dat het vooral nodig is dat de overheid proactief handelt om vertrouwen te herstellen. Eén van de pijlers van Nij Begun is dan ook 'Bouwen aan een betere overheid'. De eerste positieve signalen over Nij Begun en de subsidieregelingen worden gerapporteerd in De Vries *et al.* (2026). Echter lijkt er nog geen sprake van een algehele toename in vertrouwen en voedt het recent verschenen ACVG-rapport (2026; zie hoofdstuk 1) het wantrouwen nog verder.

Uit het onderzoek van Gronings Perspectief blijkt nog steeds dat mensen met meervoudige schade, of een hoge procedurele last, structureel weinig vertrouwen hebben in de Rijksoverheid, het IMG en NCG (De Vries *et al.*, 2026; zie ook hoofdstuk 3). Het IMG startte in 2025 met de 'Bouwen aan herstel monitor', zodat ze verbeteringen kunnen doorvoeren in hun dienstverlening, met als doel om het vertrouwen in het IMG te vergroten (Pot *et al.*, 2025). Ongeveer 1.300 aanvragers vulden een enquête in waarin centraal stond welke aspecten voor aanvragers het belangrijkst zijn voor ervaren tevredenheid, oog voor de persoonlijke situatie en erkenning, en hoe dit verband houdt met vertrouwen. Tussen april 2023 (toen Nij Begun uitkwam) en april 2025 was een positieve trend te zien in het vertrouwen van bewoners in overheden en instanties (De Vries *et al.*, 2026). Deze algehele positieve trend lijkt te zijn doorbroken door de beving bij Zeerijp in november 2025. Dit heeft het vertrouwen in de Rijksoverheid, de provincie en de gemeente doen dalen. Wel steeg het vertrouwen in het IMG, NCG en buurtgenoten. **Mogelijk is dit te verklaren door persoonlijke contacten**

die er na de beving zijn geweest met deze groepen (De Vries *et al.*, 2026). Gronings Perspectief constateert dat het wantrouwen samenhangt met het lang moeten wachten op antwoorden en het niet nakomen van beloftes en afspraken door organisaties. Tevens rapporteren bewoners dat zij het gevoel hebben dat "de overheid geen oog heeft voor Groningen en niet opkomt voor de belangen van de burgers" (De Vries *et al.*, 2026, p. 73). Het sentiment is dat er iets groots moet gebeuren om dingen beter te laten lopen.

4.7 Samenvatting en duiding

Naarmate de gevolgen van de gaswinning uit het Groningenveld voortduren, wordt steeds duidelijker hoe diep de ervaringen van bewoners ingrijpen op hun persoonlijke leven, en hoe dit de dynamiek binnen gezinnen en gemeenschappen vergaand kan aantasten. Uit dit hoofdstuk blijkt dat naarmate de tijd vordert en de problematiek niet volledig wordt opgelost of trajecten vertragen, de impact groter wordt voor een deel van de getroffenen. Ook tasten de aanhoudende aardbevingen, het hebben van schade en de versterkingsoperatie het veiligheidsgevoel aan. Dit zien we ook terug in de aantallen AOS-meldingen en aanvragen bij het LOOV. Ondanks dat het goed is dat er mogelijkheden zijn om veiligheidsvraagstukken aan te kaarten, is het verontrustend dat er weinig bekend is over de bewoners die deze meldingen doen. Het blijft onduidelijk wat de ervaringen van bewoners zijn met (ongegronde) AOS meldingen en LOOV (afwijzingen). Zeker omdat een verminderd veiligheidsgevoel een voorspeller is voor gezondheidsproblemen, is het extra belangrijk om deze meldingen goed te volgen (zie hoofdstuk 3).

Uit de beschikbare data komt duidelijk naar voren dat de ervaringen van bewoners met het doorlopen van de versterking veelal belastend en negatief zijn. Uit de nieuwste diepteanalyse van NCG blijkt dat het risico groot is dat bewoners langer zullen worden blootgesteld aan belastende processen (Nationaal Coördinator Groningen, 2026). Over schade is een minder eenduidig beeld te schetsen; wel lijken bewoners tevredener dan in eerdere jaren. De problemen rondom schade, in combinatie met de versterking, komen voornamelijk samen in het kerngebied.

Instanties werken doorlopend aan het doorvoeren van verbeteringen. Hierdoor zijn er ook bewoners die goed geholpen worden. Toch zijn er ook nog veel burgers die langdurig vastzitten in procedures, soms met een 'complexe situatie' als gevolg. Hoewel veel partijen zich ontfermen over deze groep mensen, zijn er nog veel verbeteringen nodig om te komen tot een goede aanpak. Vanuit BZK werd onlangs aangestuurd op betere monitoring om inzicht te krijgen of de geboden oplossingen van de verschillende partijen en teams die bezig zijn met complexe problematiek ook daadwerkelijk aansluiten bij de wensen van bewoners. Dit zou een goede stap zijn gezien de geringe inzichten. Hierin zou het ook goed zijn om aandacht te hebben voor kwetsbare groepen. Deze blijven tot op heden onderbelicht, met uitzondering van onderzoek naar ouderen door Rozema *et al*. (2024; zie hoofdstuk 3) en onderzoek naar huurders door Creusen (2024; zie hoofdstuk 5).

We zien meerdere belangrijke thema's om nader onderzoek naar te doen. Nazorg en monitoring krijgen inmiddels steeds meer aandacht, ook bij complexe casuïstiek. Er is nog geen plan voor nazorg op gemeenschapsniveau: er lijkt geen coherente aanpak rondom het behoud en verbeteren van sociale cohesie. Ook worden dorpen, met uitzondering van Krewerd, niet structureel gevolgd.

Afsluitend zien we dat het vertrouwen van bewoners in de verschillende partijen enorm is geschaad. Basale, interne processen bij de instanties functioneren niet naar behoren en de beloften die zijn gedaan, zijn beperkt ingewilligd. Om het vertrouwen te herstellen is verandering van binnenuit essentieel. Hiervoor is het nodig dat de instanties en overheden hun eigen structuren en systemen kritisch onder de loep nemen. Het zou ook waardevol zijn om specifiek te kijken naar de rol en het functioneren van de gemeenten en hun invloed op de ervaringen van bewoners. Deze inzichten blijven nu in onderzoek grotendeels buiten beschouwing.

Imago, cultureel erfgoed en de Groninger identiteit

Marieke Dwarswaard

De Groninger identiteit is op vele manieren verweven geraakt met de gaswinning. In eerdere kennisoverzichten (Hupkes *et al.*, 2021; Schreuder *et al.*, 2023) signaleerden we een toename in de aandacht voor imago en identiteit, met name in het ruimtelijk domein. Die aandacht nam sindsdien nog verder toe. Experts maken zich nog steeds veel zorgen over het verlies van de 'Groninger identiteit' als gevolg van de versterkingsoperatie die steeds meer op stoom komt. Dit betekent namelijk dat steeds meer woningen die kenmerkend zijn voor de regio, gesloopt of ingrijpend versterkt worden. Anno 2026 worden er vanuit verschillende hoeken pogingen gedaan om dit probleem aan te pakken. Op het gebied van erfgoed is de discussie uitgebreid met het vraagstuk wat er moet gebeuren met de materiële overblijfselen van de gaswinning, zoals de winningslocaties. Met de lancering van de Sociale Agenda is een start gemaakt met een grote en langdurige financiële impuls aan Groningen en Noord-Drenthe. Eén van de fundamenten van deze agenda is "het stimuleren van gemeenschapszin en trots". We onderzoeken in dit hoofdstuk de initiatieven die gesteund worden vanuit deze agenda, en de gevolgen van de gemaakte keuzes.

In 2023 uitten we onze zorgen over het gebrek aan wetenschappelijk onderzoek naar gebiedsidentiteit. Ook constateerden we dat er nog veel ongeregistreerd en dus onbeschermd erfgoed was. Tot slot zagen we een terugkerend probleem in het gaswinningsdossier: versnippering en verschillende procedures bij verschillende instanties, zoals gemeenten (Schreuder *et al.*, 2023). Zijn deze lacunes inmiddels opgevuld en is er sprake van een meer eenduidige en heldere aanpak?

Dit hoofdstuk gaat in op de huidige stand van zaken en zoomt ook uit: waar gaat het eigenlijk over als we het over identiteit, imago, trots en 'ons' erfgoed hebben?

Inleiding

In 1963, het jaar waarin de NAM de concessie voor de gaswinning in het Groningenveld kreeg, bracht zij een speciale editie van haar personeelsblad 'Nammogram' uit. Het nummer was geheel gewijd aan "een deel van Nederland dat voor de N.A.M. [sic] een belangrijk arbeidsveld gaat worden" (Nederlandse Aardolie Maatschappij [NAM], 1963, p. 1). In zo'n 100 pagina's kregen medewerkers van de NAM uitleg over gas, de winning in Groningen, concessies in Nederland, maar ook over de geschiedenis van Groningen en haar bewoners (NAM, 1963). Het tijdschrift geeft een inkijkje in de manier waarop de NAM naar Groningen keek en welk beeld er in 1993 van de Groningers bestond. In één van de artikelen stelt de auteur vast: "Wie open staat voor land en volk van Groningen, zal niet gauw worden teleurgesteld en verbaasd constateren dat het met die als nogal stug te boek staande Groningers hard meevalt" (NAM, 1963, p. 47). De mensen die de auteur op zijn tochten door Groningen ontmoette bleken "vriendelijk, gastvrij, open en met een zeer besliste mening. Geen spoor van achterdocht, van terughoudendheid" (NAM, 1963, p. 54).

Deze auteur, die zichzelf omschrijft als 'een buitenstaander', lijkt oprecht verrast door zijn ervaringen met de Groningers. Het stereotype beeld, geschraagd door het onderzoek naar de 'volksaard' uit de jaren '30 van de vorige eeuw, is dat 'de Groninger' stug, gesloten en koppig zou zijn.[1] Toch komt uit het 'Nammogram' ook wat medelijden naar voren met de mensen die in zo'n barre omgeving moeten wonen, waar de NAM'er goed moest "exploreren" wilde hij fatsoenlijke recreatiemogelijkheden vinden. De auteur verwacht echter dat dit wel goed komt, want "welke N.A.M.-er kan er niet exploreren?" (NAM, 1963, p. 80).

Hoewel modern onderzoek laat zien dat zulke stereotypen

1 Zie bijvoorbeeld het werk van de sociaal-geograaf E.W. Hofstee en dat van de Groninger schrijver en politicus Kornelis ter Laan in zijn werk over de Groninger volksaard: https://www.dbnl.org/tekst/vrie011nede01_01/vrie011nede01_01_0003.php

weinig betekenisvol zijn, wordt er in Groningen in de context van het gaswinningsdossier nog altijd veel gesproken over identiteit, imago en trots. Groningers moeten weer trots worden op hun afkomst, de provincie moet haar imago opkrikken en in de versterkingsoperatie moet recht worden gedaan aan de Groninger identiteit. Een greep uit diverse beleidsdocumenten:

> "Onze ziel is door verwaarlozing en aardbevingsellende gekrenkt, maar onze trots op de regio en op elkaar staat fier overeind" (Nij Begun, 2025d, p. 8);

> "Een sterk imago vergroot de trots van inwoners, trekt meer bezoekers en geeft ondernemers een steuntje in de rug" (Programmateam Baanbreker Vrijetijdseconomie, 2026, p. 26);

> "Met oog voor ruimtelijke kwaliteit en respect voor de Groninger identiteit worden woningen en gebouwen met zorg hersteld en behouden voor de toekomst" (Nationaal Coördinator Groningen [NCG], 2025, p. 6).

Het is goed om hier vragen bij te stellen: wat wordt er precies met deze begrippen bedoeld, en welk nut dient het gebruik ervan?

In dit hoofdstuk willen we handvatten bieden aan professionals en bewoners die zich bezighouden met identiteit in de breedste zin van het woord – zowel de eigenschappen van de inwoners als die van de gebouwde omgeving. Dat doen we door eerst in te gaan op het concept regionale identiteit, in het bijzonder de Groninger identiteit en het imago van Groningen (5.1 en 5.2). Wat zijn haar historische wortels, en welke eigenschappen zien we telkens terugkeren? We onderzoeken ook de tegenstrijdigheden binnen het identiteitsbegrip. Vervolgens bespreken we de status van erfgoed in Groningen (5.3 en 5.4). Met erfgoed bedoelen we materieel en immaterieel erfgoed – beide een belangrijke drager van identiteit. Welk beleid is er rondom bestaand erfgoed en is er ook sprake van nieuw erfgoed? De volgende paragraaf van dit hoofdstuk bespreekt

de relatie tussen gebiedsidentiteit en de versterkingsopgave (5.5). Het hoofdstuk besluit met een korte samenvatting, duiding en aanbevelingen voor wetenschappers, professionals en bewoners (5.6).

5.1 Groninger identiteit

Historisch gezien wordt de Groningse identiteit gekenmerkt door tegenstellingen. Enerzijds is de stad Groningen het centrum van vooruitgang en moderniteit. De universiteit zorgt voor een jonge populatie en voor innovatie. Mensen trekken van het platteland naar de stad om hiervan mee te profiteren. Aan de andere kant worden de ommelanden geroemd om haar rust en ruimte. Dat onderlinge verdeeldheid als regionaal kenmerk niet alleen iets uit een ver verleden is, blijkt ook uit de recente geschiedenis van de gaswinning, waar de verschillende regionale en lokale overheden er niet in slaagden om de belangen van Groningers te behartigen (Tweede Kamer der Staten-Generaal [TK], 2023).

Gaswinning en identiteit

In ons vorige kennisoverzicht schreef antropologe Elisabeth Moolenaar een essay over de verwevenheid van de gaswinning en de Groninger identiteit (Moolenaar, 2023). Daarin signaleerde ze hoe de Groninger identiteit op vier gebieden door de gaswinning en de bevingen gevormd is: verbondenheid met het landschap, wantrouwen naar de politiek, gemeenschap rondom verzet en sociale verdeeldheid. Ze concludeert in haar essay dat de gaswinning ertoe heeft geleid dat "de regionale identiteit een nieuwe betekenis [heeft] gekregen, als opgeofferde, uitgebuite en gedupeerde mensen, maar ook als degenen die bereid zijn de overheid, de NAM en het daarmee geassocieerde onrecht te bestrijden" (Moolenaar, 2023, p. 394).

Historicus Jurjen Abbes stelde in zijn MA-scriptie eveneens de invloed van de gaswinning op de Groninger identiteit centraal (Abbes, 2026). Als belangrijkste bron gebruikte hij diverse interviews uit het project 'Ooggetuigen van de Gaswinning' (zie het kader in hoofdstuk 4). Hij stelt dat alle geïnterviewden over de termen 'wingewest' en 'aardbevingsgebied' spraken in het kader

van de Groninger identiteit. Volgens Abbes is er sprake van een duidelijke collectieve identiteit van de regio, die gevormd is door de gaswinning: een identiteit waarin uitbuiting centraal staat.

Marjo van Bergen, jarenlang geestelijk verzorger in het gaswinningsgebied, schreef een essay waarin ze een vergelijkbare observatie doet als Moolenaar en Abbes. Ze stelt dat de Groninger volksaard soms wordt verward met een gecreëerde situatie: **"dat wantrouwen is geen erfstuk, maar het resultaat van de geschiedenis en omstandigheden. En wat door omstandigheden gevormd is, kan in principe ook weer veranderen" (Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen [GVA], 2025, p. 38).** Het is volgens Van Bergen gevaarlijk om de Groningers de gaswinning en de rampzalige gevolgen daarvan in de schoenen te schuiven onder het mom van een volksaard die binnenvetten en volgzaamheid zou aanmoedigen. Het narratief van gedwee slachtofferschap verhult de daadwerkelijke geschiedenis. Groningers hebben vanaf het begin van de 21ste eeuw pogingen gedaan om in beweging te komen, maar zoals de PEAG uitwees: het gasgebouw was ondoordringbaar (TK, 2023). Van Bergen pleit ervoor te benadrukken dat de Groningers weerbaar zijn en dat ze hun levens en gemeenschappen weer kunnen opbouwen. Ze schrijft hoe erkenning, het teruggeven van regie en evenwichtige representatie kunnen zorgen voor een nieuw verhaal, waarin slachtofferschap geen onderdeel meer is van de Groninger identiteit (GVA, 2025, p. 39).

Kortom: hoewel het verleidelijk blijft om de Groningse gebeurtenissen op te hangen aan verhalen over 'de Groningse identiteit', is die identiteit altijd complex en meervoudig geweest. Pogingen om die identiteit in simpele termen te vatten bleven en blijven altijd incompleet. De verhalen zijn interessant, maar kunnen snel generaliserend worden.

De sociale agenda, identiteit en taal

De sociale agenda, onderdeel van maatregelenpakket Nij Begun, heeft tot doel om Groningen op de volgende vier gebieden in een periode van 30 jaar op het landelijk gemiddelde te krijgen (Nij Begun, 2025d):

- Leefbaarheid
- Kansen voor de volgende generatie
- Deelnemen aan werk en verminderen van armoede
- Verbeteren van (mentale) gezondheid

Eén van de subdoelen van het concept Leefbaarheid is "vergroten van zelfbewustzijn, trots en regionale identiteit". De middelen die hiertoe worden aangewend zijn onder andere het financieel ondersteunen van dorpshuizen en andere publieke ruimten, opbouwwerk onder jongeren, en diverse soorten coaches. Tot slot wordt de Groningse en Noord-Drentse cultuur gesteund. Voor dit laatste is per jaar 4 miljoen euro beschikbaar (Nij Begun, 2025d, p. 17).[2]

Binnen de ondersteuningsmaatregel voor Groningse en Noord-Drentse cultuur wordt geld vrijgemaakt voor de programma's Toal op Stee en Toal op Schoule (Taal thuis en taal op school). In de Sociale Agenda wordt het Gronings "het hart van ons authentiek cultureel erfgoed" genoemd (Nij Begun, 2025d, p. 23). Volgens de auteurs van de Sociale Agenda geeft "ontmoeting van jong tot oud, van 'boeren, burgers en buitenlui' in de eigen taal een gevoel van trots, binding en zelfbewustzijn" (Nij Begun, 2025d, p. 23). Daarnaast wordt gesteld dat het voor de taalontwikkeling van kinderen goed is om tweetalig te worden opgevoed.

Het Gronings komt op verschillende plekken terug in beleidsdocumenten van Nij Begun (dat Gronings is voor 'nieuw begin'). Zo wordt in de Sociale Agenda gebruikgemaakt van een citaat uit het Groningse volkslied en er wordt benadrukt dat de agenda 'soamen moakt' (samen gemaakt) is. Met taal wordt gepoogd de regionale identiteit aan te spreken, maar omdat die identiteit voor iedereen iets anders betekent, kan dit worden ervaren als het gebruik van holle frasen – maar dan in dialect.

5.2 Imago van Groningen

Imago wordt gezien als een cruciale pijler in het verbeteren van

2 Ter vergelijking: het gehele jaarbudget van de Sociale Agenda is 128,7 miljoen euro per jaar. Voor alle maatregelen in de categorie leefbaarheid is in totaal 31 miljoen per jaar beschikbaar.

de brede welvaart, en om die reden heeft het een hoge prioriteit gekregen binnen Nationaal Programma Groningen (NPG) en Nij Begun (Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies, 2026).[3] Om te weten hoe het gesteld is met het imago van Groningen, wordt jaarlijks de Imagomonitor uitgezet. De resultaten hiervan worden sinds 2026 ook opgenomen in de SvGND.

In de monitor wordt bijgehouden hoe Groningers en niet-Groningers denken over Groningen. Dat wordt op twee manieren gemeten. Er wordt naar associaties gevraagd: Groningers vonden in 2024 de termen 'nuchter' en 'authentiek' sterk bij Groningen passen, evenals de begrippen 'ruimte' en 'groen'. Niet-Groningers dachten bij de provincie Groningen vooral aan aardbevingen, maar in 2024 noemden ze daarbij ook vaak het einde van de gaswinning (KPlusV *et al.*, 2024).

Daarnaast mogen respondenten de provincie Groningen met een cijfer beoordelen. In 2025 gaf een representatieve steekproef van 500 Groningers hun eigen provincie gemiddeld een 6,4 (op een schaal van -10 tot 10) (Verian, 2025). In 2023 was dat lager: toen was het gemiddelde een 5,7. Uit aanvullend onderzoek naar deze data bleek dat de parlementaire enquête, die toen volop in het nieuws was, een negatief effect had op het imago van Groningen (KPlusV *et al.*, 2024). Dat is ook terug te zien in de scores (eveneens op een schaal van -10 tot 10) die niet-Groningers gaven: in 2023 was dat een 3,3, in 2024 steeg het naar een 4, en in 2025 naar een 4,1 (Verian, 2025). Dat er een groot verschil zit tussen de score die de eigen inwoners geven en de score die buitenstaanders geven is volgens onderzoekers gebruikelijk (KPlusV *et al.*, 2024). Wat bij Groningen wel opvalt, is dat de door Groningers verwachte score van niet-Groningers, nóg lager is. In 2025 schatten Groningers in dat niet-inwoners hun provincie een 2,3 gaven – in 2023 was dat zelfs een 1 (Verian, 2025).

Met deze scores worden de doelen die door NPG gesteld zijn niet behaald – het imago van Groningen is niet verbeterd ten

3 Het Nationaal Programma Groningen is een eerder programma van steunmaatregelen voor Groningen. De Sociale Agenda en de Economische Agenda zijn hier de estafette-opvolgers van. Zie: https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/over-ons

opzichte van 2020, maar er is wel sprake van een licht positieve ontwikkeling (KPlusV *et al.*, 2024).

Verbeteren van het imago

Uit onderzoek is gebleken dat niet-Groningers die Groningen hebben bezocht, een hogere score geven aan de provincie dan mensen die er nog nooit zijn geweest (KPlusV *et al.*, 2024). Daarom wordt door NPG en Nij Begun ingezet op vrijetijdseconomie. Een beter aanbod voor toeristen zou moeten leiden tot een beter imago van Groningen. In 2024 heeft de provincie het project Baanbreker Vrijetijdseconomie opgezet. Dit project wordt omschreven als "een baanbrekend programma voor vrijetijdseconomie en grote investeringen voor de komende tien jaar waar Groningers van profiteren". De investeringen moeten "passend [zijn] bij het DNA van Groningen" (Team Baanbreker Vrijetijdseconomie, 2025).

Begin 2026 is deze Baanbreker uitgewerkt in het ontwikkelprogramma 'Ruimte voor Vrijetijd'. Het doel is om in 2056 het aantal verblijfsbezoekers aan Groningen te hebben verdriedubbeld ten opzichte van 2026, met een verdubbeling van bestedingen en verblijfsduur. Het bestaande aanbod van voorzieningen moet worden versterkt, maar er komen ook nieuwe voorzieningen bij. De financiering voor deze investeringsimpuls van 1,2 miljard euro moet uit de Economische Agenda, NPG, Europese fondsen en de private sector komen (Programmateam Baanbreker Vrijetijdseconomie, 2026). De poging van Groningen om in 2033 Europese Culturele Hoofdstad te worden, past bij de ambities van deze Baanbreker en het vrijetijdseconomieprogramma van de Economische Agenda.[4]

De aarde beeft

In 2024 zond de NTR een serie uit over Groningen, getiteld 'De aarde beeft'. Samen met het team van Andere Tijden maakte presentator Winfried Baijens vier afleveringen met verschillende invalshoeken. Baijens verbleef enkele maanden in Schouwerzijl en het team van Andere Tijden bracht veel tijd door in

4 Holsappel, W. (3 december 2025). Wordt Groningen Europese Culturele Hoofdstad in 2033? 'Nieuw toekomstperspectief voor de regio'. *RTV Noord*.

de provincie om onderzoek te doen. Dit is een fundamenteel andere aanpak dan meestal werd gehanteerd bij het maken van televisie over Groningen: "We kwamen hier wel, maar altijd haastig. Snel heenrijden, item maken en terug naar Hilversum. Dat was geen kwade opzet, maar wel hoe het praktisch werkte", aldus Baijens.[5] De serie is onderdeel van een drieluik over 'uithoeken' van Nederland: de andere series gaan over Zeeland ('Het water komt') en Limburg ('Het stof daalt').

Baijens kreeg enorm veel lovende reacties, deels van mensen die "gewoon enthousiast en blij waren dat Groningen eens op een andere manier in de landelijke media werd belicht dan ze kennelijk gewend waren."[6] Met het programma wilde hij niet alleen de pijn die de gaswinning heeft veroorzaakt laten zien, maar ook de schoonheid van de provincie. Hiermee wilde Baijens "onterechte vooroordelen" over de regio wegnemen.[7]

Bij inwoners van Groningen heeft het programma mogelijk bijgedragen aan een positiever zelfbeeld, maar de kijkcijfers laten zien dat 'De aarde beeft' vooral door diezelfde inwoners van Groningen werd bekeken.[8] De invloed van dit programma op het imago van Groningen buiten de provincie zal dus niet significant geweest zijn.

5.3 Erfgoed in Groningen

Erfgoedprogramma

Het Erfgoedprogramma is in 2017 gestart als samenwerking tussen NCG, Rijk (met daarbinnen het ministerie van OCW en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE)), Provincie en gemeenten, met als hoofddoel "de unieke Groninger gebiedsidentiteit en het cultureel erfgoed in het aardbevingsgebied te behouden en te versterken" (Provincie Groningen, 2026a, p. 4).

Het Erfgoedprogramma ondersteunt woningeigenaren, overheden en maatschappelijke organisaties, en doet dat in sa-

5 De Jong, C. (25 september 2023). Wat doet nieuwslezer Winfried Baijens toch de hele tijd in Groningen? *Dagblad van het Noorden*.

6 Darwinkel, G. J. (2 februari 2024). Docu-serie De Aarde Beeft bedolven onder loftuitingen: 'Dat geeft aan hoe diep het allemaal zit'. *RTV Noord*.

7 https://ntr.nl/serie/572/tekst/In+gesprek+met+presentator+Winfried+Baijens/636

8 Bron: NTR (mail d.d. 8 december 2025)

menhang met verschillende provinciale beleidsprogramma's, maar bijvoorbeeld ook met andere Nij Begun-maatregelen. Een voorbeeld hiervan is maatregel 13: meer aandacht voor ruimtelijke kwaliteit. Vanuit die maatregel is het Atelier van de Regiobouwmeester (zie ook paragraaf 5.4) op verschillende manieren betrokken bij het Erfgoedprogramma (Provincie Groningen, 2026a).

Het programma is sinds 2017 meerdere keren geactualiseerd. De aanleiding voor de meest recente actualisering in 2026 is de komst van Nij Begun. Maatregel 26 stelt dat er 73 miljoen euro beschikbaar is voor de voortzetting van het Erfgoedprogramma. Met deze garantie op financiering, kan het programma tot 2028 worden voortgezet.[9] Een andere reden voor een update en evaluatie van het programma is dat het Instituut Mijnbouwschade (IMG) sinds 2024 ook deelneemt (Provincie Groningen, 2026a).

In de meest recente actualisatie van het Erfgoedprogramma is gekozen voor vier focusthema's, te weten: "Integrale aanpak van schadeherstel en versterking, Duurzaam behoud van agrarisch erfgoed, Kennisontwikkeling en kennisborging, Erfgoed van de toekomst en de gaswinning" (Provincie Groningen, 2026a, p. 23).

Vanuit het Erfgoedprogramma kunnen bewoners terecht bij het Erfgoedloket, dat is ondergebracht bij onafhankelijke partij Libau. Het loket heeft een website met links naar een grote hoeveelheid informatie en organiseert regelmatig inloopavonden voor eigenaren van monumenten, waar alle relevante partijen aanwezig zijn om vragen van eigenaren te beantwoorden. Ook stuurt het loket als onderdeel van een proactieve benadering monumenteigenaren jaarlijks een brief, om hen te informeren over de erfgoedstatus van hun pand en de mogelijke subsidies waarop zij aanspraak kunnen maken (Provincie Groningen, 2026a). Gemeenten kunnen met vragen over erfgoed, cultuurhistorie en archeologie terecht bij het

9 Zo loopt het Erfgoedprogramma gelijk op met de oorspronkelijke beoogde periode van de versterkingsopgave.

Steunpunt Cultureel Erfgoed, dat zowel een platformfunctie als een faciliterende rol heeft (Provincie Groningen, 2026a).

	Totaal in de aardbevings-gemeenten	In de NCG-scope	Versterking afgerond	Schade-meldingen
Rijksmonumenten	3.723	373	158	1.829
Gemeentelijke monumenten	1.653	116	57	1.369
Karakteristieke panden	20.736	1.426	742	210

Tabel 5.1. Aantallen monumentale panden met schade en in de versterkings-scope. Bron: Provincie Groningen, 2026a; mailcontact IMG 18-05-2026.

Uit gegevens van het Erfgoedprogramma blijkt dat er in Groningen vooral heel veel karakteristieke panden staan en relatief weinig rijks- en gemeentelijke monumenten (zie Tabel 5.1). Dat heeft gevolgen voor de bescherming van deze panden: voor karakteristieke panden gelden minder beperkingen op aanpassing of sloop. Hanneke Ronnes en Wouter van Elburg stellen in hun artikel over monumenten in Groningen dat dit heeft geleid tot de sloop van veel historische panden. Zij signaleren een spanning tussen het willen inlossen van de ereschuld en het behoud van Groningen zoals dat er nu uitziet, en vragen zich af "in hoeverre de bestaande historische architectuur en de kenmerkende sfeer die die bebouwing met zich meebrengt (*affective atmosphere*) in gevaar komt onder druk van ruimtelijke en sociale onrechtvaardigheid" (Ronnes & Van Elburg, 2026, p. 217, eigen vertaling naar het Nederlands).

Pilot Integrale Aanpak Erfgoed

In september 2023 werd, eveneens als gevolg van Nij Begun maatregel 26, gestart met de pilot Integrale Aanpak Erfgoed in samenwerking met de Vereniging Groninger Monumenteigenaren (VGME), waarbij "de eigenaar van het erfgoedpand als opdrachtgever centraal staat" (Kremer, 2025, p. 1). De pilot moest bijdragen aan kostenbesparing, versnelling en herstel van vertrouwen. Ook had de pilot een testfunctie voor bredere toepasbaarheid op het gehele versterkingsproces. In maart 2025, anderhalf jaar na de start van de pilot, klopte de VGME aan bij

de Tweede Kamer met een brandbrief. Hierin gaf de vereniging aan dat zij het gevoel had tegengewerkt te worden door het ministerie van BZK: "In plaats van deze pilot te benutten om structurele verbeteringen in het versterkingsproces door te voeren, wordt de aanpak in de praktijk genegeerd, vertraagd en uiteindelijk gefrustreerd" (Kremer, 2025, p. 1).

In december 2025 was de situatie niet verbeterd: de VGME stelde op haar website dat de pilot mislukt is, ook nadat de provincie de pilot had overgenomen.[10] In januari 2026 nam zij in haar algemene ledenvergadering het besluit om zich "formeel en onvoorwaardelijk te distantiëren van het huidige pilotprogramma" (Kremer, 2026, p. 1). De pilot is volgens de VGME "uitgekleed, gewijzigd en naar eigen inzicht ingevuld" (Kremer, 2026, p. 1). Vooralsnog blijft de VGME wel bestaan en blijft zij voorstander van de integrale aanpak. Ook blijft zij de belangen van monumenteigenaren behartigen en wil zij zich inzetten voor "een constructieve dialoog over toekomstbestendige oplossingen" (Kremer, 2026, p. 2). Daarnaast zal de VGME zich meer gaan richten op kennisdeling en agendering (Kremer, 2026). Volgens het Erfgoedprogramma zijn lessen getrokken uit deze pilot en zijn "diverse uitgangspunten opgenomen in de reguliere werkwijzen van betrokken organisaties" (Provincie Groningen, 2026a, p. 71).

Boerderijen

Groningen staat vol met historische boerderijen. De gemeente Oldambt telt de meeste: 367 herenboerderijen, waarvan er 80 een monumentale status hebben (Nijmeijer, 2025). In totaal zijn er in de vijf aardbevingsgemeenten 1.297 adressen aangemerkt als agrarisch erfgoed (Hatzo Producties, 2024). De afgelopen twee jaar is er veel discussie geweest over het lot van specifiek de Oldambster boerderijen. Documentairemaker Tom Tieman liet in 2025 in zijn documentaire 'Huilende Bruiden' (zoals deze boerderijen ook wel worden genoemd) twee monumentale boerderijen met elkaar in dialoog gaan. Eén van de gebouwen, een 159 jaar oude boerderij die al zes generaties in handen is

10 https://groningererfgoed.nl/component/content/article/89-zeerijp-en-de-gemiste-kans-hoe-een-versnellende-aanpak-voor-groningen-bewust-werd-gesaboteerd?catid=9&Itemid=101

van dezelfde familie, werd door de eigenaren knalroze geverfd om aandacht te vragen voor hun situatie. Het rijksmonument is verzakt door bodemdaling. Lang konden de eigenaren geen aanspraak maken op vergoedingen voor aardbevingsschade omdat hun boerderij net buiten het aardbevingsgebied lag.[11] Hun actie heeft gewerkt: ze hebben uiteindelijk financiering gekregen voor restauratie en schadeherstel. Tieman is hier als documentairemaker blij mee, maar stelt tegelijk dat we misschien niet alle boerderijen moeten willen redden. Tieman vindt inspiratie voor de toekomst van de boerderijen in Engeland. Daar zijn landhuizen en kerken die zijn verworden tot ruïnes, toeristische trekpleisters geworden (Otten, 2025).

Ook de Stichting Landschap Oldambt (SLO) pleit voor "geleide verruïnering" van deze bouwwerken (Nijmeijer, 2025). Zij schreven voor tientallen boerderijen een advies in 2025 en redeneerden dat boerderijen laten vervallen "ecologische meerwaarde" biedt "en een rustpunt in het landschap". Merijn Wienk, deskundige op het gebied van de Oldambster boerderijen, legt uit dat het kostbaar is om boerderijen te restaureren en onderhouden. "De bruiden zijn financiële zwarte gaten, ook als ze nog lachen". Maar, pleit Wienk, een boerderij verruïneert niet zoals andere bouwwerken en zal uiteindelijk verdwijnen. "Een boerderij is een tent: als je de stok weghaalt, zakt het dak in" (Nijmeijer, 2025).

Eigenaren kunnen vanuit het Erfgoedprogramma subsidies aanvragen voor het behoud van hun monumentale- of erfgoedpand. Uit verschillende onderzoeken (Hatzo Producties, 2021, 2023, 2024) blijkt echter dat dit maar weinig gebeurt. De voornaamste redenen hiervoor bleken: "onbekendheid met regelingen, onduidelijkheid over de toepasbaarheid van de regelingen op de eigen situatie, bureaucratie van het aanvraagproces en uitstel van investeringen vanwege mijnbouwschadeproblematiek" (Hatzo Producties, 2024, p. 3). Dit geldt in het bijzonder

11 Ook als een boerderij wel binnen het aardbevingsgebied valt en in aanmerking komt voor versterking, levert dat soms moeilijkheden op. Zo spanden omwonenden van de boerderij Hoog Hammen in Overschild een rechtszaak aan tegen NCG, omdat zij in de versterkingsplannen karakteristieke elementen van de boerderij verloren zagen gaan. Zie: Staal, E. (2 januari 2024). Boerderij Hoog Hammen wordt versterkt, stichting baalt: 'Het gaat kapot en je krijgt het niet meer terug'. *RTV Noord.*

voor boerderijen die nog een agrarische functie hebben. Hier speelt ook de onzekerheid over ongeoorloofde staatssteun, de manier waarop agrariërs het onderhoud van hun boerderij doorgaans regelen (onderhands, met een bekende timmerman of schilder die ze vertrouwen) en tot slot de afkeer van de vele "erfbetreders" die een subsidie met zich mee zou brengen (zie ook hoofdstuk 2) (Hatzo Producties, 2024). Na diverse onderzoeken, uitgevoerd in opdracht van het Erfgoedprogramma, is de informatievoorziening verbeterd en zijn diverse regelingen aangepast.[12]

Eigenaren van monumentale boerderijen maken nog te weinig gebruik van subsidieregelingen

Een bijzondere *case study* zijn de zogeheten NAM-boerderijen. Deze boerderijen werden ooit verkocht aan de NAM, maar zijn door Het Groninger Landschap overgenomen met een 'bruidsschat': een bedrag van de NAM bestemd voor behoud en herstel. De restauratie van de laatste van deze drie boerderijen, de Occo Reintiesheerd, werd begin 2025 afgerond.[13] Ook de Tocamaheerd in Uithuizen wordt gered van de sloop, in een samenwerking tussen NCG, gemeente en een stichting die is opgericht door betrokken inwoners.[14]

Kerken

Groningen kent een uitzonderlijk hoog aantal middeleeuwse kerken. Groninger Kerken had in september 2024 ruim honderd van deze kerken in haar beheer. Zij zorgt voor deze kerken en kijkt eventueel naar herbestemming – iets dat door secularisatie voor veel kerken aan de orde is.[15] Regiobouwmeester Enno Zuidema roept op om kerken niet te snel weg te zetten als gebouwen die hun functie verloren hebben: "Er wordt gerouwd, getrouwd, er zijn concerten en optredens. Bij de belangrijkste momenten in het leven vormen ze het middelpunt. En ook als

12 Voor de conclusies uit de drie rapporten van Hatzo producties, zie https://kennis.cultureelerfgoed.nl/index.php/Aardbevingen_-_Gebruik_van_subsidies_bij_boerderijen_in_Groningen#vervolg

13 https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/p/praktijkvoorbeelden/overzicht-praktijkvoorbeelden/nieuwe-toekomst-voor-drie-groninger-boerderijen

14 Van Veluwen, R. (6 september 2025). Boerderij Tocamaheerd in Uithuizen definitief gered van de ondergang. 'NCG verdient daarvoor een pluim'. *Dagblad van het Noorden.*

15 https://www.groningerkerken.nl/nl/nieuws/2024-9/549/wanneer-neemt-groninger-kerken-een-kerk-over

er geen kerkdiensten meer gehouden worden, blijven bewoners goed op hun kerkgebouw letten" (Zwart, 2024).

Van alle kerken die de stichting beheert, staan er 29 in het versterkingsgebied. De helft daarvan was in december 2025 versterkt.[16] Eén van de meer uitdagende versterkingsprojecten van de afgelopen periode is de versterking van de kerk in Overschild. Die is volledig opgetild, zodat er een bevingsbestendige paalfundering onder kon worden aangebracht.[17] Groninger Kerken werkte in deze casus, evenals in de andere casussen, nauw samen met NCG en het IMG (Groninger Kerken, 2025). De kerk in Overschild is niet alleen versterkt, maar wordt ook herbestemd: er komen een theeschenkerij, een bezoekerscentrum en een tuin op hetzelfde terrein.[18] Dit past bij de aanbeveling van Zuidema om kerkgebouwen te blijven waarderen.

5.4 Erfgoed van de gaswinning

Winningslocaties

De gaswinning heeft niet alleen invloed op bestaand erfgoed, maar creëert ook nieuw erfgoed – materieel en immaterieel. Gertjan Plets en Christiaan Vonk omschrijven dit veld van verschillende typen erfgoed als een "complex multi-layered memoryscape" (Plets & Vonk, 2026, p. 210). Hiermee bedoelen ze dat er sprake is van een fysieke omgeving die op verschillende manieren herinnert aan de gaswinning, en waarin verschillende verhalen over dat verleden bestaan. Zo zijn er de voormalige winnings- en monitoringslocaties – een vorm van industrieel erfgoed. Bewoners en oud-medewerkers hebben hier verschillende herinneringen aan. Daarnaast zijn er projecten die gefinancierd zijn door de gasindustrie, zoals het Forum Groningen en het Groninger Museum. Dit zijn projecten die Groningen – maar wel vooral Stad – iets opgeleverd hebben, maar waar voor sommige mensen nog altijd een nare bijsmaak aan kleeft (Plets & Vonk, 2026). Ook het project 'Ooggetuigen van de Gaswinning' (zie het kader in hoofdstuk 4) is onderdeel van deze *memoryscape*.

16 https://www.groningerkerken.nl/nl/nieuws/2025-11/589/geen-zichtbare-schade
17 https://www.groningerkerken.nl/nl/nieuws/0/544/kerk-van-overschild-zweeft
18 https://groningerkerken.wordpress.com/2025/07/16/kerktuin-overschild

Er wordt door bewoners, lokale overheden en erfgoedprofessionals veel nagedacht over wat er met de NAM-locaties moet gebeuren – het industriële erfgoed van de gaswinning. De RCE liet een inventarisatie maken van de 26 winningslocaties, 6 fakkeltorens en diverse overige locaties die een relatie hebben met de gaswinning, zoals overslagstations en personeelswoningen van de NAM. De RCE pleit voor het evalueren en waarderen van alle individuele locaties op basis van eerdere publicaties van het Projectbureau Industrieel Erfgoed Nederland (PIE). Deze instelling gebruikt als voornaamste criterium in hoeverre "de fysieke overblijfselen de geschiedenis van een bedrijfstak kunnen vertellen" (Van Buuren, 2024, p. 47). In haar advies trekt de RCE de parallel met het einde van de steenkolenwinning in Limburg. Vrijwel al het fysieke erfgoed van deze industrie werd heel snel verwijderd – pas enkele decennia later ontstond er verzet tegen de sloop. De RCE stelt: "van het industriële landschap van de Mijnstreek is weinig over, iets dat niet alleen op ruimtelijk niveau te betreuren is, maar ook wordt gevoeld als een verlies van culturele identiteit" (Van Buuren, 2024, p. 4).

De RCE adviseert de NAM om deze reden om haar opruimprocedures *on hold* te zetten. Zo kan door omwonenden worden nagedacht over de toekomst. De wensen zullen mogelijk per locatie verschillen. Niet alle locaties hoeven volgens de RCE te blijven staan – soms kan ook het groen dat om locaties heen werd geplant het verhaal van de gaswinning vertellen. Andere opties die in het rapport worden genoemd zijn het geven van een museale functie, of zogeheten "*curated decay*" (vergelijkbaar met de 'geleide verruïnering' uit paragraaf 5.3) (Van Buuren, 2024, p. 48).

Het advies van de RCE is in lijn met de visie van bijvoorbeeld de kwartiermaker van de economische agenda, Jakob Klompien. Hij pleitte "voor het behoud van de productielocaties als industrieel erfgoed en toeristische trekpleisters" (Van Buuren, 2024, p. 4). Ook in het Baanbrekers-inspiratiedocument van de provincie uit 2024 werd gesproken over het gebruik van gaswinningslocaties als toeristische trekpleisters (Team Baanbreker Vrijetijdseconomie, 2025). In het Ontwikkelprogramma

is dit uiteindelijk onder het thema 'Pure producten en verhalen' geschaard. Daarin worden punten genoemd als "Aardbevingsverhaal", "Op unieke wijze toegankelijk en beleefbaarheid van: graan, gas, veen, industrie", "Thematisch herbestemmen van Industrieel erfgoed en Huilende Bruiden" en tot slot "Gas- en energieverhalen vertaald naar bezoekersbeleving" (Programmateam Baanbreker Vrijetijdseconomie, 2026, p. 47).

Over het behoud of herbestemmen van winningslocaties wordt niet alleen vanuit een toerismeperspectief nagedacht. Ook omwonenden van winningslocaties hebben hier ideeën over. In 2020 diende een inwoner van Thesinge, waar de NAM al in 1955 een proefboring deed naar olie maar op gas stuitte, een voorstel in bij het NPG-initiatief Toukomst. Deze omwonende wil de locatie Ten Boer 1 vergroenen. De locatie is volgens hem op dit moment "een lelijke plak asfalt" en "een litteken dat herinnert aan de ellendige gevolgen van de gaswinning."[19] Het Toukomstpanel besloot het plan van de inwoner van Thesinge te verbreden naar andere winningslocaties en dit project als geheel onder te brengen bij de Landschapswerkplaats. Deze organisatie werd in 2022 opgericht omdat veel van de bij Toukomst ingediende projecten over landschap en leefomgeving bleken te gaan. De Landschapswerkplaats biedt "initiatiefnemers [van de verschillende Toukomstprojecten, MD] een inspirerende plek om te schetsen, overleggen en te ontwerpen."[20] In totaal heeft het NPG 1 miljoen euro toegekend aan het project 'Vergroenen gaslocaties'. Op het moment van schrijven (juni 2026) is op de website van de Landschapswerkplaats te lezen dat in 2024 de verkenningsfase rondom de locatie in Thesinge is afgerond en dat in 2025 gestart zou worden met de realisatie. Dat is tot op heden nog niet gebeurd. Voor de andere locaties zou in 2025 een onderzoek zijn uitgezet.[21]

Begin 2026 is door de Landschapswerkplaats, PITCH en EPIQ (zie volgende paragraaf) een *open call* uitgezet voor ideeën over de gaswinningslocaties rond het Schildmeer. Iedereen

19 https://www.thesinge.com/nieuwsarchief/thesinge-opent-nieuwe-gaslocatie.php

20 https://www.landschapswerkplaats.nl/over-ons

21 https://www.landschapswerkplaats.nl/initiatieven/vergroenen-bestaande-en-verlaten-gaswinninglocaties

"met een goed idee" kon reageren op de oproep, waarvan de hoofdvraag is hoe je de locaties rondom het Schildmeer verbindt met elkaar, met het landschap en met het grotere verhaal van de gaswinning. Er kwamen 27 inzendingen binnen en een vakjury koos vijf voorstellen uit voor een pitchronde. Hierover wordt gestemd door een publieks- en vakjury. De ambitie is om vóór 2028 minimaal één locatie een nieuwe bestemming en inrichting te geven.[22] Dit kan echter pas als de winningslocatie geheel is afgebroken en gesaneerd en als de grondeigenaar toestemming geeft voor gebruik van zijn land.

Een struikelblok bij de winningslocaties is dat er sprake is van een verschil tussen wensen rondom het behoud van het industriële erfgoed van de gaswinning enerzijds, en wettelijke kaders anderzijds. Waar er vanuit erfgoed- en toerismeperspectief wordt gepleit voor behoud van in ieder geval een deel van de locaties, is er daarnaast de wettelijke verplichting om de locaties in hun oorspronkelijke staat te herstellen ('ontmanteling'). De NAM is hier in 2024 mee begonnen, in samenwerking met diverse partners. Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) houdt toezicht op de ontmantelingsprocedure en houdt in de gaten of burgers geen overlast ervaren (Staatstoezicht op de Mijnen, 2025c). Het land waarop de locaties zich bevinden, is niet van de NAM of de staat, maar van particuliere grondeigenaren. Zij moeten akkoord gaan met eventueel behoud of hergebruik. Deze eigenaren zijn vaak lastig te bereiken en het is lastig in te schatten of zij hier positief tegenover staan. Het is op dit moment nog onduidelijk of er gesprekken lopen tussen de grondeigenaren, de NAM en de partijen die pleiten voor enige vorm van behoud of herbestemming. Een ironische kanttekening hierbij is dat het financieel voordelig voor de NAM zou zijn als zij niet aan haar opruimverplichting hoeft te voldoen (Plets & Vonk, 2026).

Behoud van industrieel erfgoed is lastig te verenigen met wettelijke kaders

Het verhaal van de gaswinning

De *open call* voor het vergroenen van de winningslocaties is

22 https://www.landschapswerkplaats.nl/open-call

een samenwerking tussen de Landschapswerkplaats, PITCH en EPIQ. PITCH staat voor *Petrocultures in Heritage*, een meerjarig wetenschappelijk project dat gefinancierd wordt vanuit de European Research Council (ERC). Binnen dit project doet een team van onderzoekers, geleid door historicus Gertjan Plets (Universiteit Utrecht), onderzoek naar hoe de olie- en gasindustrie lang het historische narratief heeft bepaald, en hoe dit in de toekomst anders kan (Oud Ammerveld *et al.*, 2026).[23] Plets en zijn team stellen dat Nederland een petrostaat is: een land dat op politiek, cultureel, economisch en infrastructureel vlak is gevormd door olie en gas (Plets *et al.*, 2025). De fossiele industrie heeft vanaf het vroegste begin, toen er olie werd gevonden in koloniaal Nederlands-Indië, haar stempel gedrukt op de Nederlandse visie op deze brandstoffen:

> Met name de ontdekking van het Groninger gasveld in 1959 speelde een bepalende rol in het discours over fossiele brandstoffen en de vooruitgang. Zo ontstond de notie dat de gasbaten bijdroegen aan sociale solidariteit door het bekostigen van de welvaartsstaat. Terwijl de mijnen in Limburg sloten, werd Nederland in een hoog tempo omgebouwd tot 'gasland'. De Gasunie en de overheid richtten zich tijdens deze overgang in de jaren zestig nadrukkelijk op de consument. Wie nog niet overtuigd was van de waarde van een gasaansluiting moest worden overgehaald door marketingcampagnes. (Plets *et al.*, 2025, p. 69)

Plets en zijn team zijn ook aangesloten bij EPIQ.[24] EPIQ is net als het vergroeningsplan uit Thesinge een Toukomst-project, ingediend door inwoners die de verhalen van de gaswinning wilden vastleggen voor huidige en toekomstige generaties. Het moet een educatief-museaal centrum worden waar het gebruik van energiebronnen en de gevolgen daarvan centraal staan.[25] In 2023 stelden de initiatiefnemers dat zij een voormalige win-

23 https://www.uu.nl/medewerkers/GFJPlets

24 https://www.uu.nl/medewerkers/GFJPlets

25 https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/projecten/epiq-groningen-barst-van-de-energie

ningslocatie als geschikte plek voor hun centrum zagen.[26]

Naast EPIQ/PITCH lopen er ook andere initiatieven om het verhaal van de gaswinning te vertellen. Begin 2026 werd bekend dat twee Groningse filmmakers op zoek zijn naar fondsen voor een speelfilm over de psychologische gevolgen van de gaswinning. Het scenario voor de film 'Breuklijn' ligt er al, en acteur Marcel Hensema heeft zijn bereidheid toegezegd. De makers willen dit verhaal, dat vooral bij Groningers bekend is, graag met een nationaal publiek delen.[27]

Nog geen geschiedenis

Een precair aspect van het erfgoed van de gaswinning is dat, hoewel de gaskraan van het Groningenveld gesloten is, het dossier voor veel mensen nog geen geschiedenis is. Zij worden dagelijks geconfronteerd met de versterkingsoperatie, schadeherstel en de kans op nieuwe bevingen. Daarnaast wordt er in de provincie nog gas gewonnen uit de kleine velden. Een narratief dat de indruk wekt dat het boek gesloten is, kan bewoners het gevoel geven dat hun verhaal er niet toe doet, alsof de gaswinning eindigde toen het Groningenveld gesloten werd. Door te focussen op de gaswinning an sich, blijft de nasleep ook buiten de geschiedschrijving. Een project als 'Ooggetuigen van de Gaswinning' doet op een indringende manier recht aan de persoonlijke verhalen van mensen en laat hen merken dat hun verhalen waarde hebben. **Deze verhalen moeten dan ook een centrale plek krijgen in de geschiedschrijving van de gaswinning, zowel in een wetenschappelijke als een museale context.** EPIQ en PITCH kunnen hier een belangrijke rol in spelen, evenals de Groninger Archieven. Zij zijn momenteel bezig met een project om het verhaal van de gaswinning een plek te geven in hun collectie.

Het herdenkingsevenement 'Vanuit Hier' legde de gevoeligheid rond herinnering en het gaswinningsdossier goed bloot. Dit had een jaar na het definitieve einde van de winning van het

26 https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/nieuws/2023/05/12/zon-centrum-is-ook-een-stuk-erkenning-voor-dit-belangrijke-thema

27 Groenewold, M. (5 februari 2026). Filmmakers Niels (32) en Sander (32) uit Groningen zijn op zoek naar centen voor aardbevingsfilm: 'Verhaal moet verteld worden'. *Dagblad van het Noorden.*

Groningenveld, in oktober 2024, moeten plaatsvinden. Het plan was om een groot feest met onder andere Groningse artiesten en een gezamenlijk diner per dorpskern te organiseren. Dit werd op het laatste moment uitgesteld naar het voorjaar van 2025. Uiteindelijk werd er definitief een streep door gezet. Gedeputeerde Susan Top stelde dat Nij Begun het markeringsmoment minder urgent maakte: "Het idee om stil te staan bij wat er is gebeurd, oog te hebben voor elkaar in lastige tijden en trots te zijn op wat Groningers hebben bereikt, komt ook in Nij Begun terug."[28] Hier is echter nog geen concreet herdenkingsmoment uit voortgekomen. Tegelijkertijd stelt Top ook dat het ongepast werd gevonden om een feest te vieren terwijl zo veel Groningers nog wachten op versterking en schadeherstel.[29] Dat zou geen belemmering moeten zijn, volgens Agustín De Julio Pardo. Herdenken kan volgens het model van transitional justice (TJ, zie het kader in hoofdstuk 1) vrijwel op elk moment in de tijd – er hoeven geen jaren overheen te gaan. Het feit dat 'Vanuit Hier' werd afgeblazen is volgens hem te beschouwen als een toevoeging aan de reeks gebroken beloften aan Groningers, waarmee aan het herstel alleen maar schade werd toegebracht (De Julio, 2026).

5.5 Gebiedsidentiteit en versterking

Groningen heeft een unieke gebiedsidentiteit, die wordt gevormd door de woningen die er staan en door de ruimtelijke indeling waarin die woningen geplaatst zijn.[30] De versterkingsoperatie heeft invloed op die gebiedsidentiteit: in 2022 rapporteerde NCG dat er in Groningen al 880 panden gesloopt waren in het kader van de versterkingsoperatie.[31] In 2023 verwachtte de organisatie dat er in totaal 4.000 huizen in aanmerking zouden komen voor wat sloop-nieuwbouw genoemd wordt.[32] Volgens het meest recente jaarplan van NCG vallen er van de 8.583 adressen die vanaf 2026 nog versterkt

28 Veen, E. van der. (24 april 2025). Definitief streep door Vanuit Hier, het feest vanwege eind van gaswinning in Groningen. 'Tijd heeft ons ingehaald'. *Dagblad van het Noorden.*

29 Idem.

30 https://erfgoedloketgroningen.nl/erfgoedprogramma-groningen

31 Start, R. (26 september 2022). Groningen: tot nu toe 880 panden gesloopt door gaswinning. *NOS*

32 Redactie Nieuwsuur (22 februari 2023). Zorgen over verdwijnen authentieke Groningse dorpjes. *NOS/Nieuwsuur.*

moeten worden, 1.278 adressen onder zware versterking en sloop-nieuwbouw (NCG, 2025c). Daarnaast moet van 1.961 adressen de zwaarte van de versterking nog bepaald worden. Het advies voor sloop-nieuwbouw wordt gegeven als de versterkingskosten hoger zijn dan de kosten voor sloop-nieuwbouw of 150% hoger dan de taxatiewaarde van de woning.[33] Volgens Ronnes en Van Elburg (2026) is deze regeling een prikkel om historische panden te slopen – de taxatiewaarde van dit type panden is vaak laag en de restauratiekosten kunnen snel hoog uitvallen. Naast de huizen waarbij door NCG wordt besloten tot sloop-nieuwbouw, zijn er ook andere woningen die worden gesloopt, bijvoorbeeld omdat woningcorporaties dat willen of omdat er sprake is van ongelijkheid binnen een straat of wijk (Creusen, 2024).[34]

Dit proces van sloop-nieuwbouw heeft het aangezicht van wijken en soms hele dorpen ingrijpend veranderd. In vorige kennisoverzichten benoemden we daar zorgen over (Schreuder *et al.*, 2023). In reactie op deze zorgen besloot NCG (in samenwerking met het IMG) in 2023 een regiobouwmeester aan te stellen, die moest toezien op het behoud van de karakteristieke Groningse dorpsgezichten. Dit was onderdeel van Nij Begun maatregel 13: "meer aandacht voor ruimtelijke kwaliteit tijdens de versterking."[35] In september 2023 begon Enno Zuidema aan deze nieuwe functie. Hoewel de regiobouwmeester onderdeel is van NCG, is hij in de praktijk onafhankelijk. Hij geeft samen met zijn atelier gevraagd en ongevraagd advies.[36] Zijn eerste opdracht was het opstellen van een 100-dagen-advies (Zuidema, 2023). De belangrijkste punten uit dit advies zijn het slopen van zo min mogelijk woningen, een gebiedsgerichte aanpak, het schrijven van wijk- en dorpsvisies en het stimuleren van nieuwe architectuur, bijvoorbeeld door het uitschrijven van prijsvragen. Nieuwe architectuur betekent namelijk ook de creatie van nieuw erfgoed. NCG heeft besloten dit advies

33 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/de-versterking-in-stappen/versterkingsmogelijkheden

34 Redactie RTV Noord (2 juli 2024). Opluchting in Appingedam; woningen komen toch in aanmerking voor sloop-nieuwbouw. *RTV Noord.*

35 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/over-ncg/beleid-en-kaders/nij-begun

36 goudgebouwd.nl/over

grotendeels, binnen de haalbare kaders, over te nemen.[37] De regiobouwmeester werkt ook intensief samen met bijvoorbeeld de gemeente Eemsdelta, waar de versterkingsopgave heel groot is (College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs, 2025).

De *toolbox* van de regiobouwmeester en zijn atelier bestaat uit goede acquisitie en aanbesteding, thematisch advies op het gebied van bijvoorbeeld tijdelijke huisvesting, het gebruik van kansenkaarten en het actief uitdragen van successen en inspirerende (toekomstige) projecten (Zuidema *et al.*, 2024). Zo wordt een holistische benadering toegepast.
Ook adviseert Zuidema om te bewegen van reactief crisismanagement naar proactief, strategisch herstel om systematische verandering te bewerkstelligen (Zuidema *et al.*, 2024). Het gaat niet alleen om het repareren van de fysieke schade in Groningen, maar ook om structurele en vooral duurzame verbetering van sociale cohesie, ruimtelijke kwaliteit en vertrouwen (zie hoofdstuk 4).

Het gaat niet alleen om het repareren van de fysieke schade in Groningen, maar ook om structurele en vooral duurzame verbetering van sociale cohesie, ruimtelijke kwaliteit en vertrouwen

Een manier waarop het atelier van de regiobouwmeester successen deelt is via de website Goud Gebouwd. Dit is "een inspiratiegids met projecten uit het Groningse versterkingsgebied, uitgevoerd met oog voor ruimtelijke kwaliteit en karakter."[38] De website bevat zowel individuele gebouwen als huizenblokken die ingrijpend zijn versterkt. De catalogus biedt niet alleen inspiratie op het gebied van ontwerp, maar ook op het gebied van samenwerking tussen verschillende partijen.

Niet alleen vanuit NCG is er meer aandacht voor bouwen met oog voor ruimtelijke kwaliteit. Ook de provincie Groningen is bezig met dit vraagstuk. Zij gaf Libau (een kennisorganisatie die zich bezighoudt met de kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in Groningen en Noord-Drenthe) en Platform

37 https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/over-ncg/beleid-en-kaders/nij-begun/regiobouwmeester

38 goudgebouwd.nl

GRAS (het architectuurcentrum van en voor Groningen) de opdracht om een handreiking te schrijven. In deze handreiking wordt een pleidooi gehouden om:

> "de rijke Groningse ontwerp- en planningstraditie een nieuwe impuls te geven. Integrale samenhang en samenwerking, goed opdrachtgeverschap en goed ontwerp vormen de sleutel. Zo kunnen we ervoor zorgen dat al die opgaven die op ons bord liggen de schoonheid en economische potentie van onze provincie versterken, en niet ten koste gaan van de unieke historische kwaliteiten maar deze juist verrijken." (Platform GRAS & LIBAU, 2025, p. 72)

In de handreiking worden voorbeelden gepresenteerd van succesvolle projecten, zoals het Scholenprogramma en de sloop-nieuwbouw van veertig sociale huurwoningen in Uithuizen-Noord. Architectenbureau MX13 haalde bij het ontwerp voor deze woningen inspiratie uit de jaren '20 en '30, toen architect Berend Jager verschillende woningen in de stijl van de Amsterdamse School ontwierp in Uithuizen (Platform GRAS & LIBAU, 2025). Zo ontstaat er architectuur die past bij de omgeving, maar die ook vernieuwend is. Daarnaast wordt de rijke Groninger ontwerptraditie uitgelicht en bevat de handreiking een stappenplan voor goed opdrachtgeverschap.

Ook individuele architectenbureaus houden zich bezig met vraagstukken rondom de versterking. Architectenbureau MINT ontwierp in 2023 de 'Groninger Standaardwoning', in de traditie van naoorlogse catalogusbouw. Met een aantal partners, waaronder ook Platform GRAS, ging het bureau op zoek naar het 'Groninger DNA'. In het bijbehorende rapport roept MINT op om op zoek te gaan naar een passende maar snel te bouwen woning voor de locatie, en niet andersom. Hun Groninger Standaardwoning is modulair, en biedt zo ruimte voor herhaling én aanpassing. MINT hoopt met haar ontwerp de "herbouw in de versterkingsoperatie op een kwaliteitsvolle manier [te] versnellen", maar wil vooral ook inspireren en het gesprek over dit onderwerp op gang brengen (MINT Architecten, 2023).

De drie bovenstaande projecten plaatsen zichzelf allemaal in de context van de cultuur en geschiedenis van Groningen en haar eeuwenoude landschap. **Deze initiatieven laten zien hoe je met nieuwbouw de gebiedsidentiteit niet hoeft uit te wissen, maar die juist kan versterken en vernieuwen. Zo wordt de term identiteit concreet gemaakt en is het geen leeg containerbegrip.**

DE VERSTERKINGSOPGAVE EN DE GRONINGER IDENTITEIT

— Dianne Maas-Flim
Bouwmeester Versterking, Gemeente Groningen / Architect en oprichter, MINT architecten

De versterkingsopgave in Groningen is uitzonderlijk in schaal en impact. In korte tijd worden grote aantallen woningen vervangen, soms complete straten of wijken. Daarmee staat niet alleen de veiligheid van woningen centraal, maar ook de toekomst van dorpen en landschappen. Wat hier gebeurt, maakt iets zichtbaar wat breder speelt: hoe bouwen we snel en efficiënt, zonder de verbinding met plek, cultuur en identiteit te verliezen?

De inzet op industriële woningbouw is begrijpelijk en in veel opzichten noodzakelijk. De opgave is groot, de druk hoog, en fabrieksmatig bouwen biedt snelheid, voorspelbaarheid en betaalbaarheid. In die zin gaat er veel goed. Tegelijkertijd zien we dat deze benadering vaak eenzijdig technisch wordt ingevuld. Woningen worden ontwikkeld als product, los van hun omgeving. De aansluiting met het dorp, het landschap en de manier waarop mensen wonen raakt daarmee op de achtergrond.

Juist in Groningen wordt zichtbaar wat daarvan het gevolg kan zijn. We bouwen hier niet in lege velden maar in dorpen die in de loop van eeuwen zijn ontstaan. Elke plek heeft zijn eigen structuur, geschiedenis en logica. Dat maakt dat bouwen hier per definitie maatwerk is. Wanneer standaardwoningen zonder die kennis worden toegepast, schuurt het. Niet alleen in

ruimtelijke kwaliteit, maar ook in het proces: plannen passen niet binnen de kaders, vergunningen lopen vast en projecten vertragen.

Tegelijkertijd is dit geen typisch Gronings vraagstuk. In heel Nederland wordt gezocht naar manieren om industriële woningbouw te verbinden met ruimtelijke kwaliteit. Groningen laat die zoektocht in versneld tempo zien. Vanuit mijn rol als bouwmeester versterking zie ik hoe groot de invloed is van de keuzes die we aan de voorkant maken. Juist bij sloop-nieuwbouw met versterkingsbudgetten zou een eerste fase van ontwerpend onderzoek vanzelfsprekend moeten zijn. Een fase waarin gekeken wordt naar de plek, de ruimtelijke kaders, de woonwensen en de mogelijkheden van het plan, voordat er een oplossing wordt gekozen.

Instrumenten zoals Architect aan Zet laten zien wat dat kan opleveren. Dit is een pilot binnen de gemeente Groningen, gericht op het vroegtijdig inzetten van ontwerpkracht in het versterkingsproces. Door een architect vanaf het begin én gedurende het hele traject betrokken te houden, ontstaat samenhang tussen plek, ontwerp en uitvoering, en wordt de ruimtelijke en bouwtechnische kwaliteit beter geborgd. De pilot laat zien dat plannen hierdoor beter aansluiten op hun omgeving en op de wensen van bewoners, ruimtelijk sterker worden en dat het vergunningstraject soepeler verloopt.

De architect speelt daarin een centrale rol. Niet alleen als ontwerper, maar als verbinder in het proces. Iemand die naast de bewoner staat, kennis heeft van de plek en de ruimtelijke kaders, en tegelijkertijd begrijpt hoe een woning technisch en praktisch gerealiseerd kan worden. Die het traject overziet, van eerste idee tot en met vergunning en uitvoering, en daarin de verschillende belangen bij elkaar brengt.

De aanleiding voor ons bureau om te werken aan de Groninger Standaard Woning lag in dezelfde observatie. Als je ziet waar het schuurt, heb je ook de verantwoordelijkheid om mee te denken over hoe het anders kan. De Groninger Standaard

Woning is geen kant-en-klaar ontwerp, maar een onderzoek naar hoe je industriële woningbouw kunt verbinden met de specifieke kenmerken van plek en gebruik.

De kwaliteit waar het uiteindelijk om gaat, is breder dan alleen het ruimtelijke beeld. Het gaat ook over integraliteit: over het samenbrengen van plek, proces, techniek en gebruik, en over het maken van keuzes die kloppen op de lange termijn.
De versterkingsopgave biedt daarmee niet alleen een enorme uitdaging, maar ook een kans. De kans om te laten zien dat het mogelijk is om snelheid en schaal te combineren met aandacht voor plek, proces en kwaliteit. Juist daar ligt, wat mij betreft, de belangrijkste opgave voor de komende jaren.

5.6 Samenvatting en duiding

In dit hoofdstuk lieten we zien dat identiteit een breed en veelgebruikt begrip is, dat raakt aan allerlei aspecten van het gaswinningsdossier. Zo is de identiteit van een deel van de Groningers mede gevormd door de gaswinning, al sluit het beeld van Groningen als wingewest ook aan bij oudere verhalen over Groningen. Ook in de jaren '70 van de vorige eeuw was dat het sentiment, dat leidde tot de bekende Volkscongressen van Fré Meis. Het is een valkuil om te denken dat 'de identiteit' van 'de Groningers' heeft geleid tot jarenlange exploitatie van hun provincie. In veel beleidsdocumenten, met name in Nij Begun, wordt gebruikgemaakt van het Gronings. Hiermee wordt gecommuniceerd dat dit geen van bovenaf opgelegd programma is, maar dat er regionaal draagvlak is. Het is de vraag of dat door inwoners ook zo wordt ervaren, of dat zij het als een vorm van culturele toe-eigening beschouwen.

Het is een valkuil om te denken dat 'de identiteit' van 'de Groningers' heeft geleid tot jarenlange exploitatie van hun provincie

Het gebouwde Groningse erfgoed – de vele kerken, boerderijen en monumenten – wordt gezien als een cruciaal onderdeel van de regionale identiteit. Deze bouwwerken hebben vaak complexe aardbevingsschade en moeten in veel gevallen versterkt worden. Het risico op herhaalschades is significant. Om hier vanuit verschillende instanties regie op te houden, is al in 2017 het Erfgoedprogramma opgericht. Daarin gaat veel goed, maar er is ook nog vaak sprake van botsende belangen en visies. De mislukking van de pilot met de VGME laat zien dat goede afspraken over verantwoordelijkheden cruciaal zijn, en dat het moeilijk is om het vertrouwen te herstellen als dat eenmaal geschaad is. Het is van belang om de komende jaren te zorgen dat de kennis die er nu is over erfgoed, schade en versterking goed wordt geborgd, ook als het Erfgoedprogramma afloopt.

Het gaswinningsdossier heeft ook eigen erfgoed met zich meegebracht, zowel materieel als immaterieel. Het is van belang om hier de komende jaren op een zorgvuldige manier mee om te

gaan. Projecten als 'Ooggetuigen van de Gaswinning' en EPIQ kunnen hier een belangrijke rol in spelen. De komende jaren zullen moeten uitwijzen hoe hier vorm aan wordt gegeven. De herinneringscultuur van de gaswinning is nu nog erg gefragmenteerd. Om bij te dragen aan herstel en gerechtigheid, zou het goed zijn als er ruimte wordt geboden aan evenementen als 'Vanuit Hier' – iets dat tot dusver nog niet is gelukt.

De manier waarop de versterkingsopgave de gebiedsidentiteit beïnvloedt, was lang een punt van zorg – er verdwenen in hoog tempo veel beeldbepalende panden. Daar kwamen vaak woningen voor terug die niet pasten bij hun omgeving. Met de komst van de regiobouwmeester en zijn atelier, heeft NCG hier maatregelen voor genomen.

Identiteit zal de komende tijd een belangrijke rol blijven spelen in allerlei facetten van het gaswinningsdossier. Het is zaak om dit te blijven bevragen, om zo te zorgen dat 'de Groninger' geen hol begrip wordt dat vooral door mensen van buiten de provincie wordt gebruikt. In plaats daarvan moet het verhaal van Groningen door de Groningers gedragen en vormgegeven worden.

Leefbaarheid, leefomgeving en nieuwe energie

Marieke Dwarswaard

6

De leefbaarheid in Groningen staat al decennialang onder druk door een combinatie van de gaswinningsproblematiek en het verdwijnen van voorzieningen. Nij Begun is voor een deel bedoeld om deze ereschuld — een jarenlang gebrek aan rechtvaardigheid en investeringen vanuit de overheid — te herstellen. Het uiteindelijke doel is om de brede welvaart in Groningen en Noord-Drenthe in dertig jaar op het niveau van de rest van Nederland te brengen. Brede welvaart en leefbaarheid zijn echter ruime begrippen waar zeer veel aspecten van het leven onder kunnen vallen, waardoor het niet altijd duidelijk is waar dit geld aan besteed mag of kan worden. Daarnaast is de in de Wet Groningen gedefinieerde "zorgplicht brede welvaart" volgens lokale overheden niet concreet genoeg: wie is precies waartoe verplicht?[1]

Na de sluiting van het Groningenveld wil de provincie zich graag profileren als leverancier van nieuwe energie. Vanuit Nij Begun is hier veel geld voor beschikbaar, specifiek in de Economische Agenda. Grote energieprojecten, zoals de aanleg van zonne- en windmolenparken, hebben echter vaak invloed op leefbaarheid. Andere vormen van nieuwe energie worden ondergronds gewonnen en hebben daarmee ook effect op leefbaarheid. De overheid werkt aan een programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond en een herziening van de Mijnbouwwet. We zien hierin positieve ontwikkelingen, maar het is nog niet met zekerheid te zeggen of de lessen van Groningen hierin volledig worden meegenomen. Daarnaast is de presentatie van de herziene Mijnbouwwet door verschillende kabinetswissels meerdere keren uitgesteld, waardoor de huidige wet nog altijd van toepassing is.

1 Hakkenes, E. (11 september 2024). De wet die Groningen moet helpen is 'vaag en vrijblijvend'. *Trouw*

Inleiding

Brede welvaart en leefbaarheid zijn belangrijke pijlers in Nij Begun en in haar 'voorganger' Nationaal Programma Groningen (NPG). In dit hoofdstuk gaan we in op de definities van deze begrippen zoals die worden gehanteerd door verschillende partijen. Ook belichten we de verschillende maatregelen die voor deze pijlers bedacht zijn, en rapporteren we over de voortgang van de uitvoering, voor zover daar al iets over te zeggen is. In 6.1 staat het begrip brede welvaart centraal, in 6.2 het begrip leefbaarheid. In die paragraaf gaan we niet alleen in op de Nij Begun-maatregelen, maar ook op de impact die de versterkingsoperatie heeft op de leefbaarheid in dorpen en wijken. In 6.3 staat de toekomst van mijnbouw en grote energieprojecten centraal, iets dat potentieel grote invloed heeft op de leefbaarheid in Groningen. De keuzes die de overheid nu maakt met de herziening van de Mijnbouwwet zullen de komende decennia bepalen hoeveel effect mijnbouw mag en kan hebben op de levens van mensen. Tot slot vatten we dit hoofdstuk in 6.4 kort samen en reflecteren we op de inhoud van het hoofdstuk.

6.1 Brede welvaart

Definitie en toepassing van brede welvaart

Brede welvaart is een waar *buzzword* de afgelopen jaren. Het wordt gebruikt om te meten hoe het met een gebied gaat, op een manier die veelomvattender is dan bijvoorbeeld enkel het Bruto Binnenlands Product (BBP) (Brouwer, 2025). In andere woorden: brede welvaart omvat "alles dat het leven de moeite waard maakt voor mensen" (Sociaal Planbureau Groningen [SPG], 2025). Een belangrijke kanttekening is dat er geen wetenschappelijke consensus is over wat er dan precies gemeten moet worden: het is altijd een samenstelling van verschillende indicatoren, maar wat die indicatoren zijn is niet gestandaardiseerd.

In januari 2025 werd Aleid Brouwer aangesteld als bijzonder hoogleraar Brede Welvaart en Kansen(on)gelijkheid. In haar oratie stelt ze dat brede welvaart vaak wordt genoemd als belangrijk concept, maar zelden wordt geïmplementeerd. Ze stelt dat een post-groei-visie nodig is voor die implementatie: een "transitie van het huidige economische systeem naar een meer holistisch en kwalitatief begrip van vooruitgang" (Brouwer, 2025). Brede welvaart geeft namelijk, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het BBP, zicht op de negatieve effecten die economische groei kan hebben. Het doel van Brouwers leerstoel is tweeledig. Enerzijds wil ze kennis en handelingsperspectief bieden aan bestuurders, beleidsmakers en organisaties. Op de langere termijn wil ze daarnaast graag aan de slag met het ontwikkelen van lokale post-groei economische systemen.

In het essay dat Brouwer samen met Sierdjan Koster schreef in ons vorige kennisoverzicht stellen zij dat het gaswinningsgebied een goede illustratie is van de voordelen van kijken vanuit brede welvaart. De schade die door de gaswinning veroorzaakt is en de negatieve effecten van de hersteloperatie (zoals overlast door werkzaamheden en afbraak van de sociale cohesie) zijn in het BBP niet terug te lezen (Koster & Brouwer, 2023).[2] Tegelijk kan brede welvaart volgens Brouwer en Koster laten

2 Hierbij kan nog worden opgemerkt dat de reële economie van de provincie Groningen kromp door het einde van de gaswinning in 2024, met 11,1%. Zie: KplusV, Sociaal Planbureau Groningen en Aletta Advies, 2025

zien waar Groningers trots op zijn, en waar ontwikkelingsmogelijkheden liggen. Ze waarschuwen daarbij wel voor een "vinkjeslijst". In plaats daarvan is het zaak "balans te vinden tussen de verschillende prioriteiten, waarbij je de wensen van de bewoners in overweging neemt" (Koster & Brouwer, 2023, p. 354).

De schade die door de gaswinning is veroorzaakt, is niet terug te zien in het BBP

De Monitor Brede Welvaart Groningen sluit aan bij de visie van Brouwer. Deze monitor wordt door het Sociaal Planbureau Groningen (SPG) gemaakt en richt zich op acht dimensies: welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid & vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. In deze monitor worden met name CBS-data gebruikt, die door het SPG worden aangevuld met surveydata, opgehaald bij het Groninger Panel (SPG, 2025).[3] Het monitoren van de brede welvaart biedt richting aan regio en gemeente, en "waardevolle aanknopingspunten om het juiste gesprek te voeren over passende beleidskeuzes voor beleidsmakers, bestuurders en iedereen die zich inzet voor de toekomst van Groningen" (SPG, 2025, p. 7).

Een voorloper van de SPG-monitor is de NPG-monitor. Deze startte in 2019 met een nulmeting, om zo de effecten van het NPG – dat het doel heeft om de brede welvaart in Groningen te verbeteren – over de komende jaren goed te kunnen meten. In de NPG monitor wordt gebruikgemaakt van een speciale Brede Welvaart Index NPG, waarin wordt meegewogen hoe veel belang inwoners van Groningen hechten aan 39 verschillende aspecten (E&E Advies, Sociaal Planbureau Groningen, Aletta Advies, 2021).

Brede welvaartsniveau in Groningen

Uit de Monitor Brede Welvaart van 2024 van het SPG blijkt dat in alle Groningse gemeenten de helft tot tweederde van de gemeten indicatoren van brede welvaart een stijgende lijn vertoont. Daarentegen scoort slechts tussen de 10% en 30% van de indicatoren boven het Nederlands gemiddelde (SPG, 2025).

3 Het Groninger Panel is het online inwonerspanel van het SCP, met ruim 6.000 leden.

Er is sprake van grote verschillen tussen de gemeenten: met name het noordoosten van Groningen blijft achter. Daar "speelt een combinatie van sociaal-maatschappelijke en economische problemen, zoals (intergenerationele) armoede, huisvestingsdruk, lagere werkgelegenheid en beperkte toegang tot en bereikbaarheid van voorzieningen" (SPG, 2025, p. 19). Ook is er een verschil tussen economische en sociale indicatoren. Op economisch vlak gaat het vrij goed: het mediaan besteedbaar inkomen neemt toe en de werkloosheid neemt af (zie hoofdstuk 2). Op sociaal vlak is er ten opzichte van eerdere jaren minder contact met familie, vrienden en kennissen, is het vertrouwen in instituties afgenomen (zie hoofdstuk 4) en zijn er meer mensen met langdurige ziekten. Als het gaat over de woon- en leefomgeving ligt de tevredenheid met de woonomgeving lager dan gemiddeld in Nederland, en is de afstand tot voorzieningen groter. Dat laatste geldt in mindere mate voor de gemeente Groningen, maar des te meer voor de gemeenten Westerwolde en Eemsdelta (SPG, 2025).

Het SPG besteedt in haar monitor speciale aandacht aan de gaswinning en de gevolgen daarvan. Uit gegevens van het Groninger Panel blijkt dat de afhandeling van de gaswinning iets is waar veel mensen, in het bijzonder jongeren, niet hoopvol over zijn. Ook wordt genoemd dat de gaswinning onder andere invloed heeft op de gezondheid van mensen (zie hoofdstuk 3) en de tevredenheid met de woning en woonomgeving (SPG, 2025). Dit heeft een grote impact op de levens van mensen. Uit verdiepend onderzoek onder het Groninger Panel in de NPG-monitor, blijkt namelijk dat "de woning en woonomgeving de grootste 'bouwsteen' van een tevreden leven [zijn] (samen met ervaren gezondheid, waarbij bij beide van belang is dat de basis op orde is, namelijk onderwijs en inkomen)" (KplusV *et al.*, 2025, p. 63-64).

Nij Begun en brede welvaart

In Nij Begun, dat bedoeld is om de 'ereschuld' aan Groningen in te lossen, zijn diverse maatregelen opgenomen die moeten bijdragen aan het vergroten van de brede welvaart. De meest omvangrijke daarvan zijn maatregel 34 en 35, respectievelijk de

Sociale en de Economische Agenda. Het doel van beide agenda's is om de brede welvaart in Groningen en Noord-Drenthe in de komende dertig jaar minstens naar het landelijk gemiddelde te brengen. Daar is in totaal 8 miljard euro voor beschikbaar, dat gedurende drie decennia uitgegeven zal worden. In de Staat van Groningen en Noord-Drenthe (SvGND) wordt daarom vanaf 2026 bijgehouden hoe het met de brede welvaart in deze gebieden gaat, om te kunnen nagaan in hoeverre de Nij Begun-maatregelen impact hebben. De verschillen in brede welvaart binnen de dertien gemeenten die in aanmerking komen voor Nij Begun-gelden zijn echter groot. Zo scoren de Drentse gemeenten Aa en Hunze, Noordenveld en Tynaarlo allemaal hoog op het gebied van brede welvaart, terwijl de Groningse gemeenten behoren tot de onderste regionen van de ranglijst (Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies [Consortium], 2026).[4] Dit roept vragen op over wie er recht heeft op het 'eerherstel' en voor wie de 'zorgplicht' van de overheid precies moet gelden.

6.2 Leefbaarheid

Definitie en monitoring van leefbaarheid

Leefbaarheid is een breed begrip. In ons vorige kennisoverzicht definieerden we het als "de mate waarin de directe en fysieke leefomgeving aansluit bij de wensen, idealen en behoeften van het individu" (Schreuder *et al.*, 2023, p. 176). In de Monitor Brede Welvaart Groningen is 'ervaren leefbaarheid van de woonomgeving' één van de vele indicatoren waar inwoners op bevraagd worden. In deze monitor valt leefbaarheid onder het bredere aspect Welzijn. Groningers gaven de leefbaarheid van hun woonomgeving in 2024 gemiddeld een 7,6 – het landelijk gemiddelde. De verschillen tussen de verschillende gemeenten zijn relatief klein. Wel lopen de scores in de verschillende leeftijdscategorieën uiteen: jongvolwassenen (18 tot en met 34 jaar) geven gemiddeld een lager cijfer dan ouderen. Ook zijn er verschillen tussen inkomenscategorieën en speelt de gezondheid van mensen mee in het cijfer dat ze geven (SPG, 2025). De panelleden kregen niet alleen vragen over de huidige

4 Alle gemeenten in Nederland zijn voor deze ranglijst ingedeeld in 100 groepjes van drie of vier gemeenten, zogeheten percentielgroepen.

leefbaarheid, maar mochten ook aangeven wat zij denken dat er nodig is om hun dorp of wijk in de toekomst leefbaar te houden. In de antwoorden komt het behoud van basisvoorzieningen en openbaar vervoer vaak terug, evenals het beschermen van het Groninger landschap, en het eerlijk herstellen van alle aardbevingsschade.

In de SvGND wordt leefbaarheid op een andere manier gemeten, en valt het onder een andere categorie: Omgeving. Er zijn drie indicatoren die over leefbaarheid gaan, namelijk:

- Rapportcijfer tevredenheid met de leefbaarheid in dorp of wijk
- Percentage inwoners dat vindt dat de leefbaarheid in hun dorp of wijk in de afgelopen twaalf maanden vooruit is gegaan
- Percentage inwoners dat zich zorgen maakt over de toekomstige leefbaarheid van hun dorp of wijk

Deze drie indicatoren, samen met negen andere indicatoren, vormen samen een score op de Leefbaarometer.[5] Net als in het geval van brede welvaart scoren de Drentse gemeenten hier hoog en de meeste Groningse gemeenten laag, met uitzondering van de gemeente Westerkwartier (Consortium, 2026).

De onderzoekers van het SPG merken op dat de door hen gemeten hoge leefbaarheidsscore niet het hele verhaal vertelt, omdat er grote verschillen zijn tussen verschillende groepen in de maatschappij. Ook blijken uit deze score niet de zorgen die veel Groningers hebben over het tekort aan passende woningen, over de afname van voorzieningen in met name de kleinere dorpen, en over de spanningen die ontstaan door verschillen in de schadeafhandeling. Het SPG benadrukt dat daar kansen liggen. **De investeringen vanuit Nij Begun zouden volgens hen dus moeten bijdragen aan die probleemgebieden. Ook adviseren ze niet alleen de hoeveelheid sport- en cultuurvoorzieningen te vergroten, maar ook te zorgen dat**

5 De Leefbaarometer is een ranglijst waarop alle gemeenten in Nederland in 100 groepjes van drie of vier gemeenten zijn ingedeeld, zogeheten percentielgroepen.

deze betaalbaar zijn voor iedereen (SPG, 2025). In de Sociale Agenda is bijvoorbeeld opgenomen dat kinderen via hun basisschool sport- en muziekles aangeboden zouden moeten krijgen, zodat de drempel om mee te doen zo laag mogelijk is (Nij Begun, 2025d).

Uit CBS-gegevens blijkt dat in 2021 83% van de Groningers tevreden was met hun woonomgeving. Dit cijfer alleen lijkt positief, maar zegt niet alles. Dit percentage ligt namelijk in heel Nederland erg hoog; Groningen staat met dit percentage op plek 10 van de 12 provincies. Specifieker gekeken, zijn Groningers tevreden met het groen in hun leefomgeving. De ervaren bereikbaarheid van voorzieningen is gemiddeld goed, maar hier is sprake van grote verschillen tussen wijken en buurten (SPG, 2025).

Leefbaarheid en de versterkingsopgave

De versterkingsopgave heeft een grote invloed op de leefbaarheid. Vaak moeten mensen tijdelijk verhuizen, waardoor ze in een omgeving terechtkomen die minder aansluit bij hun behoeften. Ook is er in toenemende mate sprake van overlast door versterking van omliggende huizen (Nationaal Coördinator Groningen [NCG], 2026b). Nationaal Coördinator Groningen (NCG) probeert negatieve effecten op de leefbaarheid op verschillende manieren in te perken. Zo is de gebiedsgerichte aanpak, waarbij hele straten, wijken of dorpen als geheel versterkt worden, bedoeld om "leefbaarheid, sociale samenhang en ruimtelijke kwaliteit in één keer aan te pakken. Tegelijk helpt het om langdurige bouwoverlast te beperken" (NCG, 2025b, p. 2). NCG werkt hierbij samen met gemeenten en provincie en bekijkt bijvoorbeeld of er tijdens de bouw van een nieuwe straat ontmoetingsplekken of groen ingepast kunnen worden (NCG, 2025b). De keerzijde hiervan is wel dat de versterkingsopgave nog complexer is geworden – de gemeente Groningen stelt in haar lokale plan van aanpak dat dit vraagt om "voortdurende afstemming met NCG" (Gemeente Groningen, 2025, p. 8).

Eén van de uitwerkingen van de gebiedsgerichte aanpak is de Dorpenaanpak. Hierbij werkt NCG samen met de gemeente

Eemsdelta om vier dorpen (Garrelsweer, Leermens, Wirdum en Zeerijp) als geheel te versterken. In deze dorpen moeten bijna alle woningen versterkt worden. In 2022 werd met deze aanpak gestart en in 2025 werd deze tussentijds geëvalueerd (At Osborne, 2025). Per dorp wordt gewerkt met één aannemer en een uitvoerend dorpsteam waarin vertegenwoordigers van NCG, bouwbedrijf en gemeente zitten. Ook is er een klankbordgroep waarin bewoners van het dorp vertegenwoordigd zijn. Hoewel de werkwijze achter de Dorpenaanpak "niet ter discussie" staat, is "de uitvoering (...) een weerbarstig proces" (De Jong, 2025, p. 15.) Slechte communicatie, onrealistische verwachtingen en niet goed uitgedachte plannen zorgen voor een afname van het vertrouwen van bewoners in de overheid. Ook is er binnen de Dorpenaanpak – net als in de rest van de schadeherstel- en versterkingsoperatie – sprake van een grote nadruk op rechtmatigheid, waardoor maatwerk als heel ingewikkeld wordt ervaren (De Jong, 2025).

De versterkingsopgave heeft een grote invloed op de leefbaarheid. Vaak moeten mensen tijdelijk verhuizen naar een leefomgeving die minder aansluit bij hun behoeften

De Dorpenaanpak draagt op meerdere manieren bij aan een verbetering van de leefbaarheid. Zo wordt geprobeerd de overlast in een dorp zo beperkt mogelijk te houden: de aannemers gaan per fiets het dorp in, in plaats van met een grote hoeveelheid busjes. Door de betrokkenheid van de gemeente kan ook naar de toekomst worden gekeken: hoe laten we het dorp als geheel achter? Dit wordt als een leerervaring gezien die ook op andere locaties in de versterkingsopgave kan worden toegepast (At Osborne, 2025). Tegelijkertijd is er nog geen evaluatie geweest van de precieze impact van de gebiedsgerichte- of specifiek de dorpenaanpak als het gaat over leefbaarheid.

Het verhuizen naar tijdelijke huisvesting is voor veel mensen een grote overgang. Er is op die locatie geen sprake van wat we publieke familiariteit noemen: "het herkennen en kunnen plaatsen van anderen in de openbare ruimte, zonder dat daar

intensief of persoonlijk contact voor nodig is."[6] Ook missen er vaak veel voorzieningen. Mensen wonen ineens veel verder van het dorpscentrum af en kunnen zo niet meer hun dagelijkse boodschappen doen. Dit is met name voor ouderen vaak ook een moment van sociaal contact (Rozema *et al.*, 2024). Nadat dit misging bij een tijdelijke huisvestingslocatie in Ten Boer, erkende NCG dat de desbetreffende locatie, die erg ver buiten het dorpscentrum lag, achteraf gezien niet geschikt was voor ouderen.[7] Ook op kinderen en jongeren heeft een verhuizing naar tijdelijke huisvesting vaak een negatieve impact. De jongeren die voor OPGESCHUD werken, namen medewerkers van NCG en andere geïnteresseerden tijdens het congres van het Kennisplatform mee naar een wisselwoningen-locatie. De deelnemers aan de excursie kregen de opdracht om door de ogen van jongeren naar de woningen en de omgeving te kijken – hoe zouden zij het vinden om daar als 16-jarige tijdelijk naar toe te moeten verhuizen?[8] Momenteel werkt team OPGESCHUD samen met NCG om de situatie van jongeren in wisselwoningen te verbeteren. Het startpunt is hierbij het verbeteren van de communicatie vanuit NCG richting jongeren.

6 https://www.collegevanrijksadviseurs.nl/projecten/rechtvaardige-buurten/publieke-familiariteit. Het College van Rijksbouwmeesters en Rijksadviseurs start in 2026 met een meerjarig onderzoek naar publieke familiariteit en het verbeteren daarvan. Het is niet bekend of Groningen hier in meegenomen wordt als case study.

7 Levy, L. (21 februari 2024). Ontworteld en geïsoleerd zaten deze ouderen in hun wisselwoning in een weiland bij Ten Boer. *NRC*

8 https://www.linkedin.com/posts/opgeschud_vorige-week-hadden-wij-een-fantastische-avond-activity-7341820573028671491-rIdt/?utm_source=share&utm_medium=member_desktop&rcm=ACoAAApNv40B7OxluqRiOfoZrro-ONVoZhSFDgw

OPGESCHUD — In het Kenniskompas wordt geschreven over leefbaarheid en welvaart. Eén van de dingen waar wij als jongeren gelijk aan moeten denken, is de verbinding met anderen. Dat contact met leeftijdsgenoten voor ons erg belangrijk is, zal vast geen verrassing zijn. Toch willen we het ook hier benadrukken en een oproep doen aan beleidsmakers: zorg ervoor dat het makkelijker wordt om elkaar te zien. En dat er in dorpen activiteiten zijn die je met vrienden kunt doen. Als de lokale kroeg dicht gaat of een ontmoetingsplek gesloten moet worden vanwege bezuinigingen, verlies je meer dan alleen een gebouw. Je raakt de plek kwijt waar je elkaar tegenkomt.

Het resultaat? Jongeren hechten minder aan hun dorp en verhuizen sneller naar de stad. Dat maakt het natuurlijk niet leuker voor de jongeren die er (blijven) wonen. In plaats van achteraf investeren om jongeren naar dorpen te laten terugkomen, kan je er beter eerder bij zijn zodat ze zich meer op hun plek voelen en in de dorpen blijven wonen.

> "Niemand wilde bij mij langskomen, want ik woonde ver weg en er was toch niks te doen."

Ontmoetingsplek

Als er geen ontmoetingsplek is, wordt het lastiger om nieuwe jongeren te leren kennen. Veel jongeren ontmoeten elkaar bij iemand thuis: dan nodig je minder snel iemand uit die je niet goed kent. Een plek in het dorp om samen te komen, zoals een keet, vinden we daarom belangrijk. Een evenement zoals de Rodermarkt is een mooi voorbeeld van hoe het wél kan. Het is leuk en toegankelijk voor verschillende leeftijdsgroepen en er komen leuke artiesten. Tegelijkertijd willen we de rest van het jaar ook verbinding voelen. Hoe mooi zou het zijn als mensen meer naar elkaar omkijken en tijd voor elkaar vrijmaken?

Trots op Groningen, veilig in de buurt

Wij zijn trots op het Groningse landschap: ruimte, rust, karakter, open velden, kust, dorpen, kerkjes en dijken. Tegelijkertijd vinden we het belangrijk dat je je veilig voelt op de plek waar je woont. Dat het veilig voelt om 's avonds na het stappen naar

huis te fietsen. We horen vaak verhalen over drugscriminaliteit. Ook dit heeft, in onze ogen, te maken met het verdwijnen van voorzieningen. “Nadat het politiebureau bij mij in het dorp wegging, zag ik meer drugshandel. Dealers lachten om de politie, omdat ze wisten dat ze niet gepakt zouden worden.”

Energietransitie

Bij leefomgeving komt ook de energietransitie om de hoek kijken. Ook hier merken we dat er niet altijd rekening wordt gehouden met jongeren. Wij snappen het belang, maar wees eerlijk: die enorme windmolenparken zijn wel echt lelijk. En over zonnepanelen op daken: betrek ons hierbij. Sommige jongeren horen regelmatig een hoge piep als er veel stroom door de panelen loopt. Het voordeel voor oudere mensen is dat je dat geluid minder hoort. Helaas hebben sommigen van ons daar wel last van. Betrek jongeren bij de plek waar de transformator geplaatst wordt.

Gelijke kansen

Brede welvaart betekent voor ons ook: gelijke kansen. Het voelt nu vaak als een loterij waar je wieg heeft gestaan. De woningmarkt zit potdicht: veel studenten kunnen niet eens bij hun ouders weg, omdat er geen woonruimte te vinden is. En als er al iets is, is het te duur. Voeg daar de verdwijnende buslijnen aan toe en je zit vast. Wij willen dat de ‘ereschuld’ aan Groningen ook bij ons terecht komt, niet alleen bij volwassenen. Investeer in jongerenwerk, buurtsport, woningen, speeltuinen en plekken waar we samen kunnen komen. En betrek ons daarbij!

De Woonbond deed in 2024 onderzoek naar ervaringen van bewoners met flexwoningen. Eén van de geïnterviewden woonde in tijdelijke huisvesting van NCG, de andere geïnterviewden woonden in andere typen flexwoningen in heel Nederland. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de locatie van de flexwoningen cruciaal is voor de leefbaarheid, veel meer dan andere variabelen, zoals de grootte van de woning (Woonbond, 2024).

Het verhuizen naar een tijdelijke woning is voor veel bewoners zeer ingrijpend. NCG kan de grote overgang verzachten door goed na te denken over de locatie van en de voorzieningen bij tijdelijke huisvesting.

Maatregel 14 en 15

Met maatregel 14 van Nij Begun wordt, als onderdeel van het inlossen van de ereschuld aan Groningen, extra geld vrijgemaakt voor het verbeteren van "leefbaarheid en wijkontwikkeling". Ook maatregel 15, "extra geld voor herstel van de openbare ruimte ná afronding van de versterking", moet bijdragen aan een meer leefbare omgeving. Tot slot zijn in de Sociale Agenda plannen opgenomen rondom dit thema. Inwoners konden meedenken over wat zij belangrijk vonden. In verschillende dorpen werden bijeenkomsten georganiseerd waar inwoners input konden leveren. Daar kwam uit naar voren dat leefbaarheid een belangrijk thema was voor mensen en dat ze vooral graag op lokaal niveau wilden beschikken over extra middelen. Het dorpshuis werd door veel inwoners gezien als een belangrijke centrale plek in de gemeenschap. Ook benadrukten inwoners het belang van aansluiting bij bestaande initiatieven (Nij Begun, 2024b, 2024c, 2025c).

Het geld uit maatregel 14 wordt in de vorm van een meerjarige SPUK (Specifieke Uitkering) aan gemeenten overgemaakt. Het doel van deze SPUK is "het bereiken van een kwalitatieve verbetering van de leefbaarheid van een straat, wijk of dorp dat te maken heeft (gehad) met een versterkingsopgave of problemen rondom schadeafhandeling. Deze kwalitatieve verbetering dient te zorgen voor "een plus" voor de straat, de wijk en/of het dorp" (Nij Begun, 2024a, p. 11). De bijdrage is dus expliciet niet bedoeld voor daadwerkelijke versterking of schadeherstel.

Gemeenten moeten jaarlijks verantwoording afleggen over de besteding van dit geld. Verder is vastgelegd dat gemeenten gebieds-en dorpsvisies opstellen voor het gebruik van dit geld, waarop bewoners inspraak mogen leveren (Nij Begun, 2024a). In totaal is 200 miljoen euro beschikbaar, dat verdeeld wordt over de vijf aardbevingsgemeenten. Elke gemeente krijgt tot 2030 jaarlijks 10 miljoen euro + een extra bedrag dat is gebaseerd op de hoeveelheid huizen dat versterkt moet worden in die gemeente. Die verdeelsleutel leidt ertoe dat Eemsdelta tussen 2024 en 2030 bijna 97 miljoen euro krijgt, en de gemeente Oldambt 12 miljoen euro (Nij Begun, 2024a).

Binnen gemeenten is onenigheid ontstaan tussen dorpen onderling over de verdeling van dit geld. Zo krijgt de gemeente Midden-Groningen de komende jaren in totaal 28 miljoen euro in het kader van maatregel 14. Een aantal dorpen waar veel versterking plaatsvindt (de dorpen boven de A7), vond dat zij daarvan te weinig kregen. Daarop maakte de gemeente een nieuwe verdeling, waarbij er minder geld naar de overige dorpen zou gaan. Deze dorpen tekenden bezwaar aan bij de gemeenteraad.[9] Die besloot de versterkingsdorpen in het gelijk te stellen. In de nieuwe verdeling is sprake van een verdeelsleutel: elk dorp krijgt 25.000 euro, en daarbovenop komt een bedrag gebaseerd op het aantal huizen dat wordt versterkt of in de versterking heeft gezeten. Daarnaast gaan andere middelen uit maatregel 14 – het ambitiebudget (10 miljoen euro) en het gericht impulsenbudget (4,2 miljoen euro) geheel naar de versterkingsdorpen.[10] Bewoners uitten kritiek op het gebrek aan participatie rondom deze plannen: “Als we dit niet toevallig gelezen hadden in de begroting, dan had niemand iets geweten.”[11] Het besluitvormingsproces rondom de besteding van de gelden kost veel tijd, terwijl er sprake is van een harde deadline: voor 2032 moet het geld uitgegeven zijn.[12]

9 Landman, J. (29 februari 2026). Raad steunt versterkingsdorpen in claim op 28mln. *RTV Midden Groningen.*

10 Idem.

11 Idem.

12 Idem.

Eemsdelta heeft maatregel 14 anders ingericht dan Midden-Groningen: zij heeft per dorp en wijk een vast bedrag vastgesteld waar inwoners zelf beschikking over hebben – in totaal 50% van de 97 miljoen. Inwoners stellen een dorps-of wijkvisie op waarin ze plannen presenteren voor de besteding van dit geld.[13] De gemeente heeft een handboek gemaakt dat inwoners helpt bij het opstellen van zo'n visie.[14] Het programmabureau Maatregel 14 is in die gemeente verantwoordelijk voor de uitvoering.[15]

Het kost veel tijd om te besluiten hoe geld besteed wordt, terwijl er een strakke dead-line is

Maatregel 15 werkt net als maatregel 14 met een SPUK met een vooraf gesteld doel: het herstellen van de openbare ruimte na afloop van de versterking. Denk hierbij aan bestrating en aanleg van nieuwe groenvoorzieningen (Rijksoverheid, 2023). Dit zijn zogeheten inpassingskosten. Hier werd in 2020, al vóór de presentatie van Nij Begun, geld voor beschikbaar gesteld, grotendeels vanuit het Rijk en voor een kleiner deel vanuit het Nationaal Programma Groningen (respectievelijk 250 miljoen en 50 miljoen euro).[16] Met Nij Begun is dit bedrag door het Rijk verhoogd met 120 miljoen, waardoor er nu een totaal budget van 420 miljoen euro beschikbaar is. Ook hier is sprake van een verdeelsleutel voor de verschillende gemeenten, waarbij de gemeente Eemsdelta veruit het grootste bedrag krijgt omdat de versterkingsoperatie daar het grootst is (Nij Begun, 2024a).

De Sociale Agenda en leefbaarheid

De Sociale Agenda bevat in totaal 16 maatregelen, waarvan er 5 gericht zijn op leefbaarheid. Dat zijn: 'Ontmoetingsplekken', 'Wijk en dorp aan zet met wijk- en dorpsondersteuning', 'Opbouwwerk/jongerenwerk/buurtsport-/cultuur coaches', 'Inwoners aan zet met eigen budget', en 'Van Drenthe tot aan 't Wad: cultuur en erfgoed'. In totaal is hier 31 miljoen euro

13 https://www.eemsdelta.nl/garsthuizen-ontvangt-als-eerste-dorp-geld-vanuit-programma-dorps-en-wijkvisies

14 https://www.eemsdelta.nl/dorps-wijkvisie-opstellen#hulp-bij-het-maken-van-plannen-22335

15 Beleidsregel gebiedsoverstijgende plannen maatregel 14 Eemsdelta, 13 januari 2026, Gemeenteblad 2026, 11553.

16 Het Nationaal Programma Groningen is een eerder programma van steunmaatregelen voor Groningen, dat afloopt in 2029. De Sociale Agenda en de Economische Agenda zijn hier de estafette-opvolgers van. Zie: https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/over-ons

per jaar voor beschikbaar, dat met verdeelsleutels naar aantal inwoners, oppervlakte en hevigheid van sociale problematiek wordt verdeeld over de dertien gemeenten in Groningen en Noord-Drenthe (Nij Begun, 2026).

Groninger Dorpen, de koepel van buurt- en dorpshuizen en dorpsorganisaties in de provincie, stelde begin 2024 een manifest op: Soamen Veuroet. Hiermee wilde zij de input van haar leden meegeven aan de opstellers van de Sociale Agenda. Net als in het geval van maatregel 14 benadrukken zij "niet 'vannijs begunnen' [van nul af aan beginnen in het Gronings], maar aansluiten bij waar de mensen in de dorpen zelf al warm voor lopen." Ook roept Groninger Dorpen op om dorpen de kans te geven om toekomstbestendige plannen te maken, "met zowel budget voor de ontwikkeling als voor de uitvoering" (Groninger Dorpen, 2024).

Anderhalf jaar na de publicatie van het manifest van Groninger Dorpen, in december 2025, meldde zij aan haar leden dat zij tevreden was over de inhoud van de maatregelen, maar nog niet over de uitvoering. De koepelorganisatie uitte haar zorgen over het risico op ongelijkheid tussen de gemeenten, omdat de colleges verschillende besluiten nemen over (een deel van) het geld. Groninger Dorpen stelt dat zij voorziet dat gemeenten eigen werkwijzen en criteria gaan hanteren, en dat het lang zal duren voordat met de uitvoering kan worden gestart. Daarnaast stelt Groninger Dorpen dat ze geluiden heeft opgevangen over het "verdwijnen van bestaande wijkbudgetten omdat inwoners straks subsidies bij Nij Begun kunnen aanvragen" en tegelijk "dat buurt- en dorpshuizen Nij Begun 'niet nodig' zouden hebben omdat ze ook zelf fondsen kunnen werven of kunnen lenen." De organisatie roept haar leden op om ervaringen rondom de verdeling van gelden te delen, en vraagt iedereen die betrokken is bij de uitvoering om haar zorgen mee te nemen (Groninger Dorpen, 2025). In een nieuw visiedocument, opgesteld samen met andere koepelorganisaties uit Drenthe, stelt Groninger Dorpen: "De uitvoering van de Sociale Agenda van Nij Begun vraagt om meer dan een gedeelde verantwoordelijkheid; zij vraagt om concrete samenwerking

en krachtenbundeling. Alleen door gezamenlijk op te trekken en één samenhangend verhaal uit te dragen, kan Nij Begun geloofwaardig zijn. Inwoners prikken door concurrentie, profilering en de 'dans rond de pot met goud' heen" (Groninger Dorpen, 2026).

In januari 2026 werd een start gemaakt met de lokale uitvoering van drie van de vijf maatregelen. De 13 Nij Begun-gemeenten beheren het budget dat hier jaarlijks voor beschikbaar is zelf; zij kunnen een lokale overlegstructuur opzetten tussen bewoners en betrokken partijen. Dit gemeentelijk leefbaarheidsoverleg adviseert over de besteding van de budgetten, waar de gemeente dan weer verantwoording over af moet leggen.[17] In het voorjaar van 2026 waren gemeenten bezig met de werving van kwartiermakers die deze leefbaarheidstafels kunnen opzetten en coördineren.[18]

Onderzoek RUG

Terwijl de gemeenten hun leefbaarheidstafels aan het opzetten zijn, heeft de provincie een onderzoek uitgezet in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), waarbij vanuit de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen (FRW) wordt onderzocht wat er precies nodig is op het gebied van leefbaarheid. Dat verschilt namelijk per gemeente. Hoogleraar Plattelandsgeografie Tialda Haartsen van de RUG zal, samen met een promovendus, eerst inventariseren welke maatschappelijke en commerciële voorzieningen er momenteel aanwezig zijn. Vervolgens wordt aan dorpsgemeenschappen gevraagd welke behoeften zij hebben – wat is het basisniveau van voorzieningen dat nodig is voor een goede leefbaarheid? Tot slot zal Haartsen advies uitbrengen aan de Provincie over wat er goed gaat en wat er beter kan op het gebied van gelijkwaardige toegang tot voorzieningen. Dit onderzoek wordt gefinancierd vanuit NPG.[19]

17 https://www.nijbegun.nl/nieuws/2026/01/lokale-uitwerking-van-leefbaarheidsmaatregelen-sociale-agenda/

18 Vacature voor Kwartiermaker leefbaarheidstafels uit de Sociale Agenda van Nij Begun bij gemeente het Hogeland. https://archive.is/cDAYR

19 https://www.rug.nl/frw/news/rug-en-provincie-werken-samen-in-onderzoek-naar-voorzieningen-groninger-platteland

6.3 Leefbaarheid, mijnbouw en de energietransitie

Ontmanteling van het Groningenveld

Ondanks de sluiting van het Groningenveld werken de gevolgen van de gaswinning nog lang door. Niet alleen zal de grond door drukvereffening nog lang blijven bewegen en zullen het schadeherstel en de versterking nog lang doorlopen, ook het ontmantelen van 337 putten en 26 locaties zal jaren kosten. De NAM werkt hierbij samen met de bedrijven Arcadis en WellGear.[20] **Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) houdt toezicht op deze ontmanteling. Zij benadrukt hierbij dat een systematische aanpak van nazorg belangrijk is, inclusief risicobeheersing, kennisbeheer en goede communicatie naar bewoners (Staatstoezicht op de Mijnen [SodM], 2025b).** Met name op het gebied van communicatie ziet SodM nog veel verbeterpunten. Bij het afsluiten van de putten maakt de NAM gebruik van explosies, die kunnen voelen als een lichte aardbeving. Hoewel omwonenden van de locatie Siddeburen in 2024 wel op de hoogte waren gesteld van de werkzaamheden, had de NAM niet gemeld dat er mogelijk trillingen te voelen zouden zijn. SodM heeft de NAM hierop aangesproken (SodM, 2025b). In 2026 zal SodM zelf bij omwonenden inventariseren waar zij zorgen over hebben, en gaat SodM actiever inspecteren op de communicatie naar de omgeving door de NAM (SodM, 2025c).

Hoewel er in 2026 in de Tweede Kamer en vanuit onderzoeksinstituut TNO verschillende stemmen opgingen om de putten in het Groningenveld niet volledig af te sluiten om zo de energieonafhankelijkheid van Nederland te waarborgen, is de wet helder: het veld blijft dicht. Daarnaast zijn er verschillende technische bezwaren: een gasveld op de 'waakvlam' houden, zoals diverse Kamerleden en opiniemakers voorstelden, is niet mogelijk.[21]

Andere vormen van mijnbouw en gestapelde mijnbouw

Met de sluiting van het Groningenveld is de mijnbouw niet uit Groningen verdwenen – integendeel. Zo wordt er nog altijd gas

20 Voor een beschrijving van dit proces, zie: Marselis, D. (21 juni 2025) Deze mannen ontmantelen het Groninger gasveld – zodat het nooit meer kan worden gebruikt. *Trouw*.

21 Van Veluwen, R. (26 maart 2026) Gasputten-discussie zinloos: 'Openhouden? Die trein is allang vertrokken'. *Dagblad van het Noorden*

gewonnen uit de 17 kleine velden rondom het Groningenveld (in 2024 ging dat om 567 miljoen m3) en wordt er zout gewonnen door twee bedrijven in Groningen.[22] Begin 2026 werd een nieuw sectorakkoord gaswinning op land gesloten tussen het toenmalige ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG), Energie Beheer Nederland (EBN) en ElementNL (de brancheverenigingen voor olie- en gasbedrijven). Eén van de afspraken in het sectorakkoord betreft een batendeling van 5% van de opbrengsten aan de regio waar de gaswinning plaatsvindt. Dit is een nieuw verschijnsel in Nederland: eerder vond batendeling alleen plaats op initiatief van de operator. Het toenmalige ministerie van KGG liet eerst onderzoeksbureau Rebel en vervolgens Berenschot een onderzoek doen naar modellen voor batendeling (Berenschot, 2025; Rebel Group, 2023). De uitkomst van beide onderzoeken is dat er geen perfect model bestaat. Het uiteindelijk door Berenschot voorgestelde model "sluit het beste aan bij het opgestelde Programma van Eisen en Wensen, maar er is geen sprake van een ideale en eenvoudige oplossing" (Berenschot 2025, p. 4). In dit model is de bijdrage van de operator een vast bedrag per gewonnen of opgeslagen eenheid – dat is niet wat er uiteindelijk in het Sectorakkoord is besloten. Daar is gekozen voor de formule "Batendeling per jaar (€) = ((winningsvolume x gasprijs) – (kosten van productie)) x 0,05 (5%)" – oftewel 5% van de netto omzet (Ministerie van Klimaat en Groene Groei [KGG] *et al.*, 2026, p. 6)

Batendeling bij mijnbouw kent geen ideale en eenvoudige oplossing

Regionale overheden zijn kritisch over dit akkoord. De batendeling geldt namelijk alleen voor nieuwe winningsactiviteiten, niet voor bestaande velden, waar Noord-Nederland er veel van heeft.[23] Ook bevat het Sectorakkoord voorkeuren over de doelen waarin de opbrengst geïnvesteerd zou moeten worden door de regio – dat zijn vooral nieuwe energieprojecten, die vaak afkomstig zijn van dezelfde mijnbouwbedrijven. Tot slot is er een maximum winningsvolume van 2 miljard m3 over de hele

22 Theelen, D. en Siepel, M. (21 juni 2025) In deze zeventien velden wint NAM nog gas in onze provincie. *RTV Noord*

23 Redactie (20 januari 2026), Provincie Groningen kritisch op sectorakkoord gaswinning. *Groninger Krant*

winningsperiode waarvoor de 5% batendeling geldt; daarboven wordt gesproken over 'maatwerk'. Het is niet duidelijk wat dit maatwerk behelst.

Op sommige locaties is sprake van meerdere mijnbouwprojecten – dit noemen we gestapelde mijnbouw. In 2022 lieten Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) en de Commissie Mijnbouwschade onderzoek doen naar de gecombineerde effecten van gestapelde mijnbouw bij de gasopslagen in Grijpskerk en Norg en de zoutwinning rond Winschoten.[24] Uit dit onderzoek bleek slechts beperkte invloed van deze gecombineerde effecten, zeker aan de rand van het effectgebied van het Groningenveld. IMG concludeerde dat er geen aanleiding was om het beoordelingskader te wijzigen. Om dit ook met zekerheid te kunnen zeggen voor de omgeving van zoutwinningslocaties, is extra onderzoek nodig.[25] Mogelijk zijn hier wel effecten waarneembaar, bijvoorbeeld bodemdaling.

Een andere aanpak voor mijnbouw?

In 2023 initieerde de toenmalige staatssecretaris Mijnbouw, Hans Vijlbrief, een vernieuwing van de Mijnbouwwet. De huidige wet werd in 2003 aangenomen, en Vijlbrief vond dat het marktwerkingsdenken waarop deze wet gebaseerd is niet meer passend was. Ook voorzag de wet volgens Vijlbrief niet in de uitdagingen van de energietransitie (Vijlbrief, 2023). Na afloop van zijn periode als bewindspersoon nam toenmalig minister van KGG Sophie Hermans deze taak in 2024 over. We zien grote verschillen tussen de opzet die door Vijlbrief werd gemaakt en de uiteindelijk voorgenomen veranderingen. De voornaamste aanpassingen zijn dat de bevoegdheden van lokale overheden rondom mijnbouw niet gewijzigd zullen worden, en dat er geen differentiatie zal zijn per type gebruik van de ondergrond. Het ministerie voert hiervoor als argument aan dat er tempo gemaakt moet worden met de energietransitie. Met deze aanpassingen aan het voorstel van Vijlbrief is de wets-

24 https://www.schadedoormijnbouw.nl/regelingen/schade-aan-gebouwen-en-objecten/extra-informatie/extra-informatie/gestapelde-effecten?ta=16424

25 De publicatie van dit extra onderzoek is meermaals verplaatst. Tijdens een debat op 11 december 2025 gaf minister Hermans aan: "De reden dat het langer duurt, is dat het gewoon een complexer onderzoek is dan van tevoren gedacht. De resultaten luisteren heel nauw en de instanties willen geen fouten maken." Het rapport wordt nu begin 2026 verwacht.

vernieuwing in een wetsherziening veranderd (Dwarswaard *et al.*, 2025). Hoewel tempo werd gebruikt als argument, zien we tegelijkertijd dat de planning van de wetswijziging vertraagd is. Het moment van presentatie aan de Tweede Kamer is verschoven van begin 2027 naar begin 2028.[26] Overheden van gebieden waar mijnbouwvergunningen worden aangevraagd zien dit ook; een Friese gedeputeerde stelde zelfs dat hij de indruk krijgt dat "aanvragen nog snel, vóór de invoering van de nieuwe wet, worden gedaan."[27]

Naast het proces van de herziening van de Mijnbouwwet is er een aantal maatregelen in Nij Begun opgenomen over het aanpassen van de aanpak van mijnbouw en betere kennisontwikkeling. Deze maatregelen zijn: een programma voor Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond (DGDO, maatregel 48), een kennisprogramma waarin effecten op ondergrond en bovengrond gezamenlijk worden onderzocht (maatregel 49) en een veiligheids- en risicostrategie voor het gebruik van de ondergrond (maatregel 50).

DGDO is een programma onder de Omgevingswet, waarin de kaders voor het gebruik van de diepe ondergrond worden vastgelegd – waarom, waar, wanneer en onder welke voorwaarden kan gebruik worden gemaakt van de diepe ondergrond?[28] Dit programma is de beleidsuitwerking van de (herziene) Mijnbouwwet. Vijlbrief deed hier eveneens een aanzet voor. Hij stelde voor een uitgebreide maatschappelijke dialoog op te zetten en het programma in 2024 aan te bieden aan de Tweede Kamer.[29] Na afloop van zijn ambtsperiode viel DGDO onder het ministerie van KGG, dat door het kabinet-Schoof (2024-2026) werd opgericht. Ondertussen is ìn kabinet Jetten dat ministerie weer ondergebracht bij Economische Zaken en Klimaat (EZK).

In het kader van de maatschappelijke dialoog rondom DGDO

26 Kamerstuk 103499721, Brief Voortgang Herziening Mijnbouwwet en programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond, 22 januari 2026.

27 Levy, L. en Uijtewaal, R. (8 februari 2026). 'Friesland wil het niet', zegt de gedeputeerde over gaswinning in de provincie. *NRC*.

28 https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2025/07/16/brede-steun-onder-inwoners-voor-toekomstig-gebruik-diepe-ondergrond

29 Kamerstuk 26823982. Brief 'Planning uitwerking contourennota voor de aanpassing van de Mijnbouwwet', 15 juni 2023.

wil het ministerie in gesprek met decentrale overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en bewoners. Dit doet ze in meerdere rondes en vormen. De uiteindelijke resultaten worden bijeengebracht in een eindrapportage, die een "belangrijke bouwsteen" zal vormen voor het programma (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland [RVO], 2026, p. 3).

In het voorjaar van 2025 werd in opdracht van het ministerie van KGG een digitale inwonersraadpleging gehouden – eerst met een besloten panel en vervolgens met een open deelname. Uiteindelijk deden ongeveer 5.000 Nederlanders mee.[30] Zij mochten in de raadpleging plaatsnemen op "de stoel van een beleidsmaker of politicus" en kregen vragen over waar de overheid volgens hen rekening mee moest houden bij het gebruik van de diepe ondergrond (Populytics, 2025, p. 5). Ook werd de deelnemers gevraagd of zij schade hebben ondervonden door mijnbouw. Ongeveer 60% van alle deelnemers noemde veiligheid als voorwaarde voor gebruik. Bij de groep (3,6% van alle deelnemers) die negatieve gevolgen van mijnbouw heeft ervaren, is minder steun voor gas- en oliewinning en wordt meer belang gehecht aan de vraag of er op een mogelijke winningslocatie al eerder schade is veroorzaakt. De meeste van hen "vinden dat er in gebieden waar schade is geweest in ieder geval geen aardolie of aardgas meer gewonnen zou moeten worden" (Populytics, 2025, p. 12) In het rapport stelt het onderzoeksbureau dat deze groep relatief klein is, maar dat hun rol als ervaringsdeskudigen erg belangrijk is. Zij adviseert het ministerie dan ook "om deze ervaring een zichtbare plek te geven bij het ontwikkelen van nieuw beleid" (Populytics, 2025, p. 12).

Daarnaast zijn er acht regiosessies georganiseerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Deze sessies "waren enerzijds bedoeld om de decentrale overheden te informeren over de aanpak voor de ontwikkeling van de nieuwe kaders. Anderzijds om elkaar beter te leren kennen en in gesprek te

30 Via een panelbureau reageerden 2.978 respondenten. De open raadpleging, waar 2.158 respondenten aan meededen, werd verspreid via diverse kanalen: de nieuwsbrief van RVO, flyers bij inloopbijeenkomsten in Dalen, posts op socialmediakanalen van het ministerie van KGG, contactpersonen bij VGN, gemeentes en gebiedcoördinatoren van de RVO en de eigen netwerken van beleidsmedewerkers van het ministerie van KGG. Bron: Populytics, 2025, p. 63.

gaan over kansen en knelpunten" (RVO, 2026, p. 3). Er namen beleidsmedewerkers van 10 provincies, 6 waterschappen en 23 gemeenten deel. Dat betekent dat 2 provincies, 15 waterschappen en het merendeel van de 342 Nederlandse gemeenten niet bij deze gesprekken aanwezig zijn geweest. Uit deze regiosessies blijkt dat er verschillen zijn tussen de regio's noord, zuid, oost en west, en dat er verschillen zijn tussen gemeenten enerzijds en waterschappen en provincies anderzijds. Er is echter één gezamenlijke wens: duidelijkheid. Door alle lagere overheden wordt momenteel ervaren dat er onduidelijkheid is over de samenhang of juist afbakening tussen verschillende nationale programma's en trajecten. Ook voelen zij zich vaak niet op tijd betrokken bij processen en benadrukken zij de wens van "structurele overlegtafels en een heldere rolverdeling" (RVO, 2026, p. 15).

Uit de gesprekken met de regio Noord komt naar voren dat nieuwe activiteiten structureel aan de aardbevingsproblematiek worden gekoppeld. De vertegenwoordigers van deze regio benadrukten dat niet alleen technische veiligheid, maar ook ervaren veiligheid belangrijk is (RVO, 2026). Het rapport stelt: "Het maatschappelijke aspect speelt in het Noorden een grotere rol. Deelnemers zijn erg scherp op schadeherstel, (de tijdigheid van) communicatie, het betrekken van belanghebbenden (wanneer en hoe) en het omgaan met de bestaande maatschappelijke dynamiek. In andere regio's richtten de gesprekken zich vaker op technische, beleidsmatige of ruimtelijke aspecten." (RVO, 2026, p. 6).

Deze uitkomst is in lijn met het discussiestuk dat het Kennisplatform schreef over de herziening van de Mijnbouwwet en het programma DGDO. In deze publicatie stellen we dat Nederland geen *high trust society* meer is – het vertrouwen in mijnbouwoperators is onherstelbaar beschadigd. Er kan dus niet op oude voet verder worden gegaan. **We adviseren dan ook om meer gewicht te geven aan risico's die niet onder fysieke veiligheid vallen, zoals mentale gezondheidsschade. De mogelijke gevolgen voor bewoners kunnen beter mee worden genomen in de besluitvorming rondom het gebruik van de**

diepe ondergrond, bijvoorbeeld door het verplicht stellen van *Social Impact Assessments* (SIA). Dit internationaal erkende instrument wordt in Nederland maar zelden gebruikt, terwijl daar veel draagvlak mee gecreëerd kan worden. Ook stellen we dat een ander overkoepelend narratief nodig is, waarin omgang met risico's en veiligheid een gedeelde verantwoordelijkheid wordt van operator, toezichthouder, overheden en bovenwonenden (Dwarswaard *et al.*, 2025). **De 'lessen van Groningen' moeten niet alleen in het Noorden geborgd worden, maar ook in andere provincies. Daar is blijkens de regiosessies op bestuurlijk niveau minder aandacht voor niet-technische veiligheid.**

In aanvulling op de maatschappelijke dialoog werden TNO en Deltares door de ministeries van KGG en Infrastructuur en Waterstaat (IenW) gevraagd een verkennend onderzoek uit te voeren naar huidig en toekomstig gebruik van de diepe ondergrond. Het rapport biedt scenarioanalyses voor de periode 2030-2050 en richt zich op aardgas, aardolie, aardwarmte, steenzout en ondergrondse opslag van waterstof en aardgas. In het rapport wordt meerdere keren verwezen naar maatschappelijke ontwikkelingen, vooral als beperkende factoren voor de benutting van het potentieel van de diepe ondergrond (TNO, 2025).

Op het moment van schrijven is de verdere planning voor DGDO als volgt. Begin 2026 werd de concept-Notitie Reikwijdte en Detailniveau (concept-NRD) (een plan voor een onderzoek naar milieu-effecten) ter inzage gelegd. Op dit concept kon iedereen reageren, waarna een definitieve NRD wordt opgesteld. Dat is de basis voor het Milieueffectrapport (plan-MER). Ook het plan-MER zal samen met het ontwerpprogramma DGDO ter inzage worden gelegd. Op basis van alle reacties en adviezen die daarop komen, wordt het definitieve programma DGDO geschreven.[31] Het is nog niet bekend wanneer dat zal gebeuren – de website van het programma vermeldt enkel 2026 als richtjaar voor de ter-inzagelegging van het ontwerpprogramma en het plan-MER.[32]

31 https://www.rvo.nl/onderwerpen/dgdo/procedure
32 https://www.rvo.nl/onderwerpen/dgdo/over#planning

Energietransitie

Niet alleen de diepe ondergrond zal de komende jaren nog veel gebruikt worden voor energiebronnen, er zullen ook veel bovengrondse energieprojecten bij moeten komen. Windmolens (op zee en op land) en zonneparken zijn nodig om Nederland minder afhankelijk te maken van fossiele brandstoffen. In juni 2026 werd daarnaast bekend dat de Eemshaven een mogelijke locatie zal worden voor twee kerncentrales. Dit zijn zichtbare constructies die visuele en geluidsoverlast kunnen geven, en in het geval van kerncentrales ook veiligheidsrisico's met zich meebrengen. Protest tegen deze projecten wordt vaak afgeserveerd als nimby-gedrag: '*not in my backyard*'. Deze term framet het verzet van mensen alsof het gedreven wordt door eigenbelang en irrationaliteit, en alsof het ingaat tegen het algemeen belang. Onderzoek laat zien dat 'nimby's' doorgaans zeer goed geïnformeerd zijn en dat zij zich doorgaans niet zozeer druk maken om hun eigen achtertuin, maar vooral om die van anderen (Devine-Wright, 2009).

Ook Kim van Dam, verbonden aan het Kenniscentrum Noorderruimte van de Hanze Hogeschool, vindt de nimby-framing onterecht. Zij ziet oprechte zorgen over veranderingen in het landschap, vaak met een gebrek aan inspraak. Ze schrijft: "En eigenlijk is dat raar in een land met zo'n sterke traditie op het gebied van planning en ontwerp. Het is net of we iets te laat door hadden dat die hele energietransitie nogal wat consequenties zou hebben, niet alleen voor het landschap, maar vooral ook voor hoe we dingen organiseren in Nederland. Het lijkt erop dat we dit niet goed geregeld hebben" (Van Dam, 2024). Van Dam ziet echter ook hoop: er ligt een Nationale Omgevingsvisie (NOVEX) en energiebedrijven nemen ruimte zelf ook meer mee in hun plannen.

In Groningen is zorgvuldige omgang met nieuwe energieprojecten van extra groot belang. Er is, zoals de inwonersraadpleging van DGDO en ook de thesis van Fardau Koster (2025) laten zien, een groter bewustzijn van de risico's van energieprojecten. Het feit dat dezelfde operators die betrokken waren bij de gaswinning nu bijvoorbeeld waterstofprojecten opstarten

in Groningen, is daarbij een extra reden tot zorg bij inwoners (Koster, 2025). Er is weinig hoop dat Groningen dit keer wél zal profiteren van energieprojecten. Daarnaast speelt het hierboven beschreven gebrek aan vertrouwen in de overheid om zorg te dragen voor de omgeving.

Koster (2025) benadrukt dat betekenisvolle participatie bij nieuwe energieprojecten cruciaal is om het gevoel van rechtvaardigheid bij bewoners te bevorderen, naast een eerlijke verdeling van opbrengsten én lasten. Een recent voorbeeld van participatie in de energietransitie is het programma Energieparticipatie (PEP), een samenwerkingsverband dat mogelijk wordt gemaakt door het NPG. Hierin wordt op wijk- en dorpsniveau gewerkt aan een energieneutrale provincie.[33] Een ander voorbeeld van participatie buiten Groningen zijn de 'Borselse voorwaarden'. Dit is een voorwaardenpakket dat is opgesteld door 100 inwoners van de gemeente Borsele, waarin zij uiteenzetten wat er nodig is op het gebied van landschap, leefbaarheid en veiligheid als er nieuwe energieprojecten in de omgeving worden opgestart. De gemeente Borsele nam deze voorwaarden ongewijzigd aan en presenteerde deze samen met de provincie Zeeland aan het kabinet, dat uiteindelijk de besluiten neemt over energieprojecten.[34]

Het is nog niet goed te voorspellen welke invloed nieuwe energieprojecten precies zullen hebben op het landschap van Groningen, maar het is belangrijk om te beseffen dat de ruimtelijkheid van het Groninger landschap hoog gewaardeerd wordt door bewoners. Daarnaast wordt deze unieke eigenschap van Groningen ook expliciet genoemd als aanlokkelijk voor toeristen (zie hoofdstuk 5). De provincie stelt in de Omgevingvisie dan ook dat zij bij het Rijk zal agenderen dat nieuwe energie-infrastructuur zo veel mogelijk ondergronds wordt aangelegd (Provincie Groningen, 2026b).

De toezichthouder

In Nij Begun zijn verschillende maatregelen opgenomen om

33 https://www.grunnegerpower.nl/nieuws/terugblik-energieconferentie-groningen-2025/; https://pepg.nl/over-ons

34 https://www.borsele.nl/borselse-voorwaarden

de rol van toezichthouder SodM te versterken, waaronder een maatregel om de onafhankelijke taakbeoefening van rijksinspecties te waarborgen in de nieuwe Wet Rijksinspecties. In januari 2025 ging de nieuwe wet in internetconsultatie en er volgde een kritische reactie vanuit SodM.[35] Zij constateert dat een wet die hun onafhankelijkheid zou moeten waarborgen, deze onafhankelijkheid juist afbreekt, onder andere omdat zij niet langer hun eigen werkprogramma mogen bepalen (SodM, 2025c). Dit is opvallend, omdat de parlementaire enquêtecommissie juist schreef dat "het onderzoek van het Groningendossier laat zien hoe nuttig het kan zijn wanneer een inspectie zelfstandig een werkprogramma kan opstellen" (Tweede Kamer, 2023, p. 101) Tegelijkertijd zijn er ook verbeteringen en worden de mogelijkheden voor SodM om meer contact te hebben met de Tweede Kamer bijvoorbeeld vergroot.

Buiten Nij Begun om is er een verandering waar te nemen in de manier waarop SodM sinds de parlementaire enquête naar mijnbouw en veiligheid kijkt. SodM spant zich in om mens en milieu te beschermen bij alle vormen van mijnbouw en energiewinning. Ze geeft advies bij vergunningsaanvragen, maar kan ook tussentijds ongevraagd advies uitbrengen. Ook houdt SodM toezicht op de ontmanteling van mijnbouwprojecten, zoals de putten van het Groningenveld. Waar SodM voorheen vooral naar 'bakstenen-veiligheid' keek – een technisch veiligheidsbegrip – neemt de toezichthouder in haar adviezen nu ook de impact op gezondheid en welbevinden van omwonenden mee. Dat doet ze door het actiever betrekken van burgers en hun perspectief, door middel van koffietafelgesprekken en een burgerpanel (SodM, 2026). Soms leidt dat tot wijzigingen in eerder gegeven adviezen. Zo besloot SodM in 2024 de gaswinning in Warffum door de NAM niet te gedogen. De vergunning van de NAM om daar te winnen verstreek per 1 januari 2025. In sommige gevallen kan dan worden besloten tot het gedogen van winning na die datum, onder strikte voorwaarden. Volgens SodM voldoet de NAM niet aan een van die voorwaarden: vertrouwen vanuit de omgeving.[36] In 2026 zal SodM een advies

35 https://www.rijksinspecties.nl/actueel/nieuws/2025/01/24/start-internetconsultatie-kaderwet-rijksinspecties

36 https://www.sodm.nl/actueel/nieuws/2024/12/20/sodm-gaat-gaswinning-warffum-niet-gedogen

uitbrengen voor alle kleine gasvelden en het waarborgen van de brede veiligheid rondom die velden (SodM, 2025c).

6.4 Samenvatting en duiding

De brede welvaart en de leefbaarheid liggen in Groningen op een lager niveau dan in de rest van Nederland. Dat heeft verschillende oorzaken – de gaswinning is er één van. Eén van de doelen van Nij Begun is om de brede welvaart en de leefbaarheid in Groningen op het niveau van de rest van Nederland te brengen. Hoewel de jaarlijkse Staat van Groningen en Noord-Drenthe is bedoeld om de impact van de maatregelen van Nij Begun te meten, is dat op het gebied van leefbaarheid en brede welvaart lastig, omdat het geen vaststaande concepten zijn.

Als het over leefbaarheid gaat, zien we dat de geldstroom vanuit de Rijksoverheid op gang is gekomen. Gemeenten hebben geld voor maatregel 14 en 15 gekregen in de vorm van een SPUK. Daar loopt het in sommige gemeenten echter spaak: er is onduidelijkheid over waar het geld precies voor bedoeld is, en er gaat veel tijd verloren aan het verdelen van het geld. Tegelijk krijgen gemeenten ook geld voor leefbaarheid vanuit de Sociale Agenda. Ook dit geld moet verdeeld worden. Gemeenten zijn momenteel bezig met het opzetten van lokale overlegstructuren waar bewoners en andere betrokken partijen kunnen meedenken over de leefbaarheidsgelden vanuit de Sociale Agenda. Tijdens het opzetten van de Sociale Agenda werden verschillende participatiemomenten georganiseerd, maar inwoners uiten zorgen over de mate waarin daar iets mee gedaan is en wordt. Daarnaast is het de vraag of gemeenten – met name de gemeenten waar de versterkingsoperatie groot is – de capaciteit hebben om degelijke plannen voor leefbaarheid te maken binnen de termijn waarin het geld uitgegeven moet worden.

De komende tijd zal duidelijk worden welke keuzes het Rijk gaat maken rondom mijnbouw

Hoewel het Groningenveld in 2024 definitief sloot, is dat niet het einde van bevingen, de onveiligheid van huizen of het gebruik van de ondergrond in de provincie. Op sommige locaties

wordt zelfs meer dan één mijnbouwactiviteit ontplooid – zogeheten gestapelde mijnbouw. De overheid werkt sinds 2023 aan een herziening van de Mijnbouwwet. Tegelijk werkt zij aan DGDO, de beleidsuitwerking van de Mijnbouwwet. Beide trajecten zijn momenteel nog in de onderzoekende fase: voor DGDO zijn inwoners en regionale bestuurders geraadpleegd. Uit dit onderzoek kwam duidelijk naar voren dat inwoners en bestuurders van Groningen strenge voorwaarden stellen aan mijnbouw. Het is opvallend dat dit veel minder geldt voor andere gebieden waar mijnbouw heeft plaatsgevonden, zoals bijvoorbeeld Limburg. De komende tijd zal duidelijk worden welke keuzes het Rijk gaat maken voor de toekomst, of en hoe de lessen van Groningen hierin meegenomen worden en of er ruimte is voor internationale standaarden en inzichten. Het recent gepresenteerde Sectorakkoord Gaswinning op land (KGG *et al.*, 2026) geeft de indruk dat operators nog veel ruimte krijgen voor hun eigen visie, en dat eventuele participatie vooral zal gaan over de 'hoe'-vraag, en niet over de 'of'-vraag.

Niet alleen de diepe ondergrond, maar ook de bovengrond zal de komende jaren intensiever gebruikt worden voor energieprojecten. Hier moet eveneens rekening worden gehouden met de geschiedenis van Groningen: het is niet vreemd dat inwoners sceptisch zijn over de intenties van operators. Om inwoners een gevoel van rechtvaardigheid te geven én om de leefbaarheid te waarborgen, is betekenisvolle participatie van groot belang. Lokale overheden hebben hierin geen beslissende, maar wel een belangrijke adviserende rol.

Referenties

Hoofdstuk 1 tot en met 6

● Nieuwe publicaties sinds het uitkomen van het vorige kennisoverzicht in 2023

Aarts, M.-J., Driessen, T., Provoost, A. J., Verburg, L., & Verweij, R. (2023). *Woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld – Resultatenrapport: Eerste kwartaal van 1995 tot en met het tweede kwartaal van 2022*. Centraal Bureau voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2023/woningmarktontwikkelingen-rondom-het-groningenveld-resultatenrapport

● Aarts, M.-J., Jenniskens, J., Rimon, F., Verburg, L., & Verweij, R. (2025). *Woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld – Resultatenrapport: Eerste kwartaal van 1995 tot en met het tweede kwartaal van 2024*. Centraal Bureau voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2025/woningmarktontwikkelingen-rondom-het-groningenveld-resultatenrapport

● Abbes, J. (2026). *A wingewest in the making: Earthquakes, a creeping crisis, and regional identity in the province of Groningen* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. Rijksuniversiteit Groningen.

● Adviescollege Veiligheid Groningen. (2023). *Veiligheid van de gebouwen buiten de scope van de versterkingsoperatie*. https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f16cacd984439a7bd164227451bbedc985e7b5fd/pdf

● Adviescollege Veiligheid Groningen. (2025a). *Eerste bevindingen ACVG over de kwaliteit van beoordelingsrapporten van woningen*.

● Adviescollege Veiligheid Groningen. (2025b). *Reflectie ACVG op de Staat van Groningen en Noord-Drenthe 2025*. https://open.overheid.nl/documenten/a9c3a83a-3f38-4ab4-9963-c58e558ea7c8/file

● Adviescollege Veiligheid Groningen. (2026). *Beoordeeld, maar vertrouwen onder druk. Een advies over de kwaliteit van opname en beoordeling in de versterkingsoperatie*. https://www.adviescollegeveiligheidgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2026/06/15/advies-beoordeeld-maar-vertrouwen-onder-druk/acvg202606-01-acvg-advies-beoordeeld-maar-vertrouwen-onder-druk.pdf

● Algemene Rekenkamer. (2025). *Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (XIII) en Nationaal Groeifonds (L): Rapport bij het Jaarverslag 2024*. https://www.rekenkamer.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/05/21/vo-2024-ezk/XIII+E-ZK+NGF+WR.pdf

● Arends, M. (2025). *De impact van Groningse aardbevingen op het psychosociaal welzijn van jeugdigen* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. Rijksuniversiteit Groningen.

● At Osborne. (2025). *Met lef bouwen aan vertrouwen. Rapport evaluatie Dorpenaanpak*. https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/06/23/rapportage-met-lef-bouwen-aan-vertrouwen/Rapportage+Met+lef+bouwen+aan+vertrouwen+d.d.+20.06.2025+met+reactie+Stuurgroep.pdf

● Berenschot. (2025). *Rechtvaardige batenverdeling van de mijnbouw*. https://www.eerstekamer.nl/eu/overig/20250331/rapport_rechtvaardige_2/document3/f=/vmm6iorogntl_opgemaakt.pdf

● Beuker, J. (2025). *Psychological resilience in long-term, man-made crises: The case of entrepreneurs in Groningen* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. Radboud Universiteit.

● Boin, A., & Kuipers, S. (2024). Dramatisch beleidsfalen: De noodzaak voor een hernieuwde zoektocht naar oorzaken. *Beleid en Maatschappij*, *51*(3), 246-261. https://doi.org/10.5553/BenM/138900692024051003004

Boot, D., van Dongen, E., de Jong, E., Schelfhout, D., Vloedbeld, C., & Voorn, R.-J. (2022). *Evaluatie Tijdelijke wet Groningen*. Universiteit Utrecht: Andersson Elffers Felix. https://www.aef.nl/storage/files/Eindrapport-evaluatie-TwG-d.d.-1-september-2022.pdf

Bovenhoff, M. (2022). *Underperforming institutions: A multiperspective approach to trust and confidence* [PhD thesis]. Rijksuniversiteit Groningen.

● Bovenhoff, M., Pot, H., Sas, V., van der Sluis, C., van Schepen, N., & Bulder, E. (2024). *Wanneer verschijnt de eerste timmerman? Ervaringen van bewoners in de planvormingsfase van Experiment Krewerd*. Hanze: Kenniscentrum NoorderRuimte. https://research.hanze.nl/files/64646008/FINAL_Rapport_ExperimentKrewerd.pdf

Bovenhoff, M., Schoutens, L., Stroebe, K., & Postmes, T. (2021). *Voortgang en voetangels in het gaswinningsdossier: Professionals over een complex systeem*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2021/01/Voortgang-en-voetangels-gaswinningsdossier-professionals-over-een-complex-systeem.pdf

- Bovens, M., Tiemeijer, W., Keizer, A.-G., Hulscher, S., de Boer, T., & Cordington, P. (2023). *Grip – Het maatschappelijk belang van persoonlijke controle*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. https://www.wrr.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2023/11/30/grip/wrr-rapport-nr-108-grip-het-maatschappelijk-belang-van-persoonlijke-controle.pdf
- Bröring, H. E. (2023). De Evaluatie Tijdelijke wet Groningen geëvalueerd. *Overheid en Aansprakelijkheid*, 2023 (1), 3-15. https://hdl.handle.net/11370/02f21507-860a-4b01-90a8-b5741c2c999f
- Brouwer, A. (2025). *Van gelijke kansen naar gelijke uitkomsten: Toekomstscenario's met brede welvaart*. University of Groningen Press. https://doi.org/10.21827/6724f2ede49ac
- Busscher, N., & Vojvodić, E. (2025). Gas Extraction and Earthquakes in the Netherlands: Drawing Lessons from the Response to Ongoing Social Conflict and Tensions. *Sustainability*, *17*(17), 7612. https://doi.org/10.3390/su17177612

Busscher, N., Vries, de, P.M.J., Adams, W.J., & Postmes, T. (2020). *Gaswinning, aardbevingen en de maatschappelijke gevolgen voor de provincie Groningen en haar bewoners – Overzicht onderzoeken juni 2018-juli 2019.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_f7cc9ca0d8cf435c96a615a9c5aae658.pdf

Busscher, N., Postmes, T., Hupkes, S., Adams, W.J. (2021). *Perspectief van bewoners in de versterking.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_3da1f84555ae4fc886d09e00878a4028.pdf

Busscher, N., Hupkes, S., Postmes, T. (2022). *Hulp bij bijzondere en schrijnende situaties in Groningen: een evaluatie en vooruitblik.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-1038235.pdf

CBS. (2023). *Vestigingen van bedrijven; grootte, rechtsvorm, bedrijfstak, regio [dataset].* https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/81644NED/table

- College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs. (2025). *Samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit in het aardbevingsgebied. Lustrum publicatie 2020-2025*. https://www.collegevanrijksadviseurs.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/04/17/lustrumpublicatie-repair-with-gold-2020-2025/Eindpublicatie+CRa_v250416.pdf
- Conradie, M., Lenderink, T., Koopman, M., & Visscher, T. (2024). *Ontwikkeling mkb-ondernemers in aardbevingsgebied* (No. 2024/154). Ipsos I&O en Decisio. https://www.mkbprogramma.nl/fileadmin/user_upload/mkb-programma/Rapport_Online_Mkb-programma.pdf
- Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies. (2025). *Staat van Groningen en Noord-Drenthe: Nr 1, 2025.* https://open.overheid.nl/documenten/6005b525-7c9b-4cd8-923e-ec424cedb3b3/file
- Consortium CMO STAMM, KplusV, Aletta Advies, SEO Economisch Advies. (2026). *Staat van Groningen en Noord-Drenthe: Nr 2, 2026.* https://www.dashboardgroningen.nl/sites/default/files/2026-05/staat-van-groningen-noord-drenthe-2026.pdf
- Creusen, M. (2024). *Rebuilding trust. Housing Associations in Groningen's Reinforcement Task* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. TU Delft.
- D'Amore, C., Lichtenberg, L., Kanis, B., Douma, F., Molen, J., van der, Berends, S., Boendermaker, M., Scherpenzeel, A., & Dückers, M. (2025). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2024 – Gronings Perspectief fase 4*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2025/06/De-psychosociale-impact-van-de-gaswinningsproblematiek-op-bewoners-in-2024.pdf
- DaeD Ingenieurs. (2025). *Plan van aanpak IEDB.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/uphfjq1r/daed-ingenieurs-iedb-onderzoek.pdf
- De Bakker, K., & Bröring, H. (2025). Subsidieregeling rechtsbijstand en aanverwante kosten Tijdelijke wet Groningen. *Tijdschrift voor Klachtrecht*, *21*(2-3), 47-54. https://doi.org/10.5553/TvK/1871-410220250210020014

De Greiff, P. (2012). Theorizing Transitional Justice. In M. S. Williams (Ed.), *Transitional Justice: NOMOS LI* (pp. 31-77). New York: NYU Press Scholarship. https://doi.org/10.18574/nyu/9780814794661.003.0002

- De Jong, J. (2025). De Groningse hersteloperatie vanuit het burgerperspectief. *Tijdschrift voor Klachtrecht*, *21*(2-3), 14-17. https://www.boomdocent.nl/doi/10.5553/TvK/1871-41022025021002005
- De Julio, A. (2026). *A debt of honour Reconciliation and restoration of trust in the aftermath of gas extraction in Groningen* [PhD thesis]. Rijksuniversiteit Groningen.
- De Kam, G., & Hol, E. (2024). *De waardedalingsregeling van het Instituut Mijnbouwschade Groningen: Kanttekeningen en alternatieven*. URSI Research Report Vol. 375. Rijksuniversiteit Groningen. https://www.rug.nl/rudolf-agricola-school/news-and-events/news/2024/ursi-375-waardedalingsregeling.pdf

De Kraker-Zijlstra, A., Muthert, H., Zock, H., & Walton, M. (2021). Aandacht voor zingeving: Context en praktijk van geestelijke verzorging in het aardbevingsgebied van Groningen. *NTT Journal for Theology and the Study of Religion*, *75*(1), 31-52. https://doi.org/10.5117/NTT2021.1.003.DEKR

- De Vries, W., Wilborts, V., Kanis, B., Penders, J., Berends, S., Scherpenzeel, A., van der Molen, J., Stulp, H., Boendermaker, M., & Dückers, M. (2026). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2025 – Gronings Perspectief fase 4*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2026/04/Gronings-Perspectief-De-psychosociale-impact-van-de-gaswinningsproblematiek-in-2025.pdf
- DESAN Research Solutions. (2023). *Tevredenheidsonderzoek NCG.* https://open.overheid.nl/documenten/96ff9d6f-26fb-484d-b25e-df3f4c7ef01b/file

Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: The role of place attachment and place identity in explaining place-protective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *19*(6), 426–441. https://doi.org/10.1002/casp.1004

- Dijkstra, G., & Van der Meer, F. (2024). *Van euforie tot misère: Wat valt er te leren uit 'affaires'? Een onderzoek naar het overheidsbeleid rond de afhandeling van schade als gevolg van de aardbevingen in Groningen in vergelijkend perspectief.* Staat van de Uitvoering. https://staatvandeuitvoering.nl/app/uploads/2024/09/SvdU-Leren-uit-Affaires-overheidsbeleid_DEF.pdf

Dückers, M. L. A., Baliatsas, C., Spreeuwenberg, P., Verheij, R. A., Reifels, L., & Yzermans, C. J. (2021). Immediate and long-term health impact of exposure to gas-mining induced earthquakes and related environmental stressors. *European Journal of Public Health*, *31*(4), 715–721. https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa244

Dückers, M., Kanis, B., van der Molen, J., Gerbecks, J., Boendermaker, M., Berends, S., & Stroebe, K. (2023). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2021 en 2022 – Eindrapport Gronings Perspectief fase 3*. Gronings Perspectief.

- Dwarswaard, M., Zijlstra, A., Busscher, N., & Postmes, T. (2025). *Lessen van Groningen en de herziene Mijnbouwwet: Een discussiestuk.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://pure.rug.nl/ws/files/1507580737/Discussiestuk_Mijnbouwwet.pdf

E&E Advies, Sociaal Planbureau Groningen, Aletta Advies. (2021). *Nulmeting – Structurele monitoring Nationaal Programma Groningen 2021*. https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/app/uploads/2022/01/Rapportage-NulmetingMonitor2021-Overige-Gemeenten-Nationaal-Programma-Groningen.pdf

- Enigma Research. (2026). *Langs de randen vooruit. Rapportage schadeafhandeling en versterking in het aardbevingsgebied 2025 – derde onderzoek*. Groninger Gasberaad. https://www.gasberaad.nl/wp-content/uploads/2026/05/GGB-Rapportage-schadeafhandeling-en-versterking-in-het-aardbevingsgebied.pdf
- Enigma Research. (2025). *Stap verder: Rapportage schadeafhandeling en versterking in het aardbevingsgebied 2025.* Groninger Gasberaad. https://www.gasberaad.nl/wp-content/uploads/2025/03/GGB-Rapport-2025-25021703.pdf
- Enneüs. (2024). *Rapport bewonerstevredenheidsonderzoek Nationaal Coördinator Groningen.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/12/10/rapport-bewonerstevredenheidsonderzoek-ncg-2024/Rapport_bewonerstevredenheidsonderzoek_NCG_2024.pdf
- Enneüs. (2025). *Rapport bewonerstevredenheidsonderzoek Nationaal Coördinator Groningen.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/11/18/rapport-bewonerstevredenheidsonderzoek-ncg-2025/rapport-bewonerstevredenheidsonderzoek-ncg-2025.pdf
- Erken, H., & van Es, F. (2025). *De weg naar hogere economische groei*. Rabobank. https://www.rabobank.nl/kennis/d011506777-de-weg-naar-hogere-economische-groei

Europese Commissie. (z.d.). *SME definition – Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-fundamentals/sme-definition_en

- Feringa, D. & Gerlofs, H. (2025). Vangnet Bijzondere Situaties in aardbevingsgebied nog steeds noodzakelijk. *Tijdschrift voor Klachtrecht*, *21*(2-3), 18-21. https://doi.org/10.5553/TvK/1871-41022025021002006
- Gedeputeerde Staten van Groningen. (2025). *Regionale reactie op het rapport Groningen en Noord-Drenthe 2025*. https://open.overheid.nl/documenten/6191b1bc-72c5-4316-8fed-33a91b18ca14/file
- Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen. (2025). *Voegwerk. Geestelijke Verzorging in het Aardbevingsgebied. Verhalen over begeleiding, zingeving en ethiek.*
- Gemeente Groningen. (2025). *Lokaal Plan van Aanpak 2026. VERSTERKINGSOPGAVE GEMEENTE GRONINGEN*. https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-Lokaal-Plan-van-Aanpak-2026-versterkingsopgave-gemeente-Groningen.pdf
- Groninger Bodem Beweging. (2025). *Staat van het Kerngebied*. https://groninger-bodem-beweging.nl/wp-content/uploads/2026/04/Staat-van-het-Kerngebied-2026-.pdf
- Groninger Dorpen. (2024). *Manifest – SOAMEN VEUROET met Nij Begun*. https://groningerdorpen.nl/wp-content/uploads/2024/04/MANIFEST_GroningerDorpen_2024-1.pdf
- Groninger Dorpen. (2025) *Informatie rondom Nij Begun.* https://groningerdorpen.nl/wp-content/uploads/2025/12/VU25-037_Leden_Informatie-i.vm_.-Nij-Begun.pdf
- Groninger Dorpen. (2026). *Samen verder met de Sociale Agenda van Nij Begun*. https://groningerdorpen.nl/wp-content/uploads/2026/01/Samen-verder-met-de-Sociale-Agenda-van-Nij-Begun.pdf
- Groninger Kerken. (2025). *Jaarverslag 2024 Groninger Kerken*. https://www.groningerkerken.nl/nl/sogk/over-ons/beleid-en-verantwoording
- Hanse, D., van Veen, J., Pisuisse, M., Jonkman, E., & Wisse, S. (2023). *Herstel bieden: Een vak apart.* Nationale Ombudsman. https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/onderzoek/Herstel%20bieden_een%20vak%20apart.pdf
- Hatzo Producties. (2021). *Financiële stromen rond Rijksmonumentale boerderijen in de provincie Groningen.* Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. https://cultureelerfgoed.info/kennisbank/Rapport_Financi%C3%ABle_stromen_rijksmonumentale_boerderijen_Groningen_december_2021.pdf
- Hatzo Producties. (2023). *Benutting subsidieregelingen voor historische boerderijen. Onderzoek naar beweegredenen van eigenaren van agrarisch erfgoed om wel of geen gebruik te maken van subsidieregelingen.* Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. https://cultureelerfgoed.info/kennisbank/Rapport_Beweegredenen_benutting_subsidies_historische_boerderijen_def_september_2023.pdf
- Hatzo Producties. (2024). *Onderzoeksrapport Agrarisch ondernemers en erfgoedsubsidieregelingen.* Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. https://cultureelerfgoed.info/kennisbank/Onderzoeksrapport_Agrarisch_ondernemers_en_erfgoedsubsidieregelingen_-_feb_2024.pdf
- Hulsebosch, J., Kos, C., Herweijer, M., & Lunsing, J. (2025). *Evaluatieonderzoek Waardevermeerderingsregeling.* Enneüs en STIBABO. https://open.overheid.nl/documenten/f8f81102-aad3-4417-b6a6-c284c308dc09/file

  Hupkes, S., Adams, W.J., Busscher, N., & Postmes, T. (2021). *Inzicht in impact. De gevolgen van gaswinning voor de bewoners van Groningen.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_36bc24112f34474eb2ba6797d6f2cab5.pdf

  Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2023). *Jaarverslag 2022.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/m4knvv4s/img-jaarverslag-2022.pdf
- Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2024). *Jaarverslag 2023.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/pn3n1iim/img-jaarverslag-2023-lowres.pdf
- Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2025a). *Bouwen aan herstel: Ons verhaal voor 2024 en daarna.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/elbdjc4r/img-bouwen-aan-herstel-03-2025.pdf
- Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2025b). *Jaarverslag 2024.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/d2hhwaki/img-jaarverslag-2024.pdf
- Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2025c). *Jaarplan IMG 2025.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/4fmf0t5u/img-jaarplan-2025-def.pdf
- Instituut Mijnbouwschade Groningen. (2026). *Jaarverslag 2025.* https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/2a4lmsnp/img-jaarverslag-low-res.pdf

  Jansen, J., Van Pelt, M., Repetur, L., & Jansen, C. (2021). *Sterke beleidsinterventies, sterke sociale basis.* Movisie. https://www.movisie.nl/sites/default/files/2021-05/Sterke-beleidsinterventies-sterke-sociale-basis-Movisie.pdf

- Jansen, A. (2026). *"Ik denk dat je gewoon het gevoel van veiligheid weer terug moet hebben" De gaswinning in Groningen: Ooggetuigen van een creeping crisis* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. Rijksuniversiteit Groningen.
- Kanis, B., D'Amore, C., van der Molen, J., Berends, S., Rozema, M., Scherpenzeel, A., Scheffelaar, J., Boendermaker, M., & Dückers, M. (2024). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2023 – Gronings Perspectief fase 4*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2024/04/De-psychosociale-impact-van-de-gaswinningsproblematiek-op-bewoners-in-2023-2.pdf
- Ketner, S., & Reis, R. (2024). *Herstel en versterk de Groninger jeugd, nu! Een onderzoek naar de brede aanpak van immateriële schade bij kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied*. Hanzehogeschool Groningen en Instituut Mijnbouwschade Groningen. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/nzdcyowk/img-herstel-en-versterk-de-groninger-jeugd-nu-03-2024-web.pdf

  Kinderombudsman. (2022). *Als je het ons vraagt. Onderzoek naar het welzijn van kinderen in de Nederlandse provincies.* https://www.kinderombudsman.nl/system/files/publications/2022-/Rapport-Als-je-het-ons-vraagt-2022.pdf
- Kleizen, B., Van Dooren, W., MacCarthaigh, M., & Vanden Abbeele, C. (2025). Stuck in the waiting room: citizen experiences of administrative limbo in three European crises. *Journal of Public Administration Research and Theory*, *35*(4), 383-396. https://doi.org/10.1093/jopart/muaf017
- Kockelkoren, T. F. (2025). *Reactie SodM Staat van Groningen en Noord-Drenthe 2025*. https://open.overheid.nl/documenten/47456323-dede-4c62-9766-0ad0bac17428/file

  Kooi, H., Landwehr, J. C., Stuurman, R. J., van Meerten, J. J., Levelt, O., & Korff, M. (2021). *Indirecte schade-effecten van diepe bodemdaling en -stijging bij het Groningen gasveld en gasopslag Norg.* Deltares. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/oslb1nl1/20210830-deltares-indirecte-schade-effecten-van-diepe-bodemdaling-en-stijging-door-gaswinning.pdf
- Korswagen, P., Prosperi, A., & Rots, J. (2025). *Verification of usage of fragility curves for the probability of damage due to IEDS.* TU Delft. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/sfbidv4d/tudelft-final-review-daed-iedb-report.pdf
- Koster, F. (2025). *Moving on after Fossil Fuels: Groningen's Gas Field Closure and the Quest for a Just Transition* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. Universiteit Utrecht.

  Koster, S., & Brouwer, A. (2023). Met brede welvaart op weg naar trots en zelfvertrouwen. In W. E. Schreuder, N. Busscher, & T. Postmes, *Inzicht in impact. De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst*. (pp. 346–361). Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen.
- KPlusV, Sociaal Planbureau Groningen, & Aletta Advies. (2024). *Monitor 2024. Nationaal Programma Groningen. Oktober 2024.* https://sociaalplanbureaugroningen.nl/wp-content/uploads/2024/11/Monitor-2024_Nationaal-Programma-Groningen_digitaal-toegankelijke-versie_oktober-2024.pdf
- KplusV, Sociaal Planbureau Groningen, & Aletta Advies. (2025). *Monitor 2025. Nationaal Programma Groningen. Oktober 2025.* Nationaal Programma Groningen. https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/app/uploads/2025/02/Monitor-Nationaal-Programma-Groningen-2025.pdf
- KplusV, Sociaal Planbureau Groningen, & Aletta Advies. (2026). *Tussenevaluatie. Nationaal Programma Groningen. April 2026.* Nationaal Programma Groningen.
- Kremer, D. (2025). *Brief en bijlage vaste Kamercommissie BZK – maart 2025.* https://www.groningererfgoed.nl/documenten/Brief%20en%20bijlage%20vaste%20Kamercommissie%20BZK%20-%20maart%202025.pdf
- Kremer, D. (2026). *Formele distantiëring VGME van het huidige pilotprogramma.* Vereniging Groninger Monument Eigenaren. https://provinciegroningen.bestuurlijkeinformatie.nl/Document/View/75452fae-b256-44f0-8203-5182a9515aef
- Kuipers, G. M. (2025). Mens én ondernemer. Behoeften van gedupeerden in het midden- en kleinbedrijf bij schadeafhandeling en -herstel. *Overheid en Aansprakelijkheid*, (76), 199-206.
- Kwartiermakersteam Economische Agenda. (2026). *Economische Agenda Uitvoeringsplan 2026-2028: Samen werken aan uitvoering.* https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2026/04/Uitvoeringsplan-2026-2028-Economische-Agenda-van-Nij-Begun-versie-1-april-2026.pdf
- Lichtenberg, L., D'Amore, C., & Dückers, M. (2026). *Applying a Social Impact Assessment Tool in a Creeping Crisis Context – Multilevel Modeling of Longitudinal Outcomes* [Ongepubliceerd manuscript].

- Lichtenberg, L., Wilborts, V., Scherpenzeel, A., & Dückers, M. (2025). *Gaswinningsproblematiek: Schade en psychosociale impact in Drenthe 2024-2025*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2025/12/Gaswinningsproblematiek-schade-en-psychosociale-impact-in-Drenthe.pdf
- Louter, P., & Van Eikeren, P. (2024). *Data-analyse provincie Groningen*. Bureau Louter. https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Beleid_en_documenten/Documentenzoeker/Werken_en_ondernemen/Economische_visie/Rapport_Bureau_Louter__bijlage_bij_econ_visie_2035_.pdf
- Marseille, B., Wever, M., Winter, H., Boxum, C., & Bekkering, J. (2025). De behandeling van mijnbouwschadezaken door de Rechtbank Noord-Nederland: Maatschappelijk effectief? *NJB*, (10), 734-741. Artikel 2025/535. https://hdl.handle.net/11370/a379b193-2690-4be9-b6cc-9314912c8886
- Marseille, B., Wever, M., Bekkering, J., & Boxum, C., Winter, H. (2024). *De behandeling van mijnbouwschadezaken door de rechtbank Noord-Nederland*. Pro Facto. https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/1130997275/Onderzoek_afdoening_mijnbouwschadezaken_rechtbank_NNE.pdf
- Meesters, Y., & Schoevers, R. A. (2023). Over bevingen en bioritme; slaapproblemen in het Groninger aardbevingsgebied. *Tijdschrift voor psychiatrie*, *65*, 504–508. https://research.rug.nl/files/877687738/65-2023-8-artikel-meesters.pdf
- Meesters, Y., & Schoevers, R. A. (2024). Naschokken; over de psychische gevolgen van de gaswinning in Groningen. *Tijdschrift voor psychiatrie*, *66*, 156–160. https://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/media/6/66-2024-3-meesters(2).pdf
- Meijer, J., & Mein, A. (2025). De Nationale ombudsman over Groningen, een interview. *Tijdschrift voor Klachtrecht*, *21*(2-3), 4-6. https://doi.org/10.5553/TvK/187141022025021002002
- Middeldorp, M., Veldkamp, J., & Joosse, A. (2024). *Aanknopingspunten voor (een) Nij Begun*. Atlas Research. https://atlasresearch.nl/wp-content/uploads/Eindrapport-Aanknopingspunten-voor-een-Nij-Begun-definitief.pdf
- Ministerie van Klimaat en Groene Groei, ElementNL, & EBN. (2026). *Sectorakkoord gaswinning in de energietransitie. Hoofdstuk Gaswinning op Land*. https://open.overheid.nl/details/f347746f-b1b1-4f11-947d-92973954c7cf
- MINT Architecten. (2023). *Groninger Standaardwoning.*
- Molen, van der, J., Wilborts, V., Vries, de, W., Penders, J., Berends, S., Kanis, B., Boendermaker, M., Dückers, M., Scherpenzeel, A. (2026). *Tussen onzekerheid en veiligheid: een kwalitatieve studie naar ervaringen met versterking.* Gronings Perspectief, Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2026D36402

  Moolenaar, E. (2023). Als dit in Amsterdam was gebeurd… Aardbevingen als onderdeel van de Groningse identiteit. In W. E. Schreuder, N. Busscher, & T. Postmes, *Inzicht in impact. De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst* (pp. 380–403). Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen.

  Nationale ombudsman & Kinderombudsman. (2023). *Input t.b.v. Het debat over rapport Parlementaire Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen*. https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/bijlage/Brief%20Nationale%20ombudsman%20en%20Kinderombudsman%20aan%20Tweede%20Kamer%20debat%20gaswinning%20.pdf
- Nationale ombudsman. (2025). *Zet de burger centraal: Jaarverslag 2024.* https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/bijlage/Jaarverslag%202024.pdf
- Nationale ombudsman. (2026). *Doen wat nodig is: Jaarverslag 2025.* https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/bijlage/250618_Jaarverslag%20TK_DEF_digitaal.pdf
- Nationaal Coördinator Groningen. (2024a). *Diepteanalyse haalbaarheid 2028.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/09/11/diepteanalyse-haalbaarheid-2028/Diepteanalyse+haalbaarheid+2028+-+NCG.pdf
- Nationaal Coördinator Groningen. (2024b). *Eindrapport Proef versterken en isoleren (M29).* https://open.overheid.nl/documenten/c4e9b5ce-5aac-4917-b5ca-959a0dd920d6/file
- Nationaal Coördinator Groningen. (2024c). *Nationaal Coördinator Groningen Jaarverslag 2023.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/05/23/jaarverslag-nationaal-coordinator-groningen-2023/NCG+jaarverslag+2023.pdf

- Nationaal Coördinator Groningen. (2025a). *Actualisatie Diepteanalyse Maart 2025.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/03/25/actualisatie-diepteanalyse-2025/Actualisatie+Diepteanalyse+2025+-+Definitief.pdf
- Nationaal Coördinator Groningen. (2025b). *Nationaal Coördinator Groningen Jaarverslag 2024.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/04/23/jaarverslag-2024/Jaarverslag+2024.pdf
- Nationaal Coördinator Groningen. (2025c). *Samen werken aan veiligheid en vertrouwen. Jaarplan NCG 2026.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/12/jaarplan-ncg-2026/jaarplan-ncg-2026.pdf
- Nationaal Coördinator Groningen. (2026a). *Diepteanalyse 2026.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2026/06/24/diepteanalyse-2026/diepteanalyse-2026.pdf
- Nationaal Coördinator Groningen. (2026b). *Versterkingsopgave Rapportage: December 2025.* https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2026/02/17/rapportage-december-2025/ncg-rapportage-december-2025.pdf

  Nederlandse Aardolie Maatschappij. (1963). *Nammogram. Speciale editie – Concessie Groningen.* Drukkerij Smit NV.
- Nij Begun. (2024a). *Afsprakendocument regionale maatregelen n.a.v. Nij Begun*. https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage/Bijlage-afsprakendocument-regionale-maatregelen-n-a-v-Nij-Begun.pdf
- Nij Begun. (2024b). *Overzicht inbreng bijeenkomsten sociale agenda*. https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2024/06/Verslag-bijeenkomsten-sociale-agenda-Nij-Begun_maart-2024.pdf
- Nij Begun. (2024c). *Inbreng inloopbijeenkomst Nij Begun*. https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2024/09/Publieksversie-opbrengst-inloopbijeenkomst-25-mei-en-15-juni-2024.pdf
- Nij Begun. (2025a). *Economische Agenda: Samen Werken*. https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2025/06/Economische-Agenda.pdf?v=jun
- Nij Begun. (2025b). *Een Agenda voor Herstel van Groningen: Samenwerken als één overheid.* https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Nij_Begun_-_Een_Agenda_voor_Herstel_-_samenwerken_als_1_overheid.pdf
- Nij Begun. (2025c). *Participatie Sociale Agenda Resultaat*. https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2025/04/Participatie-Sociale-Agenda-resultaat.pdf
- Nij Begun (2025d). *Sociale Agenda.* https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2025/01/Sociale-Agenda-Nij-Begun-digitaal.pdf
- Nij Begun. (2026). *Uitwerking maatregelen 2, 3 en 4 Leefbaarheid Sociale Agenda*.
- Nijmeijer, B. (2025). Romantische ruïne of ingestorte tent? *Noorderbreedte.* https://noorderbreedte.nl/2025/11/19/romantische-ruine-of-ingestorte-tent
- Nomden, V., Zijlstra, A. E., Balkom, I. D. C. V., & Post, W. J. (2026). Young adults on childhood experiences of induced minor earthquakes: the impact of chronic human-made disaster in the Netherlands. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, *35*(6), 142-154. https://doi.org/10.1108/DPM-01-2026-0036
- Oosterveld, E. (2025). *Regio in Beeld: Groningen, 2025-2026*. UWV. https://www.uwv.nl/assets-kai/files/301d587e-2e78-41ae-8114-4c4b9b2f26f3/Regio_in_Beeld_2025-2026_Groningen.pdf
- Otten, K. (2025). Vervallen is beter dan verdwijnen. *Broerstraat lente 2025*. Rijksuniversiteit Groningen. https://www.broerstraat5-rug.nl/broerstraat-lente-2025/vervallen-is-beter-dan-verdwijnen
- Oud Ammerveld, J., Plets, G., & Wiegink, N. (2026). Curating gasscapes after extraction: Materiality, petromodernity and politics in the case of the Groningen natural gas field. *International Journal of Heritage Studies*, 1–21. https://doi.org/10.1080/13527258.2026.2673367
- Penders, J., Scherpenzeel, A., Spijkers, E., & Dückers, M. (2025). *De samenhang tussen de gaswinningsproblematiek en de gezondheid van scholieren in Groningen: Gronings Perspectief fase 4*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/gaswinningsproblematiek_scholieren
- Platform GRAS & LIBAU. (2025). *De vanzelfsprekende opgave. Werken aan goede plannen.* https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Magazine_Libau_digitale_versie_def_s.pdf

- Plets, G., & Vonk, C. (2026). The Heritagescapes of the Groningen Gas Field: Contestation and Imagination in Negotiation. In M. Kuijt & P. Van Dam (Eds.), *Aftershocks of Extraction: Situating the History of Groningen Gas in the Anthropocene* (pp. 196–214). BRILL. https://doi.org/10.1163/9789004754676
- Plets, G., Kuijt, M., & Vonk, C. (2025). Nederland, land van olie en gas: De omarming van de petrogeschiedenis voor een duurzame toekomst. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, *138*(1), 60–73. https://doi.org/10.5117/TvG2025.1.005.PLET
- Populytics. (2025). *Resultaten van een inwonersraadpleging over het toekomstig gebruik van de diepe ondergrond. Een onderzoek voor het ministerie van Klimaat en Groene Groei*. https://open.overheid.nl/documenten/97cb37eb-0780-4eb4-a1a2-76faee51bf09/file

Posthumus, H., Driessen, M., Enthoven, L., Ouwehand, P., Peeters, B., & Pijpers, F. (2015). *Woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld: 1e kwartaal 1995 tot en met 2e kwartaal 2015*. Centraal Bureau voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/-/media/imported/documents/2015/49/2015-groningenveld-publieke-versie.pdf?sc_lang=nl-nl

Posthumus, H., Gommans, F., Joosten, M., Peeters, B., & Zengers, M. (2018). *Woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld: 1e kwartaal 1995 tot en met 2e kwartaal 2018*. Centraal Bureau voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/-/media/_pdf/2018/44/woningmarktrapport-groningen.pdf

- Postmes, T. (2025). *De omvang van de psychosociale gaswinningsproblematiek: Een benadering op basis van de GGD gezondheidsmonitor*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://research.rug.nl/files/1276909618/Omvang_Psychosociale_Impact_1_.pdf

Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., & Oldersma, F. (2016). *Veiligheidsbeleving, gezondheid en toekomstperspectief van Groningers – Wetenschappelijk rapport #1*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2016/07/Rapport-Gronings-Perspectief-1.pdf

- Postmes, T., Zijlstra, A. A., Schreuder, W. E., & Busscher, N. (2024). *De Staat van Groningen: Een inventarisatie van het Noord-Nederlandse monitor- en onderzoekslandschap.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_370629c7cd684fa38b7aab7c76c83b8e.pdf

Pot, H., van der Sluis, C., Sportel, S. L., Sas, V., & Bulder, E. A. M. (2021). *Versterken "met gezond boerenverstand": Onderzoek naar de effecten van de 'Versnelde versterkingsprocedure' in het kader van Experiment Krewerd op de veerkracht van bewoners*. Hanzehogeschool Groningen: Lectoraat Leefomgeving in Transitie. https://research.hanze.nl/files/41808834/Experiment_Krewerd_Project_Report_Submitted.pdf

- Pot, H., Ytsma, S., & van Rossum, C. (2025). *Bouwen aan vertrouwen. Wat vinden aanvragers belangrijk in de dienstverlening van het IMG?* Instituut Mijnbouwschade Groningen. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/zx3fzqnz/img-bouwen-aan-herstel-monitor-nulmeting-aanvragers-07-2025.pdf
- Pot, H., Van Rossum, C., Koop, O., Phadke, A., Froklage, H., Bosgra, E., Ytsma, S., Heemstra, M. (2026). *Bouwen aan vertrouwen – De waardering van de dienstverlening in 2025.* Instituut Mijnbouwschade Groningen. https://www.schadedoormijnbouw.nl/media/g04d0i5v/img-bouwen-aan-herstel-monitor-2025.pdf
- Programmateam Baanbreker Vrijetijdseconomie. (2026). *Ontwikkelprogramma Bestemming Groningen – Ruimte voor Vrijetijd.* https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Projecten/Ontwikkelprogramma_Ruimte_voor_Vrijetijd.pdf
- Provincie Groningen. (2026a). *Erfgoedprogramma 2026-2028.* https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Beleid_en_documenten/Documentenzoeker/Cultuur_en_erfgoed/Erfgoed/Erfgoedprogramma_2026-2028-online.pdf
- Provincie Groningen. (2026b). *Omgevingsvisie 2026-2050*. https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/Omgevingsvisie_2026-2050_DEF_Online.pdf
- Rebel Group. (2023). *Onderzoek lustenverdeling mijnbouw*. https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-1126652.pdf
- Rebel Group & KWINK groep. (2025). *Evaluatie Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied Groningen*. https://open.overheid.nl/documenten/25bf737b-3aa2-44ea-a809-dddof-266ccbc/file
- Richardson, J. (2024). *Social relations and health: Understanding their interplay in an adverse context* [PhD thesis]. Rijksuniversiteit Groningen.

- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2026). *Tussenresultaat maatschappelijke dialoog- Deelrapport regiosessies – Programma DGDO*. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2026-03/Tussenresultaat-maatschappelijke-dialoog-Deelrapport-regiosessies-Programma-DGDO.pdf

Rijksoverheid. (2023). *Nij begun: Op weg naar erkenning, herstel en perspectief.* https://open.overheid.nl/documenten/ronl-71855b85e2a35dc80802567f6b8be207cac37db8/pdf

- Rijksoverheid. (2025). *Vijfde rapportage Interventieteam Vastgelopen Situaties* (april 2024 – maart 2025).
- Ronnes, H., & Van Elburg, W. (2026). Earthquake Devastation of Heritage: Spatial and Social Injustice and the Erosion of Historical Architecture. In M. Kuijt & P. Van Dam (Eds.), *Aftershocks of Extraction: Situating the History of Groningen Gas in the Anthropocene* (pp. 215–233). BRILL. https://doi.org/10.1163/9f789004754676
- Rozema, M., Molen, J., van der, Berends, S., Kanis, B., Boendermaker, M., Dückers, M., & Scherpenzeel, A. (2024). *Ouderen in het gaswinningsgebied: Inzichten uit een kwalitatieve studie: Gronings Perspectief fase 4*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/impact-2023-aandacht-ouderen
- Schaap, P. M. (2025). Onder een Gronings vergrootglas. Over de teloorgang én de geleidelijke wederopstanding van de Groninger bouwcultuur. In *Samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit in het aardbevingsgebied: Lustrum publicatie 2020-2025* (pp. 34-41). College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs.
- Schohaus, B., & Kuiper, M. (1 april 2026). *Aardbevingsschade beoordelen in Groningen en Drenthe is een goudmijn voor schadebureaus.* Follow the Money. https://www.ftm.nl/artikelen/aardbevings-schade-beoordelen-in-groningen-en-drenthe-is-een-goudmijn-voor-schadebureaus
- Schreuder, W. & Busscher, N. (2024). *Sociale cohesie in het gaswinningsgebied.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_9984a10038c847b9aa35a98d9df0da47.pdf

Schreuder, W. E., Busscher, N., & Postmes, T. (2023). *Inzicht in impact. De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_ca0c35d1bb2741b7b74995e6d4e4ddf2.pdf

- Schumann, C., Heethaar, T., & van Bergen, M. (2025). Doing socio-political work in chaplaincy. In C. Schumann, A. Damen, G. Jacobs, M. Lieberwerth, J. Wojtkowiak (Eds.), *Chaplaincy for a plural world: Humanistic perspectives* (pp. 162-178). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003428633
- Shui, A., van den Berg, G. J., Mierau, J. O., & Viluma, L. (2026). The impact of mining-induced earthquakes on mental health: Evidence from the Dutch Lifelines Cohort Study and Biobank. *Journal of Health Economics*, *106*, 103118. https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2026.103118
- Smits, F. (2025). *Jongerenparticipatie in Nij Begun: Een kwalitatief onderzoek naar structurele en duurzame jongerenparticipatie binnen een regionaal herstelprogramma* [Ongepubliceerde MA-scriptie]. Rijksuniversiteit Groningen.
- Sibma, S., Stolk, R., & van Heerwaarden, A. (2025). *Over het organiseren van herstel: Lessen uit de hersteloperaties voor de toeslagenaffaire en de aardbevingsschade in Groningen.* Berenschot. https://www.berenschot.nl/media/hy5hpaef/essay-over-het-organiseren-van-hersteloperaties-definitief.pdf

Sluiter, K., van Valkengoed, A. M., Greven, I., & Simon, C. (2018). *Literatuurstudie 0.1: Maatschappelijke Gevolgen Bodembeweging Groningen.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/35d470_42f76060584d46b9a0c1050d02d3254f.pdf

- Sociaal Planbureau Groningen. (2025). *Brede Welvaart Monitor Groningen 2024*. https://sociaalplanbureaugroningen.nl/wp-content/uploads/2025/05/MonitorBW-Groningen-2024-spread.pdf
- Staatstoezicht op de Mijnen. (2024a). *Advies SodM over meenemen van verduurzamingsmaatregelen in de versterking*. https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/01/23/advies-sodm-over-meenemen-van-verduurzamingsmaatregelen-in-de-versterking/verduurzamingsmaatregelen+combineren+-met+de+versterking.pdf
- Staatstoezicht op de Mijnen. (2024b). *Staat van de veiligheid van Groningen in verband met de voormalige gaswinning*. https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/04/18/staat-van-de-veiligheid-van-groningen-in-verband-met-de-voormalige-gaswinning-2023/Staat+van+de+veiligheid+van+Groningen+2023.pdf

- Staatstoezicht op de Mijnen (2024c). *Staatstoezicht op de Mijnen. Jaarplan 2025.* https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/122024/18/sodm-jaarplan-2025/Jaarplan+2025.pdf
- Staatstoezicht op de Mijnen. (2025a). *SodM onderzoek NCG kwaliteitsborging van de seismische constructieve veiligheid in de versterkingsoperatie.* https://open.overheid.nl/documenten/9f3b4dac-26d2-45ea-989a-f52a05f023c8/file
- Staatstoezicht op de Mijnen. (2025b). *Staat van de veiligheid van Groningen in verband met de voormalige gaswinning.* https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/4/07/staat-van-de-veiligheid-van-groningen-in-verband-met-de-voormalige-gaswinning-2024/Staat+van+de+veiligheid+in+Groningen+2024.pdf
- Staatstoezicht op de Mijnen. (2025c). *Staatstoezicht op de Mijnen. Jaarplan 2026*. https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2026/01/28/sodm-jaarplan-2026/jaarplan-staatstoezicht-op-de-mijnen-2026.pdf
- Staatstoezicht op de Mijnen. (2026). *Staat van de veiligheid in Groningen i.v.m. voormalige gaswinning Groningen-gasveld 2025.* https://www.sodm.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2026/05/11/staat-van-de-veiligheid-in-verband-met-de-voormalige-gaswinning-groningen-gasveld-2025/sodm-staat-van-de-veiligheid-ivm-voormalige-gaswinning-groningen-gasveld-2025.pdf
- Staatscommissie rechtsstaat. (2024). *De gebroken belofte van de rechtsstaat: Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger.* https://www.eerstekamer.nl/overig/20240628/de_gebroken_belofte_van_de/document

Stroebe, K., Kanis, B., Boendermaker, M., Jong, M. de, & Dückers, M. (2022). *De psychosociale impact van schade en versterking – Stand van zaken 2021*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2022/01/De-psychosociale-impact-van-schade-en-versterking-januari-2022.pdf

Stroebe, K., Kanis, B., Richardson, J., Oldersma, F., Broer, J., Greven, F., & Postmes, T. (2021). Chronic disaster impact: The long-term psychological and physical health consequences of housing damage due to induced earthquakes. *BMJ Open*, *11*(5), 1–9. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-040710

Stroebe, K., Postmes, T., Boendermaker, M., Richardson, J., Bovenhoff, M., & Kanis, B. (2019). *Sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in het Groningse gaswinningsgebied*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2019/07/Rapport-Sociale-samenhang-samenwerking-en-veerkracht.pdf

Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., Jong, M. de, Schoutens, L., Adams, W., & Boendermaker, M. (2021). *Eindrapport Gronings Perspectief Fase 2 – Stand van zaken, februari 2021*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2021/02/Rapport-Eindrapport-Gronings-Perspectief-Fase-2.pdf

Stroebe, K., Postmes, T., Schoutens, L., Boendermaker, M., Kanis, B., Richardson, J., Bovenhoff, M., Broer, J., & Greven, F. (2019). *De maatschappelijke impact van de beving van Westerwijtwerd*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2019/12/De-maatschappelijke-impact-van-de-beving-van-Westerwijtwerd.pdf

- Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied. (2022). *Rapport inzake de jaarrekening 2021*. https://woonbedrijfgroningen.nl/uploads/220210%20SWAG%20jaarrekening%202021%20zonder%20logo.pdf
- Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied. (2023). *Rapport inzake de jaarrekening 2022*. https://woonbedrijfgroningen.nl/uploads/Woonbedrijf%20gewaarmerkte%20jaarrekening%202022.pdf
- Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied. (2024). *Rapport inzake de jaarrekening 2023*. https://woonbedrijfgroningen.nl/uploads/bestuursverslag%20jaarrekening%202023%20(website).pdf
- Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied. (2025). *Rapport inzake de jaarrekening 2024*. https://woonbedrijfgroningen.nl/uploads/SWAG%20bestuursverslag%20jaarrekening%202024%20website.pdf
- Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied. (2026). *Rapport inzake de jaarrekening 2025*. https://woonbedrijfgroningen.nl/uploads/Jaarverslag%202025.pdf
- Team Baanbreker Vrijetijdseconomie. (2025). *Baanbreker Vrijetijdseconomie Groningen – Inspiratiedocument*. https://assets.plaece.nl/kuma-groningen/uploads/media/67b49d524096c/baanbreker-folder-druk-02.pdf?token=/uploads/media/67b49d524096c/baanbreker-folder-druk-02.pdf

Tijdelijke commissie Uitvoeringsorganisaties. (2021). *Klem tussen balie en beleid*. Tweede Kamer der Staten-Generaal. https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20210225_eindrapport_tijdelijke_commissie_uitvoeringsorganisaties.pdf

- TNO. (2025). Ruimtelijke verkenning duurzaam gebruik ondergrond – Diepe ondergrond. https://www.nlog.nl/sites/default/files/2025-10/TNO%202025%20R12039_DGDO_definitieve%20versie_06.10.2025.pdf

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2023). *Groningers boven gas – Rapport parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.* https://www.tweedekamer.nl/groningen/rapport

- Van Buuren, R. (2024). *Van gas naar geschiedenis? Een inventarisatie van de fysieke erfenis van de gaswinning van het Groningenveld.* Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. https://www.cultureelerfgoed.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/01/01/gaswinning-en-erfgoed/Gaswinning+en+erfgoed.pdf
- Van Dam, K. (20 november 2024). Energie en landschap: De ruimte als strijdtoneel. *Noorderbreedte*. https://noorderbreedte.nl/2024/11/20/energie-en-landschap-de-ruimte-als-strijdtoneel/
- Van der Kloet, H. T., Bulder, E. A. M., Groote, P. D., & Haartsen, T. (2024). 'No way! I'll stay! Who will get me out of here?' House attachment and staying intentions of homeowners with a damaged dwelling in a rural risk area. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *100*. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.104148
- Van der Meer, T. & den Ridder, J. (2025). *Vertrouwen in de politiek.* Sociaal en Cultureel Planbureau. https://www.parlementenwetenschap.nl/wp-content/uploads/2025/09/250916_Factsheet_Vertrouwen_in_de_politiek_Van_der_Meer_Den_Ridder.pdf
- Van der Molen, J., Rozema, M., Berends, S., Kanis, B., D'Amore, C., Boendermaker, M., Dückers, M., & Scherpenzeel, A. (2025). *Ondernemen in een bewogen context: Inzichten uit een kwalitatieve studie*. Gronings Perspectief. https://hdl.handle.net/11370/6ba7c8d1-fc91-48af-a739-e5c2e9f2e456
- Van der Molen, J., Wilborts, V., de Vries, W., Penders, J., Dückers, M., & Scherpenzeel, A. (2026). *Tussen onzekerheid en veiligheid: een kwalitatieve studie naar ervaringen met versterking – Gronings Perspectief fase 4*. Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2026/04/Gronings-Perspectief-Tussen-onzekerheid-en-onveiligheid.pdf
- Van der Togt, R. (2024). *Analyse van Ondernemersperspectieven in het Groningse Aardbevingsgebied: Diepte-interviewsrapport*. Mkb programma.

Van der Voort, N., & Vanclay, F. (2015). Social impacts of earthquakes caused by gas extraction in the Province of Groningen, The Netherlands. *Environmental Impact Assessment Review*, *50*, 1–15. https://doi.org/10.1016/j.eiar.2014.08.008

- Van Geel, P., Van der Knoop, J., Bröring, H., & Ruys, M. (2023). *Veilig, schadevrij en verduurzaamd: Naar een gelijkwaardige uitkomst voor alle bewoners in het aardbevingsgebied.* Commissie Verschillen. https://open.overheid.nl/documenten/52ea1c7d-871c-4a62-8fe7-779b96be0f2c/file
- Vangnet Bijzondere Situaties. (2026). *Jaarverslag 2025.* https://vangnetbijzonderesituaties.nl/wp-content/uploads/2026/01/Jaarverslag-2025-CBS_mailversie.pdf
- Van Rooijen, C., & Schrijen, S. (2025). *Monitoring & Evaluatie regeling Mijnbouwschade: Tussenrapportage augustus 2025.* Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand. https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/publish/pages/11830/kenniscentrum_tussenrapportage_regeling_mijnbouwschade_augustus_2025.pdf
- Van Rooijen, C., & Schrijen, S. (2026). *Monitoring & Evaluatie regeling Mijnbouwschade Groningen. Tussenrapportage februari 2026*. Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand. https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/publish/pages/11830/kenniscentrum-tussenrapportage_regeling_mijnbouwschade_februari_2026.pdf
- Vereniging Eigen Huis. (2024). *Peilstok Groningen 2024*. https://assets-eu-01.kc-usercontent.com/0a476483-b2ac-0128-c5e1-a80361083e05/fb7c4a4e-89e4-4901-b463-638e7a9f9790/Peilstok%20Groningen%202024.pdf
- Verian. (2025). *Imagomonitor 2025*. https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/app/uploads/2025/02/Publieksversie-Imagomonitor-Groningen-2025_dt.pdf
- Vijlbrief, H. (2023). *Contourennota aanpassing mijnbouwwet.* https://open.overheid.nl/documenten/ronl-47aba38e84d8c8a7309a8e8762998d9923f0fba4/pdf
- Wennink, P. (2025). *De Route naar Toekomstige Welvaart: Een sterk Nederland in een relevant Europa*. https://www.rapportwennink.nl/downloads/rapport_wennink_12december2025.pdf
- Wilborts, V., Scherpenzeel, A., Penders, J., Kanis, B., de Vries, W., van der Molen, J. & Dückers, M. (2026). *De beving van Zeerijp in november 2025: Gevolgen voor gezondheid, emoties en veiligheidsgevoel van bewoners.* Gronings Perspectief. https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2026/04/Gronings-Perspectief-De-beving-van-Zeerijp-in-november-2025.pdf

- Woonbond. (2024). *Voelt een tijdelijk huis als een echt thuis? Onderzoek naar de ervaringen met het wonen in verplaatsbare flexwoningen*. https://www.woonbond.nl/wp-content/uploads/2025/08/2024-2025-Rapport-Onderzoek-Flexwoningen_V1.0-1.pdf
- Zijlstra, A. A., & Busscher, N. (2025). *Ondernemerschap in het gaswinningsgebied: Impact, stakeholders en regelingen.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_9136378f8b1b4c6097eee943d90fa48c.pdf

Zijlstra, E. A., Brummelaar, M. D. C. T., Cuijpers, M. S., Post, W. J., Balkom, I. D. C. V., & Seddighi, H. (2022). A Safe Home? A Qualitative Study into the Experiences of Adolescents Growing Up in the Dutch Area Impacted by Earthquakes Induced by Gas Extraction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(8), 1-13. https://doi.org/10.3390/ijerph19084716

Zijlstra, E., Cuijpers, M., Ten Brummelaar, M., Post, W., Van Balkom, I., & Flapper, B. (2019). *Een veilig huis, een veilig thuis? Een kwalitatief onderzoek naar het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied.* Rijksuniversiteit Groningen. https://research.rug.nl/files/181618687/038_rapport_veilig_huis_veilig_thuis_rug.pdf

- Zijlstra, E.A., Nomden, V., Cuijpers, M.S. Seddighi, H., van Balkom, I.D.C., Post, W. (2026). 'I Would have an End to the Earthquakes and Gas Extraction'. A Qualitative Study Into Needs of Children Affected by Small Scale Earthquakes in the Netherlands. *Journal of Child and Family Studies 35*, 1304–1315. https://doi.org/10.1007/s10826-026-03302-4
- Zuidema, E. (2023). *Groningen doorgeven. Meer ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave.* Nationaal Coördinator Groningen. https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/01/19/100-dagenadvies-regiobouwmeester/100-dagenadvies+regiobouwmeester.pdf
- Zuidema, E., Vredenbregt, P., Herngreen, A., Kaasschieter, Q., & Arbara, S. (2024). The Groningen 'Accident': NCG Atelier Regiobouwmeester: design for recovery. *Journal of Delta Urbanism*, (5). https://doi.org/10.59490/jdu.5.2024.8172
- Zwart, C. (2024). 'Verschillen horen bij de versterkingsopgave.' *Noorderbreedte*. https://noorderbreedte.nl/2024/07/10/verschillen-horen-bij-de-versterkingsopgave/

Methodologie

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1997). Writing Narrative Literature Reviews. *Review of General Psychology, 1*(3), 311-320.

Drescher, M., & Edwards, R. C. (2019). A systematic review of transparency in the methods of expert knowledge use. *Journal of Applied Ecology*, *56*(2), 436-449. https://doi.org/10.1111/1365-2664.13275

Ferrari, R. (2015). Writing narrative style literature reviews. *Medical Writing*, *24*(4), 230-235. https://doi.org/10.1179/2047480615Z.000000000329

Pollock, D., Alexander, L., Munn, Z., Peters, M. D. J., Khalil, H., Godfrey, C. M., McInerney, P., Synnot, A., & Tricco, A. C. (2022). Moving from consultation to co-creation with knowledge users in scoping reviews: Guidance from the JBI Scoping Review Methodology Group. *JBI Evidence Synthesis*, *20*(4), 969-979. https://doi.org/10.11124/JBIES-21-00416

Vanclay, F. (2002). Conceptualising social impacts. *Environmental Impact Assessment Review*, *22*(3), 183-211. https://doi.org/10.1016/S0195-9255(01)00105-6

Van Wee, B., & Banister, D. (2015). How to Write a Literature Review Paper? *Transport Reviews*, *36*(2), 278-288. https://doi.org/10.1080/01441647.2015.1065456

Deel 3

Kunstkompas

Verbinden, verbeelden en versterken

Inleiding

De gaswinning heeft niet alleen fysieke gevolgen. Ook de sociale gevolgen zijn duidelijk merkbaar in de dorps- en wijkgemeenschappen van het gaswinningsgebied. In dit Kunstkompas schetsen we kort wat deze gevolgen zijn en laten we zien hoe sociaal-artistiek werken bijdraagt aan sterke en veerkrachtige gemeenschappen: door mensen met elkaar te **verbinden**, te **verbeelden** wat leeft en zo buurten en dorpen in de provincie Groningen en de kop van Drenthe sociaal te **versterken**.

Sociaal-artistieke makers spelen daarin een belangrijke rol. Samen met bewoners en sociale professionals geven zij vorm aan verhalen, ervaringen en ideeën uit de buurt. Het gezamenlijke maakproces brengt mensen met elkaar in contact en draagt bij aan een sterkere sociale basis.

Johan Kolsteeg en Jurgen van Tolie geven je in dit Kunstkompas een handreiking om het proces van sociaal-artistieke projecten vorm te geven, te faciliteren en terug te geven aan de buurt. Bij zo'n proces zijn veel mensen betrokken, zoals ambtenaren, sociaal-cultureel werkers, artistieke makers en deelnemers. Het kan gebeuren dat betrokkenen vooral vanuit hun eigen rol naar het proces kijken, terwijl juist een integrale benadering belangrijk is. We laten het aan jou als lezer om te bepalen welke punten betrekking hebben op jouw rol.

Dr. Johan Kolsteeg is verbonden aan de vakgroep Kunst, Cultuur en Media, Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij houdt zich bezig met de relatie tussen kunst en democratie en doet onderzoek naar culturele participatieprojecten in het noorden van het land. Zijn specifieke interesse is de vraag hoe effecten van die projecten geborgd kunnen worden in lokale democratische structuren.

Jurgen van Tolie is projectleider van Mijn Thuis Mijn Verhaal bij de gemeente Eemsdelta. Vanuit die rol werkt hij in diverse

dorpen en wijken aan het versterken van de sociale cohesie op plekken waar de gevolgen van de gaswinning ook scheuren in de gemeenschappen laat zien. Mijn Thuis Mijn Verhaal, ondersteund door het Nationaal Programma Groningen, is een proeftuin met veel lef en energie om samen met inwoners, sociaal werkers en sociaal-artistieke makers te ontdekken hoe kunst en cultuur een positieve bijdrage leveren op het thuisgevoel van inwoners.

Lees– en kijkwijzer

Het Kunstkompas beschrijft drie fases van het sociaal-artistiek proces: (1) voorbereiding, (2) maakproces en (3) borging. Voorafgaand schetsen we kort de context van de sociale gevolgen van de gaswinning en lees je over de concepten: sociale cohesie, buurtcultuur en samenlevingsopbouw. Een aantal voorbeeldprojecten illustreren de theorie.

Beeldcarrousel

Marieke Kijk in de Vegte maakte de foto's.[1] Zij bezocht verschillende sociaal-artistieke projecten in het aardbevingsgebied. De beelden tonen niet het eindresultaat, zoals een voorstelling, presentatie of onthulling van een kunstwerk, maar juist het proces waarin mensen elkaar ontmoeten, samenwerken en samen iets creëren.

De beelden van de sociaal-artistieke projecten zijn in onderstaande volgorde terug te zien in het Kunstkompas:

1. In Mozaïek in Zeerijp verbeelden dorpsgenoten de ontstaansgeschiedenis van Zeerijp, inclusief de periode van de gaswinning, op een mozaïekbank bij het dorpshuis. Sociaal-artistieke maker: Petra Helmantel. Onderdeel van Mijn Thuis Mijn Verhaal.
2. Club P.kel is een tijdelijke creatieve ontmoetingsplek en werkplaats voor kinderen en jongeren uit Oude Pekela en omgeving. Het pand van de voormalige Aldi biedt ruimte voor het samenkomen van kunst, muziek en theater. Initiatiefnemer: Nieuwe Zaaiplaatsen.

1 Met uitzondering van de foto's van het project Op de Wierde, die zijn gemaakt door Nienke Maat.

3. DeClick zijn multidisciplinaire werkplaatsen voor jongeren tussen de 12 en 27 jaar, waarin zij zelf bepalen wat ze willen leren en maken — van muziekproductie tot spoken word en van games tot fashion. DeClick is een project van Stichting Deinum, ook bekend van de Rijdende Popschool. In 't Honk in Gieterveen presenteerden jongeren hun eigen YouTube-kanaal én het zelfgeschreven lied "Groen Wit Gieterveen".
4. In Moi Middelstum komen verhalen van inwoners en verenigingen uit Middelstum samen in de voormalige drogisterij van het dorp. Sociaal-artistieke makers: Ton Brandsen, Marijke Meems, Djoeke Graswinckel en Laura van Setten (Djoeke en Laura vormen samen Collectief Pruts). Onderdeel van Mijn Thuis Mijn Verhaal.
5. Op de Wierde is een project over hoe je in contact komt met bewoners en vindt plaats in de Hofjesbuurt van de wijk Opwierde in Appingedam. Sociaal-artistiek maker: Eva Koopmans (Wandelende Duinen). Onderdeel van Mijn Thuis Mijn Verhaal.
6. Gaserfgoed in Beweging is een fietsroute waarbij je al fietsend de geschiedenis van de gaswinning in Groningen ontdekt aan de hand van 9 stops. Je maakt kennis met bewoners en hun verhalen afkomstig uit het project Ooggetuigen van de Gaswinning, en wordt uitgenodigd om met andere ogen naar de omgeving te kijken: als een landschap waarin energie blijvende sporen achterlaat. Makers: EPIQ, De Landschapswerkplaats en de Universiteit Utrecht. Deze samenwerking en de fietsroute zijn tot stand gekomen binnen het door de Europese Unie gefinancierde Horizon-project PITCH.
7. Zummerbühne staat bekend om haar grootschalige producties met livemuziek van een orkest en koor en is inmiddels een jaarlijkse zomertraditie in de provincie Groningen. In de zomer van 2026 speelden ze De Graanrepubliek, een meeslepend muziektheater over klassenstrijd in Oost-Groningen. Tekst en regie: Tom de Ket. Naar het gelijknamige boek van Frank Westerman.

EENUM

Mozaïek in Zeerijp ›

1.1 Gevolgen van de gaswinning

Veel mensen die wonen in het gaswinningsgebied kunnen hun kinderen niet meer laten zien waar hun leven zich eerder heeft afgespeeld. De huizen waarin ze zijn opgegroeid en waar ze zich thuis voelden, zijn verdwenen. Net als de schoolpleinen waar ze speelden, of dat ene hoekje waar ze voor het eerst met hun geliefde zoenden... Betekenisvolle plekken zijn gesloopt of onherkenbaar verbouwd, als gevolg van de gaswinning (zie ook de uitleg over *vanishing places* in hoofdstuk 4).

Daarmee is voor veel mensen niet alleen een huis verdwenen, maar ook een tastbaar deel van hun herinneringen, geschiedenis en identiteit. Het verhaal over die herinneringen is het enige wat overblijft.

Mijn Thuis Mijn Verhaal

Kunst en cultuur zijn cruciaal om deze verhalen te verbeelden, met elkaar te delen en door te geven. Daarom werkt de gemeente Eemsdelta aan het project Mijn Thuis Mijn Verhaal.

Mijn Thuis Mijn Verhaal is een sociaal-artistiek project waarin jong en oud samen werken aan een fijne wijk of dorp. Met behulp van kunst en cultuur onderzoeken inwoners wat zij nodig

hebben om zich thuis te voelen. Voor de één gaat het om veiligheid, voor de ander om contact of invloed op het eigen leven.

In Eemsdelta staat dit gevoel soms onder druk door de gevolgen van aardbevingen. Mensen moeten hun huis tijdelijk verlaten of verhuizen, waardoor vertrouwde plekken en contacten veranderen. Binnen het project worden daarom activiteiten georganiseerd, zoals muziek, theater, dans en beeldende kunst. De kunstprojecten spelen zich af in het gaswinningsgebied, maar gaswinning is niet per definitie het centrale thema. Inwoners bepalen samen wat ze willen doen en werken daarbij met creatieve makers. Zo ontstaan nieuwe verbindingen en worden netwerken in de buurt versterkt.

1.2 Impact op sociale cohesie[2]

De gaswinningsproblematiek gaat over meer dan alleen het versterken van gebouwen. Ze tast ook de sociale cohesie aan: de mate waarin mensen zich betrokken voelen bij hun omgeving en elkaar ondersteunen (Jansen *et al.*, 2021). Het gaat om de verbondenheid binnen een gemeenschap, gebaseerd op gedeelde normen en waarden, waardoor mensen elkaar erkennen, respecteren en wederzijds ondersteunen.

2 Zie ook de notitie van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen over sociale cohesie (Schreuder & Busscher, 2024).

Mozaïek in Zeerijp ›

In het gaswinningsgebied staat deze cohesie onder druk. Verschillen in schadeafhandeling en uiteenlopende versterkingsaanpakken leggen de nadruk vooral op individuele huishoudens in plaats van op de buurtgemeenschap als geheel. Hierdoor is er minder tijd en aandacht voor buurtactiviteiten en sociale interactie. Daarnaast moeten veel bewoners tijdens de versterking van hun woning tijdelijk verhuizen naar een wisselwoning. Zij verlaten voor langere tijd hun vertrouwde buurt, waardoor bestaande contacten en sociale netwerken onder druk kunnen komen te staan.

Sociale cohesie staat niet op zichzelf. Samen met drie andere voorwaarden vormt sociale cohesie de basis voor sociale kwaliteit: de mate waarin mensen de kans hebben om mee te doen aan sociale relaties die hun welzijn en persoonlijke groei bevorderen. Deze voorwaarden zijn: (1) het borgen van basisbehoeften van de mensen, (2) het mogelijk maken van gelijkwaardige deelname aan open en toegankelijke sociale netwerken, maatschappelijke activiteiten en voorzieningen, en (3) het ervaren van autonomie en regie over de eigen situatie, zelfwaardering en persoonlijke ontwikkeling (Jansen *et al.*, 2021).

Een urgente doelstelling van sociaal-artistieke projecten in dit kader is het versterken en duurzaam verankeren van sociale cohesie. Dat vraagt om een integrale benadering en afstemming tussen verschillende partijen: inwoners, ambtenaren en bestuurders, sociale professionals en artistieke makers. Dat betekent dat je samen aan tafel zit, samen bepaalt wat er nodig is en met elkaar vanuit ieders verantwoordelijkheid aan de slag gaat.

Omdat sociale cohesie in de praktijk op verschillende manieren vorm krijgt, verschilt de behoefte en invulling ervan per plek en is deze afhankelijk van de bredere sociale en culturele context. Om die verschillen te begrijpen, is het nodig om te kijken naar de lokale buurtcultuur: die laat zien hoe mensen er samenleven.

Buurtcultuur in dorpen en wijken

De buurtcultuur bestaat volgens ons uit de volgende twee onderdelen:

1. De gedeelde waarden, gewoonten en omgangsvormen die het karakter en de identiteit van een dorp of wijk bepalen.
2. De zichtbare uitingen daarvan, zoals tradities, vieringen en kunstuitingen.

Mozaïek in Zeerijp ›

De zichtbare uitingen van een buurtcultuur spelen vaak een belangrijke rol in sociaal-artistieke projecten. Lokale verhalen, tradities, gebruiken en gedeelde herinneringen bieden inspiratie voor wat er samen gemaakt kan worden. Het gaat erom dat er in zo'n project iets ontstaat dat betekenis heeft voor de deelnemers in de buurt. Sociaal-artistieke projecten bouwen voort op wat er al leeft in een gemeenschap en geven daar nieuwe vormen aan.

Samenlevingsopbouw

Nu de begrippen *buurtcultuur* en *sociale cohesie* zijn uitgelegd, is het tijd om te kijken naar de samenhang hiertussen. Ze voeden en versterken elkaar voortdurend. Buurtcultuur gaat over wat mensen met elkaar delen, sociale cohesie gaat over hoe mensen zich met elkaar verbonden voelen. Zonder een gedeelde buurtcultuur is het moeilijk om verbondenheid te voelen. Zonder verbondenheid kan een buurtcultuur niet worden doorgegeven.

Voor overheden in het gaswinningsgebied ligt niet alleen de uitdaging in het herstellen van de fysieke leefomgeving van haar inwoners, maar ook in het versterken van sociale structuren. Dat vraagt om een gerichte samenwerking met inwoners en lokale partijen, met als doel om vertrouwen en betrokkenheid

te vergroten. Buurtmakers (iedereen die bijdraagt aan een fijne buurt, van professionals tot inwoners zelf) noemen dat ook wel samenlevingsopbouw: het versterken van gemeenschappen waarin mensen zich verbonden voelen, vertrouwen hebben in elkaar en zich thuis voelen in hun leefomgeving.

In de gemeente Eemsdelta brengt het programma Sterke Dorpen en Wijken deze inzet samen op plekken waar de sociale gevolgen van de gaswinning groot zijn. De gezamenlijke missie is:

We bouwen aan sterke gemeenschappen waarin bewoners actief betrokken zijn bij hun leefomgeving en sociale netwerken centraal staan. Doordat we aandacht hebben voor de historie en identiteit van het gebied, werken we gezamenlijk aan een toekomst waarin iedereen zich thuis voelt in een dorp of wijk.

De sociaal-artistieke werking van Mijn Thuis Mijn Verhaal is onderdeel van dit programma, net als de extra inzet van het opbouwwerk. Opbouwwerk is een vorm van sociaal werk die bewoners helpt om samen hun buurt sterker te maken. Opbouwwerkers verbinden bewoners, ondersteunen initiatieven uit de buurt en helpen mensen samen te werken aan een prettige leefomgeving.

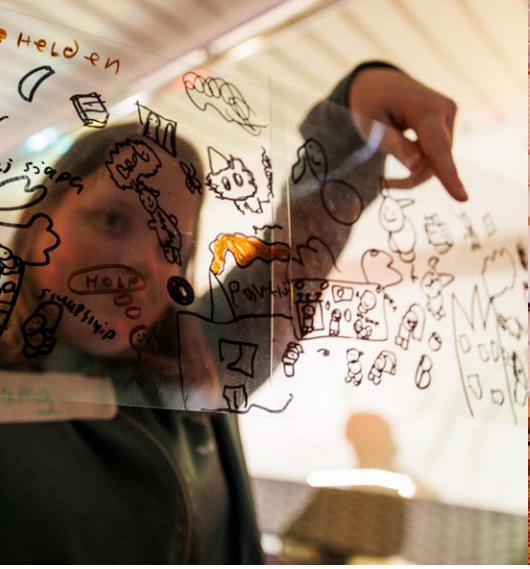
Club P.kel ›

Sociaal-artistieke projecten kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren, maar niet vanzelf.

1.3 De rol van sociaal–artistiek werken

Aan kunst en cultuur kun je meerdere waarden toekennen (Treinekens & Idenburg, 2025). Er is een autonome waarde (kunst en cultuur zijn waardevol en betekenisvol van zichzelf), een nuttige waarde (kunst en cultuur dienen economische en/of maatschappelijke doelen) en een sociale waarde (kunst en cultuur dragen bij aan vorming van identiteit en gemeenschapszin). Al deze waarden zijn altijd aanwezig, maar welke de focus krijgt ligt aan de bril die je zelf opzet.

In dit Kunstkompas focussen we op de sociale én autonome waarde. Dat gaat niet alleen over mensen samenbrengen of samen iets doen. Het gaat erom dat je samen iets maakt dat ertoe doet. Iets dat raakt, dat vragen oproept, dat een ander perspectief laat zien. Daarvoor is artistieke kwaliteit essentieel. Je werkt daarom met professionele kunstenaars. Zij dagen uit, stellen vragen en leggen de lat hoog. Niet om mensen buiten te sluiten, maar juist om deelnemers serieus te nemen. Je nodigt mensen uit om niet alleen mee te doen, maar om iets te maken waar ze trots op zijn.

De kracht zit in de combinatie van het sociale proces én de artistieke kwaliteit. Het samenwerken zorgt voor ontmoeting en verbinding. De artistieke kwaliteit zorgt ervoor dat die ervaring verdiept en beklijft. Het tilt je als deelnemer even uit het alledaagse en maakt ruimte voor verbeelding en nieuwe perspectieven. Dat is waar sociaal-artistiek werken raakt aan samenlevingsopbouw: je bouwt niet alleen aan netwerken, maar ook aan eigenwaarde, trots en een gedeeld verhaal.

Het sociaal–artistieke proces

In de komende hoofdstukken beschrijven we drie belangrijke fases van een sociaal-artistiek proces:

1. Voorbereiding
2. Maakproces
3. Borging

Deze indeling maakt het mogelijk om de activiteiten stap voor stap te volgen en laat zien hoe kunst en cultuur bijdragen aan samenlevingsopbouw. Tegelijkertijd is dit een vereenvoudiging van de praktijk: in werkelijkheid lopen fases door elkaar en komen onderwerpen, zoals borging, op meerdere momenten terug.

Club P.kel ›

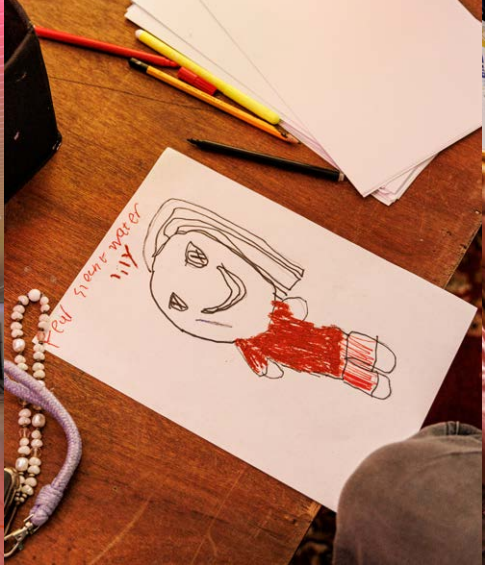
2. Voorbereiding Verbinden

2.1 Wat is er al?

De ABCD–benadering

Bij het werken aan een sterke buurtgemeenschap is het verleidelijk om te beginnen bij wat er mist. Problemen, tekorten of zorgen: zaken die op gebiedskompassen of -analyses rood kleuren. Elke gemeente werkt daar mee. De ABCD-benadering draait dit om: het vertrekpunt bij effectief werken aan samenlevingsopbouw is juist alles wat er al wél is in een buurt. Vanuit het adagium 'aandacht maakt alles mooier' laat je merken dat je datgene wat er al wel is – en waar je blij van wordt – ziet, waardeert en ervoor wilt zorgen. Zodat juist dat kan groeien.

Er is ongetwijfeld niet slechts één juiste werkwijze, maar in het samenspel tussen sociaal en artistiek werken is de ABCD-benadering erg bruikbaar. De letters ABCD staan voor *Asset Based Community Development*. Deze benadering gaat uit van de kracht van gemeenschappen zelf. In elke buurt zijn mensen met talenten, netwerken, ideeën en energie. Door hen zichtbaar te maken en met elkaar te verbinden, ontstaat beweging van binnenuit de gemeenschap.

Dat klinkt misschien makkelijk of logisch, maar dit is eigenlijk heel spannend. Want dat betekent dat je niet begint met een plan, maar met luisteren en ontdekken. Wat kunnen mensen? Wat is er al waar ze trots op zijn? Wat gebeurt er al? Vanuit die bestaande kwaliteiten bouw je verder – samen met de buurt.

In het boek 'Altijd Nieuw Gedoe' worden zeven werkprincipes van de ABCD-benadering toegelicht (Hofman *et al.*, 2023). We leggen deze werkprincipes uit aan de hand van project Moi Middelstum.

Voorbeeldproject: 'Moi Middelstum'

Een project van Mijn Thuis Mijn Verhaal dat is uitgevoerd door twee sociaal-artistieke makers uit Middelstum zelf, Marijke Meems en Ton Brandsen, in samenwerking met Collectief Pruts. Locatie: Middelstum. Periode: januari – maart 2026.

Vanuit het programma Sterke Dorpen en Wijken ontstond de behoefte aan meer ontmoeting en saamhorigheid in Middelstum. Via Mijn Thuis Mijn Verhaal is een team van vier sociaal-artistieke makers samengesteld. Wat meehelpt, is dat twee van de vier makers ook wonen – en daarmee al een netwerk

DeClick ›

hebben – in het dorp. Eén van hen kreeg toegang tot een leegstaand winkelpand, een voormalige drogisterij, in het centrum van het dorp. De eigenaar stelde het pand beschikbaar voor dit bijzondere project. De winkel groeide uit tot een laagdrempelige ontmoetingsplek waar bewoners verhalen, herinneringen en ideeën met elkaar deelden. Vanuit deze ontmoetingsplek laten we de zeven werkprincipes van de ABCD-benadering zien.

1. Ga in gesprek en ontdek wat er al is
Iedereen beschikt over talenten, vaardigheden en passies. Ontdek welke kwaliteiten er in een buurt aanwezig zijn. Dit kan je ook in kaart brengen (*asset mapping*).

De makers gingen in gesprek met bewoners, verenigingen, ondernemers en scholen. Zij nodigden hen uit een voorwerp mee te nemen, voor in de schappen van de winkel, dat iets vertelde over henzelf of het dorp. Zo groeide de winkel uit tot een verzameling van verhalen, herinneringen en lokale identiteit.

2. Breng mensen bij elkaar
Ontmoeting is de motor van verandering. Breng mensen actief met elkaar in contact. Vanuit ontmoeting creëer je ener-

gie, bouw je vertrouwen op en bevorder je betrokkenheid bij de buurt.

De winkel was wekelijks geopend als ontmoetingsplek. Bewoners kwamen binnen voor een gesprek, deelden ideeën of lieten zich inspireren door de verhalen van anderen. Zo leerden dorpsgenoten elkaar (nog beter) kennen en ontstonden nieuwe contacten.

3. Zoek een buurtmaker (*community builder*)
Een buurtmaker verbindt mensen, legt relaties en creëert ruimte voor initiatief. Dit kan een professional zijn, maar ook een bewoner die dat van nature al doet.

De sociaal-artisieke makers vervulden deze verbindende rol en werkten daarbij nauw samen met actieve bewoners, het opbouwwerk en het jongerenwerk.

4. Bewoners leiden de verandering
Bewoners weten wat er speelt en wat er nodig is in hun buurt. Professionals ondersteunen en versterken, maar nemen de regie niet over.

Moi Middelstum ›

Uit gesprekken met jongeren bleek behoefte aan een eigen ontmoetingsplek. De makers hielpen de jongeren om hun ideeën te verbeelden en brachten hen vervolgens in contact met het jongerenwerk, dat het initiatief verder oppakte met de jongeren.

5. Ga doen (en begin klein)
Wacht niet op een perfect plan. Door klein te beginnen en aan te sluiten bij de energie in de buurt, ontstaat beweging. Al doende wordt wel duidelijk wat werkt en wat niet.

De makers begonnen met gesprekken in het dorp. Pas daarna ontstond het idee om een leegstaande winkel in te richten als ontmoetingsplek. Zo groeide de invulling van het project stap voor stap vanuit de buurt.

6. Deel de verhalen
Verhalen maken zichtbaar wat er gebeurt. Ze geven betekenis aan ervaringen en versterken het gevoel van trots en verbondenheid. Door successen te delen, groeit het vertrouwen in wat samen mogelijk is.

De voorwerpen in de winkel vormden de aanleiding voor ge-

sprekken over het dorp en de bewoners. Door deze verhalen zichtbaar te maken, ontstond meer herkenning en verbinding tussen de inwoners.

7. Kijk samen vooruit
Vanuit wat er is opgebouwd, kun je samen vooruitkijken. Wat willen we behouden? Wat kan anders? En wat zijn onze dromen voor de toekomst van de buurt?

De ontmoetingen in de winkel brachten nieuwe initiatieven en samenwerkingen op gang. Daarmee vormde het project niet alleen een terugblik op het verleden van het dorp, maar ook een vertrekpunt voor nieuwe plannen.

Deze zeven principes vormen geen stappenplan, maar bieden een gezamenlijke manier van kijken en werken. Ze helpen om samen te bouwen aan gemeenschappen waarin ontmoeting, initiatief en eigenaarschap kunnen groeien.

2.2 Gezamenlijke taal

Sociaal-artistieke projecten in het gaswinningsgebied ontstaan vaak vanuit de maatschappelijke opgave. Gemeenten, bewoners, maatschappelijke organisaties en financiers willen

Moi Middelstum ›

werken aan sterke dorpen en wijken, meer sociale samenhang en een groter gevoel van thuis. Kunst is daarbij geen doel op zich, maar een manier om samen met inwoners aan deze opgaven te werken.

Het is een uitdaging om die doelstellingen te vertalen naar de wereld van de maker die het project uitvoert, en vervolgens de resultaten van het project terug te vertalen naar de overheid zodat die kan zorgen dat de effecten blijvend zijn. We gebruiken niet voor niets het woord 'vertalen', het kan echt lijken alsof verschillende actoren, zoals makers, ambtenaren, wethouders, sociaal-culturele professionals en inwoners die deelnemen aan een project andere talen spreken over ieders verwachtingen van het project.

> "Het lijkt verstandig om de spanning tussen enerzijds het doelgericht denken van overheden en financiers – vanuit de systeemwereld – en anderzijds het in de praktijk denken vanuit behoeften, de situatie en leefwereld van mensen, verder te verkennen." (Van de Maat *et al.* 2022)

Het begrijpen van verschillende manieren van kijken, is een voorwaarde om aan een project te kunnen beginnen. Te vaak

wordt het taalverschil voor lief genomen.

Gemeenten kennen de werking van cultuurparticipatie, ze initiëren om die reden immers projecten en maken middelen beschikbaar, maar kunnen het ook lastig vinden de waarden en impact van cultuur in hun beleid concreet (cijfermatig) handen en voeten te geven (Van Dijk *et al.*, 2022). Makers willen zich niet in een vroeg stadium van het project vastleggen op een gewenste vormgeving van het resultaat. Voor inwoners die deelnemen is het belangrijk vertrouwen op te bouwen dat hun situatie echt centraal staat. De begeleidende professionals zijn behalve de projectleider ook de schakel tussen die verschillende behoeften en belangen. Een goed georganiseerd gesprek – tussen gemeente, producent en makers – hierover kan gemeenten ook helpen dit dilemma aan te pakken.

Het is belangrijk dat de tijd genomen wordt om te werken aan onderling vertrouwen en overeenstemming over doelstellingen. Daarvoor is het denkbaar dat makers het initiatief nemen en een vorm ontwerpen om gezamenlijk project-eigenaarschap voor alle betrokkenen vorm te geven in een taal waarin iedereen zich herkent. Dan wordt het ontwikkelen van een gezamenlijke taal een stap die deel uitmaakt van het project. Door deze stap

Op de Wierde ›

geeft de gemeente vertrouwen aan makers en potentiële deelnemers om een project een stevige basis te geven, zonder dat de gemeentelijke structuren al te veel leidend zijn in het proces.

Hoe ver kun je komen?

Aan het begin van het proces is het belangrijk vast te stellen dat het project werkelijk gebaseerd is op de behoefte van de inwoners die deelnemen en dat het project is afgestemd op wat haalbaar is.

Het inzetten van sociaal-artistieke projecten is voor gemeenten een manier om problemen in gemeenschappen aan te pakken. Maar het is belangrijk dat zij de juiste vraag aan inwoners stellen en zicht hebben op wat haalbaar is. Het kan zijn dat zich meerdere kansen voordoen om projecten te initiëren in een korte periode. Dat lijkt positief maar als dat aanbod niet goed gedoseerd wordt kan het er ook toe leiden dat bewoners het overzicht kwijt raken, zich overvraagd voelen of het deelnemen aan een project gaan zien als een verplichting.

Een belangrijk thema is ook het erkennen en waarderen van de verschillende werkelijkheden die in een buurt naast elkaar kunnen bestaan. Samenlevingsopbouw is daarmee het proces

waarin al die verschillende manieren van ‘thuis zijn’ samenkomen én naast elkaar kunnen bestaan – dat maakt een buurt stap voor stap een plek van iedereen. Ook dit is een belangrijke reden om potentiële deelnemers serieus te betrekken bij de voorbereidingen van een project. De voorbereidende fase moet ook tot de conclusie kunnen leiden dat het beter is een project nog even uit te stellen.

Om een project te laten aansluiten bij wat deelnemers belangrijk en haalbaar vinden, is het van belang een ruime voorbereidende fase te organiseren om potentiële deelnemers echt te leren kennen, een vertrouwensband op te bouwen en samen de mogelijke inhoud van een project te ontwikkelen. Het belangrijkste gespreksonderwerp voor de start van een project is wat het teweeg moet brengen. Een sociaal-artistiek project kan een middel zijn om een onderliggend probleem op te lossen zoals het verbeteren van het contact tussen generaties in de wijk. Dat kan bijvoorbeeld door regelmatig een ruimte beschikbaar te stellen waar wijkbewoners van verschillende generaties kennis kunnen maken. De vraag ‘wat blijft er achter na dit project?’ helpt om de aandacht te richten op de borging van de effecten van het project en het belang van beslissingen te zien in het kader van wat er na afloop van het project merkbaar veranderd zou moeten zijn.

Op de Wierde ›

Pas na deze fase kan de juiste keuze voor artistieke discipline worden gemaakt. Veronderstel dat in een wijk de behoefte bestaat om beter gehoord te worden in onzekere tijden waarin afbraak en vernieuwing van de wijk op het programma staan. De uitkomst van het voorbereidende proces zou dan kunnen zijn dat een wijklied gecomponeerd wordt, met tekst van deelnemers, muziek van een professionele componist, een uitvoering door een echte band samen met musici uit de wijk en een opname door het lokale radiostation. Dan zijn de elementen die het project nodig heeft duidelijk.

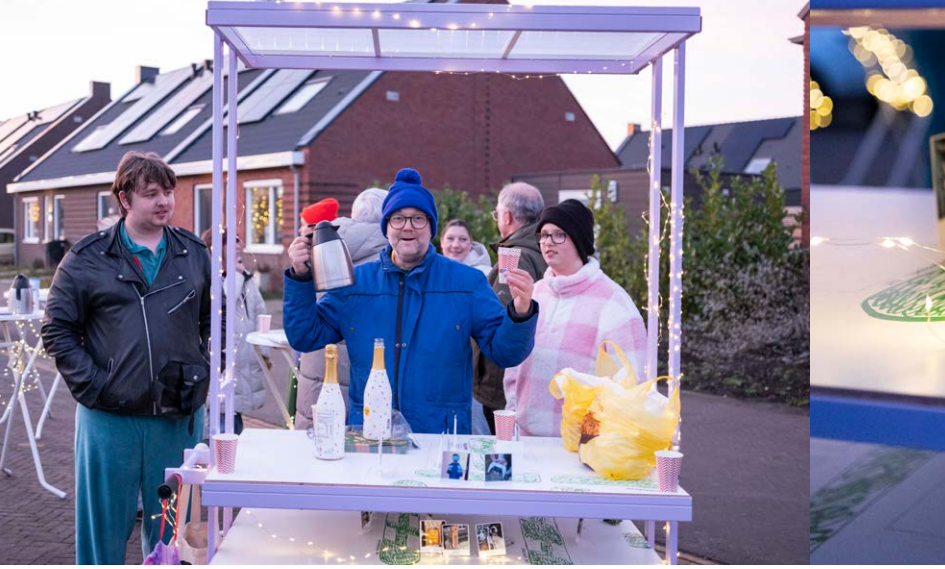
Relatie tussen de sociaal–artistieke maker en beleidsmakers

De relatie tussen sociaal-artistieke makers en beleidsmakers kan ingewikkeld zijn. Als auteurs pleiten wij ervoor om dat ongemak in het voorbereidingsproces bespreekbaar te maken en elkaars realiteiten te respecteren. Dan kan de veelvoud van doelstellingen van een sociaal-artistiek project leiden tot een integraal geheel. Indien een gemeente doelstellingen heeft die voortkomen uit de sociaal beleid-agenda, en een privaat fonds, dat eigen criteria voor financiering en kwaliteit heeft, wordt benaderd voor ondersteuning, dan ontstaat een kluwen van doelstellingen die op papier elegant met elkaar verbonden kunnen worden, maar in de praktijk lastig werkbaar kunnen

zijn. Beleidsdoelstellingen voor de middellange of lange termijn komen voort uit jarenlange ervaring met beleidsvormende processen, een realiteit die het ook verdient serieus genomen te worden. Kwantitatief gemeten positieve impact kan bijvoorbeeld leiden tot nieuwe projecten. Ook kan beleids-haast met een opmerking als 'dit budget moet in dit boekjaar nog uitgegeven worden!' het proces beïnvloeden. Dit kan door de creatieve makers worden ervaren als te ver verwijderd van de realiteit van het creatieve proces dat vooraf niet helemaal voorspeld kan worden. Een creatieve maker kan de voorkeur hebben om beslissingen over vormgeving niet te vroeg in het proces te nemen, omdat ervaring uitwijst dat het uitstellen van beslissingen kan leiden tot spannendere projecten. Het is zaak deze vaak onuitgesproken dynamieken op tafel te krijgen, door niet te onderschatten hoeveel verstand ambtenaren hebben van kunst, en hoeveel verstand kunstenaars hebben van institutioneel denken. Beleidsmakers en artistieke makers kunnen elkaar tegemoet komen door ieders proces te respecteren en een gezamenlijke taal te ontwikkelen. Wat ze gemeen hebben is immers de wens om een goed project neer te zetten en daarbij de term 'verandering' zo breed mogelijk te zien.

Bepalende elementen in de voorbereidende fase zijn dus ver-

Op de Wierde ›

trouwen, een gezamenlijke taal en een constructieve voorbereiding waarin ieders verantwoordelijkheden en wensen serieus genomen worden. Het is zaak om in de voorbereidende fase de tijd te nemen en creatieve werkvormen te gebruiken. Aan het eind van deze fase is er een overzicht van rollen en verwachtingen van een project, en dus van welke aspecten bijdragen aan de kwaliteit van dat project en hoe die aspecten tijdens het project kunnen worden gevolgd.

Voorbeeldproject: 'Op de Wierde'

Een project van Mijn Thuis Mijn Verhaal dat is uitgevoerd door stichting Wandelende Duinen in samenwerking met Cadanz Welzijn. Locatie: Opwierde, Appingedam. Periode: oktober 2025 – april 2026.

In de Hofjesbuurt in Opwierde, een nieuw opgeleverde wijk waar bewoners hun plek nog moeten vinden, trekken een sociaal-artistieke maker en een opbouwwerker samen de buurt in. Met een herkenbare en uitnodigende paarse kar gaan zij op straat en aan de voordeur met bewoners in gesprek. Ze halen verhalen op over wie er woont, wat er speelt en wat de buurt bijzonder maakt.

Deze gesprekken brengen in kaart wat al aanwezig is in de wijk: talenten, interesses en ervaringen, maar ook behoeften en zorgen. Denk aan een kind dat goed kan voetballen, iemand die lekker kan koken, een bewoner die zich eenzaam voelt of signalen over verkeersoverlast en het ontbreken van ontmoetingsplekken. Deze werkwijze – *asset mapping* – laat zien dat een nieuwe wijk niet leeg is, maar vol potentie zit.

De opbrengsten van alle gesprekken worden teruggegeven aan de buurt in een gezamenlijke bijeenkomst, waar bewoners elkaar ontmoeten en herkenning kan ontstaan.

De sociaal-artistieke maker, Eva Koopmans, geeft de gesprekken creatief vorm. De paarse kar trekt aandacht, verlaagt de drempel en nodigt uit tot andere gesprekken dan via een standaard vragenlijst. Informatie wordt niet alleen verzameld, maar ook verbeeld en gedeeld, waardoor bewoners elkaar zien en elkaars verhalen horen.

Eva brengt nieuwe contacten tot stand en de opbouwwerker zorgt ervoor dat deze kunnen uitgroeien tot duurzame relaties. Dat is een belangrijke vorm van borging.

Erfgoed in Beweging ›

De belangrijkste les uit dit project is dat een sociaal-artistieke aanpak helpt om sneller en dieper contact te maken. Waar gesprekken anders moeilijk op gang komen, ontstaat nu openheid en betrokkenheid. Door eerst te investeren in ontmoeting en zichtbaar te maken wat er al is, ontstaat een stevige basis voor verdere samenlevingsopbouw.

Niet alles verloopt vlekkeloos. Er is tijd nodig om verwachtingen tussen maker en opbouwwerker op elkaar af te stemmen. Bijeenkomsten moeten soms worden verplaatst omdat het bedachte moment en plaats niet passen bij de behoefte van bewoners. En regelmatig geven bewoners bij de deur aan geen tijd of interesse te hebben. Die frictie hoort bij het proces. Tegelijk leer je wel nieuwe mensen kennen en groeit stap voor stap het netwerk in de buurt.

2.3 Kansen en randvoorwaarden creëren

In de voorbereiding van een sociaal-artistiek project is veel gebeurd. Er is contact gelegd in de buurt, vertrouwen opgebouwd en er is energie ontstaan. Bewoners komen met ideeën, er ontstaan plannen en er komt beweging in de wijk: er is momentum. De vraag in de staart van de voorbereidingsfase is niet meer of er iets mogelijk is, maar hoe je ervoor zorgt dat

die energie ook echt kan landen en doorgaan. Als aan onderstaande randvoorwaarden is voldaan, kan je doorgaan naar de volgende stap: het maakproces.

1. Maak het uitvoerbaar
Sociaal-artistieke projecten kunnen alleen doorgang vinden als aan deze praktische voorwaarden is voldaan:
- Voldoende tijd voor voorbereiding, maakproces en borging.
- Een toereikend budget, inclusief ruimte voor experiment (gewoon doen!) en bijsturing (leren van 'gewoon doen').
- Toegang tot fysieke ruimtes in de buurt.
- Duidelijk mandaat voor uitvoerende partijen, met heldere opdrachten, om te handelen.

2. Maak het werkbaar
Sociaal-artistieke projecten functioneren het best als samenwerking expliciet is georganiseerd. Dit vraagt om:
- Heldere rolverdeling tussen bewoners, kunstenaars, beleidsmakers en sociale professionals.
- Duidelijke afspraken over wie waarover beslist en wanneer.
- Een kernteam of regiepunt dat het proces bewaakt en knopen kan doorhakken.

- Gelijkwaardige ruimte voor artistieke, bestuurlijke en sociale perspectieven in samenwerking en besluitvorming.

3. Maak het duurzaam

Projecten krijgen pas betekenis wanneer ze verbonden zijn met de bestaande sociale en culturele infrastructuur van de buurt. Zorg dus voor:

- Aansluiting op bestaande voorzieningen en netwerken, zoals buurthuizen, scholen, welzijnsorganisaties en culturele verenigingen.
- Samenwerking met lokale sleutelfiguren en informele netwerken.
- Voortbouwen op wat er al is, in plaats van parallelle (sociale) structuren op te zetten.
- Zichtbare aanwezigheid in de buurt tijdens het proces.
- Vooraf nadenken over wat na afloop blijft bestaan: welke relaties, activiteiten, netwerken of vormen van eigenaarschap worden duurzaam verankerd in de buurt?

Kansen vanuit Nij Begun

In het gaswinningsgebied ontstaan extra kansen vanuit het overheidsprogramma Nij Begun, en specifiek de sociale agenda. Dit is een herstel- en toekomstprogramma van 30 jaar voor

Groningen en Noord-Drenthe dat gericht is op herstel en toekomstbestendige ontwikkeling van de regio. Het programma biedt ruimte om sociaal-artistiek werk sterker te verbinden aan sociaal beleid.

De sociale agenda richt zich op het versterken van leefbaarheid, sociale samenhang en kansen voor kinderen en jongeren (Nij Begun, 2025). Daarnaast wordt geïnvesteerd in de sociale basis van dorpen en wijken. Dit leidt tot intensivering van wijk- en dorpsondersteuning, jongerenwerk en opbouwwerk en de inzet van professionals zoals cultuur-, sport- en welzijnscoaches. Ook is er aandacht voor de versterking van de rol van buurthuizen en andere fysieke voorzieningen als sociale ontmoetingsplekken. Daarnaast krijgen inwoners via lokale regelingen ruimte om zelf initiatieven te ontwikkelen.

Dat biedt kansen om sociaal-artistiek werk te positioneren binnen bredere opgaven rond samenlevingsopbouw, welzijn, preventie en kansengelijkheid, in plaats van uitsluitend binnen cultuurbeleid.

Dit maakt de ontwikkeling van een samenwerkingsinfrastructuur mogelijk waarin sociaal-artistieke makers, sociaal werk

en bewoners structureel samenwerken aan hun wijk of dorp. Sociaal-artistiek werken voegt hier verbeeldingskracht, ontmoeting en nieuwe perspectieven aan toe. Zo ontstaat ruimte om samen de toekomst van een dorp of wijk te onderzoeken. Dat vraagt van overheden en organisaties dat zij ruimte geven aan experiment, het onvoorspelbare durven toelaten en de waarde van verbeelding erkennen.

3. Maakproces Verbeelden

Wat in de voorbereiding is verkend en opgebouwd, wordt in deze fase omgezet in gezamenlijke actie. Alle partijen die bij de planvorming betrokken waren hebben daarin de verantwoordelijkheid om de gedeelde doelen te realiseren. Het 'doen' staat centraal en door samen iets te maken ontstaan nieuwe verbindingen. Waarbij het sociale proces minstens zo belangrijk is als het eindresultaat.

3.1 Sociaal–artistieke maker

De rol van de sociaal-artistieke maker is essentieel in het maakproces. Die rol is in het sociaal domein nog onderbelicht en verdient daarom een profielschets. Een sociaal-artistieke maker

is iemand die niet alleen werkt aan ontmoeting en verbinding, maar vooral aan verbeelding: het vormgeven wat nog niet zichtbaar is, maar wel gevoeld of geleefd wordt in een gemeenschap. Daarin zit de artistieke waarde. Een professionele maker brengt vakmanschap mee dat verder gaat dan het organiseren van activiteiten of gesprekken: het gaat om het kunnen kiezen van vorm, ritme, beeld, taal of compositie, zodat verhalen niet alleen worden gedeeld, maar ook betekenis krijgen en blijven hangen. Dat maakt het verschil tussen een goed gesprek en een ervaring die iets verschuift in hoe mensen naar zichzelf en hun omgeving kijken.

Het inzetten van een professionele artistieke maker is belangrijk omdat die de ruimte opent waarin iets kan ontstaan dat niet vooraf vastligt. De maker bewaakt niet alleen het proces van ontmoeting, maar ook de artistieke kwaliteit ervan: klopt de vorm met wat hier speelt, raakt het, schuurt het, nodigt het uit? Die artistieke scherpte zorgt ervoor dat deelnemers niet alleen 'meedoen', maar iets maken dat hen overstijgt en waar ze trots op kunnen zijn. Dat sluit aan bij waar het eerder over ging in samenlevingsopbouw: trots, verbeelding en betekenis geven diepte aan contact en verbinding.

Zummerbühne ›

Daarnaast kan een professionele maker schakelen tussen het persoonlijke en het collectieve. Tussen losse verhalen en een gedeeld narratief. Die vertaalslag is geen vanzelfsprekendheid, die vraagt artistiek vermogen. Waar een sociaal proces kan blijven steken in losse gesprekken of inventarisaties, kan een maker daar een vorm voor vinden die het geheel draagt en overdraagbaar maakt: een beeld, een performance, een installatie, een lied of een andere vorm die blijft werken nadat het moment voorbij is.

Daarbij is de artistieke rol niet aanvullend, maar essentieel: zonder artistieke kwaliteit blijft het sociale vaak informeel en vluchtig. Met artistieke kwaliteit wordt het ervaarbaar, deelbaar en betekenisvol voor een bredere groep.

3.2 Wat gaan we maken?

Het maakproces is een artistieke handeling: keuzes in vorm, ritme, interactie en presentatie bepalen mede wat er in een buurt kan ontstaan. De manier waarop gewerkt wordt, is daarmee minstens zo belangrijk als wat er uiteindelijk wordt gemaakt.

Dat betekent dat er altijd een vertaling plaatsvindt tussen wat er in de gemeenschap leeft en wat er uiteindelijk zichtbaar wordt.

Verhalen, ervaringen en ideeën uit de buurt zijn het vertrekpunt, maar krijgen pas betekenis als ze worden omgezet in een vorm die mensen raakt, uitnodigt en verbindt.

In het maakproces ontstaat vervolgens een dynamiek: mensen komen samen rond iets wat nog niet af is. Er wordt gewerkt in kleine stappen, met verschillende rollen en niveaus van deelname. Repeteren aan een scène voor een voorstelling, op pad met een camera om iets vast te leggen uit de buurt waar je trots op bent of werken aan de juiste zinnen voor het wijklied. Niet iedereen hoeft hetzelfde te doen, maar iedereen doet wel mee op een manier die past. Als sociaal-artistiek maker maak je daarbij gebruik van de *assets* uit de buurt: waar zijn mensen zelf al goed in en welke plekken en verhalen heb je tot je beschikking om mee te werken?

Belangrijke principes in dit proces zijn:

- Vertrouwen geven en ruimte laten voor onzekerheid.
- Mensen blijven betrekken, ook als het proces langer duurt dan verwacht.
- Nieuwe ingangen blijven creëren zodat meer mensen kunnen aanhaken. Misschien heb je nog iemand nodig die helpt bij decor bouwen, of heb je nog het verhaal van een andere

Zummerbühne ›

buurtgenoot nodig voor die perfecte zin in een gedicht.
- Momenten organiseren waarop samenkomen ook echt betekenis krijgen. Denk bijvoorbeeld aan een repetitie of wekelijks samen aan een beeldend kunstwerk werken.

Uiteindelijk groeit het proces richting een moment van delen: een voorstelling, presentatie, onthulling of een gezamenlijke viering. En dat is geen eindpunt, maar een moment waarop zichtbaar wordt wat er samen is opgebouwd. Het laat zien wat er mogelijk wordt als mensen samen iets hebben gemaakt dat van de buurt is geworden.

Voorbeeldproject: Mozaïek in Zeerijp

Project van Mijn Thuis Mijn Verhaal uitgevoerd door Petra Helmantel in samenwerking met de werkgroep De passie van Riep. Locatie: Zeerijp. Periode: 2024 t/m 2026.

Vanuit het dorp ontstond de wens om iets te doen met de betonnen, kniehoge afscheiding tussen het dorpsplein en het pachtershuis. Bewoners besloten al snel om van de afscheiding een mozaïekkunstwerk te maken. Samen kozen zij ervoor om de ontstaansgeschiedenis van het dorp te verbeelden, met karakteristieke elementen zoals de zee, de middeleeuwse kerk,

de molen en de huidige aanpak voor de fysieke versterking.

De bewoners zochten zelf een sociaal-artistieke maker die hen daarbij begeleidde: Petra Helmantel. Zij vertaalde de ideeën en verhalen van de Riepsters naar een ontwerp. Ruim een jaar werkten dorpsbewoners in het dorpshuis samen aan het mozaïekkunstwerk. Zo groeide de betonnen afscheiding uit tot een kunstwerk dat het verhaal van Zeerijp vertelt en iets is om trots op te zijn. De kracht van het project is dat bewoners steeds nieuwe mensen uitnodigden om mee te doen. Iedereen die binnenloopt in het dorpshuis werd verleid om een steentje bij te dragen.

De onthulling van het mozaïekkunstwerk vond in het bijzijn van de wethouder onder grote belangstelling plaats. Aansluitend was er een feestelijke braderie waar dorpsbewoners hun eigen producten en creaties presenteerden, met muziek en eten als afsluiting.

Zummerbühne ›

4. Borging Versterken

Een sociaal-artistiek project eindigt niet bij de laatste bijeenkomst, voorstelling of presentatie. Op de belangrijkste vraag ‘wat blijft er achter?’ komt vaak pas daarna een antwoord. In de voorbereiding en uitvoering zijn relaties opgebouwd, verhalen gedeeld en nieuwe ervaringen opgedaan. Soms ontstaan er nieuwe initiatieven en soms verandert de manier waarop bewoners en professionals samenwerken. Borging gaat over het zichtbaar maken en versterken van die blijvende effecten.

Borging kan op allerlei manieren worden gerealiseerd (Kolsteeg, 2023). Het kan zich uiten in mensen die nieuwe vaardigheden of meer zelfvertrouwen hebben ontwikkeld. Het kan zichtbaar worden in sterkere sociale relaties, nieuwe samenwerkingen of een grotere betrokkenheid bij de buurt. En het kan worden verankerd in organisaties, ontmoetingsplekken of werkwijzen die ook na afloop blijven bestaan.

Onderzoek naar sociale cohesie in Groningen laat zien dat projecten vooral effect hebben wanneer bewoners gelijkwaardig worden betrokken, er een gezamenlijk doel is, mensen elkaar

kunnen ontmoeten en (bewoners)initiatieven op het juiste moment ondersteuning krijgen (Schreuder & Busscher, 2024). Wanneer inwoners ervaren dat hun inzet daadwerkelijk leidt tot beweging, kan dit bijdragen aan vertrouwen, betrokkenheid en sociale cohesie. Borging begint daarom niet aan het eind van een project, maar al tijdens de voorbereiding. De vraag wat er na afloop moet blijven bestaan helpt om keuzes te maken tijdens het hele proces.

4.1 Borging bij mensen

Een belangrijk deel van de opbrengst van sociaal-artistieke projecten ligt bij de mensen zelf. Bewoners doen nieuwe ervaringen op, ontwikkelen vaardigheden, ontmoeten anderen of krijgen meer vertrouwen in zichzelf of hun omgeving. Soms ontstaat meer mentale weerbaarheid en soms een groter gevoel van eigenaarschap of betrokkenheid bij de buurt.

Deze effecten zijn niet altijd direct zichtbaar en laten zich moeilijk vangen in cijfers. Daarom is het belangrijk om tijdens het project regelmatig stil te staan bij de ervaringen van deelnemers. Dat kan door informele gesprekken, gezamenlijke reflecties of eenvoudige (vooral gezellige) evaluatiemomenten. Borging bij mensen betekent dat deelnemers iets meenemen uit het project

Zummerbühne ›

dat ook na afloop betekenis houdt in hun dagelijks leven.

4.2 Borging in netwerken en werkwijzen

Sociaal-artistieke projecten kunnen ook blijvende veranderingen teweegbrengen in de manier waarop bewoners en betrokken organisaties in de buurt met elkaar samenwerken. Nieuwe contacten tussen bewoners, professionals en overheden kunnen leiden tot sterkere netwerken, meer vertrouwen in elkaar en een grotere betrokkenheid bij de wijk of het dorp.

Opbouwwerkers, cultuurcoaches en andere verbinders spelen hierin een belangrijke rol. Zij kunnen relaties onderhouden, nieuwe verbindingen leggen en ervoor zorgen dat kennis en ervaringen uit projecten beschikbaar blijven voor toekomstige initiatieven. Ook de manier waarop organisaties reageren op initiatieven van bewoners kan onderdeel zijn van de borging. Wanneer samenwerking, vertrouwen en wederkerigheid onderdeel worden van de dagelijkse praktijk, blijft de impact van een project langer zichtbaar.

4.3 Borging in kennis en regionale samenwerking

Borging kan ook plaatsvinden op regionaal niveau. Het is belangrijk dat je voor een project kan leren van eerdere projecten

en van ervaringen uit andere dorpen, wijken en gemeenten. Hier ligt een belangrijke rol voor overheden, financiers en ondersteunende organisaties. Zij kunnen verbindingen leggen tussen initiatieven, kennisuitwisseling organiseren en goede voorbeelden zichtbaar maken. Wanneer gemeenten, cultuurcoaches, sociaal werkers, artistieke makers en bewoners regelmatig ervaringen delen, ontstaat een lerend netwerk waarin succesvolle werkwijzen zich verder kunnen ontwikkelen en verspreiden. Zo blijft kennis niet hangen binnen één project of gemeente, maar kan zij bijdragen aan sterke gemeenschappen in de hele regio.

4.4 Borging in plekken en organisaties

Sommige opbrengsten van een project kunnen worden verankerd in de sociale en culturele infrastructuur van een wijk of dorp. Denk aan buurthuizen, ontmoetingsplekken, culturele voorzieningen, verenigingen of nieuwe bewonersinitiatieven die na afloop blijven bestaan.

Dit vraagt om tijdige afspraken over eigenaarschap, beheer en continuïteit. Wie neemt een initiatief over? Welke organisatie kan ondersteuning bieden? En welke rol spelen cultuurcoaches, het amateurkunstenveld, welzijnsorganisaties of actieve

bewoners hierin? Door vanaf het begin na te denken over wat er moet blijven bestaan en wie daarvoor verantwoordelijkheid kan dragen, neemt de kans toe dat opbrengsten van het project duurzaam onderdeel worden van het sociale en culturele leven van de gemeenschap.

Begin opnieuw

Samenleven is nooit af. Elke buurt draagt een verleden met zich mee, maar is tegelijk voortdurend in beweging. Mensen komen en gaan, verhalen veranderen, nieuwe verbindingen ontstaan terwijl andere verdwijnen. Wat vandaag werkt, vraagt morgen opnieuw om aandacht. Daarom is sociaal-artistiek werken geen eenmalige interventie, maar een doorlopend proces van luisteren, maken en opnieuw beginnen.

Dat vraagt tijd om te groeien, ruimte om te experimenteren en middelen om dat mogelijk te maken. Niet omdat het 'moet', maar omdat het de basis vormt voor gemeenschappen waarin mensen zich gezien, gehoord en verbonden voelen. Waar iets mag ontstaan wat er eerst nog niet was.

Wie daarin investeert, investeert in mensen. In trots, in verbeelding, in het vermogen om samen betekenis te geven aan een plek. En misschien wel het belangrijkste: in het vertrouwen dat het telkens weer opnieuw kan beginnen.

Een bruisende buurt begint niet ergens anders, die begint hier. Misschien wel bij jou?

HINDERNISSEN BIJ SOCIAAL-ARTISTIEKE PROJECTEN

— Dr. Johan Kolsteeg

Modellen hebben soms een idealistisch karakter en kunnen gebaseerd zijn op allerlei constructieve veronderstellingen. Bijvoorbeeld dat alle betrokkenen in een sociaal-artistiek project positief tegenover de doelstellingen van het project staan, dat de voorbereidingsfase altijd leidt tot een uitvoerbaar plan, dat iedereen zich aan de afspraken houdt en dat het geld altijd goed terechtkomt. Kortom: iedereen wil graag dat het een succes wordt! In de meeste gevallen gaat ook alles goed, maar het is verstandig om op tijd na te denken over mogelijke hindernissen. Twee voorbeelden worden in dit kader besproken; één gaat over de voorbereiding en één over de borging.

Voorbereiding

In dit Kunstkompas wordt veel aandacht besteed aan het belang van het ontwikkelen van een gezamenlijke taal voor de betrokkenen en het bespreekbaar maken van verschillen van mening en verwachtingen. Politieke en creatieve inzichten kunnen ver van elkaar verwijderd zijn (of in ieder geval lijken) en in een sociaal-artistiek project heb je met beide te maken. Maar hoe doe je dat?

Een oplossing kan zijn om makers te vragen een voorbereidend project te ontwerpen, waarin thema's die leiden tot verschillen van mening op een creatieve manier aan de orde gesteld worden. Daarmee bouw je een voorbereidende fase in, waarin de eigenlijke vraag in samenwerking met bewoners gevonden kan worden. Zo komen alle neuzen dezelfde kant op te staan. Daarna kunnen makers (dezelfde makers of misschien andere) het uiteindelijke project op deze voorbereiding bouwen. Deze fase is belangrijk en dient apart gefinancierd te worden. De fase moet zelfs mogen leiden tot de conclusie dat het beter is een bepaald project (nog) niet te realiseren, maar eerst andere zaken aan te pakken of een andere invalshoek te vinden. Het is beter dat die conclusie in de voorbereidende fase wordt getrokken dan na de start van het uiteindelijke project.

Door de voorbereiding zo serieus te nemen, krijgen de eerste stappen van de ABCD-methode meer inhoud en aandacht en ontstaat er aan het eind van het voorbereidende project nog meer inzicht in wat er eigenlijk nodig is. Dat draagt bij aan het vertrouwen van bewoners in de hele onderneming.

Borging

Het andere punt betreft de borging binnen de gemeentelijke organisatie. Een veelbesproken onderwerp is de noodzaak om te komen tot een integrale, beleidsoverschrijdende aanpak. De thema's die inwoners in hun leven belangrijk vinden (en die in de voorbereidende fase boven water kunnen komen) zijn divers en raken eigenlijk altijd aan meerdere beleidsgebieden. Dan is er samenwerking tussen deze gebieden nodig om de effecten van een succesvol sociaal-artistiek project vast te houden.

Dat vereist een aanpak waarin meerdere afdelingen hun deskundigheid kunnen inbrengen. Om die reden kan het goed zijn om voor een project een aparte projectgroep op te richten. Zo'n projectgroep krijgt de vrijheid om breed deskundigen in te zetten tijdens het project en beleidssuggesties te doen op verschillende gebieden.

Het kan bijvoorbeeld blijken dat er iets 'blijvends' nodig is, in de vorm van een plek om samen te komen of een sociaal/culturele professional die (misschien op afroep) beschikbaar is. Er kan behoefte zijn aan medewerking van een podium waar (misschien wel gratis) presentaties of evenementen kunnen worden gerealiseerd zodat het 'verhaal' van deelnemers uit het project vervolgd kan worden. En tenslotte is financiering nodig van het 'lerend netwerk' dat in dit Kunstkompas wordt benoemd, om te zorgen dat ervaringen voor andere initiatiefnemers beschikbaar zijn. Deze integrale vorm van borging is minstens zo belangrijk als andere vormen van borging, zoals sterkere sociale relaties.

Conclusie

In dit kader worden twee concrete voorstellen gedaan om de voorbereiding en de borging sterker te maken. Ten eerste: maak

van de eerste fase meer werk, in een apart project waarin makers met creatieve werkvormen vertrouwen kunnen creëren. Ten tweede: beleg culturele projecten in een domeinoverschrijdende gemeentelijke structuur.

Referenties

Hofman, J., Oelkers, B., Visser, E., Booth, P., Russel, C., Kruijt, M., & Vroegop, I. (2023). *Altijd Nieuw Gedoe. Buurtmakers met Asset Based Community Development op weg naar nieuwe democratie.* Pumbo.nl

Jansen, J., Van Pelt, M., Repetur, L., & Jansen, C. (2021). *Sterke beleidsinterventies, sterke sociale basis.* Movisie. https://www.movisie.nl/sites/default/files/2021-05/Sterke-beleidsinterventies-sterke-sociale-basis-Movisie.pdf

Kolsteeg, J. (2023). Kunst is zorg. *Boekman*, 35(136), pp. 50-53.

Nij Begun (2025). *Sociale Agenda.* https://www.nijbegun.nl/wp-content/uploads/2025/01/Sociale-Agenda-Nij-Begun-digitaal.pdf

Schreuder, W. & Busscher, N. (2024). *Sociale cohesie in het gaswinningsgebied.* Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen. https://www.kennisplatformleefbaar.nl/_files/ugd/baf6e8_9984a10038c847b9aa35a98d9df0da47.pdf

Treinekens, S. & Idenburg, A. (2025). *Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet: handreiking voor een gesprek over de toekomstige rol van kunst en cultuur in de samenleving.* Trendbureau Overijssel.

Van Dijk, A., Hageman, H., Poll, J., & Van Hout, F. (2022). *Cultuur, zorg en welzijn in gemeentelijk beleid*. LKCA.

Van de Maat, J. W., Kok, E., & Damhuis, E. (2022). *Eenzaamheid verminderen. Wat kunnen we leren van 15 eenzaamheidsprojecten?* Movisie. https://www.movisie.nl/sites/default/files/2022-03/Eenzaamheid%20verminderen%20-%20geleerde%20lessen.pdf

Deel 4

Lessen van het gaswinnings-dossier

Inleiding

In ons onderzoek staan doorgaans de maatschappelijke gevolgen van het gaswinningsdossier centraal. We baseren ons op de vele beschikbare onderzoeken, rapporten, kamerstukken en andere documenten. Hieruit blijkt jaar na jaar de noodzaak om te blijven zoeken naar verbeteringen voor bewoners. Door onze wetenschappelijke werkwijze blijven veel praktische inzichten van mensen die binnen het systeem werken en opereren onderbelicht. Welke lessen, aanbevelingen en inspiratie hebben zij? We vroegen een mix van bestuurders, professionals en bewonersvertegenwoordigers om hun lessen en adviezen. Met het toevoegen van hun stem aan dit boek, benadrukken we het belang van hun werk en visie.

De volgende vragen gaven we hen mee:

- Wat is een belangrijk inzicht dat je hebt opgedaan sinds je in het dossier werkt?
- Welk advies wil je doorgeven aan nieuwe professionals?
- Wat doe je in je werk om erkenning te bieden aan bewoners?
- Hoe zorg jij voor betere samenwerking tussen partijen?
- Welke concrete veranderingen zie je sinds Nij Begun?

We ontvingen veelzijdige input. De kernboodschap was glashelder: het gaswinningsdossier is geen abstract beleidsvraagstuk, maar een maatschappelijke en complexe opgave die verder gaat dan schade en versterking. Deze opgave vraagt om lef en oprechte aandacht voor de bewoners die getroffen zijn. We laten eerst de professionals aan het woord en geven daarna een reflectie op hun inzichten.

Anna Herngreen
Stedenbouwkundig adviseur, Atelier regiobouwmeester
Ruimtelijke kwaliteit is niet los te zien van sociale kwaliteit. Huis, buurt, dorp en leefomgeving vormen de context waarin mensen zich kunnen hechten, ontplooien en aan elkaar kunnen binden. Ruimtelijke kwaliteit leeft daarom ook sterker dan we van tevoren hadden verwacht, juist onder bewoners. En dan heet het niet 'ruimtelijke kwaliteit', maar erfgoed, herkenbaarheid, ontmoetingsplekken, of gewoon "het is hier mooi" of "ik ben hier graag".

Een belangrijke les is: benader mensen niet alleen als bewoner van hun huis, maar ook als inwoner van hun dorp/buurt en als lid van hun gemeenschap. Er moet in de versterking meer ruimte zijn voor collectieve opgaven, gesprekken en oplossingen náást individuele processen.

Annalies Usmany–Dallinga
Wethouder, gemeente Eemsdelta
De versterkingsopgave heeft ons geleerd dat herstel over meer gaat dan woningen alleen. Achter iedere woning schuilt een verhaal, een gezin en een gevoel van thuis. Mijn belangrijkste les is dat aandacht voor inwoners minstens net zo belangrijk is als aandacht voor stenen. Door te luisteren, ruimte te geven aan verhalen en mensen met elkaar te verbinden, ontstaat vertrouwen en veerkracht. Projecten waarin cultuur, ontmoeting en samenwerking centraal staan, laten zien hoe sterk gemeenschappen kunnen zijn. Blijf daarom investeren in wat mensen samenbrengt. Want sterke dorpen en wijken ontstaan niet alleen door bouwen, maar vooral door de mensen die er wonen.

Annegreet Wubs
Projectleider, Aardbevingsacademie
Hoe zorg jij voor betere samenwerking tussen partijen?

De Aardbevingsacademie biedt professionals de mogelijkheid kennis en vaardigheden te ontwikkelen rond psychosociale gevolgen van de gaswinning, die zij kunnen inzetten in de contacten met inwoners. Dat gaat om zaken als verbeterde

communicatie, vitaliteit en veerkracht, en meer kennis van het dossier. Daarnaast brengt de Aardbevingsacademie professionals bij elkaar om kennis en ervaringen uit te wisselen en samen te leren van praktijkvoorbeelden. Door deze laagdrempelige ontmoeting tussen verschillende organisaties kunnen professionals inwoners beter ondersteunen én blijft er ook aandacht voor hun eigen werkplezier en professionele ontwikkeling.

Ben Jacobs
Voorzitter, Huurders Platform Aardbevingen Groningen (HPAG)
Voor de HPAG zijn de uitdagingen groot. We werken als vrijwilligers in een professionele omgeving. Toch hebben we veel bereikt voor huurders in het aardbevingsgebied. Regelingen werden vaak aangepast. Door goed overleg is er samen met de KR8 (samenwerking corporaties in het aardbevingsgebied) veel verbeterd. Voor de toekomst is het belangrijk dat bewoners goed worden meegenomen in oplossingen, zoals bij Nij Begun. De communicatie moet duidelijk en eenvoudig zijn. Alleen zo kan het vertrouwen weer groeien.

Prof. dr. Daniëlle Timmermans, Amsterdam UMC Public Health; voorzitter SEM panel, **Prof. dr. Michel Dückers** RUG, Nivel; lid SEM panel, **Dr. Dirk Postma** SCP; lid SEM panel
De gaswinningsproblematiek in Groningen is een pregnant voorbeeld van een mijnbouwcasus die ons heeft geleerd hoe belangrijk de sociale dimensie van een - ogenschijnlijk - fysiek veiligheidsprobleem is en wat het betekent als die sociale dimensie onvoldoende wordt meegewogen in besluitvorming. Dit geldt voor risicoanalyses en voor gevolgen zoals schade door aardbevingen en bodembeweging aan huizen, bezittingen en levens van mensen. Het SEM-panel - het onafhankelijke wetenschappelijke expert panel gericht op Sociale Effecten Mijnbouw binnen het Kennisprogramma Effecten Mijnbouw – wil zich inzetten om voor alle mijnbouw in Nederland systematisch wetenschappelijke kennis over de sociale impact te verzamelen, te ontwikkelen en te ontsluiten ten behoeve van een weloverwogen aanpak.

Derwin Schorren

Voormalig vicevoorzitter, Groninger Bodem Beweging (GBB); Onafhankelijk voorzitter, bewonersadviesraad (BAR) van NCG; Onafhankelijk raadgever binnen Erfgoed in Groningen

In mijn werk binnen het gaswinningsdossier heb ik gezien hoeveel inzet en betrokkenheid er is bij alle partijen. Tegelijk blijft het een zoektocht om bewoners niet alleen te betrekken, maar hen werkelijk regie te geven over hun heden en toekomst.

Ik zie Groningen als een huis. We bouwen hard aan programma's en projecten – het framewerk – maar het fundament bestaat uit gedeelde waarden, erkenning van ervaringen en vertrouwen. Pas dan kan het dak – de gewenste toekomst van bewoners – duurzaam worden gedragen.

Mijn les: investeer eerst in erkenning, gelijkwaardigheid en gezamenlijke richting. Van daaruit ontstaat duurzame samenwerking.

Enno Zuidema

Regiobouwmeester aardbevingsgebied Groningen, Nationaal Coördinator Groningen

Er is een grote behoefte aan het positieve, vanuit bewoners en vanuit overheden. Dat hangt samen met (een behoefte aan) trots, laten zien dat het goed kan gaan en hoe we dat dan voor elkaar hebben gekregen in Groningen.

Naast een generatielange bijdrage vanuit het Rijk aan de sociale en economische agenda is er de vraag wat het ruimtelijk perspectief is op lange termijn. In zo'n Ruimtelijke Agenda zou naast aandacht voor het langetermijnverhaal vanuit Groningen, ook ruimte moeten zijn voor de kleine stappen, dichtbij: laat zien en lever.

Vaker dan we in het begin dachten, gaat een hogere kwaliteit van plannen voor een groot deel over vroeger en samen vooruitkijken: bewoners, gemeente en NCG. Als je daarmee je doelen goed voor ogen hebt kun je daarna met een goede kwaliteitsgerichte inkoop verder komen dan met wat ook.

Esther Pijs

Directeur-generaal Migratie, Ministerie van Justitie en Veiligheid

Deze bijdrage is geschreven in de rol van directeur-generaal Realisatie Groene Groei bij het Ministerie van Klimaat en Groene Groei

Mijn les uit Groningen: Je kunt een probleem pas echt oplossen als je het voelt. En dus niet vanachter een bureau. We zijn als Haagse ambtenaren heel vaak naar Groningen geweest en dat was de enige manier waarop het werkte. Het was voor mij een hele indrukwekkende en leerzame tijd. Ik ben de Groningers heel dankbaar voor hun volharding, voor het delen van emoties en voor de warme ontvangst. We blijven volharden, tot het klaar is.

Gert Engelkens

Wethouder, gemeente Oldambt

Stel je als bestuurder in het aardbevingsdossier soms ook kwetsbaar op. Ook wij als bestuurders willen het beste voor onze inwoners en werken daar keihard aan, desalniettemin blijven sommige situaties complex en ingewikkeld.

Tijdens de presentatie van de één-overheidsaanpak in Nieuw-Scheemda en 't Waar heb ik alle vertrouwen uitgesproken in deze aanpak, die het voor onze inwoners daadwerkelijk makkelijker, milder en menselijker moet gaan maken, maar ik wilde er ook voor waken dit als dé oplossing te presenteren. Ook bij deze aanpak gaan we immers nog hobbels tegenkomen, gaan er fouten worden gemaakt en zal niet alles van een leien dakje gaan. Durf dit van tevoren te delen. Daadkracht en kwetsbaarheid kunnen prima samengaan en worden gewaardeerd.

Henk Nijboer

Regeringscommissaris Herosteloperatie Groningen en Noord-Drenthe *Deze bijdrage is geschreven in de rol van kwartiermaker sociale agenda*

'Soamen moakt' ("Samen gemaakt") is de belangrijkste sheet als ik presentaties over de sociale agenda geef. We hebben een grote opgave om in één generatie het leven van Groningers en Noord-Drenten te verbeteren op het gebied van leefbaarheid, gezondheid en kansen voor kinderen. Om armoede te bestrij-

den en laaggeletterdheid tegen te gaan. Dat lukt alleen als de mensen die het gaan doen er zelf in geloven. Daarom zijn we begonnen met luisteren naar wat inwoners, jongeren, huisartsen, leraren, vrijwilligers en vele anderen van de sociale agenda verwachten. Zij zeiden: stimuleer gemeenschapszin en trots, wees er eerder bij en los fundamentele problemen structureel op. Geef ons het vertrouwen terug en verspil geen geld. En dat is precies wat we nu doen.

Herman Rinket
Secretaris, Samenwerking Mijnbouwschade (SMS)
De eerste werkelijke stappen die in het aardbevingsgebied werden gezet, naar aanleiding van de erkenning door de NAM en onze overheden dat de gaswinning uit het Groningenveld kon leiden tot schade, waren gebaseerd op een drieslagmodel: Schadeherstel, Versterken en Perspectief.

Gaande het proces is deze aanpak steeds meer losgelaten en is een ingrijpende weeffout ontstaan in het organisatiemodel, waarbij de integraliteit is losgelaten of ontvlochten. Door het opsplitsen van taken en verantwoordelijkheden en geld-gestuurd in plaats van doelgericht werken is het steeds moeilijker gebleken om de verbanden die zo noodzakelijk zijn in beeld te houden.

De Groningers verdienen beter!

Jakob Klompien
Kwartiermaker economische agenda Nij Begun, Provincie Groningen en Ministerie Binnenlandse Zaken
De tijden veranderen. Onze grote uitdaging voor de economische agenda van Nij Begun is geweest hoe we de verschillende overheden, die qua bestuursmodel zijn gestoeld op waardevolle 19e eeuwse grondslagen, optimaal kunnen aansluiten op de snelheid waarin grote veranderingen in elkaar opvolgen.

Met name nieuwe technologieën veranderen onze wereld economisch en maatschappelijk sterker dan wat we ooit voor mogelijk hielden en houden. Het heeft daarmee een grote struc-

turele impact op de verdeling van de Brede Welvaart. Uit alle gesprekken is mij duidelijk geworden dat er een fundamentele wijziging nodig is in samenwerking tussen de overheid die regie voert, de vooruitstrevende kennis vanuit de onderwijsinstellingen, het risicogevoel van ondernemers en de belangen van inwoners. Hoe vanzelfsprekend het ook lijkt om te willen samenwerken, het blijkt toch vooral een leerproces te zijn om dit voortdurend vorm te geven. Het loslaten van besluitvorming en elkaar de ruimte geven heeft spannende kanten. Ik heb echter op meerdere terreinen reeds ervaren dat er een geweldige energie vrijkomt in de intensivering van direct contact en samenwerking tussen alle betrokken partijen. Zo treden we de grote uitdagingen in toekomstige tijden krachtig tegemoet.

Liesbeth van de Wetering

Programmamanager Kwaliteit Openbaar Bestuur, Provincie Groningen

Participatiedrukte

De Wet Versterking Participatie op decentraal niveau beoogt de positie van burgers te verstevigen. Maar daarmee zal, zeker in Groningen, ook veel 'participatiedrukte' ontstaan vanuit alle verschillende domeinen van de overheden. Om te zorgen dat 'eenmalige ophaalrondjes' niet leiden tot 'participatiemoeheid', is het wenselijk dat de Groningse overheden inzetten op integraal en gebiedsgericht werken. En dat er een overzichtelijke 'infrastructuur' voor de permanente dialoog met inwoners is. Dat kan door goede gesprekstafels in wijken en dorpen of regio's te maken. Deze vormen de ruggengraat van de dialoog met inwoners. Aangevuld met flexibele en thematische tafels en participatievormen, waarmee gesprekken over thema's op lokaal, regionaal of landelijk niveau worden gevoerd. Wijk- en dorpsagenda's en andere plannen worden zo - in dialoog met de hele gemeenschap - gemaakt. Bij voorkeur met de regie op het proces door gemeenschappen zelf. Daarmee bouwen we aan vormen van wijk- en dorpsdemocratie waarbij we samen tot beslissingen komen. Zulke 'democratische ervaring' in je eigen buurt is wezenlijk in deze tijd waarin onze democratie onder druk staat.

Margrite Kalverboer
Kinderombudsman
Wanneer kinderen in het aardbevingsgebied lijden, komt dat meestal doordat zij de zorgen en lasten van hun ouders meedragen. Want als jouw ouders in beslag worden genomen door zorgen, dan is er geen ruimte voor een fijne opvoeding voor jou als kind. Mijn advies aan beleidsmakers: bedenk bij al je plannen en de uitvoering hiervan wat de impact is op kinderen. Ga hierover met kinderen in gesprek zodat je niets over het hoofd ziet. Zijn de consequenties van je plannen voor kinderen negatief, pas dan je beleid hierop aan. Alleen zo stel je de belangen van kinderen voorop en neem je kinderrechten serieus.

Marieke Ferwerda
Algemeen directeur, Nationaal Coördinator Groningen
Zonder bewoner geen versterking. Als algemeen directeur van NCG heb ik in de afgelopen periode één belangrijk inzicht opgedaan: het gaat nooit alleen om techniek, maar om vertrouwen en erkenning. Het betreft het thuis van mensen. Daarom investeren we in duidelijke communicatie, vaste bewonersbegeleiders en échte aandacht voor zorgen en verwachtingen.

Aan nieuwe professionals geef ik mee: vertrek altijd vanuit de bewoner, niet vanuit je eigen organisatie. Goede samenwerking tussen partijen begint bij een gezamenlijk doel en transparantie over rollen. Sinds Nij Begun zie ik meer focus op rust, duidelijkheid en goede afstemming. Dat geeft bewoners én professionals houvast.

Merel Jonkheid
Woordvoerder, Groninger Bodem Beweging
Een mooi idee op papier betekent niet automatisch een goede oplossing in de praktijk. Wat voor organisaties logisch lijkt, is voor bewoners vaak onoverzichtelijk en frustrerend.

Daarom is het belangrijk om steeds de vraag te stellen: wat betekent dit concreet voor iemands thuis? Welke impact heeft het op iemands leven, nu en over tien jaar? Het bewonersperspectief moet niet één van de afwegingen zijn, maar het vertrekpunt.

Ga in gesprek en neem de tijd om echt te begrijpen wat iemand heeft meegemaakt en waar behoefte aan is. In dit dossier is een flinke dosis empathie geen extra, maar een voorwaarde!

Nienke Baars

Directeur, Nationaal Programma Groningen

Nationaal Programma Groningen bevordert als samenwerkingsverband in 10 jaar tijd perspectief, leefbaarheid en imago met ruim 1 miljard euro. Bij de start wisten we: Groningers ervaren het programma niet als een succes, zolang er nog onzekerheid is over schade en versterking. We zien inmiddels dat er in gemeenschappen ook veel kracht zit om initiatieven op te zetten en verder te brengen. Het heft in eigen hand te nemen. De overheid is dan deelnemer in een leerproces. Het volledig loslaten van middelen werkt niet, Nederland is ingewikkeld ingericht. Volledig sturen ondermijnt eigenaarschap. Tussen die uitersten ontstaan nieuwe werkvormen. Dat vraagt lef: het nemen van een besluit in plaats van nog een procedure toevoegen.

Nina Beswerda

Extern voorzitter, Taskforce MKB

Om versnippering en vertraging in langlopende, complexe dossiers tegen te gaan is samenwerking met anderen die hetzelfde doel hebben cruciaal. Hier draag ik actief aan bij, want door deze krachten te bundelen is er meer slagkracht gecreëerd om meer mensen te helpen weer het felbegeerde perspectief te krijgen. Belangrijk hierbij is om je goed te realiseren dat bij bijna elke ondernemer een familie hoort die ook getroffen wordt door de problematiek.

Mijn motto is: praat niet over elkaar, maar praat direct met betrokken partijen en probeer daarbij ook te kijken of alle regels wel echt nodig zijn. Zo word je slagvaardiger en kom je sneller tot resultaten.

Reinier van Zutphen

Nationale ombudsman

De gevolgen van de gaswinning hebben veel invloed op het leven van inwoners. Sommigen zitten al jarenlang in de ellende

en verliezen hun vertrouwen in de overheid. Mijn advies aan alle betrokken professionals: geef inwoners oprechte aandacht en doe wat je belooft. Vraag wat ze nodig hebben om door te gaan met hun leven, luister en blijf in gesprek. Herstel gaat ook over je leven weer op kunnen pakken en het hebben van een toekomst. Zorg dat inwoners daadwerkelijk verbetering ervaren. Geef duidelijk aan wat wel en niet kan en kom je beloften na. Burgers hebben recht op een betrouwbare overheid.

René Paas
Commissaris van de Koning
In de afgelopen jaren heb ik net als veel andere mensen ontdekt dat het taaier en ingewikkelder is dan je in het begin denkt. Dat achter elke oplossing weer een nieuw probleem tevoorschijn komt. Maar ik denk dat voor nieuwe en ervaren professionals het belangrijk is om door te zetten. We weten voor wie we het doen. Geef nooit op!

Ronald Koch
Algemeen directeur, Instituut Mijnbouwschade Groningen
Op basis van de kabinetsreactie op de parlementaire enquête moest de schadeafhandeling in Groningen milder, menselijker en makkelijker. Maar hoe geef je dat concreet vorm? Wat vinden aanvragers daarin écht belangrijk? En hoe meet je of je daarin slaagt? Daarom introduceerden wij de Bouwen aan herstel-monitor: een structureel onderzoek waarbij we twee keer per jaar aanvragers vragen naar hun ervaringen in de afhandeling van hun schade. De uitkomsten laten bijvoorbeeld zien dat aanvragers het belangrijk vinden dat we ze serieus nemen, er voor ze zijn en beslissingen duidelijk uitleggen. Dat doen we door bijvoorbeeld na de aardbeving bij Zeerijp met ons mobiele steunpunt letterlijk in de buurt te zijn. En met begrijpelijke taal uit te leggen welk besluit we nemen op een aanvraag en waarom we dat besluit nemen.

Sanne van Neijenhof
Geestelijk Verzorger, Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen
Bewoners en professionals raken regelmatig verstrikt in de (on)

mogelijkheden van het systeem. Het is een hele kunst om in zo'n context van tegengestelde belangen en botsende waarden in verbinding te blijven. Bij tijdsdruk, emotionele betrokkenheid of wanneer zaken op scherp worden gesteld, blijft er weinig ruimte om de ander te verstaan. Laat staan te zien waar iemand vandaan komt, de ander als mens te blijven zien.

Toch is het waardevol om uit het polariserende wij-zij-denken te blijven. Om elkaar te ontmoeten in het vertrouwen dat de ander zich, net als jij, met hart en ziel inzet voor Groningen.

Susan Top

Gedeputeerde Mijnbouw, Erfgoed & Vrijetijdseconomie, Provincie Groningen

Veel, in oorsprong hele redelijke, gezagsgetrouwe inwoners, zijn in de loop van de jaren wanhopig en machteloos geworden in de Groningse gaswinningsproblematiek. Dit doet iets met mensen. Onbegrip en wantrouwen, ook in het gedrag richting instituties, winnen terrein. Dat is eigenlijk logisch, maar in een gewone context zou dat gedrag als 'onredelijk' kunnen worden beoordeeld. Het is daarom van belang om ons steeds af te vragen: is dit een onredelijk persoon, of gedraagt hij/zij zich door de omstandigheden nu op deze manier? Professionals hebben vaak te weinig handvatten om dit te doorgronden en hier met begrip en geduld mee om te gaan. Waardoor ook bij de goedwillende professionals de frustratie kan toenemen. Als er aan de keukentafel over-en-weer geen vertrouwen is, dan worden situaties eerder slechter dan beter. Een vicieuze cirkel dreigt. Mijn belangrijkste boodschap is dat het uitgangspunt altijd moet zijn dat veruit de meeste mensen in de kern wél redelijk en betrouwbaar zijn. Ervan uitgaan dat bewoners per definitie "het onderste uit de kan" willen halen, vervreemdt ons verder van de bewoners. Omgekeerd geldt ook voor bewoners: ervan uitgaan dat elke professional jou "moedwillig zal belazeren", brengt ons niet dichter bij elkaar. Vertrouwen, begrip en samenwerking zouden de basis moeten vormen.

Theodor Kockelkoren

Inspecteur-generaal der Mijnen, Staatstoezicht op de Mijnen

Voor veel mensen in Groningen is de noodzaak voor herstel nog elke dag voelbaar in hun huis, hun (mentale) gezondheid en hun vertrouwen in de overheid. Juist nu mag de aandacht niet verslappen. Versterking en schadeafhandeling moeten niet alleen doorgaan, maar ook sneller, duidelijker en betrouwbaarder worden uitgevoerd. Mensen moeten kunnen merken dat hun veiligheid en belangen werkelijk vooropstaan. Daarnaast moeten risico's, zoals het hebben van onvoldoende aandacht voor mentale en psychische schade bij volwassenen en kinderen, beter worden begrepen en beheerst. Dat vraagt vasthoudendheid van bestuurders en professionals. Op deze wijze kan herstel volwaardig betekenis krijgen in het leven van bewoners.

Reflectie

Door Nienke Busscher en Tom Postmes

De menselijke maat in een ongrijpbaar systeem

Wanneer we de bijdragen analyseren, wordt duidelijk dat de complexiteit van het gaswinningsdossier zich niet laat vangen in cijfers, blauwdrukken of indexen. Wie echt grip op de materie wil krijgen, moet de problematiek doorvoelen. Dat begint bij in gesprek gaan, écht luisteren en oog hebben voor de geleefde realiteit achter de procedures en beleidsstukken. Degene die denkt dat er voor 'Groningen' eenvoudige oplossingen zijn, heeft het mis. Dit is een mega-complexe opgave, maar keer op keer blijkt de aard van de complexiteit van een afstand maar moeilijk te begrijpen. Het is pas als je de problematiek stap voor stap meemaakt, vanuit het oogpunt van bewoners, dat je kan begrijpen waarom de impact zo groot is.

Deze empathie met betrokkenen moet er evenzeer zijn voor de personen aan de 'andere kant'. Het is pas als je meeloopt met mensen in de uitvoering dat je begrijpt waarom er geen makkelijke oplossingen meer zijn. Uit de vele bijdragen blijkt dat dit dossier niet alleen de bewoners, maar ook de betrokken professionals en bestuurders diep raakt. Voor professionals is dit zwaar werk met een hoog afbreukrisico. Het vraagt enorm veel om te navigeren door een woud van constant veranderende regels en procedures. Regelmatig moeten professionals het onmogelijke realiseren of moeten zij een boodschap overbrengen die niet uit te leggen is en waarvan de gevolgen niet te overzien zijn. Een belangrijke les hierbij is om je als bestuurder of ambtenaar kwetsbaar op te stellen. Dit kan soms tot meer begrip leiden.

Daarnaast wordt er in de bijdragen ook een oproep gedaan tot meer begrip voor bewoners, hoe dit slepende dossier hen heeft gevormd en hoe dit hun reacties en emoties beïnvloedt in relatie tot professionals en andersom. Ook blijkt uit onderzoek dat het dossier blijvende persoonlijkheidsveranderingen tot

gevolg kan hebben.[1] Alleen door te werken vanuit begrip en gedeelde waarden, kan de juiste vooruitgang worden geboekt.

De weeffouten van de 'systeemwereld'

In de bijdragen wordt pijnlijk duidelijk hoe bewoners gemangeld kunnen worden in een onbegrijpelijk en ongrijpbaar systeem. In het systeem zitten weeffouten die het bieden van integrale oplossingen lastig maken. Het wordt duidelijk dat de alsmaar uitdijende 'institutiecarrousel'[2], en de inrichting daarvan, niet in staat is om de oplossingen (en soms gouden bergen) te realiseren die zijn beloofd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het woord 'vertrouwen' als een rode draad door de bijdragen loopt. Voor dat herstel van vertrouwen heeft niemand een oplossing, lijkt het. Toch is het een blijvende opdracht voor de toekomst.

Het is pas als je de problematiek stap voor stap meemaakt, vanuit het oogpunt van bewoners, dat je kan begrijpen waarom de impact zo groot is

De kloof tussen die systeemwereld en de bewoner is inmiddels een breed erkend probleem. In het verleden was de slogan van de instanties "bewoner centraal!" Die intentie leeft in onze ervaring oprecht bij de professionals die wij kennen.[3] De tragiek is dat iedere *insider* weet dat het, ondanks de beste intenties, dermate complex is om juridische vereisten, technische en financiële mogelijkheden en bewonersperspectief met elkaar te verenigen. De kunst is dus om 'het bewonersperspectief' meer te laten zijn dan een vinkje op een participatie-checklist. Groningen is een mooi voorbeeld van een beleidsterrein waar de bewoner het onvoorwaardelijke vertrekpunt en de ruggengraat moet zijn van nieuw beleid. Gebeurt dit niet, dan levert het in het beste geval niets op en leidt het in het slechtste geval tot verergering van de situatie en afbreuk van vertrouwen. De

1 Kleizen, B., Van Dooren, W., MacCarthaigh, M., & Vanden Abbeele, C. (2025). Stuck in the waiting room: Citizen experiences of administrative limbo in three European crises. *Journal of Public Administration Research and Theory, 35*(4), 383-396. https://doi.org/10.1093/jopart/muaf017

2 Derksen, W., & Gebben, M. (2022). *Groningen en de bevingen: hoe kennis beleid nauwelijks beter maakt*. Boom Bestuurskunde.

3 In deze zin klinkt een voorbehoud door. Dat is omdat de Parlementaire Enquête Aardgaswinning Groningen concludeerde dat het in de besluitvorming uiteindelijk altijd draaide om geld. We houden er dus rekening mee dat in de top van het gasgebouw de bewoner nooit centraal heeft gestaan.

bijdragen benadrukken dat bewoners recht hebben op een betrouwbare overheid die haar beloften nakomt, die lering trekt uit het verleden en die de kennis van burgers serieus neemt.

Dat systeem maakt het onvermijdelijk dat er altijd veel partijen betrokken zijn bij casuïstiek. De 'lessen' van professionals gaan dan ook vaak over het belang van goede samenwerking. Dit wordt omschreven als een doorlopend leerproces. Het helpt om mét elkaar te praten, in plaats van over elkaar. In het belang van goede resultaten zullen organisaties hun eigen belangen en waarheden soms moeten durven loslaten, elkaar ruimte geven en dingen gunnen. Het handhaven van strakke besluitvormingsstructuren werkt in dit dossier averechts.

Lef, vasthoudendheid en daadkracht

Dit dossier vraagt om onvoorwaardelijke *commitment* en vasthoudendheid van zowel bestuurders als professionals. Zij moeten ervoor zorgen dat de aandacht niet verslapt. Daarvoor zijn de gedane beloften te groot en de achterliggende belangen - de levens van vele mensen en de legitimiteit van de Nederlandse staat - te fundamenteel. Er klinkt ook een sterke roep om concrete besluiten in plaats van het opnieuw optuigen van nieuwe procedures. Hierbij vallen de volgende woorden op: lef, vasthoudendheid en daadkracht.

Herstel, lessen en successen

Al met al wordt er nu al zo'n 14 jaar gezocht naar oplossingen voor de gaswinningsproblematiek. De gedachte dat de versterkingsoperatie qua cijfers over de helft is, is hoopvol en verbijsterend tegelijk. Omdat er nog ontstellend grote opgaven zijn die gepaard gaan met leed en een moeizame geschiedenis, durft niemand echt aandacht te vragen voor de dingen die goed gaan. Echter is het in dit langlopende dossier wel nodig om de motivatie te behouden. Het is ook terecht dat er in de bijdragen aandacht wordt gevraagd voor het benoemen van de dingen die wél goed gaan en het omarmen van de positieve verbeteringen. De lessen die we hier leren, overstijgen bovendien de grenzen van Groningen. Ze bieden waardevolle inzichten voor bredere, maatschappelijke vraagstukken in heel Nederland en

daarbuiten, met name waar het gaat om ruimtelijke ingrepen. Deze lessen tonen de onlosmakelijke verwevenheid tussen de ondergrond en de bovengrond, bijvoorbeeld in nieuwe mijnbouwprojecten.

Iets meer uitzoomend zien we ook dat Nij Begun voor de regio kansen biedt die hoopvol stemmen. Een generatielange aanpak van achterstand, waarin ook de belangen van kinderen en jongeren centraal moeten staan. De materiële impact van al dat geld is waardevol, maar het meest nodig zijn de gedroomde uitkomsten voor de regio: vertrouwen in de toekomst.

Notities

Colofon

Dit boek is een uitgave van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen. Het Kennisplatform ontvangt subsidie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Titel
Kenniskompas: Het gas, de impact en de lessen
1e druk

Auteurs
Aziza Zijlstra, Marieke Dwarswaard, Nienke Busscher & Tom Postmes

Correctors en eindredactie
Sarah Oude Brunink, Paulien de Haas & Erica Spronk

Contact
www.kennisplatformleefbaar.nl
contact@kennisplatformleefbaar.nl

Fotografie
Marieke Kijk in de Vegte & Nienke Maat

Vormgeving en graphics
Vera Post

Kaarten
Peter Merx (Geodienst | Rijksuniversiteit Groningen)

Drukwerk
MarneVeenstra Druk > Print > Sign & Canon Nederland N.V.

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Zijlstra, A.A., Dwarswaard, M.H., Busscher, N., & Postmes, T. (2026). Kenniskompas: Het gas, de impact en de lessen. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen.

Bij de samenstelling van dit boek is gestreefd naar de grootst mogelijke nauwkeurigheid. Het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele (druk)fouten en onvolledigheden. Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend. Bij het schrijven van dit boek is geen generatieve AI gebruikt.

© 2026 Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen
ISBN 978-90-9042949-6

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen